

HAZAI RÉGI BÜNTETÉSEK.

ÍRTA

ÉS A MAGYAR KIRÁLYI IGAZSÁGÜGYMISZTÉRIUM TÁMOGATÁSÁVAL

KIADJA

VAJNA KÁROLY

KIR. TANÁCSOS,

A BUDAPESTI KIR. ORSZ. G YŰJTŐFOGHÁZ IGAZGATÓJA.

181 KÉPPSEL.

II. KÖTET

BUDAPEST.
NYOMATOTT LŐRINTZ JÁNOS „UNIVERS“ KÖNYVNYOMDÁJÁBAN.
1907.

ELSŐ RÉSZ:
KATONAI BÜNTETÉSEK.

A polgári törvényhatóságok által súlyosabb esetekben elitéit egyéneket olykor a XVII-ik században is, a XVIII-ikban és a XIX-ik század első felében pedig igen gyakran a katonaságnak adták át a büntetés végrehajtása végett.¹

A hajóvontatásra ítélt kivétel nélkül katonai parancsnokság alá kerültek.²

A politikai büntetéseket³ — az 1878. évi büntető-törvénykönyv hatályba léptéig — mindig várfogságba, esetleg sánczmunkára, a közmunkára ítélt közönséges gonosztevők közül a közhiteipapírok hamisítóit és más súlyos büntetéseket, a mennyiben hely volt az erősségekben, sánczmunkára küldték.⁴

Ezek persze mind katonai kézbe jutottak.

Ennélfogva a rabokkal való bánásmódra nézve a katonaság részére kiadott utasítások nagyon közelről érdekelnek minket. De nem érdektelenek azon intézkedések sem, melyek általában a katonai igazságszolgáltatásra vonatkoznak.

Közöljük tehát egyfelől a büntetés végrehajtását szabályozó katonai utasításokat, megjegyezvén, hogy azok a rabnők, kikről az utasításokban szó van, katonai bírói illetőség alá tartozó nők voltak,⁵ és közöljük másfelől a katonai bíraskodásra vonatkozó adatokat.

¹) 1750-ben már meg volt honosodva ez a szokás.

Maasburg többször idézett műve.

Az úrbéri szabályozás alkalmából 1767-ben közmunkára ítélt jobbágyokat is katonai erősségekbe küldték.

O. 1. udv. kancz. 179/1767.

²) Lásd ezen mű I. kötetének a „Hajóvontatás és Csatornaásás“ című negyedik részét.

³) mely megkülönböztetés egészen új keletű.

⁴) és pedig rendszeren a munkácsi várba.

A munkácsi várban 1849. január havában 21 polgári elítélt fegyencz volt.

Lehoczky Tivadar: „Beregmegeye És A Munkácsi Vár 1848—49-ben.“ 1811. Munkács. Kroó Hugó.

⁵) Kivételesen polgári bíróság által elítélt nőt is adtak át a katonaságnak a büntetés végrehajtása végett. Lásd az I. kötetben az „Előzmények“ című fejezetben a 2 sz. a közölt okmányt.

A katonai igazságszolgáltatás alapját a nemzeti hadseregre nézve — a mely nem volt állandó — a fejedelmi rendszabályok, a nemesi fölkelő sereget illetőleg az illető országgyűlési törvényczikkek, az — ország pénzének segélyével föntartott zsoldos — cs. kir. katonaságra nézve pedig — a XVIII. században — az 1754. július 25-iki katonai igazságügyi szabályzat (Militär-Justiz-Norma), az 1790. július 3-án kelt bünt. eljárás (Straf-Norma), az u. n. hadi czikkek és a főbenjáró büntettekről szóló 1769. április 9-én kihirdetett Mária Terézia-féle büntető törvénykönyv képezte mindaddig, míg a katonai büntető-jog kodifikálása megtörtént.

Ezt az uralkodó 1812-ben rendelte el, de csak 1855-ben fejezték be.¹ A kodifikáció eredményét képező és 1855. január 15-én kelt s azon évi július. hó 15-én életbeléptetett büntető-törvény csekély változtatással, ma is érvényben van.

A fönnemlített XVIII. századbeli katonai törvényeknél sokkal régebbi hadi czikkekről, rendtartásokról van tudomásunk. Jelesen

Zizka huszita vezér már 1423-ban adott ki katonái számára hadi czikkeket. III. Frigyes császárnak hadi rendtartása 1486-ban kelt.

Az I. Miksa Rendszabályai (Artikulierbrief) 1508-ban keletkeztek.

1570-ben adták ki a Lovassági Rendtartást (Reiterbesstellung). A Zizka h. czikkeit nem ismerjük. A többi igen. Ezek azonban nem törvények, hanem szerződések, melyek a hadfogadó főparancsnok és a katonai szolgálatra önként vállalkozó zsoldosok között jöttek létre. Speciális büntetéseket nem is tartalmaznak. Ezért csak mutatóként közlünk a Miksa Rendszabályaiból néhány büntető intézkedést.

Ismerünk azonban igen régi speciális katonai fegyelmi büntetést: a „Nyereghordást“, a mely Kopasz Károly római császár idejéből (827—877) datálódik és a mely átszármazott a jelenkorba. Németországban háborúban, szigorú fogság helyett szabják ki, ha ez utóbbi kiállítására nincs hely és idő.

Később szokásba jött a „Kutyaczipelés“ is. Talán ebből származott az „Auf den Hund Kommen“ ó-német közmondás?³ A kutyaczipeléssel való büntetésről azt írja Quanter, hogy Németországban meglehetősen el volt terjedve. Leginkább gyáva katonákra alkalmazták. Talán mivel a kutya a hűség jelképe, azért szabták ki ezt a büntetést hűtlen egyénekre?³

Másutt azt olvassuk erről, hogy a kiváltságos osztályhoz tartozó országos békerontóknak — eredetileg a frankoknál és sváboknál szokásos, de

¹) Ignaz Franz Serap Bergmayr: „Handbuch Zu Dem Peinl. Vervaren Bey Der K. K. Oesterr. Armee U. In Den Milit. Gränzen.“ Wien, in der Camesiamischen Buchhandlung.

Dr. Dangelmaier: „Geschichte Des Militär-Strafrechtes.“ 1891. Berlin. Bath. 72.

²) General-Auditor v. Sauer: „Die Entwicklung Des Milit.-Strafwesens.“ Organ des Wiener milit. wissenschaftl. Vereins. V. Band 2 Heft. 1872. Wien. In Comission bei Carl Gerolds Sohn. 99.

³) Rud. Quanter: „Die Schand U. Ehrenstrafen In Der Deutschen Rechtspflege.“ Dresden 1901. H. R. Dohrn. 50.

később egész Németországban elterjedt büntetése volt. A békerontónak ugyanis mielőtt a halálos büntetés rajta végrehajtatott volna, kutyát kellett egyik járásból a másikba vinnie, a mint hasonló esetben a szolga nyeret, a paraszt eketaligát és a pap codexet vitt, mi által jelképesen jeleztetett, hogy az illető jobban teszi vala ha foglalkozása mellett marad, semhogy hívatlanul háborúbonyodalmat okozzon.¹

A kutyának más szerepe is volt a német igazságszolgáltatásban. Nevezetesen ősnémet szokás szerint a kit nagyon megakartak gyaláztatni: azt nem egyedül akasztották föl, hanem melléje egy farkast vagy kutyát is akasztottak. Néha nem is egyet, hanem többet.

A zsidót két kutya közé akasztották, sokszor úgy őt, mint a kutyákat fejfelé.

Szászországban az apa-és gyermekgyilkost szokás volt egészen a XVIII. századig kutyával, kakassal, kígyóval és macskával együtt egy zsákba dugva megfullasztani vagy víz hiányában keréketörni.²

A nyereghordás mellett, mely a lovasságnál volt szokásos, a falovon való lovaglással széliében büntették a gyalogosokat a német hadseregben, még a XIX. században is.³

Meg kell említenünk, hogy a Landsknechteknek rögtönbíróvá és u. n. lánssabíróvá is vált. Utóbbiról, illetőleg a lánssafutásból — a melyről később szó lesz — alakulhatott idővel a „vesszőfutás.“

A Landsknechtek csapatát 1443-ban alakították meg Németországban és pedig benszülettekből. Azelőtt schweizi zsoldosokat tartottak. De a Landsknechteket csak akkor hívták be, ha szükség volt rájuk és a német fejedelmek csak a 30 éves háborúban (1618—48) határozták el a haderő állandó fönntartását. A most meglevő ezredekben sokat akkor állítottak föl.

A Landsknechtek óbestere nevezte ki nemcsak törzsének személyzetét, hanem a kapitányokat, a zászlótartókat, a soltsézt és a profószt is.

Bíraskodása azonban csak névleges volt, mert a pallósjogot egyik kapitányára ruházta át, a ki törvénytudó volt.

A hadbíróvá tartozott még a törvényszéki írnok — örmester, 12 bíró, a tömlöcztartó, 4 poroszló és a bakó.

A lovasságnál az ezredes egy írnok segítségével maga bíraskodott. Csak később alkalmaztak ott is soltsézt.

V. Károly idejében vették át a spanyol csapatoktól az „Auditor“ elnevezést a soltsész név helyett.

Németországban a katonai igazságszolgáltatás a Landsknechtek idejéből

¹) Brockhaus' Convers. Lexikon. IX k. 467.

²) Rüd. Quanter: „Die Leibes U. Lebensstrafen Bei Allen Völkern U. Zu Allen Zeiten.“ Dresden. Dohrn. 184. 182 és 195.

³) A Sauer idézett műve. 99.

datálódik. (Azelőtt a fejedelmek voltak a vezérek a háborúban és igazságot ők szolgáltattak.) A hadi törvényszékek nemcsak katonai és közönséges bűntettekben, hanem polgári és örökösödési ügyekben is bíraskodtak. A katonai igazságszolgáltatásnak ezen terjedelme az újabb időkig fönntartotta magát Ausztriában.¹ Jobban mondva az Osztrák-Magyar birodalomban, hol az ezredek bizonyos kiváltságokkal bírtak ép úgy mint régen a Landsknechtek.

Ilyen kiváltságot képezett pl:

1., az ezredtulajdonosnak azon joga, miszerint a rangfokozatokat, az alezredesit is beleértve, tetszés szerint adományozhatta és az illetőket rangjuktól, fontos okból, meg is foszthatta;

2., miszerint az ezred gazdaságát, ruházatát, fölszerelését tetszése szerint intézhette illetőleg határozhatta és gyakorlati szabályzatot állapíthatott meg.

3., Az ezred pallósjoga, melyet a dragonyos- és gyalog ezredek a tábornoktól függetlenül gyakorolhattak.

4., Azon jog, mely szerint a katonák feleségei, gyermekei és szolgálói mind az ezred jurisdicchiojának voltak alárendelve, bárhol tartózkodtak légyen.²

A)

A NEMZETI HADSEREGRE VONATKOZÓ RENDSZABÁLYOK.

I., Bocskay fejedelem hadi fegyelmi rendszabályai. 1606.³)

„Mivel hogy ez ideig, miólta az Isten ezt a hadakozást az ő nevének tiszteletére és szegény hazánknak helyében hozására támasztotta, az hadaknak sok különb-különbféle állapotja miatt semmi jó rendtartás az hadakozó nép között nem lehet, kihez képest sem ő Felségének⁴ sem utánna való generálisoknak és kapitánoknak módjok és auctoritások nem lehet, sem az vitézlió népnek rendtartásában, sem az dolognak lecsendesítésekben, kik miatt a sok hallhatatlan panaszok mind ő Felségét szüntelen érték, mind penig kapitányokat, immár mostan hátra hagyván és semmié tévén minden ezelőtt végezettek, mód nélkül való rendtartásokat, hogy ennekutána mindenek jobb módjával és rendtartással legyenek, tetszett ő Felségének és az országnak és

¹) Sauer hivatkozott műve. 94 és 95.

²) „Observations-Puncten — Des Röm. Reichs Grafen v. Khevenhüller — General-Feld-Marchallen. Wien. Joh. Paul Krauss. 1739. II. Caput III. 14. 17. 19. és 25.

³) Szilády Áron és Szilágyi Sándor: „Török-Magyarokori Történelmi Emlékek.“ 1868. Pest, Eggenberger Ferdinand III. k. 51.

⁴) t. i. Bocskay fejedelemnek, Magyarország választott „felséges fejedelmének,“ a mint a szerencsi országgyűlés őt czímezte.

az vitézeknek közönségesen, hogy ezután az hadakozó vitézek között ilyen rendtartás legyen, az mint rend szerént következnek.

1- o. Először legelsőben, hogy az úr Isten szerencsénket hadainkban megáldja és az kapitányok mindenképen azon legyenek, hogy az Istennek tisztessége naponként közöttök nevedjék, és minden seregekben praedicator tartanak és az kapitányok az undok szitkokat és káromló beszédeket az vitézek között megtiltsanak, és ha valamelyik az tilalom ellen cselekedik, az kapitány megbüntesse, és jó példát adjon nekik.

2- o. Hogy az lovas hadnak az ő regulája, rendtartása az, hogy az lovas kapitány legfeljebb 200 lovat tehessen és az kapitány feljebb való hadnagyot 100 lovasnál ne tartson alatta, és mind az kapitánnal s mind az hadnagyokkal, az alattok való vitézeknek számok és neveik rend szerint felírva legyen.

3- o. Az kapitánnak gondja legyen reá, hogy sok számon lévő vitézeket maga számára ne tartsanak, ő magoknak 10 lovasnál feljebb való szeri ne legyen, az főlegények pedig két s három lóval legyenek rend szerint jó szerrel.

4- o. Kapitánt az Fejedelem válasszon, és az hűtöt tegyen ő Felségének és az országnak, az lót az Fejedelem adjon, az alatta való hadnagyokat az az fejedelem confirmálja, és ő Felségének hittel azok is kötelesek legyenek, mind pedig az országnak, zászlót pedig nekik ő Felsege rendeljen és adjon.

5- o. Az zászlóhoz, az kapitánhoz az hadnagy és az vitézlő nép hittel legyen köteles, és valaki kapitánja híre nélkül zászlóját elhagyja, *tisztességét, fejét veszítse el* érette és vagy hadnagy, vagy főlegény ne merjen menni az maga szükségében, még csak házához is, kapitánya híre nélkül.

6- o. Egyik kapitány és hadnagy az másik kapitányság és hadnagyság alatt levő vitézt az előtte járó híre nélkül és akaratja nélkül alája ne fogadja, ha pedig azt az kapitány, akár hadnagy, azaz más zászló alatt levő vitézt befogadná seregében mód nélkül, afféle kapitány, hadnagy *tisztét elveszítse és becsületi ne legyen.* Az ki magától zászlót (itt az eredetiből kimaradhatott: cserél;) hír nélkül kapitánnyá vagy hadnagygyá teszi magát, ő Felsege akaratjából az generalis az oly kapitányt vagy hadnagyot *felakasztassa*, az városoknak, faluknak szabadon lehessen t. i. megbüntetni, és megbüntessék. Első: vagy kapitányára vagy hadnagyára szidalommal, vagy illetlen szóval illeti, affélet *három pálczával megverik.* Valaki kapitányához vagy hadnagyához fegyvert vonson, vagy megsebesíti vagy megöli, *fejével éri meg.* Item az kapitányoknak gondjok legyen arra, hogy helyben törvénnyel, mezőn pedig bottal bírjanak az alatta valókkal, urnák, nemes embernek, papoknak, scholáknak házokra vagy marhájokra ne szánjanak, az ki megpróbálja, *fejével éri meg.* Az Magyarországnak törvénye szerént az ki az malmot elvagdálná, az *kezét vágják* érette, mivel hogy közönséges jóra való. Az malomban valókat is az ki megháborítaná, megbüntettessenek érette. Az jobbágyoknak

lovát, barmát, ingó-bingó vagyonát, akármilyen legyen, senki el ne vegye, valaki pedig ezt által hágja, tartozzék az kapitánjára vissza adni az marhát, és ő magát az efféle cselekedetért *erőseit megléhalni*, ha pedig az marhát eladta volna, az kapitán meg nem míveli, *elveszesse tisztességét*, ha pedig az marhát eladta volna, elégítse meg az szegény embert. Valaki szentegyházat tör fel, avagy sírokat meg, az *fejével éri meg*. Élést feljebb annál kit lova és maga megeszik eladni, vagy házához hordani vagy maga hasznára fordítani az árát ne merészelje senki. Így item az kik az szegény embereket szaczolják, égetik, sütik és kénozzák, pénzt kérnek rajtuk és vonsznak, afféléket *igen megveressen, és az hadbúl kiűzessen* az kapitány.

7- o. Az kik erővel szüzeket törnek, asszonyállatokat erővel, akaratjuk nélkül rontnak, *fejekkel érik meg*. Item ha valaki megtolvajol valakit úton vagy házon, az kapitány tiszti vesztése alatt mind afféle tolvajt *megölesse*. ha nem művelné, ő Felsége megbüntesse az kapitánt törvény szerént.

8- o. Az kik felvernek afféle élést, vagy egyéb marhát, az melyet vagy fejedelemnek vagy urnák, kapitánoknak vagy ország gyűlésére, vagy táborban vagy egybeiivé vinnének, *fejével érje meg*.

9- o. Valaki bányákat, utakat, élés hordókat, harminczadosokat, és az országnak egyéb jövedelmét, kibűi az vitézlő népnek fizetése járna, megháborítaná, *fejével érje meg*.

10- o. Ha valaki a postákat, kik Ő Felségétől vagy országtól közönséges dolgokban mennek és járnak, inegháborítaná, minden kegyelem nélkül *megölessék*, mert azok közönséges országnak dolgában járnak, sőt inkább azoknak minden rendbeliek segítségével legyenek, hogy hamarabb járhasanak.

11- o. Ezen kívül is ha valami mód nélkül való dolgok esnek az vitézek között, az kapitánok az magok becsületekért el ne szenvedjék.

Datum in libera Civitate Nostra Cassoviensi, die 29-o, mensis Aprilis 1606.

Stephanns Illyéshásy.

Valentins Drugeth de Homonn .

Paulus Nyári.

Sebastianus Tököly.

Georgius Drugieth de Ilmonna.

Michael Czobor.

Sigismundus Halasst.

Christophorus Thurzo.

Comes Srpesiensis.

Thomas Nádasdi.

Georgius Secsi.

Georgius Verkucz.

Ludovicus Rákóczi.

Franciscus Rhédei.

Joannes Resőfi.

Michael Rengetegi.

Georgius Somodig

¹⁾ V. ő. Győri Füzetek III. kötet 128. lap.

I. Rákóczy György hadi rendszabályai. 1645.¹

Georgius Rákoczy Dei Gratia Princeps Tranniae, Partium Regni Hungáriáé Dominus et Siculorum Comes etc.

Fidelibus nostris universis, et singulis, Spectabilibus, Magnificis, Generosis, Egrediis, et nobilibus, Supremis et Vice Comitibus, Iudicibus nobilium, et assessoribus quorumcunque Comitatum, Capitaneis, Praefectis, Provisoribus, Castellanis Arcium; Prudentibus, et Circumspectis Iudicibus primariis et iuratis Civibus quorumcunque liberarum Civitatum, Oppidorum, villarum et Possessionum, Tricesimatoribus, Telloniatoribus Pontium, Passuum, Vadorum; Viarumque Custodibus nec non Capitaneis, Ductoribus, Centurionibus, Decurionibus, Vexilliferis, ac tam Equestris, quam pedestris ordinis militibus, sub auspiciis nostris militantibus. Cunctis etiam aliis cujuscunque status, conditionis, gradus, ordinis, honoris, officii dignitatis etc. hominibus, quorum videlicet interest, vel intererit, praesentes nostras visuris, lecturis, vel legi auditur. Salutem et gratiam nostram.

Nem kevés panaszok jöven fiainkba, az felső magyarországbeli 14. vármegyében lakos becsületes híveinktől, az vitézlő népnek minden rendek között, de kiváltképpen a falusi szegénység között, eddig naponként való sok rendbeli insolentiájok, felől, és azokat megemléített híveinkhez való fejedelmi kegyelmességünkben tollálni, és azután való időkre minden utón módon megörvosolni akarván, az alább megírt punctumokat, minden rendbeli hadainknak magok viselésében való regulájával, erős edictummal azon becsületes híveinknek azért való instantiajokra kiadatni, és meg is tartani mindennel méltónak és illendőnek ítéltük.

Elsőben: Hogy az hadnak fogadásában, gyűjtésében kapitányok, hadnagyk, és egyéb hadviselő officialisok ilyen módot tartsanak: az mely vármegyében gyűjti az hadat, azon vármegyéből vegyen bizonyos arra rendeltetett helyet, az holott kiáltassa az hadat annál az rendelt helynél pedig az hadgyűjtésében tovább ne menjen, hanem az vármegye élést rendeljen a féle hadi officialisoknak, az vitézlő népnek, katonáknak, bizonyos száma szerint, ne kívánjon is és ne vegyen 10. 20. vitézlő embernek annyi élést, a mennyit egy néhány száznak kellene adni. A féle élést pedig magok, avagy nyereség kedvéért, pénzen el ne adják, az szegény embereket falunként ne hódoltassák, meggyűjtven az hadat, azon a helyen, az hol hadat gyűjtött ne lakják, ne mulasson, kárt ne tétessen; hanem késedelem nélkül az hová szükséges leszen, kár nélkül elvigye az hadat. Elindulván pedig az hadak, ha az Istennek áldá-

¹) Szilády Áron és Szilágyi Sándor: „Török-Magyarokori Történelmi Emlékek.“ Pest-1870. Eggenberger. V. k. 314.

sát magokra, és fejeikre várják, az ő igaz hópénzekkel megelégedjenek. Az kit fogyatkozás nélkül felvevén pénzeken éljenek, kiváltképen borból, húsból és kenyérből, hogy az had után bátorságosan hordhassanak mindenféle élést.

Az mikor pedig városokban, falukban paraszt emberek házához szállnak, hogy ha az szegény embernek vagy az kiből ételt adhat az katonának, szénát, abrakot az lovának mérték szerint adjon; de azon kívül jóakarátja ellen se bor hozásra, se egyéb commeatu adásra ne kényszerítse. Erővel, hatalmassal s lopva semminemű javait, marháit, szekerét házi eszközeit, lovát el ne vigye, barmát el ne hajtsa semmiképen. Magát pedig az szegény embert, feleségét, és cselédjét ne saczortassa, ne firtassa, ne rutitsa, ne verje, ne tagolja, hanem jámborul és csendesen viselje magát az szálláson, úgy is az szerént békével elmenjen onnat, megelégedvén azzal keresztényül, az kit az szegény ember jóakaratójából adhat.

Midőn pedig az elkerülhetetlen szükség kívánná, hogy az szegény ember marháját szekérben bé kellene fogni, az főkapitánynak kiváltképen való specialis levélbeli commissiója nélkül azt cselekedetni ne merészelje; tovább pedig egy napi járásnál el ne vigye, hanem az nap minden sarczoltatás és fizetés nélkül békével haza bocsássa.

Kapitány, hadnagy és egyéb officiálisink, hasonlóképen a vitézlő nép is, katonák sive turmatim, sive singilatim városokat, falukat, szegény embereket ne saezoltassanak, és az mi specialis admonitionk nélkül semmiképen ne lió-doltassák.

Nemes udvarokra, kastélyokra, házakra, templomokra, parochiákra, scholákra, majorokra, malmokra ne menjenek avagy azokban ne szánjanak semmi módon. Templomokat, parochiákat, scholákat, kastélyokat, curiákat, udvarokat mezei és parasztházakat, városokat, falukat, vendégfogadókat, majorokat és akármű épületeket ne gyűjtogassanak, ne égessenek, és fel ne verjék; pinczéket, rejtekeket fel ne törjenek; vermeket fel ne ássanak, és azokból se nemes embernek se paraszt, és egyéb akármű rendbeli embereknek, úgy mint híveinknek, akár mi névvel nevezendő, életök táplálására, sustentálására való élését, commeatuát, javait, ingó és bingó marháit, házi eszközeit elvinni, ragadozni és praedálni, szarvas, lábos marháit, és barmait levetni, elhajtani; temető helyeket, sírokat felásni, holt testeket háborítani, lakos, és igaz járatbeli jámbor kereskedő, s egyéb rendbeli embereket városokban, falukban, házakban, lakó — helyekében, újtokban, szántó vető, szálló kapáló, és akármű egyéb rendbeli munkásokat, munkálódó, és munkálkodtató embereket háborganyi, nyomorgatni, éléseket és marhájokat elvinni, taglalni, kíznani, ölni, dúlni, praedálni, kóborolni, és egyéb kimondhatatlan, és elszenvedhetetlen rapinákat, károkat, hatalmaskodásokat, erőszakot, ínséget, compression és maleficiumokat cselekedni, patráltni ne merészeljék semmiképen.

Hogyha pedig a vitézlő szép, katonák avagy azok közül akármelyik tur-

natim, vagy singilatim, az felül előszámláltatott insolentiákat, maleficiumokat patrálnának, cselekednének, és az mi mostani kemény edictumunk ellen, sive in toto, sive in parte vétnének, és azt violálnák, tehát a féle insolens és . . . violans vitézlő népre, katonára, az megkárosított és ledáltatott ember elsőben hadnagyának panaszolkodván, az hadnagy az olyan malefactor vitézlő embert, katonát, comperta rei verdate *fel akasztassa*; hogyha pedig az hadnagy edictumunk szerint fel nem akasztja, úgy a kapitány, a kinek kapitánysága alatt vagyon, ezt a hadnagyot *akasztassa fel*; ha pedig a kapitány a hadnagyot fel nem akasztatná tehát az olyan kapitány minden bizonnyal érdeme szerént való büntetést vészén tőlünk, minden kedvezés és személy válogatás nélkül.

Kijövetelünkör az kik hadainkban fizetésre állottak volt, hó pénzt vettek fel, és interim bővebb, és szerencsésebb időben városokban, falukban, magokat és lovaikat tartották, hizlalták, az élést és commaetust fogyatták, azután pedig és most is. már szűkebb és hadasabb időben hadainkból kiállottak, némelyek házoknál lakván, némelyek magokhoz hasonló társaival kóborolván, az országot pusztítják, rontják, fosztogatnak, praedálnak, az praedált jókat, marhákat házokhoz avagy máshuvá orgazdájokhoz hordják; méltó hogy az félék, akár mi rendbeliek legyenek, a die publicationis Edicti nostrí computando 15. nap alatt anni praesentis hadainkban ismét zászlójok alá, szolgálatunkra vissza jöjjenek, alioquin mindenütt captiváltassanak, személyekben *felakasztassanak*, és minden jószágoktól *priváltassanak*.

Az mely szabad, s királyi városokban, item: oppidumokban, falukban lakó nemes, avagy paraszt emberek közt ismeretlen bujdosó, csavargó, kóborló, s egyéb rendbeli katonák járnak, praedált lovakat, és öreg és apró barmot, búzát, gabonát, s egyéb veteményt, élést, commaetust, ruhát és más akármi névvel nevezendő marhát, jókat oda hordják, a féle csavargókat, katonákat senki házába be ne fogadjon, ne patrocínáljon nekik, sőt mindjárt legközelebb és hamarébb találandó kapitánynak, avagy egyéb officialisinknak értésére adja. Az praedált marhát senki tőlük meg ne vegye, alioquin az nemes ember propria inquisitione, citatione convictus, az paraszt ember statim, et de facto per vicecomites, Judices nobilium, et Juratos comitatum, in liberis verő ac Regiis Civitatibus per carumdem Judices, et magistratus capiáltassék et *suspendetur* ut für.

A vitézlőnépek, katonák közül, az kik a követségnek színe alatt alá és fel járnak, csavarognak az országban, az hol megszállanak gazdálkodásra, kísérek, lovak, marhák adására erőltetik, és saczoltatják az szegény embereket: méltó, hogy a féle csalárdok, csavargók az kiknek helyes és hiteles utilevelek nincsen, mindenütt megfogattassanak, és büntessenek praescripta poena Edicti. Az kiknek pedig utilevelek vagyon, azok is a szegény embereket gazdálkodásra, és elkísérésre ne erőltessék, ne firtassák, hanem útiköltségekkel éljenek sub poena in Edicto declarata.

Valaki az vitézlőnépek, katonák közül, az mi kiadott protectionális levelünket meg nem becsüli, azok ellen vét in praemissis punctis, azon Edictumunkban deciarait poénéval büntetessék meg.

Minek okáért minden rendbeli fennt megnevezett tisztviselő híveinknek, mind vármegyékben és mezővárosokban, várakban, falukban lakóknak, azonképen hadainkban levő tisztviselőknak, és közrendeknek keményen és igen serio parancsoljuk, így értvén kemény kiadott Edictumunkat, tartozzék kiki mindenekben magát ahoz alkalmaztatván azokat minden részeiben, articulusiban, és cikkelyeiben inviolabiliter megtartani és alattok valókkal is megtartatni, mind addig mig arról más dispositionk nem fog lenni, és senki hadaink előtt való tisztviselő híveink, és akármely rendbeli hadi személyek közül, akár fizetett, akár fizetetlen legyen az, azoknak akármely részei ellen impungalni és excedalni ne merészeljen, valamint a megirt pocnákat el akarja távoztatni. Secus sub poena ear. supra notata, gravisque animadversionis nostrae nullatenus facturi. Praesentib. perlectis exhib. restit. Datum in libera Regiaque Civitate nostra Bartphensi die 1-a Mensis Mártii Anno Domini 1645.

...

(p. h.)

G. Rákóczy m. p.

Kívülről: Pro libera Civitate Eperjes.*

III.

I. Rákóczy György rendelete a hadi fegyelemről. 1645).¹

Georgius Rákóczy Dei Gratia Princeps Transilvaniae, partium Regni Hungariae Dominus, et Sicularum Comes etc.

Fidelibus nostris, universis et singulis Spectabilibus, Magnificis, Generosis Egregiis et nobilibus. Supremis et Vice Comitibus, Judicibus nobilium quorumcunque Comitatum; Capitaneis, Judicibus Regiis, Supremis, Vice Capitaneis, Ductoribus, Decurionibus, ac universitati militum Siculorum quarum libet Sedium Siculicalium. Item Capitaneis, Ductoribus, vexilliferis, caeterisque tani equestris, quam pedestris ordinis militibus cujuscunque nationis, sub auspiciis nostris militanibus, cunctis etiam aliis cujuscunque status, conditionis, gradus, honoris, afficii, dignitatis, et praeminentiarum hominibus, quibus videlicet interest, seu intererit, praesentes nostras visuris, salutem et gratiam nos tram.

Mivel minden dologban az isteni kegyesség, hasznos és előmenetelre való jó, minékünk is úgy adatnak még mindenek az Istentől, ha mi is elsőbben

¹ (Eredetiről, mely van Mike Sándor úr birtokában.)

² Szilády és Szilágyi S. idézett műve. V. k. 333.

az Istennek igazságát, dicsőségét megadjuk, nem utolsó része lévén ezért ennek az könyörgés is, hálaadás és praedicatio hallgatás, megkívánjuk, sőt kegyelmesen is parancsoljuk minden rendeknek, reá hallgatván az ország dobjának, az isteni szolgálatra, könyörgésre praedicatióra való jeladására, mind fejenként felügyeljenek avagy az nemes vármegyék, hárman négyen is, hasonlóképen az székelységről, hajdúságról való híveink, magok között egyházi embereket tartván, adják meg úgy az Istennek azt, az mivel tartoznak, kiért ő felsége mind lelki, és testi áldását terjeszse ő kegyelmekre fejenként.

Az minthogy azért minden dolgokban szép az jó dispositió, úgy az hadakozásban is felette szükséges lévén az jó ordinantia és disciplina: mi is az minemű közönséges jóra nézendő célra, az ur Istent segítségül híván, mind erdélyi, és magyarországbeli lakos híveinket, fizetett hadainkat kimozdítottuk, hogy arra való igyekezetünknek, az úr Istennek szent áldása által kívánatos jó exitusát tapasztalhassuk: szükségesnek ítéltük ez alatt megíratott punctumok szerint való Generale Edictumunkat, minden rendbeli hadainknak kiadatni. Mely így következik:

1.) Az ország dobjának megveretésének előtte senki, se kapitány, se hadnagy dobot üttetni ne merészeljen se készülésre, felülésre, és megindulásra; hanem várjon minden az ország dobjának megverésétől, és annak utána az ordinantiához tartsák minden rendek magokat; sőt senki sem Jézus kiáltás előtt és azután is, inig az ország zászlójával meg nem indulnak, ne merészeljen megindulni,; mert az ki ez ellen cselekszik, elsőbben *három pálásával verettelik meg*, azután *mindenétől megfosztatik*, és harmadszor ha cselekszi *megöletik* érette.

2.) Egyházi személyeknek, akármely religion levőknek, házokra szállani, semminemű javakban megkárosítani, annál inkább személyekben őket megbántani, háborítani senki ne merészeljen, mert *meg hal* érette.

3.) Akármely religion levő templomokhoz tartozó harangokat levenni, templombeli ékességeket, isteni szolgálatra rendelt eszközöket felkóborlani, elvinni, templomokat pusztítani senki ne merészeljen, mert *meghal* érette.

4.) Házakat, asztagokat, széna kazlakat felgyújtani senki ne merészeljen, mert *meg-hal* érette. Azon szerint büntetendők azok is, kik hordóknak fenekét kivagdadják és az házakban latorságokból való károkat tesznek.

5.) Erőszak szerint való paráznaságot cselekedni senki ne merészeljen, mert *meghal* érette. Szabad személyek között való paráznaságban az kik találatnak, törvény szerint büntetendők.

6.) Az lélekkel való szitkozódásért *megverettelik*, valaki benne tapasztaltatik, kedvezés nélkül.

7.) Vannak irtózásra való új forma szitkoknak nemei, az mineműek soha az keresztény magyar nemzet között annak előtte nem hallattanak. Valaki ezért deprehendáltatik a félében, törvényt láttatván reá az tiszték kedvezés

nélkül, annak iszonyú volta szerint megbüntessék, becsületük sérelmének poenája alatt.

8.) Jézus kiáltásnak idején, némelyek szégyenelvén, avagy restelvén az keresztényeknek régi jó szokások szerint Jézust kiáltani; némelyek csúfságképen alkalmatlanul kiáltanak, némelyek pedig ágyokból fel sem kelnek; az ki ezért e felében találtatik, *megpálcáztatik keményen*.

9.) Elöljárójára az ki támad, *megöletik* érette. Szófogadatlanságért *megpálcáztatik*: ha pedig derekas dologban szót nem fogad, *megölni* érette.

10.) Főtisztviselőinknek engedehe, és hire nélkül akár ellenkezésben, s akár mely időben, ha ki az ellenséggel, vagy ahoz tartozókkal beszél, annál inkább ha írogatásban, izengetésben találtatik, *megölettetik* érette.

11.) Salva Gvardiákat, azaz: örzőket, tisztessége vesztése alatt, magunk kiváltképen való parancsolatján Kívül akár hová is adni, és rendelni ne merészeljen senki, fő generálisunk Kornis Zsigmond, v. fiunk Rákóczy Zsigmond, udvari főkapitányunk, és gyalog kapitányunkon kívül: kik is abban igen considerate cselekedjenek. Azt is csak szükséges, és bátorságos helyekre.

12.) Úti leveleket is se elő, se hátra menőknek adni főgenerális Kornis Zsigmond uram, fiunk Rákóczy Zsigmondon kívül, az mi hírünk és engedelmiink nélkül senki ne merészeljen; mert akár hadnagy s akár kapitányok adta levelek mellett megfogattatnak, és érdemük szerint *halállal is megbüntettetnek*. Az levéladó is gyalázatát vallja. Udvari főkapitányunk, hopmesterünk, és fő gyalog kapitányunk is az szükségnek kívánságához képest adhatnak; de csak magok tiszték alatt valóknak.

13.) Úrnőkre valaki támadni, vagy az mi protectionálisunk ellen cselekedni comperiáltatik, *megölettetik* érette.

14.) A táborra élést, avagy egyéb eladó marhát hozókat, és az ilyen visszamenőket, valaki megháborgat, vagy pénz nélkül elragadozza, ha az táboron cselekszi, *keze vagaltaik el*, ha pedig útjában megfosztaná, *megölettetik* érette.

15.) Valakik az táborban egymást meglopják egy forint felett, az olyanok *megölelteinek* érette; alább valóért érdemek szerint büntetteinek. Fosztásáért hasonlóképen. Az ki pedig kenyeres társát lopná meg akár sokat, akár keveset *megölessék* érette.

16.) Jézus kiáltás után, az ki bort árul, kiváгатik borának feneke. És az ki szállásán kívül gazolkodik, és kiáltoz, *pálczákkal verettetik*.

17.) Hozzánk vagy levelekkel, vagy izenetekkel jövő, avagy hozzánk folyamodni szándékozó embereket útjokban senkimegne háborgasson, mert *meghal* érette; hanem ha a féle találkozik hadaink közibe jönni, jó vigyázás, és gondviselés alatt, magunk, vagy generálisink eleibe vigyék, és késérjék.

18.) Rémségben, avagy egyéb csalárdságos dolgokban járó embereket, kikhez suspitio lehetne, eltitkolni senki ne merészeljen, sőt inkább megfogni tartozzék *élete vesztése* alatt. Sőt ha ki csak értene is olyat, és meg nem

jelentené, azon büntetéssel büntetetik, annakutána is, akár mikor nyilatkoznak ki eféle cselekedeti.

19.) Az megengedett, és hirdetett időn, és helyen kívül zsákmányra ki menni senki ne merészeljen, mert *meghal* érette.

20.) Valaki strázsára az ő rendi szerént igazán ki nem megyen, vagy igazán meg nem állja az strázát, *megöletik* érette. Tartozzanak pedig kimenni személy válogatás nélkül mindenek az ő rendek szerént, hanem ha kinek arról való specialis exemptioja volna.

21.) Meghódolt szegénységet, kik magokat fegyverrel nem opponálják, senki meg ne foszson, annál inkább meg ne sebezzen, és öljön, mert *meghat* érette.

22.) Kinek kinek rendeltetett quartélyán kívül másuvá szállani senki ne merészeljen, mert *megverettetik* érette.

23.) Az tábor helyétől elindulván, ha ki szántszándékkal a tábor helyet, vagy az falut meggyújtja, meghal érette; ha pedig gondviseletlenségből történik, *három pálczával* erőssen megverettetik érette.

24.) Valamíg az seregek meg nem szállanak, zsákmánra menni senki ne merészeljen előtte járója engedelmé nélkül, mert megveretik érette; ha pedig megtiltott helyre megyen zsákmányolni, *megöletik*: hanem kapitányától vegyen tanúságot, kiki melyre zsákmányoljon.

25.) Az szekerekkel senki az szekérmesterek rendelésén kívül járni ne merészeljen, mert *erőssen megverettetik* érette; hanem az mint az szekérmester rendeli, kiki úgy jártassá szekerét.

26.) Jézus kiáltás után valaki a táboron kívül találtatik, megfogattatik és *szörnyen megverettetik*.

27.) Hamis híreket, tumultusokat szerző, költő, s spargaló, és főtisztek hire, consensus nélkül conventiculumokat szerző, indító, alkalmatosságot szolgáló ember, ez ily véteknek mivelta szerint büntetődik és *meg is hal* érette.

28.) Kópiákat az szekeren ne hordozzanak, mert elvonják.

29.) Az seregen kívül hadnagya hire nélkül ha ki lézeng, *megveretik*, sőt félelmes helyekre, az ki előtte járójának engedelmé nélkül jár, *megölettik*.

30.) Zászlóját valaki az megszálló helyre nem kíséri becsülettel, szörnyen *megverettetik* érette.

31.) Valaki zsákmánra megyen, az táboron kívül senki ne háljon, hanem bétakaródjék, mert *megöletik* érette.

32.) Minden hadnagy, kapitány a seregében járjon, hogy inkább alatta valóit minden kiszáguldástól megtartóztathassa, készen helyen találtassék, hogy az szükségnek idején ne keressék az kapitányt, hadnagyot, hanem mindjárt az szolgálatra elő állhasson. Az katonaságát pedig zászlója alól az hadnagyok ki ne bocsássák nyulászni, szélyel való nyargalásra, csudálkozásra, ezeket tisztességekre parancsoljuk, hogy megtartsák az tisztviselőket.

33.) Szekerek mellett lovas szolgáját senki ne jártassa, mert *lovától megfosztatik*. Olyanok értessenek mindazonáltal ezen, a kik kópiával zászló alatt szoktak járni.

34.) Az úton való menetelben vad nyúl után senki ne rivalkodjék; ne futtassanak az seregek, hanem ha kinél agarak lesznek fizesse az.

35.) Ha ellenség találkoznék az menetelben valamely seregre ütni: tisztessége vesztese alatt parancsoljuk, hogy minden seregében maradjon, seregét meg ne bontsa, egybe ne keveredjenek; hanem menjen csak a seregre, az kit mi arra bocsátunk, avagy generálisunk.

36.) Az seregekből hátra se maradjon senki: dúlásért, tolvajlásért, fosztásért, nyugovásért, étetés kedvéért, avagy akármi dologért kapitány hire nélkül, mert *meghal* érette.

37.) Minden hadnagy úgy vigyázon alatta való vitézire, hogy se az úton se a zászló alól a táborból hire nélkül el ne lopja magát; melyre hogy jobban vigyázhasson, mindennap az mikor megszállunk, kiki az ő alatta valóit meglátogassa: ki vagyon ott, s ki nincsen? Az ki ott nem találtatik, várja bé, és mikor bejő, azontúl megfogja, és mielőnkbe, avagy főgenerálisunk elébe hozza.

38.) Minden kapitány, hadnagy vigyázzon szorgalmatosan az zsákmányosok bejövetelekre, és valaki az megtiltott marhák közül akármit behozzon is, tisztessége vesztese alatt az hadnagy megfogja, kapitányának vigye, és a kapitány generálisunk eleibe vigye.

39.) Ha ki kardot vonson ok nélkül, megveressék. Az ki pedig vért teszen, *keze vágattassék el*. Ha embert öl, *meghal* érette.

40.) Minden seregek és rendek, valakik táborunkban vannak, miutánunk tekintetes és nagyságos Kornizs Zsigmond uramtól hallgassanak az nekünk tartozó hűséges szolgálatban úgy mint főgenerálisunktól, nem excludalván mindazáltal ő kegyelme után szokott tisztviselőknék autoritását is.

41.) Gyümölcs-termő fát vagy annak agait levágni senki ne merészelje, mert valaki ezt cselekszi, *keményen megverettetik* érette. Szőlőben senki kárt ne tegyen, lóval ott ne járjon. Őszi, tavaszi vetéseket ne éttetessen, tapodtasson, gázoltasson; mert az, ki ilyenben találtatik, elsőbben *3 pálczával megverettetik*, 2-or *mindenétől megfosztatik*, 3-or *megöletik* érette.

42.) Főstrázsamesterünknek nemzetes Sulyok István uram hívünket rendelvén, parancsoljuk kegyelmesen, és serio minden rendbeli híveinknek, kiki illendő becsületét ő kegyelmének megadván ezen hivatalában, valamint az nekünk tartozó közönséges szolgálatban praestaltatni kelleszik, abban minden magok vonogatás nélkül szavát fogadják, és ahhoz úgy is alkalmaztassák mindenek magokat, szófogadatlanóságok, késedelmezések miatt az közönséges szolgálatban fogyatkozás ne essék.

43.) Elrendelvén az strázsáló helyeket megnevezett strázsamesterünk, ha kik az derék, vagy fiú strázsán illetlen magok viselésében, u. m. zajgásban,

veszekedésben, avagy egyéb valami vigyázatlanságban találatnak, azoknak érdek szerint való megbüntetésekre strázsamesterünknek teljes authoritást adtunk.

44.) Az strázsára ha mikor valami posta érkezik, avagy *nyelvet fognak*, és oly bizonyos hírt érhetnek strázsákon álló híveink; azt elsőben is megírt strázsamesterünkhöz vigyék, és értésére adják, hogy ő kegyelme nekünk, haladék nélkül értésünkre adhassa.

45.) Ha kik az strázsától hamis hírt hoznának be, mely miatt valami zendülés eshetnék; az olyanoknak megbüntetését is strázsamesterünkre bíztuk: az kik törvény szerint *halállal hü nie földjenek meg* az ilyen cselekedetért.

46.) Minthogy pedig némely embereknek lovak, avagy egyéb barmok döggel meghalván, az táborról ki nem vontatják; de az kik, ki vontatják is az tábor szélére, csak ott szokták hagyni, melyek megbüdösödvén, az egész tábor elfogja bűdösségek, ki miatt sokaknak derekas nyavalyájok, betegségek és abból halál is szokott következni: szükséges lévén azért ezt is eltávoztatni: parancsoljuk serio minden renbeli híveinknek: ennekutána valakinek lova, vagy egyéb féle marhája az táborban döggel meghal, mindjárt kivontassa az táborból jó távolra, és ott azontúl beásván, avagy ásatván az földbe eltemettesse. Annak felette ha kiknek vágó barma leszen, azokat is ne a táborban, hanem az táboron kívül nyuzatván meg, mind ökröt, tehenet, juhot és egyéb féle marhát in genere minden rendek azoknak is béleket a földben jól beássák, eltemessék, egyéb féle rútságot, ocsmányságot hasonlóképen, és táborunkat minden rendek tisztán tartsák; mert alioquin, valakik ez ellen cselekedni comperiáltatnak, mint *Edictumunknak* nem observálói, úgy büntetteknek meg kedvezés nélkül, és minden személy válogatás nélkül, kire tisztviselőinknek igen szorgalmatos vigyázások lévén, kiki alatta valóival observaltassa az szerint fogyatkozás nélkül.

Ez lévén azért kiadott Edictumunk, parancsoljuk az «imegirt büntetések alatt igen, igen serio, kiki tartozzék mindenekben ahoz alkalmaztatni magát. Alioquin az ki azok ellen cselekedni comperiáltatik, arra nem vethetvén, hogy hírével nem lőtt volna, magának tulajdonítsa ha az specificáltatott vétkek szerint való büntetések szállanak fejére. Secus itaque nullatenus facturi. Datum in Castris nostris ad oppidum Rima-Szombat positis, die 17-a Junij Anno Domini 1645.

G. Rákóczy m. p.

IV.

Gr. Eszterházy Antal kurucz generális büntető intézkedései.¹

„1. Edictum az Dunán túlsó hadak között elárodott istentelenségeknek s praedálásoknak lecsöndesíttisire, Érsek-Újvárbán concinnáltotott és érsek-uj-

¹) Thaly Kálmán: „Gr. Esterházy Antal Kurucz Generális Tábori Könyve 1706—1709.” Budapest, 1901. Magy. Tud. Akad.

vári mezőn a hadak közt publicáltatott: — — Tettem kemény parancsolatom alatt olyan rendelést, hogy papok, hóhér és hatvan dragonyos szorgalmatosan bójárván az tábor környékein lévő helységeket, valahol városon, falun, utón, útfélen, sík mezőben vagy erdőben az olyatin istentelen excendenseket tapasztalni fogják, ha napjában száz leszen is, indesinenter minden személyválogatás nélkül kímiletlenül a legközelebb találandó fára, vagy a mint az alkalmatosság hozandja magával, fölakasztassék, lődöztessék, és más irtóztató halállal üldöztessék.

Datum ----- die 20. Octobris, 1707.

2. ----- Balogh Ferencz gyalog colonellus uramnak missiliter recommendáltatik a jó és szorgalmatos vigyázás. E mellett az ott lévő raboknak dolgát revideáltassa; ott lévén a Miklós mester (tábori hóhér), ha kik comperiáltatnak, hogy már egyszer confoederációra léptek volna s lobonczókká lettek, mostan elfogattatván, — akasztassa föl őket.

3. Pulai György hadi főporkoláb uramnak intimáltatott orderében, hogy ötven dragonyost és ötven könnyű-lovas katonát, in toto 100 személből állót, maga mellé vévén, papot, praedikátort és Miklós mestert nemkiilömben: vegye maga igenes útját Rába mellett Szent-Gotthárd felé, onnénd kikerülvén Zekánuk s Kőszegnek, szintén az linéáig, be Rábaköznek, oly observációval, hogy a kóborló, húzó-vonyó, szélltiben excedáló katonaságból ad summurn, sine complatentia personarum, három határban levő akasztófát megújítván, a kik érdemesnek ítéltetnek, fölakasztassa, az excendenseket pedig kötözve küldje.

4., „Order“ 1706-ból:

A császárhoz átpártoltak elfogattatván fölakasztandók.

5. Orderek és egyéb missilis levelek:

----- Acsádi Pál uramnak tihanyi apátúr dolgában, melly Méltóságos Fejedelemhez relegáltatott; s az rossz katonának vágotassék el a keze.

6. Följegyzés 1707-ből:

Pálfí ráczainak hogy órokat, füleket az ellenség elvagdalta: jó reménységünk abból lehet.

7. Rottenstain uram ő kegyelme ordere 1707-ből:

— — Ha valakit, — ámbár tiszt legyen is az, — a deditióban conniveálni tapasztalná, hogy ante extremum tempus láttatnék azt jovalloni, — tehát azt az ellenség felől való bástyára kivívén ott lövöldöztesse agyon kegyelmetek, és taszigálja alá az árokban.

8. Érsek-újvári commendáns uram ő kegyelme (Ebeczky Imre dandárnok) instructiója 1707. májusi 1-éről:

Ha commendáns uram ő kegyelme ex certa relatione, vagy akár egy is valakitől hallaná valamely tiszttül, hogy ostromnak előtte jobb capitulálni, mintsem az ostromot impediálni; így szólván ezért valaki, hogy magát opponálná és revoltálna, — tartozni fog commendáns uram az olyat kemény áres-

tómban tartatni s tétetni. Nem külömben való vigyázásért observáljon azokra, úgy mint hazánk mostoha fiaira, valakik étczakának (idején) a bástyán le-bocsátkozni és desertálni praesummálnának; az olyanokat megragadtatván, pro statuendo exemplo, publice felkaróztassa.“

b)

A NEMESI FÖLKELEST ÉRDEKLŐ INTÉZKEDÉSEK.

Az 1808: XI. t. tc: fegyelmi törvények a fölkelés esetére.¹

„1. §. A kik a szemle és táborozás alól, semmi törvényes ok sem forogván fönn, magokat kivonják: 1659: 28. cikkely szerint a mágnások ugyan ötven, a birtokos nemesek és vagyonosabb czímerlevelek huszonöt nehéz gira, az egytelkes nemesek s szegényebb czímerlevelek tizenkét rénes forint pénzbírsággal, a fizetés teljesítésére megkívántaié földbirtok hiánya esetén a körülményekhez mért fogsággal, első ízben oly módon büntetendők, hogy az elmarasztalás ugyan tüstént a szemle idején történjék, a végrehajtás azonban a következő szemléig függőben maradjon, hogy a megjelenők igazolhassák magukat; ha nem igazolják, a megyei törvényszék elhatározza a végrehajtást, mely e törvényes intézmény költségeinek számlájára lesz foganatosítandó; a mulasztó ezen törvényes tisztteljesítésére még ugyanazon évben köteleztetvén, és az említett büntetés minden egyes esetre annyiszor, amennyiszor értetvén; Azck továbbá, a kik a törvény nyilvánvaló megvetésével harmad ízben maradnak el, a mondottakon kívül, mindenkor azonban előleges meghallgatásuk után, a körülményekhez képest kimérendő *fogad büntetést* is fognak szenvedni.

2. §. Minden nemes, a törvényes király és haza iránt hűségre lévén kötelezve, annak hódolni és engedelmeskedni tartozik. Minélfogva a király vagy az ország közálladalmá elleni, törvények által tilalmazott zendülésnek vagy lázításnak minden szerzője, czinkostársa vagy részessé, a mennyiben azt a maga helyén fölfedezni rossz szándékkal elmulasztja, ugyanazon törvények rendelése szerint gonosz tettéért *halállal* lakol.

3. §. A ki a hadseregben lázadást szít, vagy abban részt vesz szigorúan, és a dolog fontosságához képest, főképen a kolomposok *halállal* büntetendők.

4. §. A ki törvényes fölebbvalójának, valamint tisztjeinek és katonai előljáróinak a tartozó engedelmességet megtagadja, ellenök illetlen magaviseletét tanúsít, vagy éppen rossz akaratúlag fegyvert rántani merészel: hasonló képen súlyosan, sőt ha a körülmények úgy kívánják, *halálbüntetéssel* fenyítetik.

¹) Dr. Márkus Dezső „Corpus Juris Hungarici.“ 1740—1835. évi törvényezikkek. 409.

5. §. A ki az őrcsapatokra vagy előőrsökre kezét emeli, vagy éppen megtámadni merészli azokat az ellenség előtt, az előbbi §-ban mondott büntetésnek esik alája. —

6. §. A ki az ellenség előtt őrállását elhagyja, életével lakói; különben pedig, valamint az is, a ki őrálláson elalszik, megfelelő büntetéssel lesz fenytendő. —

7. §. A ki őrségre vagy szolgálatra részeg állapotban jelenik meg, vagy azt elegendő ok nélkül elhagyja, fogsággal és *bilincscsel* büntetetik.

8. §. Ha egész csapat, század vagy zászlóalj az ellenség előtt engedetlenkedik és kötelességéről megfélekedve, szégyenletesen hátat fordít: a tisztek becstelenséggel együtt hivatalukat, sőt a körülmények súlyosabb voltaához képest, *életüket veszítik*; a közlegények közül pedig *minden tizedik halálbüntetéssel* lakói. Hasonlóképen halálbüntetést szenvednek mindazok, a kik a csatából és az ellenséges viadalból magukat kivonják.

9. §. A ki ütközet alkalmával zsákmányol s a csapatok podgyászát és tulajdonát fosztogatni merészein, *halállal* büntetetik.

10. §. A fölkelő ki zászlóját elhagyja, első ízben *két hónapi, bilincsb*en töltendő, s hetenkint két napon kenyérből és vízből álló *böjttel súlyosbított fogsággal*, második ízben *négy hónapi* és hetenként négy napon át hasonló *böjtöléssel és bilincsekben* töltendő *fogsággal*, azonkívül ezen második esetben *minden hivatalra való képtelenség* büntetésével is, harmadik ízben, valamint akkor is, ha az ellenséghez átszökik s azután elfogják, *halállal* fenytetik. Arra, ki felebbvalóinak tudta nélkül a szemlét idő előtt ott hagyja, a meg nem jelenőre az első szakaszban kiszabott büntetés annyiszor a mennyiszer alkalmaztatván.

11. §. Gyújtogatók, rablók, martalóczok, útonállók, azok, a kik fosztogatva, főképen házi gazdáikat vagy a falubeli lakosokat erőszakosan megtámadják: a kár megtérítése mellett *fogsággal, bilincscsel* s a tett súlyos voltaához képest *halállal* is büntetnek. Párbaj, czivódás, veszekedés, verekedés, a kihágás és vétség szerint kimérendő büntetéssel toroltatik meg.

12. §. Kisebb lopás és kártétel eseteiben az elvitt dolog visszaadásán vagy a kár megtérítésén kívül *fogság és bilincs* alkalmaztatik; a nagyobb fajta büntettek pedig az ország törvényei szerint ítéltetnek meg.

13. §. Az istenkáromlás a törvények értelmében és a bevett bírói gyakorlat szerint büntetetik.

14. §. Különben pedig, mivel az évenként szemle alá jövő nemeseket fölkelőknek még a törvények értelmében épen nem lehet tekinteni: azért szükséges megemlíteni, hogy a szemle alkalmával megjavítandó vagy fenytendő bármely katonai vétségek enyhébb megítélés alá esnek, mint fölkelés idején, és a büntetéseknek nem azon szigorával torlandók meg, a melyet a tényleges nemesi fölkelés megkövetel. Ez okból irányadóul a szemlélő feljebbvalók részére még a következők szolgálnak:

15.§. A tetten kapott nemest, miként a törvények mindig megengedték, szabad ugyan elfogni; azonban tettét a fő- vagy alispánnál kiknek egyike legalább jelen lenni tartozik, azonnal be kell jelenteni. A tovább letartóztatás csak is ezek előleges tudomásával folytatható.

16.§. A katonai kihágásokat, a melyeknek megtorlása szorosan a jelen czikkelyek tárgyát képezi, szemle alkalmával a fő- vagy alispán, a vármegyétől ki rendelt s azok sorából, a kik katonatisztséget viselnek, választandó bizottsággal együtt, sommás perúton ítélandik meg; azonban e büntetés végrehajtását csak akkor kell rögtönösen foganatba venni, ha a büntetés oly természetű, hogy a szemle ideje alatt ki lehet állani. A béke időben tartandó táborozás alkalmával elkövetett kisebb katonai kihágásokat azonban, melyek a táborozási parancsokat és rendet érintik, és a gyakorlatok idején túl nem terjedő büntetést vonnak maguk után, milyen a fogság, a katonatisztek büntetik. Botbüntetés mindazonáltal nem lesz alkalmazható.

17.§. Miden egyéb, bármilyen fajta büntett és vétség a maguk rendes formájában tárgyalandók; midőn azonban összeesküvés és nyilvánosságra törő lázadás, valamint szemle idején fegyveres kézzel elkövetett rablás, fosztogatás és a feljebbvalók s tiszték ellen megkísérlett és a többiek megbotránkoztatásával, valamint sebesítéssel, tagcsönkítással, vagy öléssel egybekötött támadás a rögtöni halálbüntetést a közbiztonság fönntartása okából elkerülhetetlenné tenné: az elnök összehívja a katonai szabályzathoz képest, tehát közkatonák alkalmazásával is alakított *rögtönítélő bíróságot*, mely hétnél nem kevesebb, és tizenegynél nem több tagból álland.

Ebben a tiszti ügyész fölperessége mellett lehet halálítéletet is hozni és végrehajtani; annak kifejezett hozzá adásával azonban, hogy nem csak a halálítélet meghozatalához, hanem annak eldöntéséhez is, hogy vájjon az elkövetett büntett valóban ezen bíróság fönnt említett tárgyai közé tartozik-e? az összes egybehívottaknak egyhangú szavazata szükséges; úgy, hogy ha a bírák közül csak egy is bármiféle körülménynél fogva azt a fönnt említett esetek közé sorozhatónak nem ítélné, annak tárgyalását azonnal a törvény rendes útjára kell utasítani.

18. §. Egyéb előforduló és a rendes törvény útra tartozó vétségek esetiben úgy kell intézni a dolgot, hogy hasonló ügyek példaadás végett is a legközelebbi évben következő szemléig befejeztessenek.

19.§. A mi a szemle és az arról való hazatérés idejében megtartandó rendészeti szabályokat illeti: azok a kebelbeli törvényhatóságok és tisztviselők bölcs ítéletére és előre látására bíznak.

20.§. Ezen fönntebb irt czikkelyt, hogy mindenkinek, a kit illet, kellő tudomására jusson, minden a szemlére és táborozásra megjelenendők előtt, mielőtt a rendelt helyekre utaznának, az illetékes szolgabíró hirdesse ki és magyarázza meg, és ez a szemle idejében is, mely mindenkor e katonai törvény kihirdetésével veszi kezdetét, megtartandó.“

C)

A CSÁSZÁRI ÉS A CS. KIR. HADERŐ TÖRVÉNYEI, INTÉZKEDÉSEI

A BÜNTETÉSEKRŐL.

Kivonat Miksa császár 1508-ik évből való czikkeiből. (Artiruls-Brieff).¹

„A katonák esküdjének meg arra, hogy a főparancsnokot abban, hogy meghódított városokat vagy kastélyokat, vidékeket vagy falvakat oltalmába vegyen, nem zavarják vagy akadályozzák meg, főbenjáró testi büntetés terhe alatt.

Esküdjének meg arra, hogy a zsákmányolásban a főparancsnok rendeletének alá vetik magukat. Ha valaki a főparancsnok engedelmé nélkül zsákmányol, attól vegyenek el mindent a miye van és amellett testi büntetéssel illettessék.

Esküdjének meg arra, hogy az adás-vevési piacot szabadon tartják és mindazokat a kik élelmi szereket szállítanak oltalmazzák — — — főbenjáró testi büntetés mellett.

Hasonlóképp arra is, hogy a templomokat, zárdákat és szent épületeket abban az állapotban, melyben vannak, megoltalmazzák és nem bántják sem nem szentségtelenítik meg.

Hogy a gyermekágyas asszonyokat, özvegyeket és neveletlen kis gyermekeket, a papokat és más tisztességes szüzeket, a fiatal lánykákat és házi asszonyokat biztonságban és sértetlenül hagyják, hítszegés és halálos büntetés terhe alatt.

Halállal büntetendő a viszálykodás is.

A ki a harcban meghátrál vagy meg akar futamodni, azt a közvetlen mellette levő esküjéhez képest szúrja keresztül és ölje meg.

¹) Joh. Christ. Lünig: „Corpus Juris Militaris Des Heil. Röm. Reichs.“ Leipzig 1723· Friedr. Lanckiskens Erben. 3.

I. Miksa császár a Habsburgoknak a magyar trónrajutása előtt uralkodván ezek a hadi czikkek a hazai haderőre nem vonatkoznak. De azért érdekesek és közöljük azokat, megmutatandó, hogy a hadi czikkek kezdetben szerződést képeztek a hadúr és a zsoldosok között. Míg a hadi czikk későbbben a katonai büntető törvények kivonata volt.

A lándsafutás.

Gyalogosoknak lándsával való hadi ítélkezése.¹

— — Ha a törvénytétel megtörtént, akkor itt vannak a zászlótartók, és megköszönik a legénységnek, hogy olyan készségesek, becsületesek és igaz-lelkűek voltak a jó regimentnek megerősítésére és fönttartására és föltartják

1.

Törvénytétel lándsknechteknél

zászlójukat és meglobogtatják és napkelet felé vonulnak és utcát képeznek s ez alatt a foglár meggyóntatja a halálra ítéltet, míg az utca elkészül.

1) A műnek, melyből ez a cikk lefordított, hiányzik a címlapja. Utolsó lapján ez áll: Getruckt zu Franckfurt am Mayn, durch Martin Lechler, In Verlegung Hieronymi Feyrabends. Sigismundus Feyraband. 1571. Az első könyv címe: „Die Gerichtsordnung under den Landsknechten zu führen und zu halten.“ Landsknechtnek a német római császár német gyalog katonáit hívták.

Tehát a foglár a fogolylyal együtt az utczába jön és kéri, hogy háromszor verjék meg a dobot, harmadikszor, hogy az utcát tartsák fenn jól és zárják el, aztán a mely résen vagy helyen ő kijön, ott lépjenek nyomába.

Ha ez megtörtént a foglár háromszor föl s alá vezeti őt az utcában, hogy búcsúzzék el mindnyájától és kérjen bocsánatot és ő is bocsásson meg mindenkinek. Így biztatják őt a zászlótartók is, legyen bátor és csüggedetlen, ők majd a fele úton elejébe szaladnak és végeznek vele.

2.

Lándsafutás.

Ismét megverik a dobot, nehogy valaki régi irigységből, vagy kár miatt boszút álljon, leeresztik a lándsákat és a zászlótartók ügyelnek hogy háttal

A könyv címe úgy értesültem, hogy „Fronsperger's Kriegsbuch“.

Hogy a „cs. kir.“ haderőre vonatkozik: az kétségtelen a szövegben előforduló eskü-mintából, a melyben római császárról van szó, a római császári címet pedig 1571-ben Miksa királyunk viselte.

De nemcsak az eskümintában, hanem másutt is előfordul „a római császár ő felsége“ a kinek német hadi népe számára íratott ez a könyv.

forduljanak a nap felé és a zászló hegyével az elítélt felé álljanak. Tehát a foglár leoldja róla a vasat és búcsút vesz tőle, hogy bocsásson meg neki és a mit tett, azt meg kellett tennie, a regiment miatt, a foglár védője is búcsút vesz, a fönnemlített módon. Azután a foglár a halálra ítéltet magára hagyja és három ütést mér a jobb vállára, az atyának, fiúnak és szent léleknek nevében és a lándsák elé állítja és futtatja őt.

Ha a halálra ítélt meghalt, akkor letérdelnek és egy imát mondanak,

3.

Lefejezés.

arra rendbe állanak és háromszor körüljárják a testet és a puskások háromszor lőnek, a szent háromság nevében és ismét elvonulnak és egy zárt kört képeznek, stb.“

III.

Az 1739. április 20-án kelt hadi czikk.

„*Hadi Articulosok.*¹

1. Elsőbenis mingyart kívántatik, hogy a' mi Hadi népünk nikünk, úgy mint Romaj Császárnak, és az szentsighes Romaj Imperiumnak megh esküdjük, hogy nikünk és azon szentsighes Imperiumnak híven fog szolgálni, elejben mi általunk titeket Generálisoknak, Oberstereknek és az többi Tisztviselőknéknek, mellyek általunk titetnek, az Ellensig ellen szovakat fogadni, s-engelemeskedni, ha mit parancsolnak, a' mi böcsületes Hadi Emberhez illik.

2. A ki partftlist indít, avagy abban állatomban fortiloskodot, az minden kegyelem nélkül életit vészé ell.

3. Az ki Tisztviselőinek Comandó állapottyaban ellene áll, élete fogyon ell.

4. Minden vitiz az Istentelen szoktul, és cselekedetektől maghat megh tartosztassa, és az győzedelmért az ellensig ellen Istent imadgya, s-mikor az Isteni Szolgálathoz Trombita, vagy Dob szóval jel adatik, az hoz jarullyon, és ell ne múlássá: Hogy ha pedig valamelyike Istentelenül szóllyana, vagy cselekednik, az, vagy azok, a' mint az Oberster itili, és az Törvény magaval hosza, büntetessik, és büntetessenek;

¹) Eredeti magyar szöveg. Ez és a következő IV. fejezetnek („Huszár-Rendtartás a XVIII. század elejéről:”) 1—5 cikke egy régi kéziratból íratott ki, mely az illető huszárezred összes rendszabályait tartalmazza, sőt még a vezényszókat is magában foglalja és pedig magyar nyelven.

Az illető — a gr. Csáky György —, az Ebergényi — és az Eszterházy-féle regimentből — 1722-ben alakult közös hadseregbeli huszárezrednek a vezénylete tehát magyar volt.

De nemcsak ennek, hanem a gr. Károlyi Sándor által 1734-ben alapított (a mai 6-ik) huszárezrednek is. (Eble Sándor: „Károlyi Ferencz Gróf És Kora.“ 1893. Bpest. Hornyánszky I. k. 219.)

Sőt még más ezredről is állítják ugyanezt. (Farkas Ernőd: „A Károlyi Huszárezred.“ Pesti Hírlap 1906. április 29-iki száma.)

A kéziratban felsorolt „Comando szók“ ezek: „Rendben. Fegyvert. March egyzersmind. Induly, induly egészen. Abmarch. Megh áll. Aufmarch. Vigyázatok, megh allyatok. Contraniarch. Defilozás. Csavarodás. Föll ülés. Le szállás. Fordulás. Jobra — egészen — Bálra heljre. Bálra — egészen — Jobra heljre. Jobra s Bálra s Jobra heljre: Fél — Jobra — Balra heljre. Fel — balra — Jobra heljre. Kettözés. Három rend. Kardal. Tüzellés (lőháton és gyalog) Czilozatok, Tüzet, Kiszületek, Czilozatok, Tüzet, Ereszetek le az Karabint, Törüllitek az serpenyőt megh, Vegyetek töltist, Porozzatok fői az karabint, Zárjátok bé az serpenyőt, Készületek az töltéshez, Töcsitek megh az karabényt, Ömellitek föll az karabint, Lábhoz. Ellenkezés. Retirata. Circulus. Triangulus. Quadrangulus. Praesentatio. Lábhoz, Praesentallyatok. (Temetésnél:) Fordítsatok megh az kardot, Tegyitek ell, Az tüzellishez kiszületek, Karabint sat. mint a tüzellisbe« lohaton fönt említett.“

5. Az Marqvetusok, az kik Isteni Szolgálat alatt Bort, Sört, vagy is éghet bort arolnak, azon italt vesessik el, és az mellet még binzben, vagy másképenis büntetessenek;

6. Minden vitéz az maga fegyverire jó gondot visellyen, és azt adósságban, vagy zálogban, oda ne adgya nagy büntetés alatt.

7. Semmi nimő duellum, vagy is egy más közt való fegyverkedis, és ki hivatás se Tiszt se köz renden lévők köszt megh ne engedessik, test, és életbeli büntetés alatt;

8. Sőt azok is akik secundanskodnak erőssen büntetessenek megh.

9. Minden gyilkosság halálai büntetettetik megh.

10. Az halálra való személyek vagyis maleficiansok az szentsighes Romai Imperiumnak criminalis constitutioja szerint sententiaastassanak, és büntetessenek;

11. Házasság töris, Tisztátalan élet, Kurvázkodas, és termiset ellen való bujásag ugyanazon criminalis constitutio szerint büntetessenek;

12. Semmi nini ágyasok, vagy a' fele Aszony emberek se Táborban, se Gvarnisonban ne tartassanak nagy büntetés alatt.

13. Az Tolvajlasok mind Háborúságban, mind pedig Gvarnisonokban erőssen tiltássanak megh: az kisebb lopások vissza adással az cselekedetnek mi volta története szerint, az Hadi Törvénynek értelmire leg alab erős rábsággal, vagy veszsözissel büntetessenek;

14. Ha valaki alltilleriat, munitiot, fegyvert, fegyver tartó hazakot, item Proviant szekereket megh lopna az dolognak talalmanya szerint, testiben, és életibenis büntetessék.

Megjegyzendő különben, hogy a Károlyi-ezred vezényszavai, melyeket a kuruezők-től vettek át, nem azonosak a mi kéziratunkban előforduló, fönnirt vezényszókkal. (Az Éble hivatkozott művében az 599 —623. lapon 205 pont alatt tömérdek vezényszó van fölsorolva.)

Kéziratunk czimlapja hiányzik, évszámmal ellátva nincs. De miután az 1739. évi hadi czikket is tartalmazza és előszavában „római császár kegyelmes urunkról“ beszél és nem „császár urunkat mint conregentst és Asszonyunkat Mária Terézia Királynét és Ertz-Herczegnét“ említ mint az 1759. évből való hadi czikk eskümintája: ennél fogva kéziratunk keltének idejét — az említett hadi czikk keltétől, 1739. április 20-tól III. Károlynak 1740. október 20-án történt haláláig terjedő időre vagyis — az 1739. vagy 1740-ik évre kell tennünk.

Czíme az előszó egyik passzusából kivehetőleg „Observatiók“ kellett hogy legyen.

A kézirat egyébként a Pékány József miniszteri és kir. tanácsos, nyug. budapesti rendőrfőkapitányi helyettes tulajdona.

Az ebben a kéziratban foglalt „Hadi Articulusnak“ ismerjük egy másik, korához képest kifogástalan helyesírással írt, azonban 20 évvel később, 1759-ben keletkezett és ettől eltérő magyar szövegét is, mely a következő műben jelent meg: Georg. Joseph. Kögl, de Waldinutz: „De Iure Civili, Et Criminali Austriaco — Bellico Tractatus Practicus stb.“ Posonii 1764. Joh. Mich. Ländler. 7—11.

15. Az mely Katona az maga pajtássát vagy mely szolga az maga urat meg lopja, az bűnnek mivoltja szerint életit kötél által vesztesse;

16. Az ki kisz akarattal tüzet tiszten velünk egyet értő s tartó országban Tüzel igetessik megh;

17. Hazak, keritisek, szövének, és gyümölcs fák el ne rontassanak, s töretessenek inagaval ha csak az el kerülhetetlen szügsig nem hoszna.

18. Ha valaki szansandikal Szántó földeket, Réteket, Kerteket, és Szőlő hegyeket rontana nagy büntetissel büntetessig megh;

19. Az utakat megh álló tolvajlás, és fosztogatás Kerékkal büntetessék.

20. Az mely Tiszt az fosztásban, vagy tolvajlásban részesedik, mint egy tolvajló, s fosztó büntetessék;

21. Minden nyilvánvaló erő száktitel élete vesztissel büntetessik megh;

22. Hasonló büntetissel büntetődgyenek azok is a' kik olyanra valakit ell csábítanak.

23. Ha ki valakit megh szid pinzel és szavainak vissza vonyasaval büntetessik;

24. A ki hitetlenül eszközök, két újainak ellvágattatásával büntetessik;

25. Az ördögssigh vagy is boszorkánság tűzzel büntetessék;

26. Valaki ellent tart abban ahova böcsületessen s-annak rendi szerint comendéroztatik mint egy partütő büntetessék,

27. Szenki Gazdájának erőszakkal ne vétesen — élete el vesztés alatt;

28. Az minimő hely vagy is qvartély valakinek az qvartély csinálótul, vagy Furértul rendeltetik annal maradgyon, s azal megh elégedgyik Exemplaris büntetis alatt;

29. Senki akár ki ligyen is az, a' Tábori sancson, a' vagy erősitetet varosbul, s-varbul más hol ki, és bé ne járjon, ha nem az közönséghez és szokot ajtón, vagy Kapun, testi, és élete büntetise s-vestise alatt;

30. Senki az vitezek közül akár Táborban, akár erőssigben, Kapitánya hire nélkül étczakán áltál az compagniajatul ki ne maradgyon, teste s-élete büntetise alatt;

31. Az mely Trombitás vagy Dobos az compagniajatul ell migyen böcsületinek ell vesztisivel a Rgtül üzetessék ell;

32. A ki a' Strasat ell mulattya, vassál, szárasz kenyérrel és vízzel avagy amint az alkálmattosság hozza magaval erőssigben is büntetessik megh.

33. Ha valaki részegen mennye a strásara, vassál büntetessik, vagy pedig böcsülete ell vestisivel is a' Rgtül tászitássék;

34. Senki a strásak ki allitasa után kiáltással, viaskodással, vagy lövődözissel lármát ne indicson, teste, életiben való büntetise alatt;

35. Az mely Tiszt viselő akár mezzőben, akár a' Táboron Gvarnizomban s-mi áltálunk megh erősitetett helsigekben bástyain, és azoknak Postyain,

vagy is arra rendeltet helyein strását jár, vagy strásán vagy arra jól vigyázon életinek ell vesztisse alat.

36. Az Schiltvachtot, vagyis fiók strását, s-akar mely strásatis annak rendi szerint ki ki megli böcsüllye, aki pedig ellent cselekesik szerivel büntetessék megh;

37. Ha valaki a' sírására támad, vagy fegyvert ránt ellyene életit vesztesse ell;

38. Nem külömben az is életit veszi aki az Patrol ellen fegyvert fogh.

39. A ki a' Schilvachtton vagy is fiók sírásán ell álusik akar Táborban akar Gvarnisomban, a' vagy előb ell migyen strásalo helyirül hogy sem fői váltatik, harqvebuziroztassék vagy is lövöldöztessek megh.

40. Hasomlo képpen büntetessék megh az ha Tisztis a' ki a' sírásának megh latogatasa vagyis vizitatiojakor ott nem találkozik, s-jelen nincsen.

41. Aki az ellenséggel correspondeál, vagy is dolgát kösli, az ellen hadakozni nem akarnya mint egy ároló büntetessék megh;

42. Ha történnék, hogy az ellensigh valamely várasunkat, vagy erősitetet helyünket megh szállyna, és az od ben lévő commendans hallyana hogy az vitizek, Tisztek közül valaki az várnak föll adasarul szollyána, tartozik az olytant az közbül ki vetni s-előb adni rajta.

43. Ha pedig a' comendans a'várat föll adna, életiben büntetessék megh, s — ha abban a' közönsigyessek vitkeseknek találatnának mint 10. közülök akasztassék feli a' többi pedig mind Schelmak, s — böcsületlenek üzetesenek ell;

44. A szókevinek ha megh fogadtatnak akasztassanak fel.

45. A ki miitó ok nélkül, a' midőn a Trombita, vagy Dob szóvál a' szokot jel adatik compagniajanál nem találatik vasban veretessik.

46. Minden part ütő, áruló s — azoknak partokat fogoj és segitőj minden kegyelem nélkül akasztassanak feli;

47. Ha valaki az vétizek közül olyan szót ejtene, melybül partütis következhetnék az dolognak mivoltya szerint, téstiben és életiben büntetessék;

48., Hogy ha az eghiz sereg, és compagniak, midőn az harcra mennek kötelessigeknek eleget nem tenninek tehat azon Tisztvisellő aki abban vétkez-
uik¹ találatik, mind böcsületit s-mind életit vesztese ell;

49. A mi pedig az közönsigyeseket illeti, az bünösökbül az tizedik akasztassék feli, a' többi pedig legh vezedelmessebb helyekre comendé-
roztassanak;

¹) Bizonyosan e helyett: vétkesnek.

50. Az zászlók, (?) és seregek a' mellyek mezei redutákat vagy is sancsokat ell hadnak külömben ha nem ha három ostromot ályottak és semmi segitsig nem jút volna, az népnek pedigh nyilván való vezedelme jelen volna hasonló kppen büntessenek.

51. Ha eghiz seregek partot ütnének azokat hat hét álat háromszor cizáltassának, és salvus conductus adassék, s-megh tartássék nekik magok mentésére ha ell nem jönnek tehát valaki azok közül megh fogadtatik akasztassák föll.

52. Az ütközet s-harcs álat senki ságmáninak ne essék, ha nem ha az Ellensig tellessighessen megh győzetetet, s-veretetet volna, a' ki ellen cselekkeszik a' Tiszt viselőitől minden kételkedés nélkül áltál verettethessék, s-le vagattathatik;

53. Minden nitnö rábök az Generálissághoz bé szolgáltatassanak nagy büntetés alatt.

54. Az Tiszt viselő Oberster, Oberstlaidinont, Oberstvachtmeister. vagy akar mi némő Tészt magha vétizinek füzetiseket, pinzeket, vagy kenyereket megh ne tartoztassa, aki az ellen cselekszik tisztik ell vesztisivel testiben, és élefiben büntetessék;

55. Az mely Kapitány az Mustrát defraudálya, s-abbam hamissan cselekszik (az az aki compagniahoz nem tartózkodó, nem esküt személyt elő állít, a' vagy a Katonai többször egyszerűei engedi által menni az mustrán) Tisztik ell vesztisivel mint egy hitetlen büntetessék;

56. Hogy ha valamely harcson, vagy ütközisben mi lovas, vagy Gyalogh vitez le találna esni, s-maradni¹ annak vagy-azoknak nevek az Generálissághnak bi adatassanak;

57. Senkinek az Kapitányok közül hatalmaban ne ligyen az Generálisságh lu're nélkül, valamely Soldatot a' szolgálattabul ell eresztetni;

58. Senkinek akár ki legyenis az feő vagy alacsonab rendben lévő szabad ne legyen valamely gyonosz tévőt aki ezen Hadi Articulusok ellen vétkezet ravászul, tudva magához be fogadni, a' vagy ell titkolni Tisztibüi való gyalázatos ki vettetise, és életinek vesztességhe álat;

59. Hogy ha süsighes volna, hogy ezekhez az Articulusokhoz vagy több titeknek, vagy pedig azokban valami megh változtatnék, tehát publice (nyilván) Trombita vagy Dob szovál proclamáltassék és ki hirdetessék, azután pedigh mint ha ezen Articulusokban bé volna érva, megh tártassék;

60. Hogy pedigh ezen Articulusok minyajoknak tudtára legyen, és lehessenek az Regimentek és Compagniak élőt annyi mennyiszer szükséghesnek lenni találtatik, ell olvastassanak az Regiment Auditora, vagy Adju-tánsa által.“

¹) azaz lecsék és elmaradna.

Huszár-Rendtartás a XVIII. század elejéről.¹

1. „Vesszőtetés, Kengyelsziáztatás vagy Farmotringoztatásról.

Ha Vesszőstetis arrul provideál az Profoz a mint funkciójában attingáltatot, ha pedigli Kengyelszi, vagy farmatringáztatás az élőt való estve megh parancsoltatik az comendérozottaknak megh egyenesétsék, s helyre igazétsák.

Gyalogh nyomakodnak ki az comendérozottak karabélyál, s magokkál vévin említet Kengyel szíjat, vagy farmotringot, minden Tiszt comendérozottyaival arra a helyre gyűlvén, a holl az Executio tartatik, ugyan ot az Oberstvachtmaisteris megh jelenik, és az népet léneaban allítja, azon közben az Profos az Delinqvenseketis Strásája koszt oda veszeti jó vigyázás alat, és az job szárnya végénél megh allítja, midőn pedigli ezek már éppen oda érnének az Oberstwachmeister parancsollya, hogy az Léneanak első rendgye fordulón megh jobra, s bálra az hatulsó léneával szem koszt, és kiszűllyőn az Executiohoz, az Karabént szokás szerint lábhoz tévén, s azontúl az bál kezekben transferálván, és az bál lábhoz helyhesztetvén, job kezekben ellenben ha vesszőstetis veszőt vesznek, — — de ha más az kengyel szíát, vagy farmatringot, s azt az valókra főnt tartyak: És így in priori casu az Inget övedzőig le takartattya az Delinqvensel az Profoz, süvegit Fejeben tartván, in posteriori mind azon által az Inget rajta hadgya (ha csak mi exasperatiora nézve megh nem engedtetik), az Oberstvaehtmaister parancsolattya az kétt rend koszi szalasztya, az két véghin egy egy all tiszt álván, és az Feő Tisztek Föllyeb, és leillyeb, minden köz ember tartozik egyet tehetsighe szerint hát hoszában, vagy valyan által csapni, hollot az Oberstvachtmaister egy telid kardál, mellyet már mikor comendérozni kezdett, ki vont, más felül pedigli az Adjutáns palczával az rendeken túl az Delinqens irantyanban fői, s ala nyargalodzik, s ha valamellik köz ember eleget nem tenne kötelességének jót ütnek rajta.

Hanszor kőllettik azonban az Delinqvenseknek főll s ala futni, az Auditor ell olvasvan az Sententiajat mindgyart hogy az Delinqvensek oda érkeznek, és az vasbul ki vetetnek arra vigyáz az után az Profos. hogy többször ne futtattatik mint pronuciáltatot valamelyéke.

Vesszőzis lévén, ha megh frissítetnek az karabinyhoz csapdosvan ha-

1) A következő 1-5 cikk az előző III. fejezet jegyzetében ismertetett Pékáry-féle kéziratból van kiírva.

A vesszőzésről vagy vesszőfutásról később is lesz szó a VI-ik, „Katonai büntetőigazságszolgáltatás 1812-ben“ című fejezetben és pedig azon fejezet 4-ik cikkének 50. §-ában.

romszor, hatra hányák, s az után frisseket húsznak, addik respirium adatván az Exequvaládonak.

Vége lévén pedig ha mi Exortatit akar az népnek tenni az Oberstwachmaister, circulist formáltat, az után is mint megh nyitnya, az népet ell bocsajtya az alat elleniben az Delinqvensek vás nélkül az Profos által ismint visza vitetnek Strásáj alat előbbi Arestomokban.

Ha valamely Aszony személy, vagy szolga per sententiam ki veszösztetik, vagy kicsapatik az Hóhér által, akkor csak egy Kaprai négy Emberrel követi az Hóhért propter securitatem, utanna pedig (ha mi zajtul köllene tartani) tavulrul egy strása mester tiszeneött Emberre! migyen, és az Adjutansis Ló haton oldalt jár meszérül, lássa véghezmente V“

A vesszőzésről az „Observatióknak“ a Profozról szóló fejezetében az áll még, hogy:

„Az vesszőzés az lovasságnál ritka példa, hanem inkább az Kengyel széasztatas, vagy farmatringastatas lattatik in primo casu ad Executionem kel ven a' dologh, a' Profosz vesszőket meczet, de nem a' Stekenknecht által, másként azt ki nem oszthattya, mivel ahol Katona Ember nem nyúlhat, megh lévén pedig az illendő vesszők, az Profoz azon helre viteti, a' hol az Major szokot az Executiokor megh állapotni, és le titeti az után veszi fői az Stekenknecht az két kárjá ála, amit fői vehet, jó hoszan hagyván a' véghét fügni, és úgy migyen bé az két rendben álléttatott nép közt, előtten menván a' Profoz végigh holot minden Köz Ember rend szerint egy egy vesszőt a' végít fogvan húz maghanak, és illy formany toties qvoties megh frésétetnek a' vesszők, s-mások az karabinyokon öszve töretnek, mellyeknek darabját vésza felí az fején által veti: Az vesszők meczésére maghais e! mégyen a' Profoz, ha reá irkezhetik. -----“

2., Execztioról.

Az Executiot comendéroza az Oberstwachmaister, vagy annak absentiajában az ídősb Kapitány, eliez ordinarie? Kapitány (Hadnagy) strásamester barom Kaprál, és száz köz katona (niha kevessebb ha ki nem telhetik, vagy tobbis a mint az szüksig hozza magaval, s-a Regiment egiszlen, vagy nagyob részről együtt vagyon) comendéroztatik mellyek az gyülekezet helyrül oda, a hol az rab vagyon, vagy rabok vannak, minden fegyver vonyas, és Trombita szó nélkül csöndössen nyomakodnak és az comendérozottakat két fele osztyák, egyik részt az Kapitánynak, elől járóban, másikat pedig az Hadnagynak hátú járóban, az köz nép ebemben az két Troup koszt térissiget hagyván, hogy az Adjutant 12. Emberbül allogyalogh strásajaval, de maga ló hátton lévén előttük inqavadraugulo, s-azok koszt az Profoz, és Delinqvensek spritnalisokkal együt helyhesztetve, az strasa Kaprál pedig egy lépéssel utannok, melly strasa

az az Karabinyokat az karjain, s-job kezeknek hűvelleivel az sarkan fejét tartván, commodé bé alhasson: mely koszt az Oberstvachmaisteris az Auditorral oda érkezik, és az comendérozottak előtt mind a ketten, s-utannok az ordi-nancz, megh indulnak, valamely lépéssel az kapitányt hatra hagyván, ki is arra az avant gvardiaval csak bakkal kezd mozdulni, de ut praemissum minden fegyver emelis, vagy vonyas, és Trombita szó nélkül, utanna mingyart nyomában az Audjutans az Delinqvensekkel, következő képpen az Hadnagy is az retrogvardiaval, úgy hogy valamint rendeltetnek minyajan, az Distantiat megh tárcsák, és ell ne szakadozanak, egyenessen ad locum supplied menván, holot az Kapitány az egyik feliről egy léneaban megli állapodik, arczul arra fordulván, s-az condemnatusok ad meditullium vitetnek, az Hadnagy pedigh túl felül hasonló képpen ezek fele frontérozván, és az Kapitány elleniben «gyaranso Lineaban veszi magat, melyre az Oberstvachmeister kardot vony, és az comendérozottaknak is azt követni, egyszersmind pedigh az eirculustis formálni, parancsoly silentiumot imponálván minyajoknak arra megh hadgya, hogy az Profos az Maleficansokat vetesse ki az vasbul, és az megh lévén az Auditor mégli egyszer ell olvassa az sententiat, s-annak vigivel kette töri az palczacskat, mellyet az Profoz akkoris oda nyújt néki, s-magatul ell veti; kire az Profoz mingyart megh szollamlik, Oberstvachmaister Ur. Gratia, masodszoris gratia, harmadszors az Istenért gratia; Delia az Oberstvachtmaisternek arra az Oberstertül comissioja nem volna, és az zászlótartók sem hoztak volna azon közben, vagy tálán tovabra kölletik hallasztani, tehat felel: Istennél vagyon Gratia, itt nincsen, s-az a parancsollya az Profoznak, hogy az Hoher kezében adgya az Exeqvendust, kinek is oda taszittyá (vagy ha Arqvebusérozni kölletik, id ipsum locum vezesse) s-exeqvaltatik; az Executio után pedigh minek utanna az Justificálnak Lölkéirt az Imádság vigliez ment, és egy kis Exhortatio tétetet ki ki maghat az olyan detestál-lando spectaculumtul őrizze az Oberstvachtmaister az circulust megh nittattya, s-Trombita szóval visza viszi azon comendérozot népet (egyedül három embert hagyván az Justificalt teste mellet őrzisire) azon helyre, a hol légii először gyülekeztek, és ell bocsattya.

Ha az Hoher néha (aki az comando után egy Kaprai, s négy emberrel convoiroztatik securittis causa ad locum supplied) dolgának vighez vitele után kérdezi, functiojat azon Maleficanson jól vétteé vighez? mellyre az Auditor in formalibus felel: ha véghez vitted, mint Törvény, s-Igázság hozza magéval, a mellet hagyatik;

Az kiket feli akasztanak, vagy kerekben Törnek csak nap nyűgöt után az hoher által teinettetnek ell, noha in casu posteriori sokszor az kerikenis hagyattatnak oh territionem majoréin, kivált ha in stativis interveniálna; A kik pedigh Arqvebuziroztatnak, azokat az Pajtassai mingyart az comendérozot-taknak ell menetelivel, de sine conductu szokták ell takarítani.“

3., *A arqvebuzérozásrul.*

Ez vagy per sententiam interveniál, vagy pedigh néha per Gratiam, hogy az hóhér Kézéiül ment légyen az maleficans, s-néha ex necessitate ahol az Executio dilatiot nem szenved.

Az delinqvens illy formán, mint az Executionál einléttetet ki vétetvén midőn már az sententfa ell olvastatot, és az Profoznak megh parancsoltatik,. végső helyre vigye az circulus némely lépisére megh nittyatik, és egy két Pajtasa által, már le térdepelvén az Exeqvalando, hé köttetnek az szemej, és arra az hat már előre a vigyre comendérozot régi, és jo Puskás Köz Katona közül három (az kik az sírása koszt computáltatván együt mennek ki, s onnénd ott in promptu vannak helyre töltöt, s-készített karabinyáival) lassan fői vonván az karabinyáit, hogy az Delinqvens megh ne hallya, s-azon ne alterállodgyik, az hata megí áll, ketteje azok közül az szévit azon Exqvállandonak, az harmadik pedigh az fejet czilozvan, mikor az spirituális az Imádság után az Miattyankot mondgya, és utolára arra jön, de szabadies, akkor az Oberstvactmaister az Kardjával int, s-a három katona azon szempillantásban tüzet ad, hogy ha pedigh azon lövésekre megh nem holt volna, tehat az másik három lépik oda. s-azok is az fejében, és szévében lőnek;

Véghez menvén az Executio, az comendérozot nép vissza vitetik, ut superius.“

4., *„Mi observáltassák ha valakinek az neve az akasztófára verettetik, vagy az Executio in Efigie tartatik.*

Minek előtte eliez fogadtatik szüksighes, hogy az Profugus nyilván az Törvén elejben czitáltassik pro majori securitate hujus pedigh, és hogy az citandus ne excipiálhasson igyen jól essik (ha tudatnik hol volna tartózkodása) tudtára adatik ezen peremptoria citatioja, sőt megh lévin meghis küldetik neki ex superabundant! kit eligsighes bizonság által, mellyek az után sub autenticis Testimonialibus kézben szolgál tatását recognoscallyak: és ez az főlleb attingált adinonitio beli Levelnek megh vitelisivelis observáltatik;

Ezen citatio az Auditor, mint Regiment secretariussa által migyen véghez 1: Trombitás, 1. Kaprai, és 6. Köz Ember lévén vele, vagy több; citáltatik pedigh akar Tiszt, s-akar kösz Ember légyen peremptorie háromszor minden tizen négy nap múlva, id est hat hét, és három nap alatt mindenkor háromszor megh fujátván az Appelt, s-háromszor ell olvasvan az citatiot de külömb külömb értvén, úgy hogy megh fújván az Appelt utánna az Citatio publicáltatik, és egy kevesi respiráltatik az után másodsor, és harmadszor is, s-arra megh térnek a honnénd jöttek.

Ha az után az citatus ad praefixum terminum nem compareal, Hadi Törvény tartatik, és ez gtlál schelmaval declaráltatvan s-hogy az neve az akasztóiéra verettetik, post ratificationem mingyart publicáltatik az sententia és pargamina irattyatik vagy plehre hogy tovább taroson s-az Auditor által az Profoznak consignáltatik, kijs 1. egy Kaprai, és 6. Emberrel ad Locum signi Justitiális mégyen avval, s-ott az hóhérnak commettyallya, hogy in conformitate sententiae jo erős szegekkel szegeze le, annak inspectioja az utanis az Profoz mellyet maradván, le ne szakasztassék vagy ell ne rontassék.¹

Más comendérozot ezen actushoz nem rendeltetik, az schedat sem subscribálya senkis, a mint hogy arrais praecise csak az neve az convincálnak és sententiaja iratik sine denominatione Regiminis vei álterius.

Hogy ha elleniben valakit per sententiam in Efigie köletik Justificálni, szintin olly formálitással migyen véghez, mint az Executionál megli íratott, tudni illik mind ha az Delinquens in persona jelen volna; valamint hogy pedigh ehez nem olly könnyen accedáltatik, ha nem ház az criminatio igyen nagy volna, úgy szintin arra deveniálvan, qvoad citationem prouti procime superius minden accurate attendaltassanak excepto: ha az főlleb való Instantia mást rendelne s-kivánnya hogy az példa in flagranti s-minden remora nélkül statuáltássik, mint azon által mivel az Delinquens jelen nincsen, és magat nem oltalmazhattya, concluditur perse ut factum luce meridiana clarius atq. ita constitutum sit, hogy továbbá már se maga fassioja, se más próbák nem reqviráltatnak.“

5. Infámálnak restituttejárul.²

Ha már az Delinquens az Hóhérnak kezében volt, és az akasztó fa alat allot volna, tehát minden compagniabul comendéroztatik nép (valamint hogy ordinarie az Executio után a midőn az comendérozottak gyülekezett helyekre vissza mennek, vitetődik ezen actus elől³ in continenti) Feő és all Tiszteivel, és az compagniabeli Hadnagy zászlótartóstul mellybül való az restituálendo, comendérozottyaival vagy az compagniabeliekkal az zászlóért mennek (hogy ha pedigh többen vannak az illen Delinquensek, és külömb, kiülömb-féle

¹) „A hol nincs katonai akasztófa, expresse állítanak föl egyet a végre. “Khevenhüller nek a következő V-ik fejezet jegyzetében hivatkozott műve.

A katonaságnak nemcsak külön akasztófája, hanem saját hóhérja is volt, a ki egyenruhát és kardot viselt, egy a Landsknechtekről 1665-ben kiadott illusztrált mű tanúsága szerint.

²) Ez az „Ehrlichmachen“ szertartása le van írva Gr. Esterházy József tábornok „Regulament U. Unumänderlich Gebräuchliche Observations-Puncten Sowohl In Militär Ceremoniel Als Oeconomicis“ című 1747-ben megjelent rendtartásában és a Gr. Khevenhüller-féle ugyancsak „Observations-Puncten“ címet viselő 1739-ben kiadott rendtartásban. Azonban mind a három szöveg különbözik egymástól és csak lényegük megegyező.

³) Germanismus es geth vor, megy végbe.

compaginákbul az Leib Cornéth, vagy az idősb zászlótartó, ha amaz jelen nem volna az Leib Standarrul¹ viszi vighez ezen functiot) és az Paradahoz viszik kivont fegyverrel, de az Trombitát megh nem fujattyak, ott pedigli az többi commendérozottaknak job szarnyara allanak, arra az Oberstvachtinaister mingyart comendéroz, hogy az circulus formáltassék, és azon négy lépisni nyilas hagyattassék, melly élőt 20: lépisnire az restituálendo le terdepel, s négy kezláp az circulus fele 5: lépisnire mász, az után terdre áll, az kezeit feje fölött őszvő csapvan, az Istenért kéri böcsületes nevének restitutiojat, s-ismint más 5: lépisnire mász hasonlóképpen fői kiáltván, következő képpen égisz az circulusnak nyílásáig mász, s-megh állapodik négy kéz láb, hollott az Oberstvachtinaister kérdezi tőle formalibus, mit akarsz te, arra harmadszor terdre all, s-harmadszor is mint először böcsületes neviert reminkedik, melyre felel az Oberstvachtinaister fel kell, az Tekéntetes Regiment megh adgya teniked böcsületes nevedet, az zászlónak megh forgatásával s-hasonlova tiszten más böcsületes Soldadokhoz: Az Deliquens föll kel, s-a circulusnak közepire migyen az sővegít még akkor is az szajaban tartván az időtül fogva, hogy az circuluson kívűl légii először le terdepelt, mert akkor mingyart, a midőn négy kéz lábra áll, az szajaban veszi, s-a mikor szól job kezében fogja, és úgy parancsolya az Oberstvachtinaister az zászlótartónak böcsületes Emberre tégye, melly is ill formán mégyen véghez.

Hogy az zászlótartó le szál lovarul, az zászlót kéziben veszi, és az perdonalhoz mégyen, a ki arra le terdepel, az zászlótartó pedig az feje fölöt megh forgattya a zászlót,² és az also vigivel az koplajanak az fejet megh taszittya (de mivel az lovasságnál az Standarok kópiái alolis megh vannak vassal hegyesítve, lassan bannik az zászlótartó, az fejét bé ne törje) mondván: En tited böcsületes Emberi tiszlek az Fölls. Romai Császár Kegyelmes Urunk neviben; Másodsor megh forditya fölötte az zászlót, s-ismint megh tasittya modvan az Obersterünk nevivel, akié az Regiment, harmadszor is megh forditya az zászlót s megtasítván az fejet mondgya az eghisTekéntetes Regiment nevével: Ezen harmadik fitis után az Restituált ki ejti az szajabul az süvegét, föll kely, és azt az nyílás fele rúgja; az compagniabeli strásamester pedig már ott áll más süveggel, s kardjával, mellyet az Adjutant az fejeben nyom, és az kardot fogja az Obertsvachtmaisternek nyújtván, ki és Ezen restituálnak kezében adgya, mondván néki érne megh tétettet az te böcsületes neved, és az fegyveredis az comendérozottakat közönsigessen megh szólítván, hogy senki nagy bfintetis álat szemirene vesse, hanem ki ki böcsületes pajtásának, és soldátnak tarcsa; az

¹) talán: standarral zászlóval.

²) Λ „zászló-megforgatásról“ illetőleg lobogtatásról szó van egy más régi műben is, jelesen a Jacob Döpler „Teátrum Poenarum“ című Sondershausenben 1693-ban megjelent könyvében ekképen: „A háborúban az — — — a ki már a hóhér keze alatt volt — — — addig becüsületesnek nem ismertetet el, míg a zászlót fölötte meg nem lobogtatták.“ 1. k. 56. 1.

Az actus után, az zászló tartó Trombita szovál vissza vitetik helyire, és az comendérozottak is ell eresztetnek;

Illy formán restituáltatnak az Más casusbeliek is, s-akiknek az nevek az akasztófára veretet, vagy akik in efigie Justificáltattak, noha ezen utolsó nehezen történhetik 3 Mely actussal pedig az nép, vagy az kép szintin oily solemnitással vetetik le, s-mígyen vighez, mint az Executioknál de ha! hossza nem lehetne fézni, vagy Ellensig kéziben volna, sufficit, ha annullatioja publicáltatik;

Aszony szeméinek, mely az Hóhér kéziben volt, nem szíüksiges az illyen restitutio, de ha szolgál vagy más az Regiment Jurisdictioja által lévő firfiu személy, szintin úgy mígyen vighez zászlóval, sőt még az stekenchnetis* hasonló képpen restituáltatik ha sinder professiot nem űzött.“

V.

A Khevenhüller-tragonyosok rendszabályai 1739-ből.¹ Kivonat.

a) A császári hadi cikk magyarázata:

1. (A II. cikkhez a pártütésről.)

----- Minthogy nemcsak a közbéke háborított meg, hanem felségsértés is követtetett el; tehát annak büntetése a becsületes és a becstelen halál, a dolog mivolta és módja szerint, a mint elkövettetett, a mi a gonosztettet öregbiti vagy csökkentti.

2. (XII. cikk: ágyasokat tartóknak tilahnazása.)

Szintúgy minden más együttszaladó ringyókat és szajhákat, a kiket gyakran tartanak vagy a kik a katonák után szállásukra szaladgálnak, a poroszló korbácsolja ki — —; ha egyik vagy másik fehérszínű az ezrednél felleltül viselkedik, úgy hegedűbe tétessék (a mi a porkolábnak mindig kell, hogy legyen) és a poroszló nyilvánosan körülhordozza.

3. (XXV. cikk: varázslásnak büntetése.)

----- Első esetben — — tűzzel biintettetik: Más esetben karddal:

Harmadik esetben, a dolog mivolta szerint fogsággal, vesszőfutással büntetendő.

4., (XXVII. cikk: kvártélyban (a gazdán) való erőszaktétel.)

----- A dolog mivolta szerint vasra-veréssel, kengyelszj-futással, sőt erősebben is büntettetik.

¹) Steckenknechl poroszló.

²) Observations-Puncten. Welche von Ihro Hochgräflichen Excellence Herrn Ludw. Andreae des H. Röm. Reichs Grafen von Khevenhüller — — General-Feld-Marchallen bey deme Ihme von Dero Kayserl. Majest. allergnädigst anvertrauten Dragoner Regiment vorgeschrieben. Mit Röm. Kayserl. Majestät allergn. Privilegio. Wienn, Verl. Joh. Paul Krauss. 1739.

5., (XXXII. cikk: strázsának elmulasztása.)

— — vasra-veréssel, kenyérral és vízzel vagy alkalomszerűen szigorúbban büntetendő.

6., (XLIV. cikk: a szűköknek büntetése.)

----- akasztás.

7., (XLIX. cikk: a közembereknek büntetése, kik ellenség ellen hivatalokat végbe nem viszik.)

----- Minden tizediket kit a sorsvetés arra praedestinál a szabad mezőn és az országút mellett fákra föl kell akasztani, oldal fegyverét elébb a hóhér törje el és verje vele arczul.

8., (LI. cikk: a seregeknek elpártolása. Hogy ha az egész Sereg elpártolna az hat hét alatt, hogy magát menthesse, háromszor citáltassék, ha pedig vissza nem akarna jönni, a ki közülök kézbe fog esni, akasztassák föl.)

— — A ki bűnösnek találtatik, becstelen gazembernek ítéltetik és 'törvényen kívül helyezettik. (Vogel-frey).

b) Utasítás a főstrázsamesternek.

27-ik pont: Senkit sem szabad a városi akasztófára fölkötni, sem nevét arra kiszögezni vagy pedig egy más törvényhatóság vesszőtőhelyén kivégzést végrehajtani, hanem akasztófát kell fölállítani és ott kell a kivégzést megejteni, egy arra kiszemelt helyen, és ezt azért, mert az ezrednek saját jurisdicchioja van.

Ha valaki a hóhér által becstelenné tétetik, a porkoláb, a főstrázsames-ter parancsára a hóhért a körbe hívja és átadja neki őt, vagyis a poroszló leveszi róla a vasat és odalöki a hóhérhoz.

Mivel előfordul, hogy az ilyen becstelenné lett néha írás vagy szavak miatt köteles volna bocsánatot kérni és azt nem akarná megtenni, akkor a hóhér tegye azt meg az ő nevében és aztán üsse szájba és avval a ki becstelenné tétetik épen olyan módon bánnak el mint más executionál és a szokott szertartás szerint. A hóhér, ha valakit infamiával csapnak el úgy teljesíti tisztét, hogy oldalfegyverét, melyet a poroszló megelőző este prepá-rál, hogy könnyen el lehessen törni és a hóhérnak átadja, ez feje fölött el-töri és a lábához dobja, hátulról lábával megrúgja őt mondván: Takarodj becstelen gazfi. Ha egyenruha van rajta, letépi azt róla darabokban és egy óra távolságnyira kikíséri és egy káplár 6 emberrel messziről követi. — — Mindenkinék, a kit az ezredből kicsapnak, útlevelet (Lauff-Zettel) kell adni.

c) Utasítás a porkolábnak.

Az ezred lelkésze ne engedjen a tiszt uraknak ágyast vagy szajhát, ha szakácsnő örve alatt tartanak olyat, akkor a porkoláb vetköztesse azt le és

ha lovon van, vegye el azt tőle, a melyet a tiszt egy aranyon köteles kiváltani, ruhája azonban a porkolábnak marad.

Ha valamely dragonyos felesége feslett életet folytat és a férje büntetése nem használna, a parancsnok parancsára hegedűbe tétessék, amelyet a porkoláb mindig készen kell hogy tartson és a poroszló hordozza körül a piacon vagy a zászló előtt; a hajadon és faczér szajhákat a poroszló levetkőzteti és kikorbácsolja.

A delinquensek, kivált a halálra ítélték, józanul tartandók, nehogy az executionál, a mint gyakran megtörténik, részegek legyenek, vagy épen egy üveg bor avagy pálinka legyen a zsebükben, — — Éjjel mindig gyertya égjen.

Az ilyen delinquenshez nem mehet hozzá, hogy vele beszéljen nemcsak ügyvéd, vagy más, hanem még az ezred lelkészének sem szabad oda menni, mielőtt az ítéletet meghozták volna; és ez azon okból (tilos) mert eképpen néha olyan beszélgetés történhetik, hogy az ezred aztán nem jöhet rá az igazság gyökerére és ez által az igazságszolgáltatásra hátrányos.

Minden fogolytól, a kit bezárnak, az őrmestertől 1 frt, a kapitánytól 1 arany, a hadnagytól 2 frt, a zászlótartótól 1 bírod, tallér, a közlegénytől 5 garas jár a porkolábnak, de a mit ők készpénzben kell, hogy kifizessenek vagy pedig a porkoláb beadványára a fizetésükből vonatik le; — — ellenben a vasakat és lakatokat ő köteles jó karban tartani: A ki oda megvasalatlan jön, a felét fizeti.

A ki a porkolábhöz jön és megvasalandó, megkapja a kulcsot a porkolábtól és önmaga vasalja meg magát és a porkolábnak a kulcsot visszaadja: Ha nem akarná, úgy a poroszló vasalja őt meg; aki azonban valami becsutelséget követett el, azt a poroszló vasalja meg. — — A mikor valakit megvasalnak, mindig megparancsolják, hogy simán vagy keresztbe.

A vesztőhelyre 3 embert vezényelnek ki estig, a kik távol állanak, míg a hóhér a testet eltemeti; némely helyen testvérületek vannak, melyek az ilyet leveszik és solemniter eltemetik, a mit nekik meglehet ugyan engedni, de kivezényelteteket nem kell ahhoz adni.

Ha valakit agyonlőnek, úgy betakarják azt bokrokkal vagy köpenyeggel; a porkoláb gondja, hogy sírt ásasson, arra kivezényelt dragonyosokkal; naplementig egy 3 emberből álló őrséget rendelnek oda, míg bajtársai csöndben eltemetik őt.

Büntetések végrehajtására vonatkozó utasítások XIX. század elejéről.

1. Utasítás

a sánczmunkára ítélt rabokkal való bánásmódra nézve 1805-ből.¹

1. §.

A sánczmunkára ítélt rabot a büntetése helyéül kijelölt erősségbe való megérkezésekor azonnal be kell vezetni a várparancsnokságnál vezetendő protokollumba, félreeső helyen a törzsfoglár jelenlétében a poroszló által meztelenre le is kell vetköztetni, orvossal meg is kell vizsgáltatni.

2. §.

Abból a ruhából, pénzből vagy más holmiból mit a rab magával hoz, egyebet mint fehérneműt és czipőt nem szabad nála hagyni; a többi mind el kell venni tőle és jól meg kell őrizni, vagy ha az idő múltán romlásnak van kitéve akkor nyilvánosan el kell árverezni és szabadulásakor neki úgy az esetleg megőrzött, valamint az eladott holmijáért befolyt összeget — — — — át kell adni.

3. §.

A vas, melyet a sánczmunkára ítélt rabra rá kell verni, csak lábvas vagy u. n. nyűgvas lehet, a mit rá kell fejezni, a melynek súlya azok részére a kik 5 évnél nem hosszabb időre vannak elítélve $3\frac{1}{2}$ fontban, és azok részére a kiknek büntetési ideje 5 évnél tovább tart $5\frac{1}{2}$ fontban van meghatározva.

4. §.

A kaszamátáknak, hol a rabok őriztetnek, kikövezve kell lenniük. -----
Belső felszerelésükre egyéb nem engedhető meg mint a falhoz oda erősített erős deszkából való u. n. pries, a közepén csüngő lámpa, egy fából való víztartály hasonló mentővel, meg egy fődéllel ellátott megvasalt csöbör a szükség végzésére. — —

5. §.

A rabok fekvőhelye csupasz pricsből áll és csak a téli hónapokban lehet nekik egy gyapjú takarót vagy egy u. n. pokróczot adni. -----

¹) Instruction wie nach Sr. Kaiserl. auch Kaiserl. Königl. Majestät allerhöchsten Befehl die zur Schanzarbeit verurtheilten Sträflinge zu behandeln seyn 1805.

Cs. és kir. hadi levéltár.

7. §.

----- A rabokat magán munkára semmi esetre se, hanem csak is közmunkára szabad alkalmazni,¹ a mi alatt a vár és helyőrségi személyzet, továbbá a katonai tisztviselők és lakók számára való vízfordás is értendő. — — — — Azon munkákért, melyeket a rabok az erősségnek vagy különben a katonai kincstárnak teljesítenek, nem szabad fizetni semmit, ha azonban polgári vagy kamarai hatóság részére végeznek közmunkát, azért a várparancsnokság által meghatározandó méltányos fizetést kell követelni.

A kézművesmunkát végző raboknak napjára 1, 2, legfönnebb 3 kr. pótdíj engedélyeztetik; ezt azonban nem szabad nekik a kezükbe adni sein pedig jobb élelmezésükre fordítani, hanem mint tulajdonukat a várparancsnokságnál letétbe kell helyezni és büntetésük kitöltésekor nekik vagy ha a büntetés alatt meghalnak örökösöknek ki kell szolgáltatni. —————

9. §.

A rabok bárminő bántalmazása az őrségnek szigorúan tiltatik.

II. §.

----- A raboknak az éneklést vagy más lármázást nem kell megengedni, nekik nem szabad játszani, más mint imakönyv nem is engedtetik nekik, annál kevésbé írószer. A kaszamátkban és azokon kívül persely-kifüggesztése stb. által való koldulás tilos, ha azonban valamely más módon folya be alamiznapézn ezen rabok részére, az kellőképen átveendő és a mennyiben a várparancsnokság az egészség fönntartására szükségesnek találja, dohányra és pálinkára fordítandó; de a pálinka élvezete a meszely hat tizedrészét nem szabad hogy meghaladja, ezt az italt is el kell hozni a rabnak és soha sem szabad neki korcsmába belépni.

12. §.

----- Gondoskodni kell arról, hogy a rabok minden héten tiszta fehérneműt vegyenek, és egymást megfésüljék. A hajukat is le kell vágni legalább minden 3 hónapban. — —

¹) A munka nemét az 1816. nov. 24-én kelt udv. hadi tanácsi leirat szabályozta oly módon, hogy a sánczrabok négyféle munkákra voltak alkalmazhatók:

- a) az erődítéseknel előforduló napszámos-munkákra;
- b) a tüzérségnél és kincstári katonai raktárakban előforduló rakodási munkákra;
- c) nyílt utcán való tüzifavágásra.

d) Temesvárt a rabok oktatást nyervén a kőműves és ács munkában: ilyen munkálatokat végeztek az erődítéseknel.

Dr. Gábor Gyula: „A Katonai Börtönrendszer.“ Bpest. 1904. Magy. Jogászegyl. Értekezések XXIX. k. 2 füzet 43.

13. §.

A rabok napi ellátása fejenként 4 krban és egy porció kenyérben állapittatik meg. — — Ebből a pénzből csak 3½ kr. van a kosztra, és ½ kr. fehérneműre s fésűk beszerzésére, meg a 16. §-ban fölsorolt szükséges szerelvények fönntartására meghatározva.'

14. §.

A kosztnak naponta egy hüvelyes veteményből vagy lisztből és más e féléből készült meleg ételből kell állania, a melyet a mennyire lehet néha hússal is kell elegyíteni. — — — Az etetés délben történik a szünóra alatt, és minden rabnak az ő porcióját külön fa-tálban a törzsfoglár jelenlétében kell átadni, valamint mindenkit fa-kanállal is el kell látni.

15. §.

A törzsfoglár kötelessége, hogy a raboknak a kosztot a megállapított árban beszeresse; ha ő azonban alapos oknál fogva azt megtenni képtelen lenne, akkor azt a várparancsnokság engedélyével más valaki által végeztetheti ugyan; de azért mindig ő marad felelős ezen szabályok pontos megtartásáért.

16. §,

A fa-talak és kanalak, a szükséges főző-edények és általában minden előszabott szükséglet első beszerzése a kincstár költségén kell hogy történjék.

17. §.

A kenyeret a raboknak naponta délben evéskor és pedig fölvágva kell kiosztani, mivel nekik kést vagy más evőeszközt a kanalan kívül soha sem szabad kezüknél hagyni.

¹⁾ A polg. hatóságok által közmunkára ítélt és az erősségekbe szállított rabok élelmezésére és ruházatára azokra a napokra a mikor sánczmunkát végeztek 6 krt utalványoztak az u. n. erődítési alapból, nekik azonban abból csak 2 kr. adatott ki, a többi visszatartatott arra az időre a mikor nem akadt munkájuk (1750. április 4-iki rendelet).

1768. óta azokat a tartási költségeket, a melyek a büntetés végrehajtásának ideje alatt a polg. rabok keresményéből ekként nem nyertek fődözetet: évenként fölszámították és a katonai hatóságoknak meg kellett téríteni.

Maasburg: 62. 1.

²⁾ A félrokkant katonák közül kinevezett törzsfoglárnak szakaszvezetői, a főtörzsfoglárnak őrmesteri rangja volt. Normale über den künftigen Stand u. Behandlung des jnilit. Arreslanten-Aufsichts-Personals. Wien aus der Kaiserl. Königl. Hof- und Staats-Druckerey 180M.

Cs. kir. hadi levéltár.

18. §.

A raboknak naponta egy fa-porczió is engedélyeztetik, a mely főzésre, saját ruhájuk mosására és télen fűtésre használandó és a törzsfoglar által úgy számolandó el mint a pénz és a kenyér.

20. §.

A várakban sánczmunkán levő polgári rendű gonosztevőkkel általában úgy kell bánni mint a katonai renden levőkkel, ezek tartási költsége azonban külön számítandó föl és minden év októberének végével az udv. hadi tanácsnak bejelentendő, hogy az a katonai kincstár részére megtéríttessék.

21. §.

Mivel a rabok erkölcsi javulására kiváló tekintettel kell lenni, ezért kötelessége a várparancsnokságnak, hogy ők vallásuk kiilönfélesége szerint vasár- és ünnepnapokon, a milyen gyakran csak lehet papi személyek részéről vagy a templomban vagy más tisztességes helyen, a megkívántató hit és erkölcsi oktatásban részesüljenek, hogy az Isteni tiszteleten megjelenjenek és minden évben legalább kétszer úri szent vacsorát vegyenek.

22. §.

A várparancsnokság fölhatalmaztatik, hogy a rabokat, kik vétséget követnek el — — pálczacsapásokkal vagy kenyszeren és vízen való böjttel büntethesse; de a pálczacsapások száma az 50-et ne haladja meg, a böjt ellenben legfönnebb 3 és pedig nem egymás után következő napra, hanem megszakítással szabandó ki.

23. §.

-----A pálczacsapással való fenyítést,¹ akár ítéletileg, akár a várparancsnokság által szabott legyen az ki, nyilvánosan kell végrehajtani és a poroslót kell arra használni.

— — — Kelt Bécsben 1805. július 17-én.

H) melléklet:

Leírása

a sánczmunkára ítélt rabok ruhadarabjainak.

Egy erős fehér halina-posztóból való csuklyával, 7 rézgommbal, belül kétfelül zsebbel ellátott kellő bőségű és lábikráig érő hosszúságú jól megvarrt és beszegett kabát.

¹⁾ A botbüntetést a katonai határörvidékeken Mária Terézia 1762. deczenib. 4-én 224 sz. a. kelt legfels. kéziratával eltörölte volt.

Két hosszú, erős csinvatból készült mindkét oldalán egész végig jól fölvarrt lyukas fa-gombbal ellátott nadrág, ki és begombolható, hogy az ember a rákovácsolt nyugvástól levethesse és kitisztíthassa azt.

Télen hasonló posztónadrág.

Egy sapka fehér halina-posztóból.

Két erős, fél-fehér kendervászonból készült kellő hosszúságu és bőségű ing.

Két közönséges komisz kapcza. (Socken)

Egy pár tehénbőr-bakancs.

*

2., *Utasítás 1805-ből,*
a fenyítőházra ítélt rabnőkkel való bánásmódot illetőleg.¹

2. §.

A mit a rabnők magukkal hoznak, abból a ruhából és egyéb holmiból csak a fehérműt és a lábbelit szabad náluk hagyni. -----

3. §.

Az átvételkor — — a hajukat le kell nyírni és vasra kell őket verni; a vas, a melyet a fenyítőházra ítéltre kell verni, csak az u. n. katona vas lehet, amelynek súlya azok részére, a kik 5 évnél nem hosszabb időre vannak elítélve 2 fontban és azok részére, kiknek büntetési ideje 5 évnél hosszabb tartamú, 3 fontban van megállapítva.

4. §.

A fenyítőházra ítélt rabnők valamint a sánczmunkások más letartóztató hely hiányában kaszamatákban őrzendők. — — — Ezek belső berendezése nem szabad, hogy egyébből álljon, mint a falhoz erősített erős deszkából való u. n. pricsből, egy középen csüngő lámpából, egy fából készült víztartályból, hasonló merítővei, egy fődéllel ellátott fa-csőből szükségük végzésére.

5. §

Fekvő helyük szalmazsákból, hasonló párnából, lepedőből és pokróczból áll. Két rabnőre mindig egy pokrócz, egy párna, egy lepedő és szalmazsák számítandó és minden három hónapban friss szalmával látandó el, a lepedőt azonban minden hónapban mosásba kell adni. — — —

¹⁾ Instruction wie nach Sr. kaiserl. auch kaiserl. königl. Majestät allerhöchsten Befehl die zur Zuchthaustraße verurtheilte weiblichen Sträflinge zu behandeln seyn 1805.

Cs. és kir. hadi levéltár.

„Rabnőkről“ van szó az Utasításban, mert a Hadi Törvényzikket közönséges büntettek és vétségek esetében nemcsak katonákra, hanem a katonai bírói illetőség alá tartozó minden személyre alkalmazták.

Ignaz Franz Bergmayr. „Kriegsartikel Für Die Kaiserlich Königliche Armee“ Wien. 1824. R. v. Möske. 5. 1.

7. §.

A rabnők napi munkáját a várparancsnokság határozza meg, a melynek azonban tekintettel kell lennie arra, hogy a mennyire lehetséges, a hosszabb időre ítélt nehezebb munkára alkalmaztassanak, ezeket soha nem szabad vár-, vagy más hasonló közmunkára és általában soha a sánczmunkás rabokkal együtt, hanem mindig elkülönítve kell a belső várhelyiségeinek, vagy más katonai épületek tisztítására, saját fehérműjüknek, a kórházban levő betegek és a sánczmunkára ítélt fehérműjének mosására alkalmazni; ezek ép oly kevésbé szoríthatók rá magán-lakások tisztogatására még fizetésért is, még kevésbé adhatók ki magánosoknak munkára, akár rövid akár hosszabb időre.

Ha a büntetés helyén alkalom akad, hogy azok varrással, kötéssel, fonással vagy más hasonló kézi-munkával valamit kereshessenek, akkor arra kell őket alkalmazni és nekik erre a célra a mennyiben a letartóztató hely arra nem alkalmas, más megfelelő szoba jelölendő ki.

A munka április, május, június, július, augusztusban és szeptemberben 6 órakor, a többi hónapokban azonban 7 órakor veszi kezdetét és 12 óráig szakadatlanul foly: 12-től 1-ig tart pedig a déli idő: 1 órától a nevezett hónapokban 7-ig, a többiekben alkonyaiig hasonlóképp szakadatlanul dolgozni kell; közmunkánál az általában szokásos pihenő idő megtartandó. A magánosok által kialkudott munkáért a fizetést a várparancsnokság szabja meg méltányos számítással. A kincstár részére teljesített munkáért — — — nem jár munkabér.

12. §.

A tisztaságra komolyan kell ügyelni, ezért a rabnők rászorítandók, hogy naponta korán, mielőtt munkára mennek, megmosakodjanak, azonkívül és a szükség szerint testüket megtisztítsák, minden héten tiszta fehérműt vegyenek és egymást kölcsönösen megfésüljék. A hajukat is le kell nekik legalább minden 3 hónapban egyszer vágni. -----

13. §.

A rabnők napi ellátása fejenként 4-krban és egy kenyérporcióban állapíttatik meg. — — — E pénzből $\frac{1}{2}$ kr. a kosztra, és $\frac{1}{2}$ kr. a fehérműre, továbbá a ruházat jókarban tartására és a fésűk s egyéb szükséges szerelvények beszerzésére van meghatározva.

(A következő §§-ok intézkedései azonosak az I. és II. fejezetben közölt utasításokban foglaltakkal.)

21. §.

A várparancsnokság fölhatalmaztatik, hogy azon rabnőket, a kik a munkában hanyagoknak találtatnak, illetlenül viselkednek, vagy különben vétséget

követnek el, méltányos módon kenyerei! és vízen való böjttel, és korbácsütésekkel büntetessé; de a böjt ne haladja meg a 3, és pedig nem egymásután következő napot, a korbácsütés pedig a 30-at.

22. §.

Azon rabnóknak, kik a fenyítőházi büntetésen kívül korbácsütésekre vagy böjtre vannak ítélve, az ítéletben foglalt meghatározás szerint kérlelhetlenül ki kell azt adni, hacsak abban az időben a mikor egyik vagy másik (büntetést) rajtuk végre kellene hajtani, betegek lennének, mely esetben gyógyulásuk bevárando. A korbácsütéssel való fenyítés mindig a poroszló által a törzs-foglár és a fölügyelónő és az összes többi rabnók jelenlétében, de mindig csak a kaszamatában hajtandó végre.

23. §.

A büntetési idő leteltével azok a rabnók, a kiknek személyi minőségüknél fogva továbbra is a katonai joghatóság alatt kell maradniok, hatóságukhoz küldendők; ha pedig nem tartoznak többé a katonai joghatóság alá, a polg. hatóságnak adandók át, hogy a belföldiek születésük helyére, a külföldiek pedig a határon túl vitessenek.

Bécsben 1905. július 17-én.

B) melléklet:

Leírása

a fenyítőházra ítélt rabnók ruhadarabjainak.

- 2 félfehér kender vászonból való ing
- 2 csinvat szoknya
- 1 „ kabát (Chemis)
- 2 „ kötény
- 2 vászon nyakkendő
- 2 pár harisnya
- 1 „ bőr czipő
- 1 szoknya
- 1 kabát télére
- 1 ujjas

mind sűrke erős halina-posztóból.

3. *A várfogságra ítélt foglyokkal való bánásmódra vonatkozó. 1806-ban kiadott utasítás¹.*

2. §.

Abból mit a rab magával hoz — — — a szükséges ruha és fehérnemű használatra és változóul meghagyandó nála.

5. §.

Vassal vagy egyéb büntetés-súlyosbítással a várfogságra ítélt csak akkor terhelendő, ha — — — az a büntető ítéletben reá kifejezetten ki van szabva, vagy ha a fogoly a büntető helyről való megszökésre kísérletet tett.

A vas, melylyel a rabok az említett esetben kezükön és lábukon megvasalva őrzendők, a közönséges 3 font súlyú, katona-vas.

7. §.

A foglyoknak saját ágyneműjük használata, ha van nekik olyan, megengedtetik; különben pedig az ők fekvőhelye egy szalmazsákból, egy hasonló párnából, egy lepedőből és egy gyapjú pokróczból áll. Minden 3 hónapban friss szalmával kell őket ellátni, a lepedőket pedig minden hónapban mosásba kell adni, és általában gondosan kell ügyelni arra, hogy a rabok tisztán tartsák testüket, megmosdjanak, fésülködjenek és minden héten tisztát vegyenek.

8. §.

----- A minden helyiségben alkalmazandó lámpával alkonyaitól takaródéig világítani kell.

10. §.

Minden foglyot egy helyiségben egyedül kell őrizni. Ha a hely szűke azt követeli, hogy két rab egy helyiségben együtt őriztessék, akkor erről jelentést kell tenni, és az udv. hadi tanács határozza meg ilyen esetben, hogy melyik két rabot kelljen összetenni.

12. §.

A foglyok napi élelmezése fejenként 10 kiban van megállapítva, a mi in veró praetio számítandó föl, és nekik azt úgy mint a fát, világítást és fehérneműt saját vagyonukból kell födőzniök. A vagyontalanok naponta 10

¹) Instruction über die Behandlung der zum Festungs-Arreste verurtheilten Sträflinge. Wien. 1806.

Cs. és kir. levéltár.

krjával és egy kenyérporcióval a kincstár által élelmeztetnek és így fődöz-
tetik a fűtés és a lámpa is. Hasonlókép történik az a fogolynókkal is, a
kiknek nincs vagyonuk és élelmüket kézi munkával nem kereshetik meg.'

13. §.

— — — Italul a foglyoknak csak is víz van megengedve; bort és nias
italt ellenben csupán betegség esetében szabad, orvosi rendeletre, mint or-
vosságot adni nekik; ellenben a burnót és dohány élvezetét, a mennyiben
módjukban áll, vagy ha az a kincstár által engedélyezett tartási költségből főd-
dözhető, meg lehet engedni.

15. §.

Minden látogatás meg van a foglyoknak tiltva; csak fontos esetekben
engedheti meg nekik a várparancsnokság az idegenekkel való beszélgetést,
ennek azonban a törzsfoglár és egy helyi alkalmazású tiszt jelenlétében s
általuk érthető nyelven kell megtörténnie.

17. §.

A börtönhelyiségből a szabad levegőre való kimenetel a foglyoknak
csak akkor szabad, ha az orvos betegségnél vagy más körülménynél fogva a
szabad levegőn való mozgást szükségesnek találná. — — —

18. §.

Ha valamely fogoly beteget jelent vagy annak találtatik — — — a
inig körülményei engedik, börtönében, különben pedig egy őrnök melléje
rendelése mellett a katonai kórházban kezelendő. — — — A kórházi élelme-
zést és a gyógyítási költségeket neki a saját vagyonából kell fődöznie. A
vagyonatlan számára az ő egész élelmezési pénzét és kenyerét a kórházba
kell beszoigáltatni, ellenben a megkívántató kosztot neki, úgy mint másnak,
a kórház kell, hogy adja, és az orvosság a kincstárnak fölszámítandó.

23. §.

Jelen szabályzat minden részét szigorúan szemelőtt kell tartani, és
ahhoz kell alkalmazkodni és az alól csak akkor teendő kivétel, ha egy vagy
más várfogságra ítélt fogolyra az udv. hadi tanács által legfelsőbb parancsra
enyhébb, vagy szigorúbb bánásmód külön rendeltetik el, mely esetben a ren-
delet szigorúan végrehajtandó.

¹⁾ A törzsfoglár által előállítandó kosztok naponta hüvelyes veteményből vagy
lisztből hússal vegyített ételből kell állania. Ezen ételek élvezhetők és az élelmi cikkek
mindenkori árának megfelelők, azonban a jóllakásra elegendőknek kell, hogy legyenek.
Ignaz Franz Seraph Bergmayr: „Handbuch zu dem heimlichen Verfahren bey der k. k.
Oesterr. Armee:“ Wien 1812. In der Camesinaschen Buchhandlung. 46.

4. *A katonai büntető igazságszolgáltatás 1812-ben.*¹

40. §.

A halálos büntetésekről.

A katonai bíróságok által kiszabott halálos büntetések kötéllel, karddal vagy golyóval hajttnak végre.

41. §.

A fehérnépekre nézve meghatározza a törvény, hogy a halálos büntetés rajtuk csak karddal hajtható végre.

45. §.

A testi büntetésekről.

A testi büntetésnek a katonai törvényhozás szerint 3 főneme van; az első azokat foglalja magában, a melyek közvetlenül testi fájdalmat okoznak u. m. a hóhér által való kiseprűzés (Auspeitschen), a megbélyegzés, a vesszőfutás² (Spitzruthenstrafe), a pálcza- és korbács-csapás.

A másodikhoz azok tartoznak, a melyek nem közvetlenül okozott fájdalom, de nehéz munkára való rászorítás által a testre nézve terhesek, név szerint: a sánczmunka, a fenyítőház büntetése és a katonai határőrvidéken való közmunka;

a harmadik végre magában foglalja mindazt a mi által az ember megfosztatik azon szabadságától, hogy hol tartózkodjék vagy abban korlátoztatik; ezek: a várfogság, a fogház, a foglár- és házi fogság, a száműzés, egy helységből vagy járásból való kitiltás, a *confinatio*³ és a hadi szolgálatra való rászorítás meghosszabbítása.

47. §.

A hóhér által való kiseprűzés és a megbélyegzés inkább a száműzés-büntetés súlyosbítására szolgáló semmint önálló büntetést képez, mivel csak is száműzés esetében történik meg és ennél fogva csupán külföldiekkel szemben alkalmazható. A kiseprűzés ezen fölül csak fehérszemélyek, cselédek és ilyes nem obligát katonai személyekre szabható ki bebizonyított javíthatlanság vagy különös botránkozás okozása esetében, olyan büntett elkövetése által, a mely nem von halálos büntetést maga után.

¹) Bergmayrnek ezen fejezet bevezetésében hivatkozott kézi könyvéből kivonatolva a kézikönyv §-ainak megtartásával.

²) vagy vesszőzés.

³) kényszerítés arra, hogy az illető egy bizonyos helyen meghatározott ideig tartózkodjék. A száműzés egy neme.

48. §.

A megbélyegzés úgy történik, hogy az R betűt a tartomány kezdő betűjével együtt, a melyben az ítélet hozatott, a hátára, a polg. törvénykönyvben irt bűntény esetében pedig a bal ágyékára fölismerhetően és kitörölhetetlenül bekarcolják.'

49. §.

A vesszőfutás csak az obligát legénységre alkalmazható, az őrmestertől lefelé.

50. §.

A vesszőfutás legfelső foka 300 ember között való 10-szeri föl és aláfutásból áll, egy, legfönnebb kétszeri vesszőváltással.³

¹⁾ „A homlokon sőt a háton való megbélyegzés, továbbá a kikorbácsolás csak zsidókat meg külföldieket illet, a kik az örökös tartományokban 10 évig tisztességesen nem viselték magukat, emellett azokat az összes cs. k. országokból ki kell utasítani.

Benzülötteket nem kell kiutasítani----- hanem nyilv. sánczmunkára kell ítélni a hol ugyanis különös törvény elrendeli azt.“

Orlandini: „Auszug Der Peinlichen Kriegsgerichtsordnung In Den Öesterr. Staaten.“ Wien bey Jos. Edlen von Kurzbeck. 1782. 6S. és 69.

²⁾ A katona különös testi büntetése a vesszőfutásból áll és a gyalogság s a lovasság között a következő a különbség, hogy az elsőnél 300, utóbbinál csak 150 ember, annál 10-szer ennél 6-szor való a legnagyobb szám, végül a gyalogság vesszőt használ, a lovasság a középső pakoló szíjat használja.

Az 1752. június 20-iki szabályzat meghatározza, hogy kisebb első ízben való lopások, kerítések megrongálása, könnyű babona, csekély dulakodások stb. 10-szeri vessző- illetve pakoló szíjfutással büntetendők.

Orlandini 64.

Példa: 1781. július 17. Egy Würtemberg ezredbeli császári vértés katonát, elkövetett tolvajlás miatt hatszor 150 azaz 900 farmatring-ütésre ítélték.

Lakatos Otto: „Arad Története.“ Arad, 1881. Gyulai István nyomása. II. k. 163.

³⁾ A vesszőfutás Ausztriában következőleg történt:

A kaszárnya udvarán 300 embert állítottak föl két sorban, minden oldalon 150-et, és a legnagyobb büntetés a mit a hadi törvényszék kimondhatott 10-szeri föl és aláfutásból állott, háromszor való vesszőváltással, úgy hogy a büntetett ekként 6000 csapást kapott meztelen hátára, a mi élet-halálra ment.

Ha egy katonát vesszőfutásra ítélték, a mi ismételt szökés, a fegyelem durva megsértése, szemtelen tolvajság, súlyos ismételt kihágások és eféle vétségek miatt történt: akkor az ingét lehúzták és ez által meztelessé lett hátát csapásoknak tették ki.

A fejére vastag nemez süveget kapott, a mely az arcát védte esetleges ütésektől, karját pedig előre kötötték. Így elkészülve és szájában ólomgolyóval, hogy a fájdalmat elharapja, a sorok közé kellett mennie és ott lassú lépéssel haladnia, mialatt a két oldalt fölállított dobosok hangosan pergőt vertek, hogy ez által a büntetett fájdalomkiáltásait elnyomják.

55. §.

A pálczacsapás férfiakra, a korbácsütés nőkre vagy magára vagy a sánczmunkánál és fenyítőház-büntetésnél büntetés-súlyosbításul vagy a tagadó tettesnek vallomásra bírása végett vagy végül a börtönben avagy kihallgatás alkalmával való illetlen magaviseletért közepső büntetésképen (Zwischenstrafe) szabatik ki.

56. §.

A pálczabüntetés alkalmazható úgy nem obligát férfi katonaszemélyekre valamint az obligát legénységre, őrmestertől lefelé. Azonban ha a büntetés nyilvánosan hajtatik végre, akkor azt altiszteknek közemberekké való lefokozása kell hogy azt megelőzze, ép úgy mint a vesszőfutásnál.

57. §.

A pálczacsapás még ha magában álló büntetésképen szabatik is ki, 100-at nem haladhat meg.

A nyírfavesszők, a mivel ütötték, körül-belül kar hosszúságúak és alsó végükön kis ujjnyi vastagságúak voltak. Egy törzstiszt vezényelte az egészet, mialatt az altisztek oldalt körüljártak és ügyeltek, hogy a katonák kellően sújtsanak.

A végrehajtás befejezésével a büntetettnek a vezénylő tiszt elé kellett lépnie és az előszabott szavakat: „sokszorosán köszönöm a kegyes büntetést“ hangosan kellett elmondania, mire őt a kórházba vitték gyógyítás végett, a mi gyakran heteket vett igénybe.

A hatása ennek a büntetésnek olyan volt, hogy a kit avval sújtottak, néha a végrehajtás bevégezése előtt halva rogyott a földre.

Ha a bűnös a fájdalomtól és kimerüléstől összeesett, akkor padra kötötték és így kapta ki a rá kiszabott számból még hiányzó csapásokat a katonáktól, a kik evégett mellette elvonultak.

Már a XVI. században szokásos volt a vesszőfutás büntetése Ausztriában, Németországban, Francia- és Svédországban.

Azt állítják, hogy Gusztáv Adolf svéd király hozta be.

Dr. Richárd Wrede: „Die Körperstrafen Bei Allen Völkern Von Ältesten Zeiten Bis Auf Die Gegenwart. 1898.“ Verlag von H. R. Dohm. Dresden 424. és 425.

A vesszőfutás Oroszországban az 50-es évek elején még szokásos volt.

F. M. Dostojevsky: „Memoiren Aus Einem Totenhaus.“ Leipzig. Ph. Reclam jun. Universal-Bibliothek. 2647—2649. füzet. 74.

A nép között Nyitrán egy ma is élő katona-dalban le van írva a vesszőfutás ilyenképen:

— — Háromszázan kirukkolnak,
Két sor glédát formíroznak,
Nyírfá vesszőt osztogatnak,
Német nótát fujdogálnak. —
Az auditor fel-felkiált:
„Vágjad, vágjad az ebadtát!
Ha nem tudja, hadd tanulja,
Mi a katona regula!“

„Magy. Népköltési Gyűjtemény.“ Új folyam. Szerk: Arany László és Gyulai Pál. Pest. 1872. Athenaeum. I. k. 286.

60. §.

A sánczmunka a legénységre az őrmestertől lefelé szabatik ki. Az altisztekre nézve ez a büntetés állandó lefokozással jár.

61. §.

Ez a halálos büntetéshez legközelebb álló büntetés csak teljesen javíthatlan emberekre 1-től 10 évig szabandó ki. 10 évet csak kivételesen haladhat meg.

A szökevény-tiszt a ki elítéltetett és rangjától megfosztatott, ha a körülmények további büntetését, de nem halálos büntetést igényelnek, sánczmunkára ítélandó s mint a közember olyan elbánásban részesítendő. Ennek a büntetésnek van helye, az állás vagy rangra való tekintet nélkül úgy tisztekre mint hivatalnokokra nézve nyilv. hitelpapírok utánzása, valamint rablás esetében.

73. §.

A sánczmunkára ítélt egyén büntetésének ideje alatt mint katona becsületlennek, de a büntetés kiállása után az által megtisztultnak tekintendő és pedig akként, hogy a katonai rend minden jogába, szabadságába ismét belép,, de a sánczmunkára másodszor elítélt ember katonai szolgálatra örökre képtelennek és mint javíthatlan gonosztevő a katonai rendre méltatlannak ítéltetik.

75. §.

A fenyítőház-büntetés nőnemű személyekre szabatik ki, a kik katonai bírói illetőség alá tartoznak és a kiknek atyja vagy férje nem tartozik a honrácziórok közé. Ennélfogva az nem alkalmazható a tisztek és törzshöz tartozó tiszti rangban levő egyének, az ezred- és főorvosok, a tábori hadi iroda hivatalnokai, a biztosságnál, az élelmező hivatalnál stb. alkalmazott fejedelmi és városi hivatalnokok stb.-ek feleségeire és leányaira.

81. §.

Olyan büntettek, a melyek a fölmerülő körülmények szerint fokozottabb tetszés szerint való (arbiträr) büntetést, de nem sánczmunkát vagy fenyítőházat érdemelnek, a katonai határőrvidéken és kivált a községekben a közmunka-büntetés is kimondható. Annak tartama azonban egy évnél tovább soha se terjedjen, mivel különben sánczmunkának volna helye. A közmunka a rabok erejéhez kell hogy szabva legyen, mindig vasban kell azt teljesíteni és lehetőleg épen abban a községben vagy járásban a hol a büntett elkövetett. Az ilyen rabokat a község, század vagy ezred fogházában tartják, napi élelmezésükre 6 krt kapnak; ezt az ők határőrháza (Gränzhaus) fizeti; ha

azonban vagyontalanok, akkor 3 krt kapnak a határőrvidéki élelmezési alapból és 3 krt a községtől, a hol megtelepedtek vagy laknak.

82. §.

A fogház, foglár- vagy házi fogság vagy a bíróilag vizsgálandó büntetett őrzésére vagy pedig büntetésképen rendeltetik el.

83. §.

A fogház csekélyebb vétségek esetében a legénységre és katonai egyénekre (Militärpartheyen) őrmestertől lefelé alkalmaztatik és kenyér és víz mellett való böjttel, meg hosszú és kurta vassal súlyosbítatik; a kurta vassal ügyelni kell arra, hogy a büntetendőnek minden kiállott 6 óra után legalább 2 órai pihenés engedendő.

84. §.

Ezt a büntetést rendesen előző bírói eljárás nélkül a század- vagy ezredparancsnok szabja ki. Az első joga 48 órai kurta vassal vagy négy napi víz és kenyér mellett való fogságnál nem terjed tovább; az ezredparancsnokot a tartamra nézve a törvény nem korlátozza, de az — — — soha se szabassék ki hosszú időre és a kenyér és víz mellett való fogság legfőnnebb 14 napra mondassék ki, mely idő alatt a fogolynek hetenként 3-szor még is meleg ételt kell kapnia.

85. §.

Minden ilyen sorezredbeli fogoly Galicziában, Erdélyben és Magyarországon napjára 3 krt., valamennyi többi örökös tartományban — — — 4 krt kap a kenyeren kívül; emellett húsilletményét megkapja, az illető országra nézve megállapított mérték szerint. — — — A büntett miatt fogházba jövő katonai bírói illetőség alá tartozó katona-asszonyok a kincstár által napjára 2 krral és 1 kenyérporcióval láttatnak el, ha különben nem képesek megélni.

86. §.

A katonai községek polgárai polg. fogsággal is, a többi lakosok — vassal vagy a nélkül kenyeren és vízen vagy pedig ezen súlyosbítás nélkül fogházzal büntetteinek és ép úgy mint a fogházra ítélt ezredhatárőrök határőrházaiktól¹⁾ napi élelmezésükre 6 krt kapnak, vagy ha vagyontalanok 3 krt a határőrvidéki-élelmező-alapból és 3 krt a községtől a hol le vannak telepedve vagy tartózkodnak.

¹⁾ Bizonyosan határőri portát ért ez alatt.

87. §.

A foglár-fogság őrmesterre, szakaszvezetőre, hadapródra, foglárra, ezred-dobosra, fő- és alorvosra, furirra, főtisztre, és az ezred többi törzsszemélyzetére valamint valamennyi katonai bírói illetőség alá tartozó hivatalnokra és pedig az elülnevezett 3 rangban levőkre a foglár-fogság előző bírói ítélet nélkül is az ezredparancsnok parancsára hosszú vagy rövid vassal meg kenyér és víz mellett való böjttel, a foglárra, ezreddobosra, furirra és alorvosra pedig hasonlóképp vassal szigorítva alkalmazható. Főtiszteket és velük egyenlő rangban levő törzsbeli személyeket és katonai hivatalnokokat csak akkor lehet vasra verni, ha elkövetett bűnük a port megérdemli.

89. §.

A házi fogság csak is főtisztekre és velük egyenlő rangú törzsbeli személyekre és katonai hivatalnokokra alkalmazható és rendszeren csupán csekély vétségekért szabatik ki az ezredparancsnok által, az ő belátásától függő időtartamra.

90. §.

Úgy a foglár- valamint a házi fogságért a kapitány 2 frt, az alantasziszt pedig a ki alatt az ezred és zászlóalj-segédtsiszt is értetik, valamint az ezredorvos 45 kr. fogházpénzt köteles fizetni a foglárnak. A hadbíró és számvető tiszt rangja szerint fizet. A többi katonai egyén és az őrmestertől lefelé senki sem fizet fogházpénzt.

92. §.

Várfogság tisztokra és velük egy rangban levő törzshöz tartozó egyénekre és katonai hivatalnokokra, a kir. ezred-hadapródokra, meg mindazon katonai bírói illetőség alá tartozó nőnemű személyekre alkalmazható, a kik a 75. §-ban mint a fenyítőház-biintetés alól mentesek soroltattak föl.

93. §.

A várfogság 1 évnél rövidebb és rendszerint 10 évnél hosszabb időre nem szabható ki. Tiszteknél ez mindig rangvesztéssel (Cassirung), hivatalnokoknál elbocsátással és hadapródoknál apródi állásukból való elbocsátással jár.

103. §.

Egy bizonyos helyről vagy járásból meghatározott időre vagy örökre való száműzés (Verweisung) rendszeren akkor mondatik ki, ha a büntetett nem követett ugyan el közártalmú tettet, de elkövetett tetteinek helyén való maradása vagy különös megbotránkozásra vagy visszaesésre új alkalmul szolgál;

ilyen esetek az istenkáromlás, kerítés, házasságtörés és egyáltalában az erkölcs ellen való vétségek.

105. §.

A *confinatio* a tettesnek vagy neki és családjának egy meghatározott és el nem hagyható helyen vagy járásban meghatározott ideig tartó vagy állandó tartózkodásra való utasítása.

106. §.

A hadi szolgálatnak meghosszabbítása a szökés büntettének esetében alkalmaztatik.

**MÁSODIK RÉSZ
ISKOLAI FENYÍTÉS.**

Az iskolai élet a külvilág képe — kicsinyítő tükörben nézve. Miniátúr kép, melyen az eredetinek durvasága, éles körvonalai finomítva, rikító színei enyhítve vannak. Eszményített, de azért mégis élethű kép az.

Az iskolai büntetések ezért olyan jellemzők a korra nézve.

A mit csak ismerünk azokból, közöljük ennél fogva.

I.

Büntetések az esztergomi szt. benedekrendi kath. főgimnáziumban.¹

A Mária Terézia által 1777-ben kiadott Ratio Educationis életbeléptetése után való időben eléfordult büntetések:

Hasznos gyakorlatoknak kidolgozásra való föladása, alsóbb osztályba való lecsapás, degradálás, a mi esetleg az egész tanári testület jelenlétében történt,

carcer,

24-ig terjedő korbácsütés, a mit súlyosabb esetekben nyilvánosan szolgáltatnak ki,

megvesszőzés,

kizárás a) bizonyítvánnyal

b) anélkül.

Utóbbi esetben a kicsapott tanuló nem folytathatta tanulmányait. Ennek sok bizonyítvány-hamisítás volt a következménye.

1783-ban megint ilyen hamisítás nyomára jött az igazgató, azért a helyt, tanács szigorúan intézkedett, hogy a hamis bizonyítványok erélyesen nyomo-

¹) Vojnits Döme: „Milleniumi Értesítő A Pannonhalmi Sz. Benedek-Rend Esztergomi Kath. Főgymnasiumáról Az 1895/6. Isk. Év Végén.“ Esztergom. 1896. Laiszki János könyvnyomdája.

zandók, a hamisítók kizárandók az iskolából. Az igazgató kevés vártatva megint hamis bizonyítvány nyomára jött. A főigazgató a következőleg intézkedett: Hogyha nincs még elfogva, fogassa el s a városi börtönbe zárassa. Koplaljon kenyéren és vízen; kutassa ki, vannak-e pajtásai. Kérdezze ki azt is, hogyan utánozták az írást, hogy nyomták rá a pecsétet. Tárja föl a bűnt az ifjúság előtt s annyit vágasson rá, a mennyit elbír, s zárja ki.

Egyik tanuló tiszteletlenül viselte magát a tanárral szemben; nyilvánosan, térden állva kért tőle bocsánatot. Előfordult az is, hogy engedetlen tanulóval a földet csókoltatta meg az igazgató.

II.

Fenyítés a pápai ev. ref. főiskolában.¹

E főiskola 1531-ben keletkezett.

Létesítéséhez a Trotzendorf Bálint híres goldbergi iskolája szolgált mintául.

a) 1858. évi törvényeiben előforduló büntetések:

büntető-jegy (signum, ferula) viselése,⁵

pénzbírság 1 —100 dénárig,

szigorú megdorgálás,

nyilvános megrovás,

az iskolának nyilván. bocsánatkéréssel való megkövetése,³

megcsapás (vapulare),

kicsapás, melyet megbecstelenítő eltávolításnak, inhonestus exitusnak hívtak s a melyet nyilván. fenytéssel, megvesszőzéssel „poena virgarum-mal“ szoktak szigorítani.

Az erre vonatkozó 20 t.-cz. Így szól:

„Senki, a ki a mi növendékeink sorába és csoportjába fölvetett, az év letelte előtt innen máshova el nem mehet, ha csak valami tisztességes hivatalra tisztességgel el nem hívatik, az elhívott vagy az év leteltével máshova menő pedig hálájának világos jeléül rövid köszönő beszéddel a nagyteremben ünnepélyesen

¹) Kis Ernő: „A Dunántúli Ev. Ref. Egyházkerület Pápai Főiskolájának Történele 1531 — 1895.“ Pápa. 1896. Az ev. ref. főisk. betűivel nyom. Kis Tivadar.

²) Egy zsinegen lógó fa-táblácska volt az. Azt büntették vele a ki künn vagy benn anyanyelvén és nem diákuul beszélt.

Ez a megszégyenítő büntetés emlékeztet arra, hogy a kit pellengerre állítottak, annak is szoktak olykor táblát akasztani a nyakába, melyre bűne rá volt írva.

³) Lásd: ekléziakövetés.

vegyen búcsút. Ha pedig történetesen valaki hálátlannak tapasztaltatik és titkon illetlen módon eltávozik, az ilyen a többi növendékektől üzelve, kiveszszőzve (virgis caesus) bocsáttassék el és megbélyegző értesítés küldessék utána.“

b) Az 1789. évi törvények büntető intézkedései közül megemlítendő a rest tanulókra kiszabott

éremfokozatban való lecsapás és alsóbb osztályra néhány napra vagy hétre avagy egész esztendőre való beosztás,
a vesszővel és
pálczával való fenyítés.

„A mi az erkölcsökre nézve való hibának büntetését illeti“ — így szól a Rendtartás — „közönségesen rendeltetik, hogy a gyengébbek ugyan vesszővel, a nagyobbak pedig pálczával büntetessenek — — Mely a Tanítóknak mindazáltal szabad akaratyokra nem hagyattatik, hanem ha a vétek olyan, mellyet még csak kevesen tudnak, a Tanítónak és két Inspectoroknak jelenlétében csak magánosan büntetetik meg a véteknek mértéke szerént. Ha pedig világos a vétek, vagy többször is tselekedte a bűnös, akkor a Tanítónak, az Inspectoroknak, és tanulóársainak jelenlétekben büntetetik. Hogyha pedig az egész Oskolai ifjúság előtt tudva volna véttsége, az egész Oskola előtt büntetessék, mind a büntetés előtt, mind utánna egy kis rövid intést tévén akár a Tanító, akár az Inspectorok közül egy, mely által a bűnös a maga megjobbítására, a többiek pedig a példának kerülésére serkentessenek.“

Ezen törvényeket az előző korszak törvényeivel összehasonlítva kitűnik, hogy ezekből hiányzik az anyanyelv használatát tiltó intézkedés, nincs szó a signum vagy ferula viseléséről, de nincs szó egyáltalában ezen törvényekben pénzbírságról.

c) Az 1798. évi törvényekben szerepel:

az ismét életbeléptetett pénzbírság,
a szigorú megdorgálás,
a legáczió elvesztése,
az elzárás, mely egy hétig tarthatott és két porció kenyérre és
vízre szorítva volt kitöltendő;
a vasraverés is alkalmaztatott, ha a bűnös a börtönben garázdálkodott és ha káromkodott — akkor megvesszőztetett.

Eléfordúl a deprecatio vagyis bocsánatkérés 12 órai elzárással, továbbá az egész diákság jelenlétében való megvesszőzés, valamint a kicsapás is.

¹⁾ A kicsapást lásd alább a n.-cnyedi főiskolánál,

III.

Miként büntettek a sárospataki ev. ref. főiskolában?¹

A ref. vallásuak sárospataki kollégiuma 1530-ban vagy 1531-ben létesült. Első törvényeinek forrásául a wittenbergi egyetem törvényei szolgáltak. Ezen első törvényeit 1621-ben átvizsgálták és kibővítették, mely alkalommal fölhasználták még az Alsó-Palatinatus⁸ iskolai törvényeit is.

Az 1621-ből származó törvényekben a következő büntetésekkel találkozunk:

figyelmeztetés,
 intés,
 megdorgálás,
 nyilv. megrovás,
 ünnepélyes bocsánatkérés vagy kiengesztelés avagy elégtétel,
 a közös étkezésből rövidebb vagy hosszabb időre való kizárás^
 az élelem megvonása,
 szentenciák vagy zsoltár-részletek betanulása,
 kártérítés,
 pénzbírság 1—50 dénárig,
 becsukás,
 megbotozás,
 megkorbácsolás,
 megvirgácsolás,
 a collatioból való kirekesztés,
 hivatalvesztés,
 tanítványoktól való megfosztás,
 elbocsátás és
 kicsapás.

Példák: A ki a folyóban fürdik vagy csónakáz 10 dénárt fizet. A könnyelmű esküdözésnek 3 dénár az ára. A ki kellő ok nélkül fegyvert hordoz magával, puskával lövöldöz, mást veréssel fenyeget, vagy arra kényszerít, hogy fegyverhez nyúljon, 50 dénárt kell fizetnie vagy megkorbácsolják. A ki valakire ellenséges indulattal leelkedik, vagy a ki mást megvág, fogságra vetik és vétsége szerint büntetik. A ki tudva és akarva gyanús helyre megy s itt aljas személyekkel társalog, első esetben nyílt bocsánatkéréssel tesz eleget, másodszor már megkorbácsolják és az iskolából eltávolítják. Ha azonban kiderül,

¹) Békefi Remiiig: „A Sárospataki Ev. Ref. Főiskola 1621-iki Törvényei.“ Értekezések a tört. tudományok köréről, szerkeszti Pauer Imre. Tud. Akad. 1900. XVIII. k.

²) Alsó-Pfalz.

hogy erkölcstelenkedett, már első ízben elzárják, majd megkorbácsolják és kizárják az iskolából. A ki lop, a kertek és szőlők termését mint tolvaj elhordja, mást csere vagy ajándékozás révén megcsal, elcsukják, s a kár megtérítésére köteles, vagy pedig nyilván ki kell engesztelnie az iskolát. Ismétlődés esetén megvirgácsolják és kirekesztik az iskolából. A ki mást rágalmaz, hamisan bevádol, otrombán nyugtalanít, szid és káromol, első ízben nyilván elégtétel adásra köteles; második ízben kizárják a collatioból a visitator hivatalos működéséig, harmadik ízben megkorbácsolják és elbocsátják az iskolából, vagy ha a vétség oly nagy, világi büntetés éri. A ki összeesküvést, fölkelést s az iskolán kívül bárminő lázadást szít, megbotozzák és az iskolából eltávolítják.

IV.

A debreczeni ev. ref. főiskolában szokásos büntetések.¹

Keletkezett ez a főiskola 1549-ben. Törvényeit a wittenbergi egyetem 1571-iki, a debreczeni régibb és a sárospataki 1621. évi iskolai törvényeiből alkották meg.

Ezen XVII. és későbbi, XVIII. századbeli törvényeiben előforduló büntetések:

megdorgálás,
 nyilván megrovás és bocsánatkérés,
 az érdemfokozatban 10-el való lecsapás,
 valamely alsóbb rendű tisztség viselése,
 a tanítványok elvétele vagy más kedvezmények elvonása pl. mellőzés a légáczióba-küldésnél,
 egyes mondatok vagy beszédek könyv nélkül való megtanulása,
 főtt vagy más ételek elvonása,
 pénzbírság,
 elzárás 2 hétig terjedhető időre, esetleg kenyeren és vízen való böjttel szigorítva,
 megbotozás,
 megvirgácsolás,
 megkorbácsolás,
 az iskolából való eltávolítás, a mit rendszeren az ifjúság színe előtt végrehajtott megkorbácsolás előzőtt meg.

Az iskolából való eltávolítást vagyis kicsapást az 1704. évi törvény — előre bocsátván, hogy „minden büntetés a vétkesnek büntetésül, mindenki

¹) Békefi Rémy: „A Debreczeni Ev. Ref. Főiskola XVII. És XVIII. Századi Törvényei“ Bpest. 1899. Kiadja a magy. tud. akadémia.

másnak például és elijesztésül szokott kiszabni“ — így írja le: Az ítélet kihirdetése után meghúzták a nagyobb csöngettyút; erre az egész ifjúság egybegyűlt a rektorokkal és az iskolai tisztviselőkkel egyetemben. Most elrettenőtő például eléadták a büntetés okát s azután a curator végrehajtotta a büntetést.

V.

Büntetés-módok a nagy-enyedi ev. ref. Bethlen főiskolában.¹

Ezen főiskolát Bethlen Gábor fejedelem 1622-ben alapította Gyula-Fejérvárt, a hol kisebb arányú ref. iskola 1557-ben létezett már². (1662-ben költöztették át Nagy-Enyedre.)

„Föltehető, hogy a wittenbergi magyar bursa törvényeiből szerkesztették régi, 1580 körül életbe léptetett törvényeit.“

a) A régi törvények büntetési:

pénzbírság 1—50 dénár,
 az illetmény $\frac{2}{3}$ — $\frac{3}{4}$ részének elvesztése,
 az iskolaszék előtt való vezeklés,
 a rektor és az iskola nyilván. megkövetése (istenkáromlás esetében),
 megkorbácsolás,
 kizárás,
 gyalázatos kicsapás és
 megvesszőzve kicsapás.

b) Az 1662-ben életbe léptetett büntetések:

pénzbírság 1—50 dénár, sőt 1 frt.,
 szerez szolgálatra való szorítás,
 táblácska (signum) viselése. Ilyen kettő volt: egy a nyelvben, másik a viselkedésben vétők rovására,
 jótétemény-vesztés,
 börtön,
 verés, megvesszőzés,
 kicsapás. Ilyen úgy látszik kétféle volt: egyszerű és bélyegzetten vagyis gyalázattal való elbocsátás.

Ez utóbbi büntetés végrehajtása, néhai édes atyám elbeszélése szerint, a XIX. század elején, a Bethlen kollégiumban ekképen történt:

¹) Váró Ferencz: „Bethlen Gábor Kollégiuma.“ N.-Enyed 1903. N.-Enyedi könyvnyomda és papíráruháza.

²) P. Szathmáry Károly: „A Gyulafehérvár—Nagyenyedi Bethlen-Főtanoda Története.“ 1868. Nagy-Enyed.

Az egész ifjúság kivonult a „kúriára“ vagyis udvarra. Az ítéletet ünnepelesen kihirdették. Az elítéltet nyilvánosan megcsapták, 12 vesszőütést mérvén rá. Meghúzták mind a két csöngettyűt és a delinkvens az ifjúság kettős sorfala között, a növendékek szidalmától kísérve és ütlegelése közben kiüzetett a kollégiumból. A két „kurszor“ vesszővel kezében kikísérte őt a város végéig.

A 60-as évek elején történt Enyeden az utolsó ilyen ekszekúció, melynek magam is szemtanúja voltam. Lopásért, meg egyéb törvényszegésekért, a többek közt azért is, mert pisztolyt találtak nála elrejtve — kicsaptak egy 14—16 éves tanulót (a ki később fegyházba került, ugyancsak Enyeden.) Az ítéletet rajta a fönnírt módon hajtották végre avval a különbséggel, hogy az ifjúság nem bántotta őt, nem is szidalmazta.

A kicsapás régebbi módja emlékeztet a polg. hatóságok által egykor kiszabni szokott kiseprűzésre, de hasonlít a vesszőfutásnak nevezett katonai büntetéshez is.

Megjegyezzük hogy a m.-vásárhelyi ev. ref. főiskola törvényei azonosak a gy.-fejérvári régi törvényekkel és hogy ezek a törvények az egyöntetőség révén a szászvárosi és az 1670-ben keletkezett székely-udvarhelyi kollégiumba is eljutottak, többé-kevésbé átváltozott alakban.¹

VI.

Az eperjesi ág. ev. kollégiumban alkalmazásban volt büntetések.

Egy sajátságos iskolai büntetés emléke maradt fenn az eperjesi kollégiumban abból az alkalomból, mikor II. József császár 1770-ben, trónörökös korában Eperjest útban ejtván, a kollégiumot meglátogatta.

Erről a látogatásról „Az eperjesi ev. kér. kollégium történetében“² olvasuk, hogy II. József Kriebel lelkésztől a többek közt azt kérdezte, hogy: Vanak önöknek is olyan „Históriáik“, berendezéseik, mint nálunk, az ifjúság buzdítására, mint p. o. Dictator? Mivel Kriebel azt hitte, hogy a régi római történetet érti, azt felelte: Igen is! Ez is előadatik az ifjúságnak. „Nem azt értem én — jegyzé meg II. József — de hogy p. o. a restnek minálunk egy festett szamarat kell hordania s több efféle.“ Most már megértette Kriebel a kérdést és azt válaszolta: „Igen is! Van egy aranyozott korona, melylyel felékesíttetnek a szorgalmasok és egy szalma korona, mely a restek fejére tétetik.“ E két koronát József ott is látta függni a tanító katedrójában s nevetett.

¹) Békefi Rémig: „A M.-Vásárhelyi Ev. Ref. Iskola XVIII. Századi Törvényei.“ 9. lap' Értekezések a történelmi tudományok köréből. Szerk. Pauer Imre. Kiadja a magy. tud. akad, Bpest 1900.

²) Írta Hörk József Kassa. 1897. Nyom. ifj. Nauer Henrik. II. füzet 113.

Ugyancsak az eperjesi kollégium történetében¹ említés van téve 1821-ből két fegyelmi ügyről is. 1., Bizonyos Jochmann Dániel hűtlen supplikáns 30 botbüntetéssel sújtott. 2., Egy Medzihradzky nevű tanuló csúf gúnyiratot írván, 24 korbácsot kapott és a kollégiumból elutasított.

VII.

A büntetések módja a kolozsvári unitárius kollégiumban.

A kolozsvári unit. kollégium alapját Izabella királyné alatt 1556-ban hozott s 1557-ben megújított országos törvény vetette meg, mely Kolozsvárt és M.-Vásárhelyt egy-egy zárdát gimnáziummá rendelt fordíttatni.

Ez a kollégium előbb lutheránussá, 1564-től reformátussá és végre 1566-ban unitáriussá lett a város összes magyar és szász lakóival együtt.-

Fegyelemtartás tekintetében a gyermekek az iskolafőnökök és osztálytanárok alá voltak rendelve. A diákokra³ mindennemű mulasztásért, hibáért, törvényelleni vétségért pénzbüntetés volt szabva, melynek fokát a pénzbeli javadalmak felosztásakor az egész „coetus“ állította meg s melyet az iskolafőnök, illetve exactor (alfőnök) vont le s tett a divisiocassába. A coectus ezen joga és kötelessége 1770-ben az ifjúságnak csaknem kitörő lázongása mellett az esküdtszékre ment át, mely állott az egész diákság által választott 12 idősebb diákból az iskolafőnök elnöksége alatt. Az esküdtszék intézménye az 1893—4. tanévvel szűnt meg.

A büntetés nemei és fokai.

Legkeményebb büntetéssel sújtották a lopást. A tettesnek ugyanis, ha togatus volt, az udvar közepén az egész ifjúság előtt tógája⁴ szárnyait levágták, azután a tanulóktól alkotott két sor közt végig ment s mindenkitől egy-egy vesszőütést szenvedve el, az iskolából csengettyű-szó mellett kiűzetett. Kemény büntetés volt a több napig tömlöczbe zárás is, melyet bizonyos szerelmi kalandjáért még a később nevezetes emberré vált Felvinczi Györgynek mint iskolafőnöknek is ki kellett állnia. E miatt sokszor volt ribillió. Az ellenszegülón a végrehajtás a novitiusok⁵ egyik kötelessége volt.

¹⁾ Ugyanott a 153. lapon.

²⁾ Benczédi Gergely: „A Kolozsvári Unitárius Kollégium Vázlatos Története.“ Kiilön-Ienyomat a kolozsv. unit. kollégium 1900—901. értesítőjéből. Kolozsvár 1901. Gámán János örökösei. 4.

³⁾ Diákoknak neveztettek a tanulók a 7-ik gim. oszt.-tól kezdve.

⁴⁾ A toga bárányprémmel szegélyezett, szárközépig érő mente volt. Az egyenruha ezenkívül a következőkből állott a XVII. és XVIII. században: fekete nyakkendő, magyar csizma, sötétkék posztónadrág, mellény, dolmány és süveg. A diákok fülközépig érő hosszú hajat viseltek. Idézett mű 33.

⁵⁾ Novitius első éves bölcsész vagyis 7-ik gimnazista.

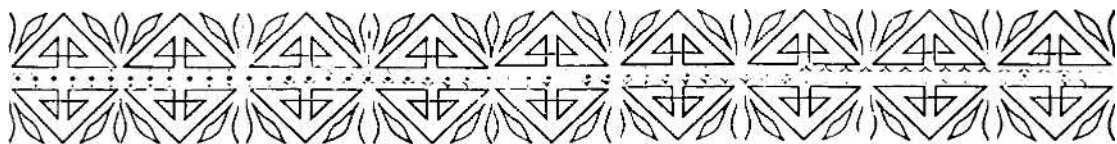
A pénzbüntetés 2 dr.-tól 5 m. ftig váltakozott. Gidófalvi Samut 1726. február 28-án káromkodásért 1 mftra büntették. 1795-ben már a káromkodásért 25 drt kellett fizetni. Pipázás — melynek büntetése 1668-ban fordul legelőször elé — 15 dr., kapuban állás 50 dr., időelőtti lefekvés 9 dr., kártyajáték 12 dr., magyar beszéd 6 dr., leczkén való játszás 9 dr., fogadóba menés 25 dr., mente nélküli kimenés 50 dr. büntetést vont maga után.

Az iskola nyelve 1841-ig az elemi osztályokban a magyar, a többiben a latin volt. A ki magyar szót ejtett ki „plágát“ kapott. Ez két végén körlapban végződő rudacska volt, a gyermekeké fából, a togátusoké vasból, a secundanusoké¹ ezüsből. Kinél a plága reggel, délben és este találtatott, ha gyermek volt, bizonyos számú latin szót vagy mondatot kellett felmondania, ha a diák, néhány dénárt fizetett, a divisiocassába. A divisiocassába befolyt büntetés-pénzek a nem hibások közt felosztattak.¹

¹) Egy hívták azokat a diákokat, a kik nem szándékoztak egyházi szolgálatra lépni és a kiknek kivételes törvényeik voltak.

⁵) A hivatkozott mű 35. és 36.

HARMADIK RÉSZ
MEGSZÉGYENÍTŐ és MEGBECSTELENÍTŐ
BÜNTETÉSEK.

Ezen mű I. kötetének harmadik részében tárgyaltuk azon büntetés-súlyosbításokat, melyek a szegedi fenyítőházra vonatkozó ügyiratokban előfordulnak az 1772—1800. évekből.

Láttuk, hogy a súlyosbítások közül a testi fenyítésül alkalmazott pálcza, korbács- és vesszőütések száma legfőnnebb 50-re ment föl.

A XIX. század első két évtizedéből rendelkezésünkre álló ítéletek legnagyobb része 25 csapásról szól. Gyakori azonban a 30 csapás is. De 50-nél több egy ítéletben sem fordul elő.

Régebben, nevezetesen a XVII. század második felében a városi és megyei statútumok szerint az egyszerre kiadható pálczaütések száma nagyon variált. Eléfordult 3. 6. 12. 20. 24. 25. 40. 50. és 60 is. De elérte a 100-at, sőt még a 300-at is. Egy esetben 500 csapásról szól a statútum.

A míg egyik törvényhatóság 6 — 24 csapással büntette pl. a szitkozódást, addig a másik ugyanarra a törvényszegésre 100— 300 csapást-, sőt volt olyan, a melyik meg épen halálos büntetést állapított meg!

Lássunk néhány példát.

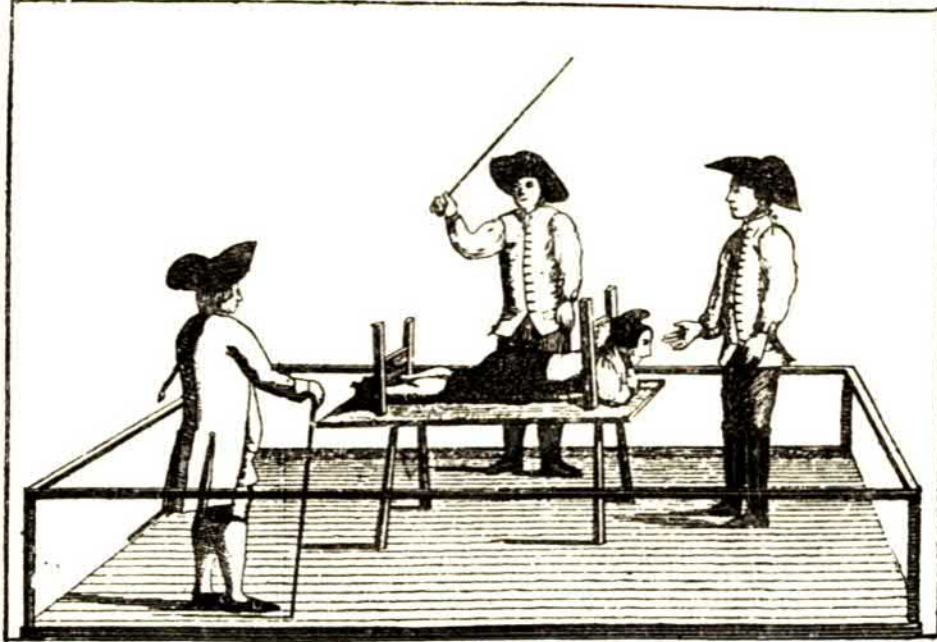
N.-Szombat város statútuma 1623-ból: A lélekkel való szitkozódás büntetése 6 frt vagy 6 csapás. Másodízben 12 frt vagy ugyanannyi csapás. Harmadízben 24 frt vagy 24 csapás.¹

Barcsmegyei statútum, 1660-ból: Az istenkáromlók és átkozódók ellen határozottatott, hogy az ilyen nemtelenek 100 botütést szenvedjenek, a nemesek pedig az alispán úr megintésével nem törődven másodszor való elkövetés esetében 100 írtban marasztaltassanak el.²

¹) Kolozsvári S. és Óvári K. „Corpus Statutorum.“ Bpest. 1896. Magy. tud. akad. IV. k. 332.

²) Ugyanott 336.

Hontmegye 1667. Az istenkáromlók nyilv. kalodában elsőízben 50, másodízben 100 pálczaütéssel veressenek meg.¹

4.

Deresre húzott nő képe 1787-ből a pozsonyi múzeumból.

Preßburg den 8. 9. 10. August 1787.

Bolligemes Urtheil an einer Weibspeser, welche von vermöglichen Eltern in ihrem 23ten Jahre ans
 Dabfucht ihrem Vater ihrer Mutter und ihrem Kinde mit Gift vergaben hatte, dann von ihrem Manne sich
 trennte, und mit einem Bauer Purfchen umgezogen ist, bis sie erst den Mann freundlich zu sich geladen
 und mit Hilfe des besagten Purfchen erdroffelte, sodann in einer sogenannten Örenze oder Traß - Kerz den selben
 Abends beirach eine halbe Stunde von ihrer Wohnurg erfranz getragen, um dem Berath: zu entgehen; da
 aber die erdroffelte Körper gesunken und erkannt worden, ward sie eingezogen, und g:Kard endlich alles Obige.
 Auch hat sie sich während ihres Arthes immer sehr flech betragen. Als Vater Mutter Kinde und Che-
 marns Mörderin wurde sie von der Gerechtigkeit verurth:lt: erst vor dem Rathhause, dann gundlich dem
 Prager, und endlich vor ihrem Wohnhause im Bäumenthal mit glühenden Zaugen gezwick zu werden, und
 endlich sollten ihr am Hochgerichte beyde Hände abgehauen, und das Haupt abgeschlagen werden. Er. Maj.
 der Kaiser und Körbg, unser allergnädigster Landesherr haben aber duss Urtheil dahin abzuändern allergnäd-
 igit geruht; daß sie an drey aufeinander folgenden Tagen 150 Stockschläge, jeden Tag 50, auf öffentlicher
 Bühne bitommen, und wenn sie, dieß aussticht, auf Lebenslang an einem Pf. hl gefchmiedet, und nur mit Was-
 ser und Brod gedult werden soll. — Ihr Mischhülfe bey dem Mord ihres Mannes war ebenfalls zum Ent-
 hochten verurtheilt; allein Er. Maj. haben auch dieß Urtheil allergnädigst und zwar dahin abzuändern geru-
 ht: daß dieser Purfche vor der Mörderin 50 Stockschläge erhalten, und sodann auf 10 Jahre zum Schuss
 des abzwirret werden soll. — Diese Bericht: ist ein junges Weib von 24 Jahren, von guten Aussehen,
 da man ein mit geringeres Verbrechen nicht vertrauen sollte. So iriglich ist Physiognomie.

zu finden in der Schau:stuck Kunsthandlung in Preßburg.

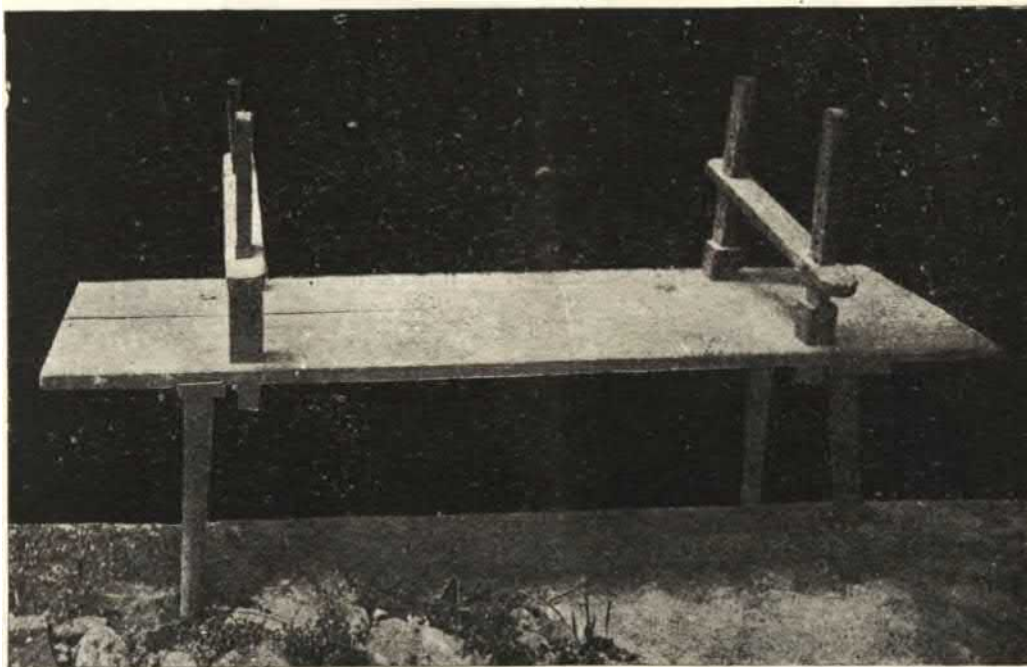
Pest-Pilis-Solt megye 1676. A ki ördögadtával, ördögteremtettével, ebad-
 tával, ebteremtettével, ördög, kutya s eblelküvel s máskép káromkodik — —

¹) Ugyanott 358.

ha nemtelen először 25, másodszer 50, harmadszor 100, negyedszer pedig 300 botütéssel zaboláztassék meg.¹

Nógrád-megye 1679. A káromkodók elsőízben 25, másodízben 50, harmadízben 100, negyedízben 300 csapással illetessenek.⁵

Liptó megye 1691. Ha valaki a parasztság közül ördögadtával, teremtettével, ebadtával és ehez hasonló utálatos és Istent haragra indító szitkokkal élne, tehát a kapitány, hadnagy, tizedes és városi s falusi bírák ----- az olyan káromkodót megragadván s délig kalodában tartván, kiváltképpen vasárnap és más ünnepnapon, az egész község szemeláttára: első szitokért pálczával 25-öt üssenek rajta; 2-szor 50, 3-szor százat; negyedszer 300-at; ha azon sem tanulna ----- halállal büntetődjék.³

5.

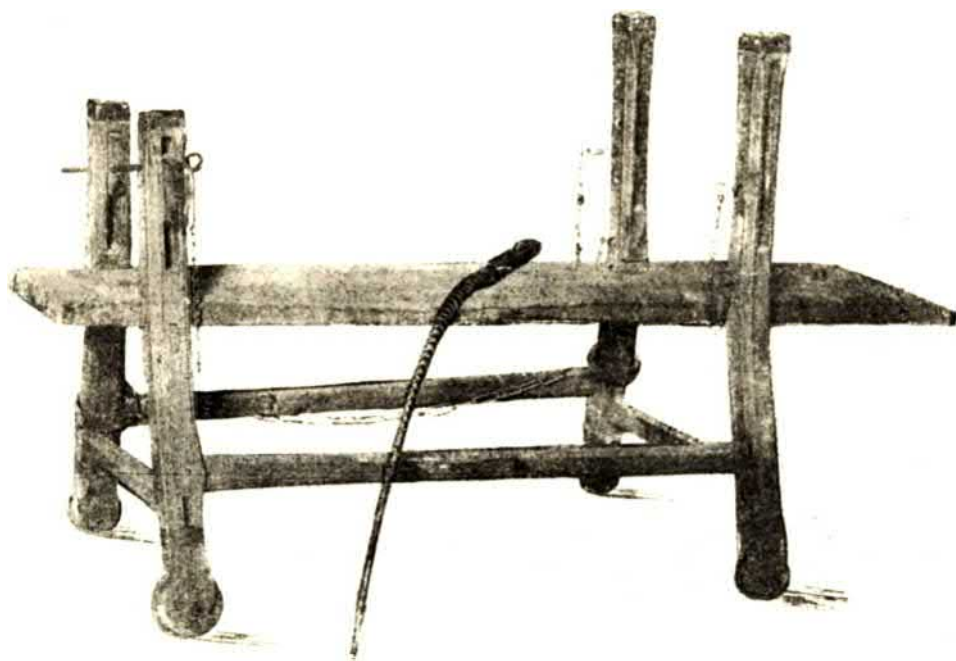
Deres a selmeczbányai v. múzeumban.

Esztergom megye 1646. A modo in posterum valakik az nemesek és parasztok közül ördög teremtettével, ördög leikével, anyjával és egyéb szent Istent káromlásokkal szitkozódnak, kiért most Újvárban Kernai Mihálynak nyelve kivonatván in exemplum aliorum az akasztófán fölfüggesztetett s compariáltatik s liquidáltatik, nyelve kimetszessék s az után feje vétessék affélének,

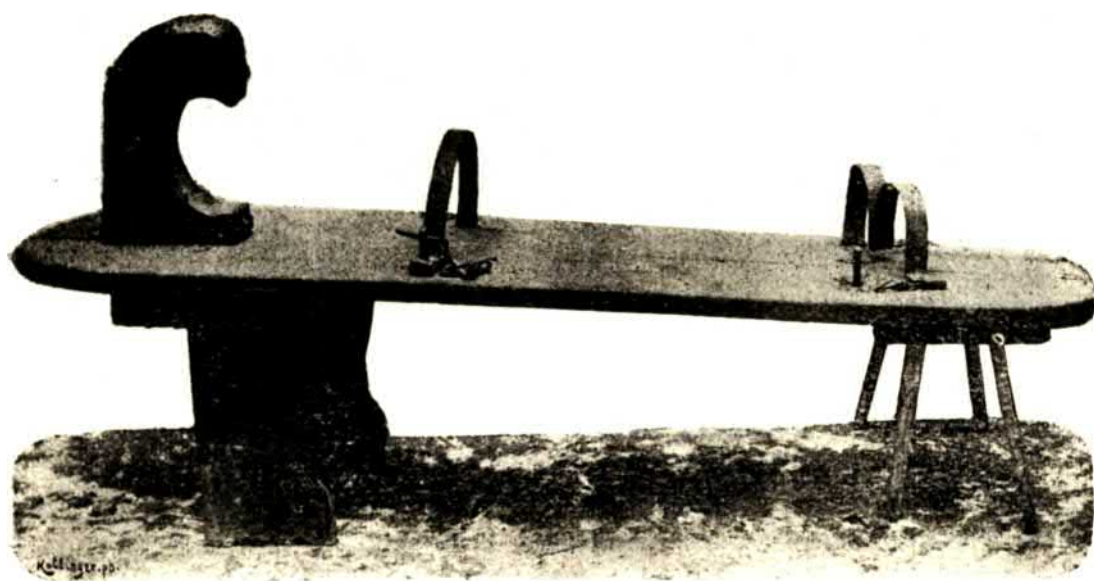
¹) Ugyanott 405.

²) Ugyanott 442.

³) Ugyanott 521.

6.
Deres a pozsonyi v. múzeumban.

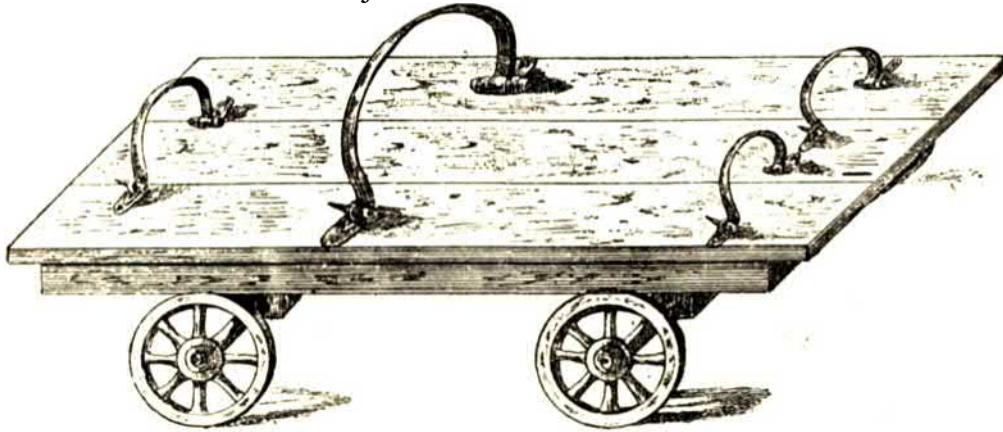

7.
A lőcsei vármegyeházán levő deres.

kikre szolgabírák uramék és esküdt uraink vigyázzanak is. Leányok pedig és gyermekek, kiknek annyira való elméjük vagyon, az pelengérbe vitesenek s ott megvesszőztessenek vastagon.¹

Pest-Pilis és Solt megye 1667.

----- Hogy valaki az parasztság közül ördögadtával, teremtettével, ebadtával és eliez hasonló utálatos és Istent h ni indító szitkokkal élne az hadnagy tizedes avagy falusi bíró szorgalmatosán annak végére menjen, s első szitokért hat forintra büntessék az olyan káromkodót, mely hat forintnak fele legyen a hadnagyoké alattvalóival az felét pedig viczeispán uram kezéhez szolgáltatassák: ha arról sem tanul az káromkodó s másszor is aban tapasztaltatik pálczázzák meg és ötszázat üssenek rajta minden irgalmasság kivét. Ha harmadszor is, akkor aztán megfogják és viczeispán uram kezéhez vigyék, és viczeispán uram pedig egyetértvén az földes uraival ugyan az földes úr székin halállal büntetődjék.²

8.
Bártfai deres.

A pálczával való testi büntetés rendszeren a „deresen“ hajtattott végre.

Volt azonban a végrehajtásnak más módja is, a mint kitetszik a következő ítéletből:

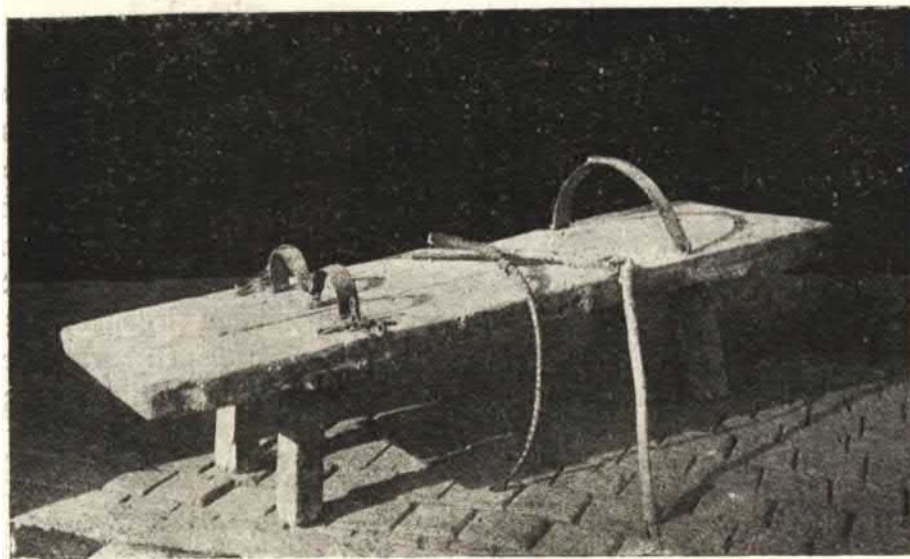
1697. decz. 30. Kecskemét:

Szücs János —bűnösnek találtván a szerzet (Ferencz-rendi) ellen, holnap die dominica két praedicatióig a pelengérben tétessék az tiszteletes Pátereknek candescensiojok szerint, az után úgy tetszik a becsületes Tanácsnak, hogy rántassék le és megnyomattatván nyaka és lábán rúddal, jól pálczáztassék meg és az után kiáltsa meg, hogy aki a nyelvét veszteg nem

¹) Ugyanott 251.

²) Szilády Áron és Szilágyi Sándor: „Török-Magyarkori Történelmi Emlékek.“
Pest, 1863. Eggenberger Ferdinánd. I. kötet 358.

tartja böcsülettel, az leszen virága és az után a tiszt. Pátereket ad unum kövesse meg, mely determinatio magának is az reusnak így tetszik.¹⁾

9.

Deres a Kóburg herceg kastélyában Szent-Antal községben.

Egy debreczeni 1657. márczius 24-én kelt ítéletben „magyar módon“ való megcsapásról van szó ekképen:

In causa . . . Magistratus contra Nagy Lőrincz et Sophiam Kosa alias Tot Istvánná adulteros campestris. A (actor fölpörös) dicit: Ezek mezei pajkosok, latrok, együtt kurválkodtak, együtt fogattattak s hozattattak be is. Érdeemes büntetéseket kívánom a jure.

Ik. (Incattusok^alpörösök) non negant facinus.

10.

Szájkörte a steini fegyházból.

Concl: Csapja meg a hóhér őket magyar módon.²⁾

¹⁾ Dr. Szilády Károly v. főlevéltárnok jegyzeteiből.

Egy más hasonló ekszekuczióról szó van a VI. „Pellengér“ ez. fejezetben.

²⁾ Zoltai Lajos v. s. levéltárnok közlése.

A jelen mű I. kötete harmadik része VI. fejezetének 5. cikkelyében felsoroltuk a szokásban volt büntetés-súlyosbításokat.

Az ott felsorolt 11 féle súlyosbításból a testi büntetésekhez tartozik:

1. a testi fenyítés,
2. a bojt,
3. a kéz- és lábvas,
4. a lelánczolás,
5. a derékvas,
6. a magánelzárás és
7. a szeszes italok tilalma,

ellenben a megszégyenítő büntetések közé kell sorolnunk:

8. a megbélyegzést,

№ 224. Orig Ref 1762.

*Die fahrgenütheilichem Befinn. in, daß die vorseh. geblau-
ten Militär-Grängen mit der Kraft der Exécution
und laud. Verordnungen, so wie auch in Meinen
Schiffen lauden die Anordnung Tzen bestes, nicht
unser führungen, sondern die in vorstehende
fällen in einer z. g. f. d. Kraft der vord. vord.
s. d. ; v. d. als die b. f. d. in dem gr. d.
Districten anzuweisen sind. *Arcei theony**

Per 5. 10. 1762.

11.

A botbüntetésnek a határörvidéken való megszüntetése tárgyában
1762-ben kelt legfels. kézirat.

9. a pellengért,
10. a közmunkát és
11. a haj- és szakáll-lenyírást.

(Az előbbi csoportba foglalt testi fenyítések azonban egyszersmind az utóbbi csoportba is tartoznak, a mennyiben nyilvánosan hajtának végre.)

A hivatkozott helyen tárgyalt testi fenyítésekben u. m. — az önálló büntetesképen is alkalmazásban volt —

1. pálcza-,

2. korbács-¹ és
3. vessző-csapáson- kívül szokásos volt még többé-kevésbé a
4. lapát- vagy furatos-,
5. csákányütés,
6. kancsukával,
7. bikacsökkel³
8. tövissel való megcsapás;

nem szólva a megvesszőzés és kiseprűzésről, a melylyel később foglalkozunk.

És előfordult:

9. A talpbőrrel való megverés is.

Lássuk a 4—9. pont alatt felsorolt testi büntetéseket adatokkal megvilágítva.

A „lapátütésre“ vonatkozó adatok:

1684-ben a munkácsi városi tanács Bodnár Sándor ellen ilyen ítéletet hozott: A nevezett bűnösön ily káromkodásért „b a két ökrödet, lélek kurafia, ördögadta-teremtette“ a piacon a város láttára a pirátossal 40 lapátütés csapassék, ha pedig ezen vétekben másodszer is találatnék, kövel veretessék agyon.⁴

1684-ben Munkácson B. Sándort ördögadta-teremtette-féle káromkodásért 40 lapátütésre ítélték.⁵

¹) Debreczenben a XVIII. századból való számadások szerint egy „két ágú korbácsot“ szereztek be a „tömlöczházhoz“ 48 dénárért.

Zoltai Lajos „Régi Bűnesetek És Bűnügyi Költségek“ című közleménye a „Debreczen“ nevű hírlap 1904. június 28-iki számában.

Tehát nem csak egy ágú hanem két ágú korbácsot is használtak,

²) A vessző helyett seprűt használtak olykor. Pl. Debreczen városában 1801. márcz. 13-án hozott ítélettel Huszti János nagy vérengzéseért, gyilkosságra való szándékáért ----- kiváltképpen pedig szörnyű káromkodásáért a czivisségből, melyre magát méltatlanná tette, örökösen kivettetvén a szegedi f.-házban kemény dologban, vasban eltöltendő 3 esztendei Rabságra és minden fél Esztendőben 1 — 1 ictus — — seprőre ítéltetett. O. I. ---- 11.371/1804.

Más példa Kecskemétről 1782. máj. 31-ről:

Csabai Pál 13 esztendőös árva fiacskája István, esztendeit föllyül haladó gonoszságbul ocsmán káromkodásokra fakadott, mellyeknek rútságát, hogy annál inkább megösmerje, gyenge szívében pedig azon gonoszság fészket ne verjen, összevoktött vesszőkkel mezítlén alfele 45 ütésekkel jól meg csapattassék.

Dr. Szilády v. főlevéltárnok közlése.

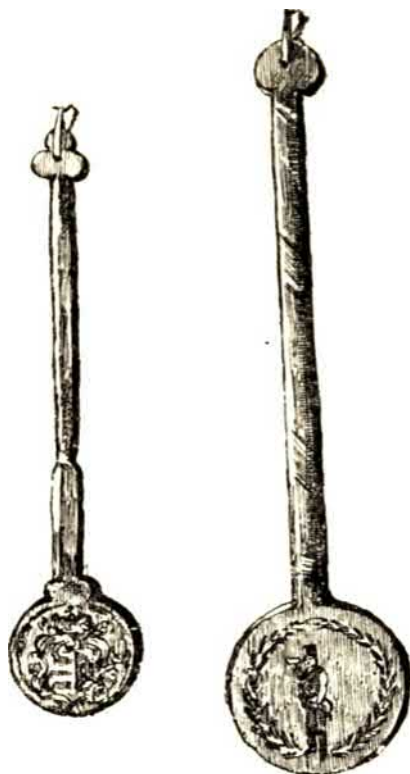
³) Lásd hátrább a „Kuriózumok“ közt Baja városnak 1769. deczember 19-én hozott Ítéletét.

⁴) Lehoczky Tivadar: „Beregvármegye Monographiája.“ Ungvár 1881. Polacsek Miksa II. k. 181.

⁵) Lehoczky Tivadar nyug. uradalmi ügyész, többször hivatkozott történetíró szíveségből átengedett jegyzeteiből.

1700-ban Rosnyó városa által hozott statútum: Ha szolga gazda hírével és akaratjából tilalmasban fáért megyen avagy maga a gazda, 12 frtig büntetetik meg, ha pénze nem lévén, 12 frot le nem tehet, 25 lapocza adatik neki.¹

A szamosujvári 1714. évbéli tanácsi határozatok 50. pontja így hangzik Azokat, kik korcsmákba, a várba, vagy más helyekre járnak koczkát, vagy kártyát játszani, rajtakapás esetén elsőízben 12, másodikízben 24 és harmadízben 36 lapátütéssel büntetjük.

12.
Két lapát Körmöczbánya
levéltárából.

Kraszna megyei statútum 1716: Szegény Emberek málés kertyét, úgy más tilalmas hasznos gyepűjét elhordó Emberek — — kik Lapáttal, kik pénz-béli poenával mint érdemlik megbüntessenek.[^]

¹) Dr. Kolozsvári Sándor és Dr. Óvári Kelemen: „Corpus Statutorum Hung. Municipalium.“

Bpest. 1885. Tud. Akadémia. II. k. első fele.

²) Szongott Kristóf: „Szamosujvár Sz. Kir. Város Monográfiája.“ 1901. Szamosujvár. Todorán Endre. I. k. 236.

³) Kolozsvári és Óvári hiv. műve. I. k. 358.

1720: Minden Gazda ember, valaki a vármegyében lakik, sine Exceptione Sz. Mihály napig ötven veréb főre, vagyis veréb fiakra — — szert tenni tartozzék, a Negligensek, vagy renitensek pedig, ha Nemes emberek lesznek, in poena forint 12, ha parasztok 12 lapát, vagy 6 forint birságban incurrálnak.¹

1724. Segesvár városi határozmányok 6. pont: Ha valaki behajtott marháját önhatalmúlag el akarja venni, föltűnés nélkül 12 vagy 20 lapáttal (Lapaten) büntetessék.⁵

1725. Kolozs megyei statútum, oktob:----- Az paraszt ember az szitkozódásért primavice 12 lapátot szenvedgen.

Novemb: Igen ususba jött az parasztság között, kivált az oláhoknál, hogy Vasárnapokon, sokaknak, kiváltképpen kik devotioban foglalatoskodnak botránkozásokra illetlen tánczolásokat, annak alkalmatosságával nagy kiáltásokat, rikoltásokat visznek végben, az ilyeneknek refrenáltatásokra, végeztetett, hogy az szolgabírák az perengérenél megcsapassák lapáttal.⁷

1727. Udvarhelyszéki constitutio a dohányzásról: Ezután olyan tilalmas helyeken dohányozva deprehendáltatott jobbágyok a Dominus Terrestristől Tiszt embere praesentiájában lapáttal büntetettessenek.⁴

Az 1728-ban kelt kolozsvári „Tömlöczi Reguláknak“ 19. pontja ekkép szól:⁵ Authoritásában lészen, Tömlöcztartónak, a verséngő és magokat illetlenül viselő Rabokat érdemek szerint, korbátsal, vagy ha a vétek nagyobb volna, Lapáttal is megh büntetni.

1742-ben Balla András és felesége, Bagaméri Samu beregszászi prédikátort azért, mert leányuk temetéseivel betegsége miatt nem szónokolhatott, ily szókkal sértették: „Az isten büntesse meg, egész háza népével a koszos nemzetségét, némuljon meg, soha ne papoljon többet, a hóhér konczolja fel“ stb., miért Balla 12 lapát ütésre, felesége nyakvasra s mindketten ecclesia-követésre ítéltettek, a becsületes (beregszászi) tanács által.⁶

A lapátütéssel való büntetés Szentgyörgy sz. kir. város statútumaiban is eléfordul az 1736. 1737. és 1770-ik években. Az első és utolsó évi adat 20 lapátütésről szól (in dem Deress mit 20 Lappaten beleet werden sollen), Az 1737. évbéli statútumban az áll hogy: ha a városi poroslók ok nélkül valakit a nyilván. utcán megfognának és ütlegelnének — a mi eddig gyakran

1) Ugyanott 369.

2) Ugyanott 613.

3) Ugyanott. 376.

4) Ugyanott, 134.

5) Jakab Elek: „Oklevéltár Kolozsvár Története“ második és harmadik kötetéhez. 1888. Bpest. Egyetemi könyvnyomda. II. k. 543.

6) Lehoczky Tivadar: „Beregvármegye Monographiája.“ Ungvár. II. k. 86.

megtörtént — úgy egyik poroszló a másikat a deresen érdeme szerint lapát-ütésekkel illesse.¹

1761-ben Munkács város tanácsa P. Rozáliát paráználkodásért 12 lapát-ütésre ítélte avval a fenyegetéssel, hogy ismétlés esetében 100 korbácsütéssel fog fenyíttetni.²

A Párcz-Pápai szótárnak 1801. évi kiadásában a „lapátolás“ szó előfordul ekképen: lapátolás plaga pala inflictae, das Schlagen mit einem Spaten; lapátolni pala plagas infligere, mit einem Spaten schlagen. Az 1762-beli kiadásban azonban ez a szó nincs meg.

Selmeczbánya okmányaiban, Richter Ede városi levéltárnok tanúsága szerint, a lapát „ferula“ németül „Ferulen“ vagy „Lapatten“ néven szerepel. A bányamunkásokat büntették vele, fegyelmi fenytékül használván azt. A fegyelmi büntetés fejében kiszabott ütések száma 15 és 50 között váltakozott. A büntetés végrehajtása alkalmával a delinkvens fejére zsákot húztak, hogy ne lássa melyik társa méri rá az ütéseket, nehogy boszút állhasson rajta.

Selmeczbányán ép úgy mint Körmöczbányán a czéheknek is volt ilyen lapátjuk. Kettő most is meg van belőle a városi múzeumban. Kmet András berencsfalusi plébános azonban azt állítja, hogy a czéhek lapátjának az volt a rendeltetése, hogy avval az inasokat legényekké avassák föl. Tehát ép úgy létezett „legényé-ítés“ mint a hogy volt „lovaggá-ütés.“¹

E mellett szólnak a Hajnal Ignác tanító által Körmöczbányán összegyűjtött idegvágó értékes adatok, a melyekből kiderül, hogy az ottan való és a környékbeli vízi molnárok — kik a túroczmegyei Turócz-Klenőben székelő molnár-czéhez tartoztak — a ferulát fölavató eszköznek használták. A ki molnár-inasnak akart beállani, annak előbb át kellett esni a fölavatáson, a mi abból állott, hogy egyik mester bőrkötényét padra terítvén, arra a fiút ráfektették és a lapáttal ütötték egyet a hátulsó felére. 3—4 évi inaskodás után hasonló módon avatták legénynyé, csak hogy nem 1 hanem 2 ütéssel. A legényt ki 3 évig vándorolt és remekelt három lapátütéssel avatták mesterré.

Wagner Ede körmöczbányai v. levéltárnok tud róla, hogy ott a vidéken a parasztlegények ma is így avatják föl a fölserdült ifjakat, hogy t. i. áldomás közben lekapják őket a tíz körmükről és lapáttal (Pritsche) jól rájuk vernek.

Mindazonáltal tekintve, hogy a „lapátolás“ mint büntetés a XVIII. században országszerte szokásos volt a törvényhatóságoknál: az a nézetünk, hogy

1) Kolozsvári és Óvári: „Corpus statutorum“ Bpest. 1897. Tud. Akad. IV. k. második fele: 710. 716. és 814.

2) Lehoczky Tivadar jegyzeteiből.

3) A marosvásárhelyi kordoványosok 3 arczulcsapással tisztelték meg legénynyé-avatás alkalmával az ünnepeltet, inas korában elkövetett gonoszságaiért s arra való emlékeztetésért, hogy a czéh ügyéért el kell szenvedni a fájdalmakat is.

Dr. Szádeszky Lajos: „A Czéhek Történetéről Magyarországon“ 47. Akadémiai értekezések a történelmi tanulmányok köréből XIV. k. 1888.

a lapát a czéheknél is eredetileg büntető eszköz volt (melylyel nem a mestereket hanem az inasokat és legényeket fenyítették) és csak később vált fölavató szerszámmá. Utóbb eredeti rendeltetése feledésbe ment.

Hogy a testi büntetés a czéheknél is szokásban volt, azt a komáromi és győri ötvösök szabályai bizonyítják. Mely szerint ha az inast lopáson érték inastársai ütöttek rajta kettőt-kettőt s azután elbocsátották. Ha legény követett el lopást: elbocsátás előtt legénytársaival hármat-hármattal üttettek rá.¹

B.

Ugyancsak a körniöczbányai lapát más oldalról nézve.

A lapáttal való büntetés a törököknél is szokásban volt. Egy régi remek rézmetszetekkel illusztrált műben² le van rajzolva a mint Konstantinápolyban 1662-ben az eltiltott piros kalpagot és sárga csizmát viselő keresztyéneket fővegüktől, csizmájuktól megfosztják és megverik, talpukra lapoczkával rávervén.

¹) Dr. Szádeczky Lajos hivatkozott értekezése. 45. és 49.

²) Des Vortrefflichen Venetianischen Cavalliers-Giovanni Sagredo Ausführliche Beschreibung Des Ottomanischen Kayserthums. I. k. 531.

A büntetés alatt levő egyén felső testével a földön fekszik hanyatt, lába kalodában, a kalodához hozzákötve. A lábkalodát mintegy méternyi magasságban két poroszló tartja, a harmadik pedig egy — szilvaíz-keverő lapáthoz hasonló vagyis ott a hol megmarkolják gömbölyű, másik vége felé azonban ellaposodó-és szélesedő — fával üti a keresztyén meztelen talpát.

A khinaiakról azt írják, hogy: „az elítélteknek ületükön való megbotozására fa-eszközt használnak, a mely olyan mint egy nagy erős kerek kanál.¹

Ez pedig teljesen megfelel a mi lapátunknak.

„Furatossal“ való megverésnek Kassán és Debreczenben találjuk nyomát. Utóbbi városban 1719-ben úgy ítékeztek, hogy „Hatházi Istvánnak hegedűje, a miért a tilalom ellenére hegedűit, furatossal farán összetöressék.“² Ugyanott 1751-ben Tóth Mihály „adtával“ szidván az öcscsét — arra ítélték, hogy furatossal üssenek rajta 12-öt.³

A „furatos“ előfordul gr. Károlyi Sándor kurucz generálisnak nagy-károlyi várkastélya belső és külső szolgálatára vonatkozó 1734-ban kiadott instructiojában is, melynek 2. pontja így hangzik:

„-----Valaki pediglen attával, teremtettével káromkodik, vagy veszedésre, verekedésre okot ad és indít; minden személy válogatás nélkül furatossal rajta tizenkettő csapattassék.“

A „furatos“ egy közepén átfúrt kerek lapát volt, hogy suhintáskor ne fogjon szelet s az ütés annál kiadósabb legyen.⁴

„Bikacsökről“ Baja törvényhatósági joggal fölruházott város jegyzőkönyvében egy 1769-ben hozott Ítéletben⁵ és a kassai 1700-beli 14-ik ártikulusban van szó. Utóbbi helyen következőképen: „Mivel tapasztalható kára látszik az n. város lakosának abban t. i., hogy nyári napokban az күн dolgozó napszamosok hol három, hol peniglen 4 óraker elhagyván munkájokat, annak utánna időtöltéssel szoktanak az városban belézungni, annakokáért bizonyos óraker adatnék naponként valamely jel, azaz dob, vagy peniglen harangszó az toronyból, és publicáltatnék, hogy azon jelnek előtte senki a munkát elhagyni meg ne merészné, és a ki ez ellen véteni comperiáltatnék, in exemplum aliorum, furatossal vagy peniglen bikkacsókkal keményen megbüntettetnének.“

A „csákányütés“ a munkácsi 1639. évi „Articuli ab Ecclesiae collecti pro gloria Dei ecclesiae emolumento“ című szabályok 3. pontjában szerepel

1) Cooper: „Flagellantismus U. Die Flagellanten.“ Dresden. 1903. H. R. Dohrn. 23.

2) Zoltai Lajos v. s. levéltárnok közlése.

3) Széli Farkas: „Testi Büntetések A Debreczen Városi Régi Jogban.“ 1903. Debreczen László J. nyomása 7.

4) Éble Gábor: „Károlyi Ferencz Gróf És Kora.“ Bpest. 1893. Hornyánszky V. I. k. 322. és 323.

5) Lásd a XVI-ik „Kuriózumok“ cz. fejezet 7. pontja alatt.

6) Kolozvári és Óvári idézett műve. II. k. első fele. 329.

ekképen: Az „lélek is adta-teremtette“ mondásnak büntetése pénz ne legyen, hanem ilyen formán legyen: Elsőben háromszor tétessék az czinterembert való kézi kalodába, ha hatszor elmondja, annak utána ha többször találtatik az féle szitkos vétkekben, tehát az pellengérral való kézi kalodába tétessék és ott hármat üssenek az csákánnal rajta, az ki pedig hallja és meg nem mondja a bírónak, azon büntetése legyen.¹

A „kancsuka“² használatáról csak annyit tudunk, hogy Szegeden 1734. évi aug. 20-án Annyok Sára, mivel Széplaky commissarius uram feleségére nyelveskedett, 30 kancsuka ütést szenvedett.³

A „tövissel“ való megcsapásnak egy esete Belső-Szolnok vármegye jegyzőkönyvében van följegyezve. A följegyzés így hangzik: 1716-ban Borleásznán kurválkodó, szüzességét meg nem becsülő Jozsip Porcia mondja az alispán Alsó János, hogy az Appr. Const. Part. 2. Tit. 47. Art. 21. tisztátalan személy és kurvás a hóhér által csapattassék meg. ítéltetett: Minthogy maga sem tagadja, hogy paráznságának vétkébe nem leiedzett volna sőt ha tagadná

14.

Kancsuka a nagybányai múzeumban.

is kitetszik az vas szeg a zsákból, azért az hóhér által az kalodában tövissel csapattassék meg keményen s annakutánna verjék ki a faluból.⁴

Másik eset: Kraszna vármegyében az 1728. július 17-iki filiális széken Bályoki Szénás Ferencz ügyész lenyakazásra kívánja ítéltetni Kovács, más-

¹) Lehoczky idézett műve. II. k. 181.

²) A kancsuka nyeles korbács, mely a közöns. korbáctól főként abban különbözik, hogy a végén két csomó van vagy pedig a vége, a helyett hogy elvékonyodnék, 3—4 ujjnyi hosszúságban megvastagszik. Nyele bagaria bőrbe van bevarrva, néha — kötélből álló — ostora is. Az ostor a nyelvvel lazán függ össze, egy bőr karikánál fogva, nem úgy mint a korbácnál. A képünkön látható kancsukának ostora szíjból van fonva.

³) Reizner János: „Szeged Története.“ 1900. Szeged. Engel Lajos III. k. 60.

⁴) Kádár József deési polg. isk. igazgató jegyzeteiből.

ként Német János özvegyét, Szabó Erzsébetet, a ki más rendbeli paráznáskodásért Somlyón előzőleg már „megpellengéztetett“. De a filiális szék tekintetbe veszi „elméjinek gyengeségét, halálra nem ítéli,“ csak tövissel vereteti meg s a vármegyéből kiutasítja.¹

Ugyancsak tövissel való megcsapásról szól egy szamosujvári ítélet, mely szerint egy leány vétkezett egy legénnyel: a gyermek három hónap múlva „ellett.“ A tanács úgy ítélkezett, hogy a legény alfelét tövissel verjék, azután kergessék ki a városból. De hosszas kérésre így változtatta meg ítéletét: fizessen büntetésül 60 magy. frtot és ezen kívül három ízben állítsák a templom ajtajába, hogy mindenki arczába köpjön.²

A talpbőrrel való megverésre³ nézve egyetlen adatunk a lőcsei plébánia-templomban levő Szt. Dorottya legendáját ábrázoló falképek egyike, mely a XIV. század második feléből való.

Megjegyezzük azonban, hogy a lovasságnál szokásos volt nálunk a

15.

Talpbőrrel való megverés. Szent Dorottya bántalmaztatása. (Lőcse).

pakoló szíjjal, kengyelszíjjal, farmatringgal való megverés.

A francia katonaságnál bőrtalp is használatban volt erre a célra.⁵

Polgári büntetésképen is használták a szíjat verésre.

Mint iskolai fenyítő eszköz ma is használatos itt-ott a lovagló ostor, a szíj, melylyel az illető hátára vagy ülepére ütnek.⁴

1) Dr. Petri Mór: Szilágy Vármegye Monographiája. 1901. Franklin. I. k. 393.

2) Szongott Kristóf hiv. monográfiája. II. k. 370.

3) Dr. Rieh. Wrede: „Die Körper. Strafen. Bei Allen Völkern.“ 1898. Dresden. Dohrn. 425

4) Ugyanaz. 344, 421. 454.

Tenyérnyi széles, kemény bőrszíjat testi büntetésre, főként pofon-csapásra, szájba-ütésre, ma is használnak a khinaiak.¹

A testi büntetések csoportjába tartozik még a „farkas gúzs“, mely a katonaságnál — szabályellenesen bár, de tényleg — ma is alkalmazásban van vagy legalább a közel múltban alkalmazásban volt.²

Megszégyenítő büntetések voltak³ a fönnemlített

16.
Farkas gúzs.

¹) Dr. Gáspár Ferencz: „40.000 Mértföld Vitorlával És Gözzel.“ Bpest 1892. Singer és Wolfner. 326.

H. Dohrn: „Die Strafen Der Chinesen“. Nach dem Englischen. 1898 Dresden. IX.

²) A „farkas gúzs“ nem tévesztendő össze a „gúzszal.“ Utóbbi alatt a katonaságnál a kurta vasat értik.

³) A Mária Terézia bünt. törvénykönyve szerint megszégyenítő büntetések:

a pellengérré-állítás vagy

a templom elé kalodába-tétel (Prechel)

a szégyenketreczbe-zárás (Narrenhäusel)

kiállítás a szégyenpolczra (öffentl. Bühne oder Schräge) vagy

szégyenoszlopra (Schandsaule)

a lopot holmi ráakasztásával vagy annélkül vagy a büntettet tartalmazó czédula ráfügglesztésével és „egyéb hasonló“ létező büntetések.“

Const. Crim. Theresiana. Wien 1769. Trattner Art. 6. §. 8.

- I. haj és szakáll-lenyíráson,
- II. megvesszőzésen, kiseprűzésen kívül:
- III. a szalmakoszorú,
- IV. a paczalvetés,
- V. a kaloda,
- VI. a pellengér vagy szégyenfa, más néven bitófa a vagy szégyenoszlop,¹
- VII. a nyakvas,
- VIII. a szégyenkő,

17.

Ugyanaz oldalról nézve.

- IX. a kényszerű séta,
- X. a szégyenketrecz,
- XI. a faló vagy faszamár,
- XII. a keresztrefeszítés,
- XIII. a nyelvlakat,
- XIV. az önmeghazudtolás és
- XV. az ekklézsiakövetés.

¹⁾ Szamosujvárt „Correctoria-oszlopnak“ mondták.
Szongott Kristóf idézett műve. II. k. 370.

Ezeket most egyenként fogjuk tárgyalni előre bocsátván, hogy a megszegyenítő büntetéseknek — a köztudatban legalább — megbecstelenítő hatása volt ha azokat a hóhér hajtotta végre és következményük a polgári becsület elvesztéséből állót.

Megjegyzendő, hogy a megszegyenítő, illetőleg megbecstelenítő büntetéseket a fönnebbi sorozat nem meríti ki. Csak azokat vettük föl abba, a melyekre nézve adataink vannak.

A megbélyegzésről, mely ide tartozik, az í. kötet harmadik részének hatodik fejezetében volt szó.

I. Haj- és szakáll-lenyírás.

Ez a megszegyenítő-, a hóhér által végrehajtva pedig egyszersmind megbecstelenítő-büntetés szokásos volt nálunk már az árpádházi királyok korában. Tanúsítja azt Szt. István, Szt. László és Kálmánnak — ezen mű I. kötete harmadik részének VI. 5. cikkének 1., pontjában felsorolt — több rendbeli törvénye.

A későbbi időből két adattal bizonyíthatjuk, hogy ez a büntetés nem ment ki a gyakorlatból. Ugyanis:

Körmöczbánya város 1606-ban határozatot hozott aziránt, hogy a czéda fehérnepeket hajfonatuk levágásával vagy szalmakoszorúval kell büntetni és hogy az arra vonatkozó ítéletet a pap a templomban hirdesse ki.¹

Az 1702. nov. 15-én Beregen tartott ev. ref. egyházmegyei zsinaton végeztetett: Újlaki Kata nevű asszonyt, ob inauditum facinus (hallatlan véttségéért), mivel t. i. asszony léte, leány módjára, hajadon fővel járt, a tractus örökös kötélbe vetette; a beregi tanács pedig a hóhérral nyíratta meg.²

Szó van a hajlevágásról Tóth Lőrincznek a becstelenítő büntetésekről 1841-ben megjelent értekezésében is.³

De megmaradt a köztudatban mind e mái napig az emléke annak, hogy a kéjhölgyeknek és más erkölcstelen nőknek le szokták volt vágni a haját. Paraszt-Dubován, Árvavármegyében ma is emlékeznek még arra az időre, mikor a megesett leányokat hajuk levágásával büntették.¹

A nép költészete a „Siroki erdőben“ kezdetű balladában örökítette meg a hajlevágással való büntetést ekképen:

----- Vert volna meg isten,
Mikor neked hittem,
Téged áldott volna,
Vert volna meg engem.

¹) Körmöczbánya v. jegyzőkönyvei.

²) Lehoczky Tivadar idézett műve. II. k. 85.

³) Athenaeum 1841. évf. II. félév 819.

⁴) Psitek Brunó gyűjtőfogházi róm. kath. lelkész közlése.

Meg is vert engemet
 A világ csúfjára,
 Rá sem merek nézni.
 Az édes anyámra.

Istenem, istenem!
 Ugyan mi lelt engem?
 Három róf pántlika
 Körül nem ér engem. —

Megszenvedtem érted,
 Nem gondoltam volna,
 A fő szolgabíró
 Hajam levágatta.

Leválták a hajam,
 Még sem vagyok szajha —
 Nagyon szerettelek,
 Az isten is tudja!¹
 (Hevesmegye.)

Külföldön is szokásban volt ez a büntetés, kivált a XVIII. században.² De a bűnösnek néha nem nyírták meg az egész fejét, hanem csak helyenkint kopsztották le. A kopasz helyek valami komikus alakot ábrázoltak. Olykor maró szerrel is bekenték a csupasz részeket, hogy a haj minél későbbre nőjön ki.³

Tacitus említi, hogy a házasságtörő asszonyt a germánok az egész falun végig verték, haját és ruháját előbb rövidre vágván. A középkori német parasztjog szintén alkalmazta ezt a büntetést, sőt szokásban volt ez minden északi és középeurópai népnél úgy Skandináviában mint Francia- és Angolországban.⁴

Azt állítják, hogy régen a japán férj akként állt boszút hűtlen feleségén, hogy rövidre nyíratta haját és úgy úzte el házából.⁵

Kmet András berencsfalusi plébános tud róla, hogy Morvaországban a megesett leánynak az asszonyok leválták a haját és fejkötőt tettek a fejére.

¹) Magyar Népköltési Gyűjtemény. Új folyam. Szerkesztik és kiadják Arany László és Gyulay Pál. Pest. 1872. Athenaeum. I. k. 196. lap. 39. sz. ballada.

²) Rúd. Quanter: „Die Sittlichkeitsverbrechen.“ Berlin. 1904. Hugo Behrmüller. 303.

³) Rudolf Quanter: „Die Schand U. Ehrenstrafen In Der Deutschen Rechtspflege.“ Dresden. Dohrn. 188.

⁴) Rudolf Quanter: „Die Sittlichkeitsverbrechen.“ 61. és Jacob Döpler: „Theatrum Poenarum. 1113.

⁵) A „Háztartás“ 1906. aug. 20-iki száma. 378.

A szakállnak büntetésből való levágására adatul szolgál Zemplén megyének 1656. szept. 7-én hozott következő statútuma: Mivel sok panasz jutott fülünkhöz a ruthénok atyuskái ellen, a miatt hogy nem szabad (jobbágy) személyeket összeadni, bectelen személyeket és parázna asszonyok gyermekeit megkeresztelni és ilyen gonosztevőket meg más hasonlókat afféle bűnöktől és gonosztettektől fölmenteni nem átalnák, ezért az ilyen schismaticus atyuskák ellen határozatott, hogy ha azt tennék — — szakálluktól fosztassanak meg vagyis az ők szakálla vágassék le.¹

II. Megvesszőzés és kiséprűzés. Kicsapás.

Nem szólva arról a vesszőzésről „mely a tömlöczőr által hajtván végre azon gyalázatot maga után nem vonja, mely a köznép vélekedésében a hóhér által végzett seprűzést követi és a mely csak testi büntetésnek tekintendő: a megvesszőzés vagy megseprűzés és a kiséprűzés vagy kikorbácsolás a megszégyenítő büntetések közt a legsúlyosabb volt. Nemcsak azért mert a szerencsétlennek, kire ez a büntetés kiszabatott szörnyű fájdalmakat kellett kiállania, sőt az néha halált okozó is volt,‘ hanem azért is mert meggyalázta, bectelenné tette őt és mert rendszerint száműzéssel járt.

Ezt a büntetést vagy a pellengérenél hajtották végre s akkor megvesszőzésnek, megseprűzésnek hívták vagy pedig akként, hogy az elítéltet övig meztelenül végig vezették a piacon át az utczákon, a város kapujáig, mialatt a hóhér váltott vesszővel vagy vesszőnyalákkal, illetőleg korbácscsal az egész úton kegyetlenül csapkodta őt. Ez volt a kiséprűzés, kikorbácsolás. A vessző közé olykor sodrony is volt fonva.⁴

A nürnbergi várban levő Criminal-Museumban csupa sodronyból készült seprű látható, melynek német neve Staupbesen.

¹) Kolozsvári Sándor és Óvári Kelemen: „Corpus Statutorum Hungáriáé Municipium.“ Bpest. 1890. Tud. Akad. II. k. első fele 223.

²) Szlemenics Pál: „Magy. Fenyítő Törvénykönyve.“ 5-ik kiadás. Pest 1872. 96.

³) Az alább idézendő német író szerint.

Szlemenics azt írja, hogy „a seprűzés, melyet a hóhér hajt végre 30 vagy 15 csapásból áll. E büntetés végrehajtásánál vigyáznia szükség a végrehajtó bírónak: hogy a hóhér seprűjét méregbe ne mártsa s az által a büntetés alá veteti személy egészségének ne ártson“.

⁴) Quanter: „Die Schand U. Ehrenstrafen In Der Deutschen Rechtspflege.“ 1901. Dohrn. 124.

Lásd ezen műnek jelen kötetében a katonai büntetésekről szóló első rész C. VI. 4-ik fejezetét, hol a 47. §-ban az áll, hogy: a hóhér által való kiséprűzés és a megbélyegzés inkább a száműzés-büntetés súlyosbítására szolgáló semmint önálló büntetést képez, mivel csakis száműzés esetében történik meg.

Szent István idejében a templomban illetlenkedő ifjakat és közrendüeket kikötötték mindenek szeme láttára a templom pitvarába és megostorozták.¹

A vesszőzést vagy ostorozást az Árpádok korában ünnepélyesen hajtották végre vásárok alkalmával a templom körül hajtván és ostorozva az illetőket.²

A vesszőzés — írja Széll Farkas³ — leginkább a paráznaságot első ízben elkövetők büntetése volt és nyilvánosan a pellengér alatt a hóhér hajtottá végre csomóba kötött vesszőkkel, minélfogva noha vesszőzésnek nevezték, nem egyéb volt mint seprűzés.

Az erdélyi szászjog szerint is a pellengéren való megvesszőzéssel büntették a parázna nőt.¹

Adatok: 1559. április 5-én Bártfán Nagy Lőrincz nevű katona, ki 3 köből és 3 véka búzát lopott, a városháza előtt, pellengéroszlop mellett a bakó által megvesszőztetett és a városból minden időre kiutasított.”

Mármarosziget-városi statútum 1595-ből:

Anno praetitulo 1595, mikor az város akaratjából az tizedeseket rendeltük volna, az jó rendtartásnak és az Istennek, tisztességének megmaradásáért, az nemes uraimmal és az mi lelkipásztorunkkal, Mezőgyári Balázs pappal, az tanácsbeli uraim egyetértvén: az szitoknak megtiltásának ellene az ki vétkezik, az város ilyen módon izent be az tanács köziben, hogy az ki az lélekkel szitkozódik, az lelkit elmondja, megszidja az lelket, az kit az élő istennek kellene tartanunk, először frt 1. vegyenek rajta, ha abban az dologban más-szor szokásos nem volt. Ha pedig másodszor elmondja, az kézi kalodába vigyék praedicatiókor, hogy poenitentiára térjen s másszor ne mondja. Ha pedig harmadszor elmondja, az város piacznán marok vesszővel megverjék az városnak előbbi végzése szerént.⁴

1561-ben Kassán két nőre, tolvajságért azt a büntetést szabták, hogy a pellengéren korbácsolják őket meg s a városon korbácsolják végig. Ezen kívül a városból 12 mértföldnyire 101 évre száműzték őket.⁷

1562-ben szintén Kassán egy bigámiát elkövető férfit a városból kikorbácsoltak.

¹) Szent István II. k. 18. fejezete.

²) Timon Ákos: „Magy. Alkotni. És Jogtört.“ Könyomat. III. kiadás. 1899. Politzer Zsigmond 454.

³) „Testi Büntetések A Debreczen Városi Régi Jogban“ czimű művében. 7. lap.

⁴) „Der Sächsischen Nation In Siebenbürgen Statuta.“ Hermannstadt. 1779. IV. Buch. 7. Titul. §. 11.

⁹) Myskovszky idézett műve. II. k. 85.

⁵) Kolozsvári és Óvári: „Corpus Statutorum.“ III. k. 575.

⁶) Dr. F. v. Krones: „Das Gerichtsprotocoll Der Kön. Freistadt Kaschau In Ober-Ungarn Aus Den Jahren 1556—1608.“ Megjelent E. Mühlbacher Mittheilungen Des Insituts Für Oesterreichische Geschichtsvorschung. 1891. Innsbruck. XII. Band 4. Heft. 618.

1568-ban ugyanott hasonlóképpen bántak el egy gyűjtogató nővel.¹

1610-ben egy beregmegyei fülesdi férjes nő házasságtörésért nyilvánosan megvesszőztetvén, férjétől elválasztattott.²

1623. április 27-én Debreczenben a következőképen ítékeztek:

Az hatvan ucza Sarampos András, mind ház népestül, mivel hogy sok féle latroknak hajléka és gazdája, mind feleségestül, leanostul az városul ki mennyének harmad napig. Alioquin, ha itt találják fejekkel érik meg. Az ... nála falait kurvát penig az akasztó fa alatt meg verték és az Toczó hidgyán ismét Zobozló felé által hajtották.³

1637-ben Kassán a következő Sententiát hozták: Mivel ez Haczenbergerin Borbála — — jámbor urának pénzét, arany, ezüst és egyéb javait, marháit ellopván, elszökött véle, kit visszahozván, az mit még el nem tékozolt volt, kezénél találtattott, kiért az nemes fiscus procatora allegatiója szerént megérdemlette volna, hogy fölakasztatott volna, mint nyilván való lopó — — — — köttetessék az plengérhez és vesszőkkel keményen megverettetvén, az városból üzetessék ki.⁴

1662. december 7-én Debreczenben kelt ítélet:

Mivel nem mentheti magát Szabó István mostoha leányával való förtelmessége penig nyilván vagyon, tűz volna koporsója, de a mostani időhöz képest nem lehet érdemes executioban venni, hanem ló farkon meg hordoztatván, iitessék el feje érette.

Az leány penig legyen fogságban mind addig, mig sziiend, azután ő is vegye el jutalmát rász cselekedetinek, vesszőztessék meg erőssen.⁵

1678-ban Túrocz megye olyan statútumot hozott, hogy: a kéjhölgyek ősi szokás szerint a megye pecsétjével megbélyegeztessenek (sigillo committatus sigillentur) és azután a hóhér által megvesszőztessenek.⁶

1692. nov. 4-én az ugoctai törvényszék Nyíri Anna fanicskai lakosnő ellen, mivel a német vitézekkel ide-oda járnai nem átalotta, ilyen ítéletet hozott: Noha már más ízben is gonosz életéért megbüntettetett s kicsapattott, mind az által újabban ezen Vármegyében való bejövételével s gonosz czégéres vétkének cselekedetivel sokakat megbotránkoztatott, azért újabban hóhér által verettessék meg s kergettessék ki a Vármegyéből, Tovább pedig harmadszor is hogyha bejönne, a vármegyében, és ilyen gonosz cselekedete comparealtatik, feje vétettessék.⁷

1) Sziklai és Borovszky: „Magy. Orsz. Vármegyéi És Városai.“ I. k. Abauj-Torna Várni. És Kassa. Bpest. 1896. Apolló. 89.

2) Lehoczky id. műve, II. k. 85.

3) Zoltai Lajos s. levéltárnok jegyzeteiből.

4) Kassa v. jegyzőkönyvéből.

5) Zoltai Lajos Debreczen városi s. levéltárnok jegyzeteiből.

6) Kolozsvári és Óvári: „Corpus Statutorum.“ IV. k. első fele. 415.

7) Lehoczky Tivadar: „Történelmi Kalászatok.“ A „Vasárnapi Újság“ 1863. évf.-nak 54. lapján.

Az 1693. december 16-án boszorkányság miatt Komáromban befogatott Kontor Katát a törvényszék előbb kínzásra, azután pedig a városból való kiűzetésére ítélte, a mi harang és dobszó mellett, nagy néptömeg jelenlétében ment végbe.¹

Szatmárvárosi statútum Die 18. Julii 1706:-

A tiszteletes nemes tanácsnak esvén értésére Némethi Jánosnak alkalmatlan cselekedeti, hites feleség Ujegyházi Anna és azon feleségétől való gyermeki tartása eránt, hogy semmi gondot reájuk nem viselne, sőt a mint felesége referálja, kemény fenyegetésekkel és szitokkal magától elmenni kényszerítette s azzal is feleségit, hogy az házát reá gyűjtja s benne égeti, fenyegette és azon is esküdt, hogy feleségét nem tartja, hanem égetné meg először egyik gyermekét, azután a másikat, lévén egyéb kereszténységet irtóztató szavai is, melyben ha felesége megesküszik, hogy miután városunkból kiűzetettek is, ki miatt az férjét vádolja a nemes tanács előtt a dolog úgy vagyon; hozzájárulván és constálván az is, hogy Némethy Jánosnak reversalisa volt azon, hogy ha többször oly alkalmatlanságban comperiáltatik felesége tartása s véle való alkalmatlan élete iránt, eo facto az város határáról hóhér által extermináltassék. Tetszett azért a törvénynek mint hitetlen és az hitelennél alább való, ki az hitet megtagadta, juxta Sancti Stephani Lib. 2. Cap. 28 két feleségétől való gyermekei között jószága felosztatván, úgy mindazon által, hogy mostani felesége 77 forint adóssága s egyéb adósságai és excindáltassanak és azután ezen városnak határáról, maga reversalisának is tenora szerint megújított gonosz cselekedetiért hóhér által in perpetuum et irremissibiliter extermináltassék.³

Szegeden a gyanús viseletű nőket a hóhér kiséprűzte. 1720 évi június 19-én „Sírni Sára, Dombai Mihálynak felesége, mind botránykoztató életére nézve azért, hogy már egyszer ezen nemes városbul oly conditio alatt, hogy vissza többé ne jöjjön, kiküldetett, — mégis azzal nem gondolván, visszajött; mind pedig azért, hogy Kecskemét városából kicsapatott: mások rettentő példájára, a holnapi napon alkalmas idővel, hóhér által kicsapattatik.⁴

1727. július 14-iki kelettel Belső-Szolnok vármegye jegyzőkönyvében a következő följegyzés találtatik:⁵ Csira Anna megbélyegzett paráznaságért melyből meg nem tért, bár meg is csapatott 1726-ban több helyt még is paráznalkodott német katonákkal. Kívánja a vádló ne csak mások példájára megvesszőztessék. hanem mint olyan, ki paráznaságból meg nem akar térni füle vágattassék le, köröztessék s e nemes vármegyéből extermináltassék, s ha még

1) Takáts Sándor: „Lapok Egy Kis Város Múltjából.“ Komárom. 1886. Ziegler Károly 140.

2) Dr. Kolozsvári Sándor és Dr. Óvári Kelemen: „Corpus Statutorum.“ Bpest. 1 92. Tud. Akadémia. III. k. 707.

3) kiűzessék.

4) Reizner János: „Szeged Tört.“ 1900. nyom. Engel Lajos. III. k. 811.

5) Kádár József isk. igazgató jegyzeteiből.

teszi többször megöletessék. Határozat: Keményen megcsapassék ezután a vármegyéből kiűzetik, ha itt megkapják még egyszer mindannyiszor keményen inegcsapassék.

1742. deczemb. 22-én. Balog Annát Buganisi Ferencznét vádolja a debreczeni városi fiscus: Egynéhányszor proscribáltatott, Mester által kicsapatott, be mert jőni a városba, veretessék ki újabban.¹

1760. aug. 30. Causa fisci contra Catharinam Balsa. — — A nyelvésegeért 30 korbácscsal veretessék két ízben, mindenkor 15-15-öt ütven rajta; ha azután panasz jő ellene: kicsapatik a városról.²

1739. jul. 11. Kecskemét. Determináltatott egyenlő akarattal, hogy Lakatos Judith, néhai Simon János özvedgye, mint hogy ő paráznságban tapasztaltatok s a szokott pénzbeli büntetést is letette; azzal nem hogy gonoszceledetit megbánván, életét megjobbította volna s resipiscalt volna, sőt az elkezdett fertelmes életben meg rögzöttsége szerént, isteni és világi törvény és büntetésektől nem irtózván, ismét azon czinkussával (mint az eb az okádásra) vissza térvén, rüt testi fertehnességet elkövetett s maga is nyilván megvallotta: azért eő gyalázatossan ki csapattassék a városbul s ha bójön, ismét a szerént toties quoties veretessék ki.

1748. decz. 12. Kecskemét. A mely két fattyas leány Czigány Samunál tartózkodik, gazdájához csatoltatván, ha az idő gyengéb lészen, a városbul kicsapattassék.

1749. július 5. Kecskemét. Ugrói való leány Csillag Panna, Széchenyi Nádas Susa, itt való Bálint Pőre és Sándor Maris mint hogy némely gyalog katonákkal tilalmas és botránkozlató társalkodásokat követtek el, holnap napon a Szurok³ által együvé bilincseltetvén, a Városul örökre kikisértessenek, kiken a kísérés közben edjen-edjen 5 s 6. tot fog a csapó ütni a korbácscsal.

1777. szept. 23. Kecskemét. Szeghalmi nevű notatus lakos valamelly idegen kurvát statútum ellen házához fogadván, vele öszve köttetvén a kurva, csapattassék ki a városon által.⁴

III. Szalma-koszorú.

A megszegényítő büntetésnek egy sajátságos módjával, a szalma-koszorú alkalmazásával ismertet meg Deés város törvényszékének 1712. december 9-éii kelt következő ítélete:⁵

¹) Széll Farkas: „Régi Magy. Feltételes ítéletek Debreczen Sz. Kir. Város Törvényszéki Gyakorlatában.“ Jogtud. közl. 1893. Franklin társ. 13.

²) Ugyanott 14.

³) Valami peczérféle ember. Máskor „kurvacsapó Gyurit“ említenek a jegyzőkönyvek.

⁴) Dr. Szilády Károly v. főlevéltáros jegyzeteiből.

⁵) Kádár József volt szamosujvári most deési áll. polg. leányiskolái igazgatónak, „Deési Ev. Ref. Egyházközség Története“ „Szamosujvár Szab. Kir. Város, A Vár És Uradalom Története“ stb. művek szerzőjének szívességéből rendelkezésünkre bocsátott jegyzeteiből.

Deliberatum. Satis superque doceallya az Act: Hadnagy Uram eö Kegme az inctusnak¹ Medgyesi Györgynek sokszori Istent, s embereket irtóztató káromkodásig nemes atyánkfiainak házokra tolvajul való rá menetelit, azoknak verésit, taglásit, némelyeknek kínzása miatt való meg hálását, égetéssel való sokszori fenyegetésit, annál többször nyilván való lopásit, tolvajlásit, a mint hogy a károsokkal két rendben is concordált; de annak utánna sok rendben lopásbeli cselekedetit is megújította: azért tezett a törvénynek, hogy elsőben meg torturáztassék azért, hogy ki adgya lopásbeli complices társait, azontúl azért, hogy sokszor jó Istenünket meg káromló, irtóztató szitkoknak nemeivel egész városunkra sőt hazánkia Istenünket boszszúállásra ki kelni siettette, a nyelve vágattassék ki; azért pedig, hogy ember ölésben comperiáltatott, a két keze vágattassék el, ezek az akasztó fára fel szegeztetvén, azután maga is akasztassák fel. Minthogy pedig sem egyszer, sem másszor a proclamation nem comparealt, félő, mint olyan czégéres vétkekben buborékoló, már maga végét gondolván, ne elabalt² legyen, és hogy kézben kerítettése jobb modgyával meglehessen: ezen deliberatumunk közülünk senki által székházunk ajtaján kívül levőkkel ne communicatassék executionak végben meneteléig, különben a ha ki tentálna² (mellyet nem gondolunk, Istenis tartoztasson) tehát szalma koszorúval meg koszoruztatván hóhér által a városból ki kísértetik, hozzá tartozói is in perpetuum a városból extermináltatnak, minthogy ilyen gonosságok ki gyomlálásában igyekezünk, a mineműek egy személyben neniis találtattak nemes városunkban.⁴

A szalma-koszorúval való megszégyenítésre más példánk is van. Lőcsén ugyanis egy parázna párt 1566-ban a szégyenoszlophoz kötöttek ki, majd fejükön szalma-koszorúval kivezették a városból, hogy eskettessék össze magukat, a hol akarják.

Szintén Lőcsén történt, hogy ugyancsak 1566-ban egy parázna szolgálot

¹) incattusnak, vádloznak.

²) elillant.

³) megkísértené ezt.

⁴) A szalma-koszorút, szalmából való hajfonatot Németországban is használták megszégyenítő büntetéképen, de csak leányoknál, kicsapongás megbüntetésére.

Dr. Rieh. Wrede: „Die Körperstrafen Bei Allen Völkern.“ 1898. Dresden. Dohrn. 28. Szalma-koszorú a müncheni Bajor Nemz. Múzeumban, szalmából készült „hajfonat“ ugyanott valamint a nürnbergi Germán Múzeumban látható.

A szalma-koszorúba néhány kakas tollat is szúrtak.

Quantner: „Die Schand U. Ehrenstrafen In Der Deutschen Rechtspflege.“ 191.

A fölkoszorúzott bűnöst két poroszló közrefogta. Előtte menta hóhér pribékje egy nagy dobbal, melyre koronként nagyokat ütött. Így kerülték meg a piacot háromszor és a kapun át abba helységbe mentek hova az elítélt utasítva lett. Ezt az eljárást „kibobolásnak“ nevezték. Jacob Döpler: „Theatrum Poenarum.“ 1693. 750.

arra ítélték, hogy fején szalma-koszorúval, dobszó mellett a városban körülvezetessék és nyilvánosan megvesszőztessék.¹

Debreczen v. jegyzőkönyvében a következő följegyzés található: 1638. máj 10. Úgy vagy, hogy Szócs István, mivel hitit itt háttá és az város fizetésével el szűköt, halált érdemelne méltán; de az Tiszteletes Tanács meg tekintvén vén és öreg emberi állapotját, érdeme szerént halállal nem btinteté; hanem meg szalma koszorúztatván vitessék ki az hengertűi az plengérhez s fizetessék ki az városról és ennek utánna ide ne jöjjön.²

1646. 16. Maji in senatu. Csabai Szabó János A. contra Georgium Fejér. Deliberatum: Mivel az I. tanúi világosságra hozták, hogy az A. a város borát letett hite ellenére hamisan mérte, azért Fejér bebizonyítván beszédét absolváltatott az A.-nak kereseti alól, A. penig vitessék ki a plengerhez és szalma-koszorúzza meg Lengyel³

Debreczenben néhány polgár a város közönségének 1693. október 9-én hozott azon végzése ellen, melynélfogva a város lakói a közlő tatárok elől meneküljenek — fölzendült, fegyvertfogva a városházára támadt, az utcákat kapukat elállotta, maguk közül új elöljárókat választott. Ezért reájuk a következő ítélet mondatott ki: Constal a tanúk vallomásából hogy vádlottak a tanács ellen pártot ütöttek ----- magokat előljárókká tették----- sok keresztien léleknek a pogány kezébe való adatására és megölésére okot adtak. Mely nagy gonoszságokért akármely kínos halálra érdemesek volnának ugyan; eddigvaló sanyarúságokat és nevetlen gyermekeiket tekintve azonban, nekik ez úttal gratia adatik, úgy mindazáltal, hogy hóhér kezébe adatván, fejökre szalmakoszorú tétessék; és az utcákon meghordoztatván, e városból kiveretessenek, és ha itten többé megtalátatnának, halál legyen fejökön, ezenkívül minden jószáguk confiscáltassék.⁴

Kmet András nyug. berencsfalusi plébános gyermekkorában még szokás volt nálunk, hogy a megesett hajadonokat szalmával megkoszorúzzák.

Morvaországban pedig a házasságtörőket dobszó mellett körülhordozták a községben és az asszonynak kocsi kenővel bekenték a fejét és ágytollal meghintették.⁵

¹) Denikó Kálmán: „A Felső Magyarországi Városok Életéről A XV—XVII. Században.“ Bpest. 1890. Magy. Tud. Akad. 118. és 119.

²) Zoltai Lajos városi s. levéltárnok közlése.

³) Bessenyei Széli Farkas: „A Becstelenítés És A Bíróság Előtti Megkövetés A Debreczen Városi Régi Jogban.“ Kézirat gyanánt. Debreczen. 1897. Városi könyvnyomda. 21.

A debreczeni hóhért Lengyel Jánosnak hívták abban az időben.

⁴) Szúcs István: Szabad Kir. Debreczen Város Történelme. 1872. Debreczen. Ifj. Csáthy Károly, II. k. 495.

⁵) Obzor 1905. évfoly. 8. sz. 117.

IV.

Paczalvetés.

Ez a megszégyenítő büntetés, a melyet teherben levő s emiatt testi büntetéssel nem sújtható kicsapongó nőkre szabtak ki és a mely abból állott, hogy az elítéltnak paczalt vetettek a nyakába s úgy kergették ki a városból: Kecskemét városában volt szokásban.

Példák:

1748. deczember 12. Nagy András Kata, ki elsőben Herke István Uram lovászával paráználkodván, terhe miatt büntetlen maradt, most ismét bizonytalan latortul tisztátlan terhet hordozván, rendes büntetéssel nem afficialtathatik; hogy a nép előtt több botránkozásul ne légyen, minekutánna jó ideig az Arestomban fog szenvedni, paczal vettétvén nyakába, in perpetuum a városul proscibáltassék.

1749. május 7. Tot Maris Nagyorú Juhász Mátyás felesége Pór Andrásné kamarájában valamelly eltett pénzt megsejtvén, abbul a mint maga megvallotta circ. 24 firtot ellopott, e mellett, hogy parázna ágybul való terhet visel, ekképen büntetessék: a gyermeke kocaira rakattatván és bagacsiája a szőlőkön kívül vitetessék, maga pedig paczal vettétvén a nyakában, ütés nélkül a városbul örököszen proscibáltassék és gyalázatosan kötélre köttetvén, ki kísértessék.

1780. szept. 15. Cziráki Kata győri termés, Simon Ferencz passaportos katonával éppen a fertelmeskedésben kapattatott, igen terhes volta tekintetbe vevődvn, mint egy prostibula a városul kipaczaloztatott.

A városból való kicsapás súlyosbitásául nemcsak szalma-koszorút tettek a delinkvens fejére és paczalt vetettek a nyakába, hanem harasztot vagy szénát is szoktak kötni a fejére illetőleg a nyakára.

Timon Jánosné Jutka kikapós asszonyra a kecskeméti bírák ilyen büntetést szabtak: az templomból mikor az község kijön, szénát kötvén fejére .60 bottal való sujtás adassák neki, isterázsa föntállván és ruháját tartván.¹

V.

Kaloda.

A kaloda néven ismeretes büntető eszköznek, mely már Szt. László királyunk idejében használatos volt nálunk,³ különböző alakjait ismerjük. Ezek:

¹) Dr. Szilády Károly Kecskemét városa főlevéltárnokának közlése.

²) Takáts Sándor: „Törvénybeli Orvosság.“ Budapesti Hírlap 1906. márczius 6-iki sz.

³) Ha ugyan azl. k. 25. fej. eredeti latin szövegének cippus kifejezését kalodának és nem oszlopnak vagyis pellengérnek vesszük, a mi aligha nem helyesebb! A latin szöveg kü-

1. a) a gallér vagy hegedű alakú nyak- és kézkaloda. „Nyakló“ avagy „kézi“ kalodának és brugónak meg hegedűnek is hívták. Német neve Geige vagy Fiedl (Fiedel) volt.

A gallér formájú kalodának két képét közöltük a „Gályarabok“ című cikkben, az I. kötet 567 és 568 lapján, a hegedű alakú pedig 18—20. sz_ képeinken látható.

b) Az álló nyak- és kézkaloda, a mint azt 21. és 22. sz. képünk mutatja. A 60-as évek végén, Árva megyének Ljeszk nevű községében a bíró

lönben így szól: Si quis dominicuni diem non observaverit et dies festos non servaverit aut quatuor tempóra et vigiliis non jejunaverit aut mortuos suos ad ecclesiam suam non

81.

Nyakló kaloda a kassai muzeumban.

19.

Nyakló kaloda az Erdélyi Muzeumegylet muzeumában.

sepelierit: duodecimi diebus pane et aqua poeniteat in cippo. Ennek a fordítása Dr. Márkus Dezső szerint: A ki meg nem szenteli a vasárnapot és az ünnepnapokat meg nem tartja vagy a kántornapokon és ünnepek estin nem böjtöl, avagy nem a templom mellé temeti az ő hallottjait: 12 napon át vezekeljen kenyéren és vízen, kalodába zárva. Dr. Márkus D.: Corp. Juris. Hung. I. k. 59.

Az erdélyi 1540—1653. években hozott törvényekben, jelesen az Appr. Const. XXXIV ediktumában is eléfordul a kalodával való büntetés ekképen: A lelkeződéssel való szitkozódások ellen observáltassék az 1619. esztendőbeli articulus — — — — Nemes ember valamennyiszer elmondja, egy-egy forintot vegyenek tőle: szolgát és paraszt embert a kézi kalodába tegyenek és délig ott tartásák.

háza előtt még látható volt ez a büntető szerszám. Igen ritka esetben használták, mert az asszonyok nagyon féltek tőle. Tót neve trlyea.¹

2. a) A közönséges lábkaloda. Ez látható ugyancsak a Gályaraboknál, valamint a 24—26. sz. ábrákon. Van köztük két és több ember számára való. Használatkor élére állították.² A kit bele tettek, az a földön hanyatt feküdt esetleg ült.

b) A lábkalodának egy változata. Lásd 27. és 28. sz. képünket. A büntetett egyén rajta ül a kalodán. Ilyen kaloda a 70-es évek végén még használatban volt Árva megyében, Vittanován, a hol mindig a bíró háza előtt, az utcán állott. A büntetést evvel rendszeren vásár- és ünnepnapon hajtották végre,

20.

Nyakló kaloda nyitva és csukva.

mikor az emberek templomba mentek. A büntetési idő 1—1 ½ óráig tartott abban az esetben ha bűnösnek csak a fél lábát csukták bele. Ha mind a két lába benne volt, akkor csak nagyon rövid ideig bírta ki természetellenes

¹⁾ Képünk a Psitek Brúnó gyűjtőfogházi róm. kath. lelkész utasítása szerint készült. Tőle valók a fönnebbi adatok is.

Ez a kaloda emlékeztet az Angolországban szokásban volt — pellengérré alkalmazott — kalodára, melynek képe látható Rudolf Quanter. „Die Leibes U. Lebenstrafen“ című művének 392. lapján.

²⁾ Képünkhöz a vázlatot Myskovszky Viktor lovag, ismert régiségbúvár és festő szolgáltatta, kinek nagyatyja Bártfán külvárosi bíró lévén annak udvarán volt alkalma ilyen kalodát látni.

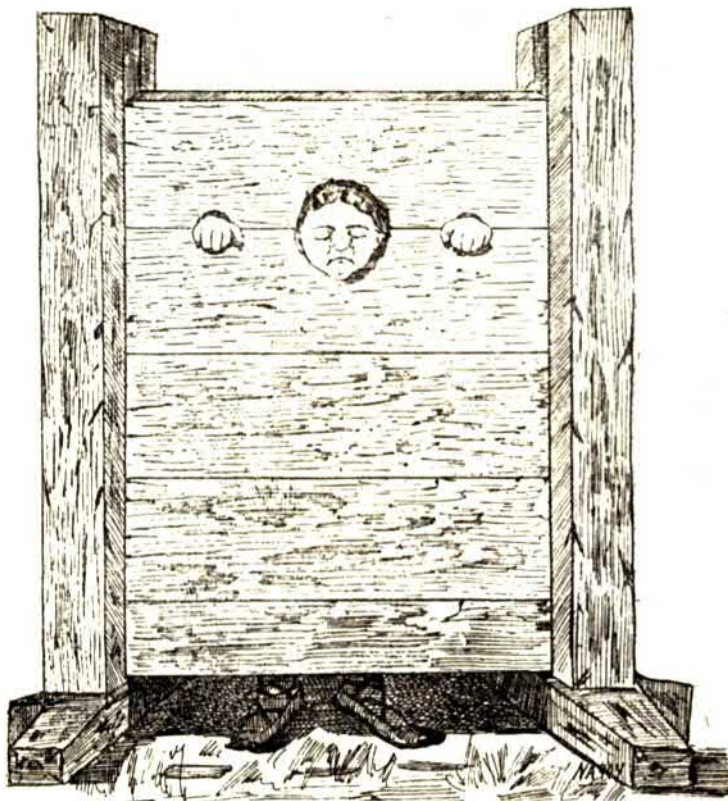
ennélfogva rendkívül kínos helyzetében. A melyen csak úgy segíthetett, ha hasra feküdt.¹ Föltéve, hogy azt megengedték neki.

Ezt a büntetést lopás vagy verekedés miatt alkalmazták. Tót neve: Klada.²

A lábkalodának ez az alakja aligha nem specziálítás. Mását nem találjuk.

3. A láb- és kézkaloda.

Melynek egyik változatát a „Gályarabok“ címet viselő czikkünk egykorú tusrajz után készült 35. sz. illusztrációja ábrázolja (az I. kötetben), másik változatát pedig a 24. és 29. sz. képünk mutatja.

21.

Álló nyakló kaloda előlről.

A kalodába zárással való büntetés végrehajtása történt pedig a bíró házánál,³

¹⁾ Egy szemtanú beszéli, hogy 1873. körül Sopron megye Und nevű községében látott egy embert kalodában a bíró háza előtt, hason fekve.

²⁾ A Psitek tisztelendő közlése. Az ő utasítása szerint készült a kép.

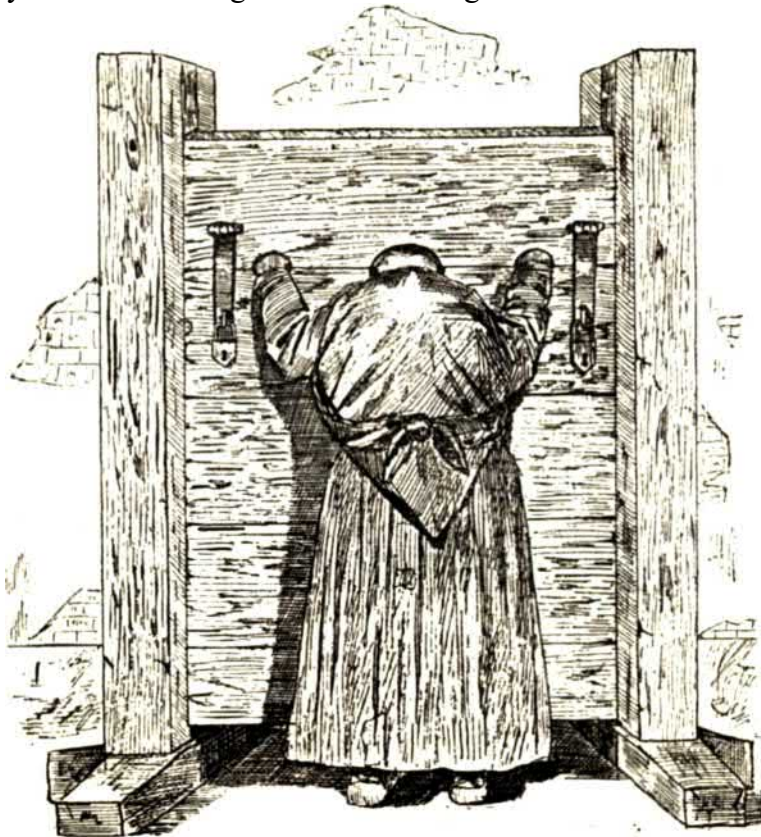
³⁾ A munkácsi 1639-beli Articuli ab Ecclesia collecti 5. pontja: Az éjjeli részésgéget és kiáltást, lövődözést az ki cselekszi, az bíró kalodájában józanuljon meg.

Lehoczky sokszor idézett műve. II. k. 181.

a czinteremben,
a pellengérnél és
a börtönben.¹

Ezt a büntetést hajdan 4 hétig terjedő időre lehetett kiszabni.²

A kaloda azonban — az alább közlendő nagybányai és csongrádme-
gyei státutumból láthatólag — nemcsak büntetésül, hanem a vas bilincset
vagy békót helyettesítő biztonsági eszközül is szolgált.

22.

Álló nyakló kaloda hátulról.

A nyakló kalodát egyébiránt nemcsak fából, hanem vasból is készítették.³
Egyáltalában a kaloda a bilincs és békó ősenek tekinthető.

¹) Utóbbi esetben nem megszégyenítő hanem testi büntetést képezett.

²) Selmech városának IV. Béla király korában szerkesztett városi bánya- és jog-
könyvében a 39. pontban ez áll:

És ha egy embert pofon miatt panasználák be egy esküdt bizonyítása mellett,
ítéletileg 4 hétig üljön kalodában.

Wenzel G. „Árpádkori Okmánytár“. Kiadja a M. Tud. Akadémia. 1862. 111. k. 219.

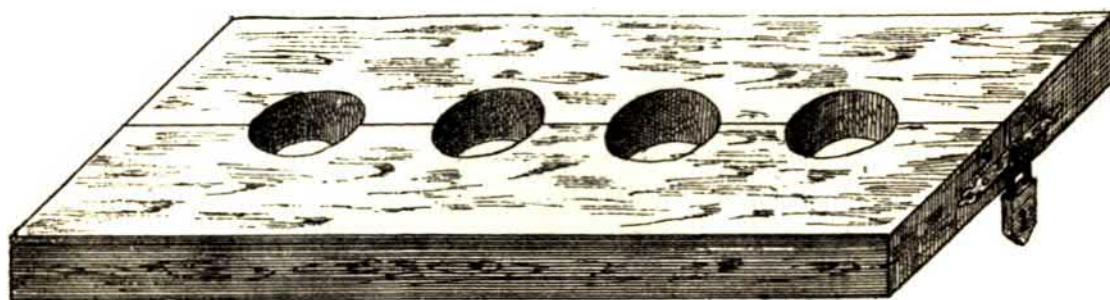
³) „Rabkísérés alkalmával a vashegedűk elmellőztessenek“. Pestvármegye 1841.
évi márcziusi közgyűlésének jkve.

Eredeti magyar neve (kaloda klada, szláv szó) „lábkaró“ volt.¹ Ebből következtetve: a kaloda ősalakja két darab karóból állott, mely közé a bűnös lábát bele tették és a karókat azután kétfelől gúzszal vagy kötéllel összekötötték. (Később olyan szerkezetű is lehetett mint a járom).

Ilyenszerű primitív, de nyakra való kalodát ma is használnak az áfrikai gyarmatokban a fogoly bennszülöttek szállítása alkalmával, a foglyok nyakát páronként bele foglalván. Ez azonban nem két karóból, hanem egy villa alakú faágból áll.

A „kaloda“ kifejezés különben régóta használatos. Eléfordul már a Döbrenthy-Codexben 1508-ban.

A kalodának különös jelentősége is volt, a mennyiben a falusi bíró hatalmi jelvényét is képezte s rendszeren az ő háza előtt állott. Biróválasztáskor a kalodát ünnepélyesen, gyakran muzsika szóval vitték az új bíró háza elé, mire az új bíró áldomást adott.⁸

23.
Lábkaloda.

Adatok:

Pozsonyvárosi státutum a XV. századból: ----- És ad valaki bort hitelbe és az bebizonyul, úgy tartsák őt 3 napig kalodában és aztán csapják meg a pelligégnél.³

A trencsénvárosi 1476-ban alkotott státutumban is 3 napi kalodáról van szó.⁴

Ifj. Dombovár Gyéza: „Fenyítő Elj. És Bűnt. Rendszer Pestmegyében A XIX. Század Első Felében.“ Bpest 1906. Rényi Károly kiadása. 27.

¹) Dr. Ortvy Tivadar kir. jogakadémiai tanár, „Pozsony V. Történetének“ írója ezt a kifejezést többször hallotta, olvasta és használja is nevezett művében. II. k. második rész. 146.

²) Schvesztká Konrád Körmöczbányán lakó szt.-ferenczrendi fráter, egyházi festő közlése.

³) Kolozsvári és Óvári: „Corpus Statut.“ IV. k. második fele. 15.

⁴) Ugyanott. 34.

1553-ban Debreczenben Szijártó Benedek szolga részegen találtatván, hittel kötelezte magát, hogyha ezentúl részegségben találtatnék kalodába tétessek és vesszővel veretessék meg, minden további törvénykezés nélkül.¹

1557-beli szász nemzeti státutum: A kik a prédikációt ok nélkül elmulasztják azokat mások példájára kalodába (fidell) kell tenni.²

1592-beli Kolozsvári státutum:

— — Ha penig zegheny rend essik ebben megh (a lélekkal való szitkozódásba) akin megh nem vehetnek ez fr. 1 vagy nem akarna meghadnj az kolodoban tegiek feyet holott harmad napigh légién, Biro Vram penig mingiarast Achot hivasson es az gonoszságnak bewntetesere es a keossegek kiadasara az kalodat^vjolagh megh epittese.³

24.

Kalodában. A hét könyörületeselekvényt ábrázoló lőcsei falképek egyike.

1593. Miskolcz városi státutum: Ha ismeg az bíró, esküdtével vigyázván, és ha oly embereket találna, kik vagdálnák vagy vernék egymást, és ha senki nem fogtatná is, tehát az bíró megfoghatja őket az kalodában viheti és törvénnyel nyúljon hozzája.⁴

1595. Deczember st: A ki „neste lélek“ legförtelmesebb szitkot mondja

¹) Ugyanott. I. k. 531.

²) Széll Farkas: „Régi Magy. Feltételes ítéletek Debreczen Sz. Kir. Város Törvényszéki Gyakorlatában.“ Jogtud. közl. 1893. évf. 12.

³) Ugyanott I. 235.

⁴) Ugyanott II. 122.

3 forinttal büntettség. Máskülönb a piacz közepén levő kézi kalodába vettessék. (In captivitate manuale „kézi kaloda vocatum — — — — injiciatur:)¹

1607. Szabolcs megyei st: Minden város és falu határában akasztófákat és niást 15 nap alatt 12 forint birság alatt csináljanak és az falukban kalodákat.²

25.

Thököly Imre a fogságban, kalodában.

1610—1718. Marosszék constitutio. — — — Ha kik pedig éjszakának idején, vagy korcsmán, vagy az utcán kiáltoznák viridittanának, káromkodnának, az őrizők, ha bírnak véllé, fogják meg, ha nem bírnak a

¹) Ugyanott III. második folytatás 572.

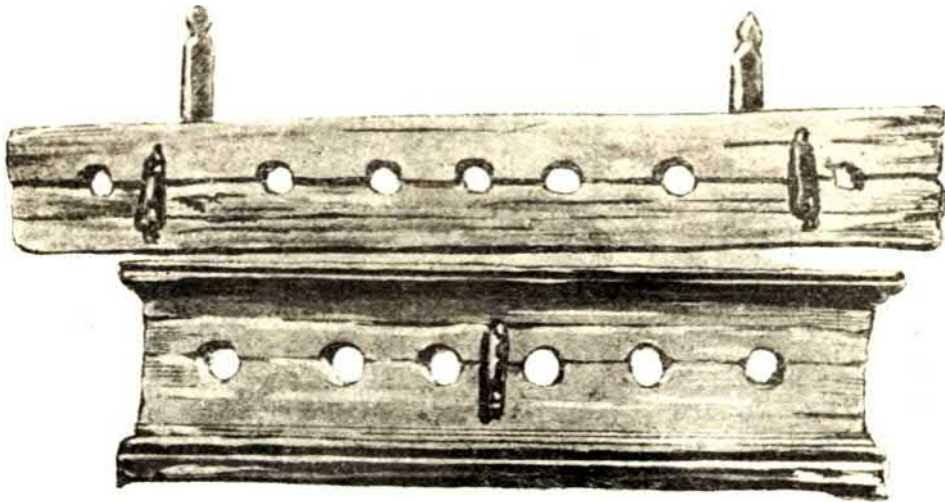
²) Ugyanott HI. k. második folyt. 44.

bírónak adjanak hírt, ki is a megírt poena alatt tartozzék felkelni és elegendő embereket vevén maga mellé a virdittot megfogni és viradtig a kalodában ütni s tartani.¹

— — Az a féle hivalkodást olyan helyeken exercealo ifjak pedig deprehendáltatván, az Falusi Bírák, és Faluk esküdtjei által kalodába verettesenek, és mig a Gyülekezet a Templomból ki nem jön, addig ott tartassanak.²

Az Isten ellen büszkeségből, bosszúságból, részegségből káromkodók ellen is végeztetett: ha kik találatnak abban 200 forint érő jószágok nem lévén, vitessenek a kézi kalodában a Biráktól Vasárnaponként, míg kétszer ki jönnek a Templomból.³

1639. A munkácsi városi tanács elhatározta, hogy a ki ünnepnap dolgozni fog, a kézi kalodába tétessék. Az éjjeli részgeskedő és lövöldöző pedig a bíró kalodájában józanuljon meg.⁴

26.

Két darab lábkaloda a tdróc-szent-mártoni múzeumban.

1640. Nagybányai st: Debreczennek, Váradnak és több helyeknek is tűz miatt szörnyű romlásokat bizonyosan hallván, hogy az alattomban kibocsáttott incendiariusok ellen városunkra is a vigyázás jobb módjával meglehessen, elvégeztetett, hogy a hostátokban is circáljanak és ha oly embert kaphatnak idegent, akár ismeretlent, kihez suspicio lehet, megfogják, de hogy éjszakának idejen az kis ajtók ne nyitassanak az olyanoknak behozására, mindenik kapuk és kis ajtók előtt új kalodák csináltassanak, erigáltassanak és az olyan éjjeli deprehensus emberek azokban vezettessenek addig, inig viradtára kapuk, kis

1) Ugyanott I. k. 72.

2) Ugyanott I. k. 135.

3) Ugyanott I. k. 140.

4) Lehoczky Tivadar jegyzeteiből.

ajtók, szokott órákon megnyitvatnak. Ez kalodáknak ususa penig nem csak ez mostani alkalmatosságra, úgymint incendiáriusok állapotjára, hanem ennek-utánna is akármicsoda féle patratum miatt megfogattatott emberekre kiterjed és tartozik.¹

1641. Visk város státútuma: Harmadik törvény. Ha penig valaki tanácsbeliek közül akár esküdtek közül nyilvánvaló gonoszságot eltitkolna, vagy mint házasságtörőket, égetőket, orvosokat, tolvajokat, ördögösöket, bűvösbávosokat meg nem fogna, avagy elrejtene, az mely hitre szegénynek boldognak megesküdt, azon marad el és köteles bírójának megmondani. Ezféle czégeres bűnösöket penig, kiket előszámlálunk, kötelesek az polgárok és az

27.

A lábkaloda más alakja előlről.

esküdtek az város határáig megűzni és megkergetni. Egyébféle vétkeseket penig úgymint lélekmondókat, átkozódókat, kik atyjoknak és anyjoknak gonoszt mondanak, az kertvédkapuig kergessék, tovább ne menjenek utánnuk, azután ha kézben akadnak ugyan, az kézi kalodában tegyék őket, kibocsátván őket, az bíró egy pint bort vegyen rajtok. Az szitokért penig az, ki az kalodában nem akar menni, egy forintot vehessen az bíró rajta.-

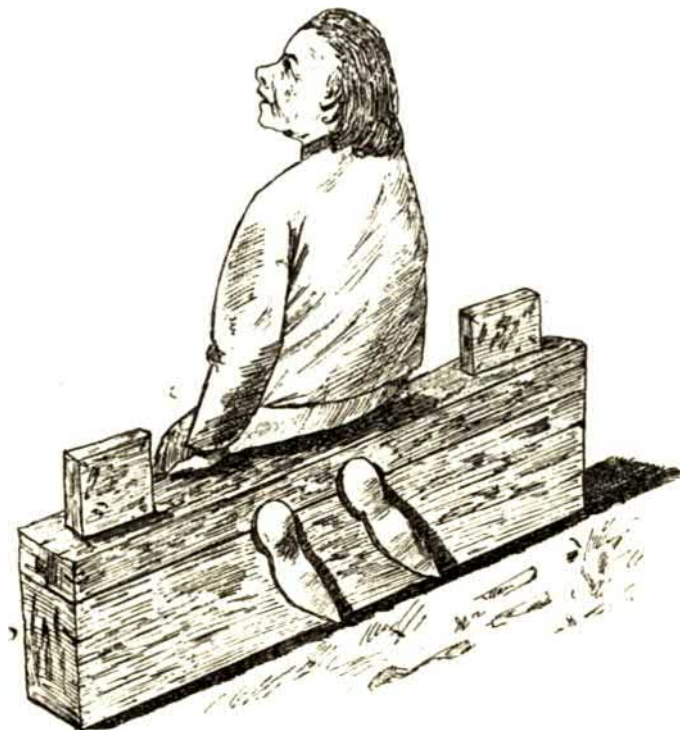
1652. Debreczeni státútum: XXXIII. Articulus. Végeztük a lelkeződők felől is, hogy az kik comperiáltatnak aféle szitkokban, büntetése legyen avagy d. 24, avagy ha azt nehezteli megadni, vitessék az kalodába. Ha penig tanács-

¹) Kolozsvári és Óvári „Corp. St.“ III. k. 607.

²) Ugyanott III. k. folytatás 611.

beli személytől hallatik, annak büntetése másfél annyi, d. 36. Az ki ördögatát és teremtettét mond, büntetése fl. 1. vagy a nyakvas.¹

1658. Mármaros megyei st: A követek azt referálták, hogy az ország végezte, látván az úr Istennek ellenünk bűneinkért fellobbant haragját és a pogánságnok ellenünk való igyekezeteket s fenyegetőleg közelítő nagy veszedelmét, azért, hogy Istenünket imádságainkkal s magunk megalázásával inkább engesztelhessük és az ostornak rólunk elfordítását nyerhessük, rendelt az ország minden szeredai napra böjtöt, melyben estvéig mind ételtől s italtól kiki megtartóztassa magát, kicsinytől fogva nagyig háromszor templomba felmenjenek az isteni szolgálatra, és senki semmi dolgot, külső munkát ne tegyen, az ellen cselekedők kézi kalodába tétessenek.²

28.

Az döbbení lábkaloda hátulról.

1660. Ugyancsak Mármaros megyei st: Az Vasárnapnak szentebbül való megszentelését újokban végeztük, főispán uram ő nagysága parancsolatjából is, így, hogy valaki akkor faluján, városán kivid másuvá megyen, akár lovon, akár gyalog, ha nemes ember lesz is, megfogassék, kalodába tétessék, ott üljön azon nap.³

¹) Ugyanott. III. k. folytatás 637.

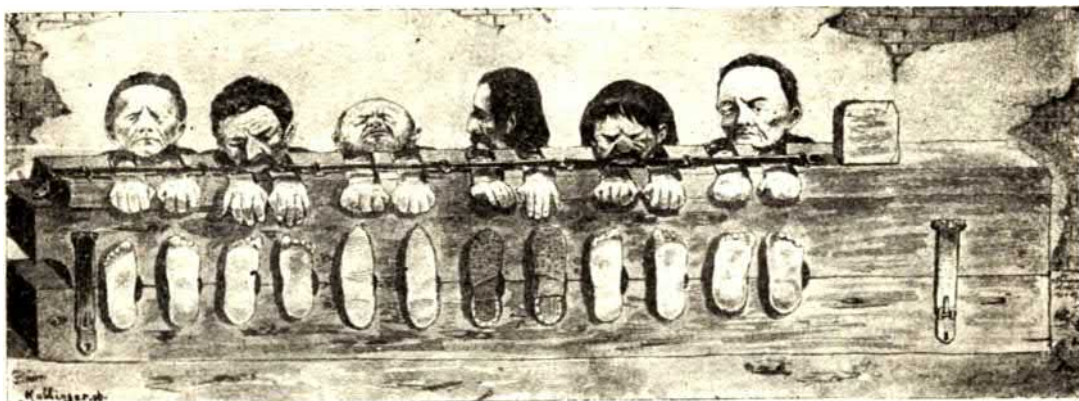
²) Ugyanott. 111. k. folytatás 138.

³) Ugyanott. 144.

1667. Nagybányai st: Mivelhogy a szitkos, átkos és egyéb rendetlenséget cselekedő emberek, ifjak, vének, nősök és nőtlenek, férfiak és asszonyi állatok városunkban elszaporodtanak; azért azoknak tapasztalhatóképen refraenatiójokra, más felső városoknak módjok szerént, egy kalodát csináltassanak, melyet ő kegyelmek az pellengérnél fel is állítanak.¹

1668. Küküllő megyei constitutio: Szitkazódás ellen való poena. Ha ki Isten ellen való Szitkokkal, úgymint Ordögglekű, ördögadta, Ördög Anyáju, dühös Lelkű és egyéb ahoz hasonlókkal szitkozódik, első cselekedeteiért veressék kaladába, másodsorveretessék meg páltzával, és annakutánna veressék kaladába Vasárnap reggeltől fogva estvig, ha pedig többször is valaki azt cselekedné, mindenkor kemény veréssel, kaladázással büntetessék.²

1669. Szilágy-Somlyó város státutumának 19. pontja: A kik éjszakának idején kiáltoznak, szitkozódnak, lövöldöznek és garázdálkodnak, az olyanok

29.

Kéz- és lábkaloda Vöröskő várában. Előlről nézve.

adinoneáltassanak, ha fogadják bene quidem, alioquin, ha contumaliter azon alkalmatlankodást continuálják, kalodában veressenek³

1690. Fogaras vidéki const: A részegen talált asszony először 1 írttal, másodsor pedig kalodába zárva veréssel büntetessék.⁴

1718. Kraszna megyei státutum: Részegeskedő, Részegségben excedáló, ujjogato, és kiáltozó Paraszt ember, Vasárnapinapon reggeltől fogva estvéli Harangozásig a nyakló kalodában tartassék. Hasonlóképpen aki a Templomot nem frequentálja.⁵

1) Ugyanott. 671.

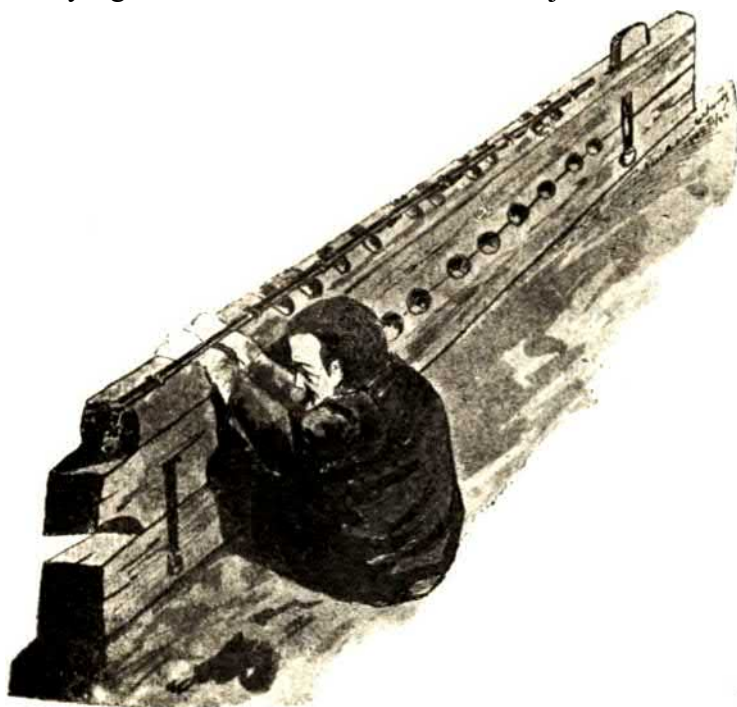
2) Ugyanott I. k. 291.

3) Dr. Petri Mór: „Szilágy Vármegye Monographiája.“ IV. k. 596.

4) Ugyanott. I. k. 333.

5) Ugyanott. I. k. 365. És Petri Mór: „Szilágy Várm. Monogr.“ 1. k. 399.

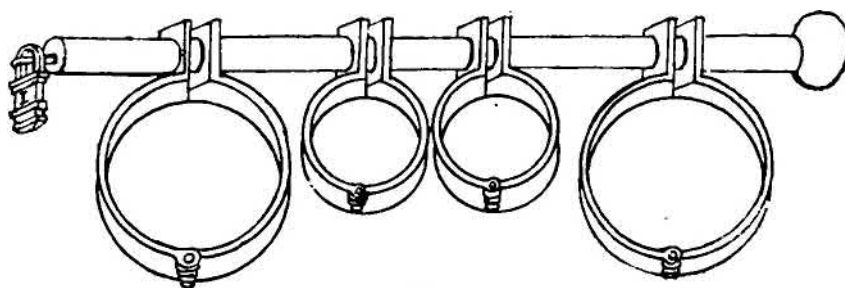
1749. Peselnek község constitutioja: Az erdön levő Kaszálók — — Határ Pásztorok ha megvilágosodnak benne, ki étette, ki tette s tétette azokban a Kárt, jó bizonyásra azon kár tevőnek el hajthassák Marháját, s hajtó

30.

A vöröskői kaloda hátulról nézve.

pénzig contentumot vehessenek, vagy ha szolga, és gazdája nem menti, Kalodában üttessék a Bíróval, míg a Károssal conveniál vagy jó kezességen ki nem véteti magát, simpliciter el-ne bocsáttassák.¹

31.

Láb- és kézkaloda. Külföldi.

1829. Csongrád megyei státutum: Járásbeli szolgabíró uraknak kötelességül tevődik, hogy minden községeknek meghagyják, hogy azok, úgynevezett

¹ Ugyanott. I. k. 431.

hegedűket tartsanak és a nagyobb tekintetű rabokat mindig azokba kísértés-
sék, a kísértető tisztv. urak pedig a kísérteteskör adni szokott comitivákban
mindenkor beigtassák, hogy milyen rabokat kísértetnek, azoknak személyes
leírásaikat is mellé kapcsolván.¹

VI.

Pellengér

vagy szégyenfa, szégyenoszlop² — avagy bitófa³ — melynek sok példánya
maradt fenn hazánkban és a mely rendszerint a piacon, néha a községhá-
zának udvarán vagy a czinteremben állott,⁴ többnyire kőből építve⁵ — a
megbecstelenítő büntetések jelképe volt.⁶ A megszégyenítő büntetések közül
tehát azok, a melyek egyszersmind megbecstelenítő hatásúak lévén, a hóhér
által hajtatottak végre: a pellengér előtt történtek.⁷ Pl. a lefejezés ekszekuziója.⁸

Mert a becsületvesztés — a közvélemény szerint⁰ — két tényezőtől függött,
attól t. i. hogy a büntetés hol és attól hogy ki által hajtatott végre? Ugyan-

¹) Ugyanott III. k. második folytatás. 483.

²) A „szégyenpolczról“ szó volt ezen mű I. kötete harmadik részében, a VI. fejezet
I., cikkében.

³) Bitó régi, elavult értelemben törvényszolga, ki a testi büntetésre ítélteteket verés-
sel s más kínzásokkal fenytette, különösen a hóhér. Bitófa karó vagy oszlop, melyhez a
régii fenytő rendszerben az elitét büntetéseket kikötötték s törvényszolga vagy hóhér
által verették.

Czuczor—Fogarasi: „A Magy. Nyelv. Szótára.“ Pest. 1864. Emich G. I. k. 671.

⁴) Lehoczky Tivadar szerint Munkácson a czinteremben állott volt. Azt írja ugyanis
„Beregvármegye Monographiájában“ hogy: az uradalmi igazgatóság eltétette a templom
czinterméből az olt botrányul szolgált bűnpellengért (Busslock), mely a kalodával együtt
ott állott.

III. k. 468.

⁵) Eredetileg fából készítették, a mint „szégyenfa“ „bitófa“ neve mutatja.

⁶) Párizsban a csarnokokban állott; az elitét 3 egymásután következő vasárnapo-
kon állították pellengérré. „A Vépad Titkai.“ Pest 1868. Lauffer V. I. k. 23.

⁷) Rúd. Quanter: „Die Leibes U. Lebensstrafen.“ 398.

⁸) Myskovszky Viktor: „Bártfa Középkori Múemlékei.“ Bpest. 1879. 91.

Király János; „Pozsonyváros Joga.“ 1894. Bpest. Akadémia. 315.

Selmeczbányán századokon át sok lefejezés történt a szégyenfa alatt. Így fejezték
le 1585-ben Reuss német alkhimistát, a ki társát Blinklinget meggyilkolta. Több ítélet úgy
szól hogy: a lenyakazás a pellengér előtt történjék.

Richter Ede Selmeczbánya város levéltárnokának közlése.

⁹) de nem a törvény szerint. „Hazánkban a becstelenség nincs összekötve a bün-
tettek vagy büntetésekkel.“

Szokolay Istv. „Büntető Jogtan.“ Pest. 1848. Heckenast 146.

„A hazai jogban az a fölfogás, hogy a büntetés magával hozza a becstelenséget —
nem volt meg.“

Fayer László: „Az 1843-iki Büntetőjogi Javaslatok Anyaggyűjteménye.“ Bpest.
1896. Akadémia. 157.

azon büntetést pl. a megcsapást ha poroszló végezte, az csak megszégyenítő volt, míg ellenben ha a hóhér hajtotta végre, akkor annak becsületbe vágó hatása volt. Épen ilyen különbség volt abban, hogy valakit a malomajtó mellett vagy pedig a pellengérnél tettek nyakvasba.

A hóhér kezébe-adás megbecstelenítő voltát illusztrálja a következő példa:

„1638. 12 Januaris.

Mivel Csani János az Czéhmestereket Tolvajoknak mondotta, nyelvén maratt ellenek. Azért az henger vessen fogót az nyelvére és vigye ki az plengerhez s ott keáltassa meg vele, hogy az ki olyan dolgokat cselekednék,

32.

A dubniczi szégyenoszlop.

hogy mást gyalázatos szóval illetve, olyan büntetése lenne. De mivel Csáni könyörög s másokis mellette esedeznek, hogy henger kezében ne adgyák, mert az Czéhből ki esik, Bíró Uram az Esktitt Urammal keonyörgését meghalgtvan, az elébbi büntetést initigálták ilyenképpen, hogy harmad napig tartassák az templom előtt való kalodában, henger kezében nem adatik. (Ezen kívül megkövette a sértetteket és reversalist adott.)¹

A szégyenoszlop különben már a XIII. században ismeretes volt nálunk. Selmezbánya város IV. Béla király korából való jogkönyvében szó van róla ekképen:

¹) Debreczen v. jkvéből.

Zoltai Lajos s. levéltárnok közlése.

Ki a bírót és polgárokat becsmérelte 3 vásáros napon álljon a pellengéren és nyilvánosan beszéljen a néphez: A mit mondtam a bíróról vagy az esküdtekről, azt hazudtam gonoszul. És magát a saját kezével üsse szájba. És hasonlóképen az is, a ki tisztességes emberekről, asszonyokról és szüzekről hazugságot mond.'

A kit pellengérré állítottak, annak szokás volt szégyenkövet² vagy szégyentáblát akasztani a nyakába. Néha pellengér-álarczot is nyomtak a fejébe vagy a nyakába akasztották a lopott holmit, a szerint, hogy mit követett el?

A szégyentáblára rá volt írva a delinkvens bűne³ esetleg neve is. Olykor festett kép is illusztrálta amazt. Mint a székesfehérvári meg a dévényi szégyen-

33.

Az újvároskai szégyenoszlop, az oldalán csüngő szégyenkővel.

táblán. Előbbire egy tehén képe van festve, tehén-tolvaj számára készülvén. Utóbbin egy szájból kilógó hosszú nyelv látható, a pletykaságot jelképezvén.

Érdekes a bazini pellengér-álarcz, a rátiizött kakas-tollakkal. A kakas-toll ugyanis a bujaság jelvénye.

A szégyentábla különben nemcsak a pellengérnél szerepelt. Komáromban

¹⁾ Wenzel idézett műve. 213.

²⁾ A szégyenkőről külön fejezetben lesz szó.

³⁾ Lásd a pozsonyi múzeumban levő büntető és kínzó eszközöket ábrázoló képünkön látható fölíratos kis táblákat.

pl. Farkas Istvánnak káromkodásért a nyakába kötött táblával, melyre vétke föl volt írva, a plebánia-templomban kellett állania három vasárnapon.¹

Richter Ede selmeczbányai városi levéltárnok értesítése szerint a szégyenoszlopra (Schandblock, Schandpfal, Pranger) leginkább a becsületsértés, különösen pedig a rágalmazás miatt elítélteket kötötték ki. Súlyosabb esetekben vagy visszaesőknél vásárok alkalmával és vasárnapokon történt a szégyenfához való kikötés, hogy sok nép láthassa. Sokszor úgy hangzott az ítélet, hogy a bűnösnek magának kellett hangosan kiáltani: „így jár a ki rágalmaz“ vagy „így jár a ki lop“. Ha nem kiáltotta, akkor a két városi poroszló vesszőzte.

34.
A sopronmegyei Rákos községbeli
szégyenoszlop.

Zilahon pellengérral büntették a káromkodást.-

Szemtanú van arra, hogy az úJVároskai pellengér oldalán balfelől látható két reteszbe (meggörbített vaspántba) a 70-es évek végén még vásárok alkalmával oda szokták tűzni a pallosjog jelvényét: az egyenes kardot kezében tartó kart.

¹⁾ Ez a XVIII. század elején történt. Takáts Sándor: „Lapok Egy Kis Város Múltjából.“ Komárom 1886. Ziegler Károly. 141.

²⁾ Dr. Petri Mór: „Szilágy Várm. Monogr.“ I. k. 399.

A pinkafői és a tarnóczi pellengért ábrázoló képünkön rajta is van ez a jelvény. A pozsony-szentgyörgyi levéltárban és a pozsonyvárosi múzeumban máig megőrizték az ilyen — fából és vasból készült — pallóست tartó kezét. Ezeket is vásárok alkalmával tűzték volt ki. Bazin városában Pozsony megyében ma-napság is ki szokták azt tűzni vásárkor.¹

A vásári joggal együtt járt a vásári bíraskodás joga is. A melyik városnak vagy uradalomnak nemcsak bíraskodási hanem pallósjoga is volt: ezt vásárkor jelezni szokta annál is inkább, mert a bíraskodás hatásköre vásárok alkalmával nemcsak az azon hatóság területén lakókra, hanem mindenkire kiterjedt, a ki csak a vásáron megjelent.¹ Szóval a vásári büntető bíraskodás statáriumszerfi intézmény volt.

35.

Szégyenoszlop Szempcz piacán.

A pallósjog jelvényét általában a pellengérré szokták volt föltűzni. A mi természetes, miután a pellengér egyfelől rendszerint a piacon állott, a hol legtöbb ember fordult meg, másfelől maga is a büntető igazságszolgáltatás jelképe volt.

Megjegyezzük, hogy a pellengért pirosra vagy feketére szokták festeni. Fölállítása pedig ép úgy mint az állandó akasztófá-é nagy derendócziával történt.

A komáromi „pellinghérről“ írják, hogy eleinte fából volt, de 1700. szept. 1-én „nemzetes Zámbald Pál úr Bíróságában, az nemes Komárom

¹) Majba Vilmos gyűjtőfogházi ág. ev. lelkész közlése szerint.

²) Timon Ákos: „Magyar Alkotm. és Jogtört.“ Bpest, 1902. Politzer Zsigm. és fia 194.

városának közönséghes piarczán az fa Pellinghér az földből kivétetődött, és helyében pro aeterna memoria az kőből álló oszlop vagyis Pellinghér föllállítatott, az nemes három statusbéli bírák uraimék eő kegyelmek jelenlétében, és az városi uraimék fegyveresen, Zászlóval és Dabolással kint lévén, és az kömives, kővaghó, vagyis faraghó, kovács úgy és lakatos Czéhbeli mesterek által föl álléttaték.¹

Képeink egyike a ma már nem létező gajari szégyenoszlopot ábrázolja. Erről a „Vasárnapi Újság“ 1860. évfolyamában- a következő közlemény jelent volt meg:

36.

A pöstyéni pellengér.

37.

A pinkafői pellengér.

„Gajar amolyan falusi mezőváros (Pozsony megyében). Piaczán újabb nagy templom áll és még egy régibb kisebb egyház. Sajátságos curiosum ezek között az itt képen előállított tárgy. Első tekintetre mindenki ráismerhet ugyan benne azon oszlopra, mely országszerte régibb városaink vásárterén látható, igen jellemző eredeti eszmerokonsággal egyiránt a kiváltságos városi vásárjogot s a bitófát képezve: mintha t. i. vásáraikon a vevés és lopás elválhatlanul egymással járó esemény volna. Oszlopunk a többinél, melyet valaha láttunk — láttunk pedig sokfélét mi,— kezdve a keresztes gót torony alakútól,

¹) Takáts Sándor: „Lapok Egy Kis Város Múltjából.“ Komárom 1886. Ziegler Károly könyvnyomdája. 141.

²) a 195—197. lapon, a Székely József tollából.

egész a kivont kardot kézben tartó faoszlopig — azért tűnt fel sajátságosabbnak, mert az obiigát vas nyaklókon kívül, melyek mind a négy oldalán most oly tétlen, szomorúan fityegnek, melléje a gondos praktikus polgárok azonnal egy kis compendiosus fogházat is igen czélszerűen mint látni, alkalmaztak. Ezt képviseli ugyanis az oszlop aljában látható féltonna alakú téglaboltozat. Belől alig egykét lábnyi mély, mind a két végén pedig nyilván vasráccsal záródik; úgy hogy a szerencsétlen tettes benne kínos guggoló állásban mint valami kalitkába zárt fenevad minden felől volt látható!“

38.

A nyitrai pellengér.

39.

Kikötő-oszlop.

Ez a szégyenoszlop mellé épített alacsony boltozatos kis börtön bizonyára „szégyenketrecz“ volt, mindenesetre eredeti módon szerkesztve és a szégyenoszloppal kombinálva!

Adatok:

1613-ban Eszterházy Miklós Beregszászon, midőn az odavaló polgárok a bortizedet megtagadták sőt lázongani kezdtek, a piacz közepén akasztófát, kereket, pallóst, hegyes karókat és kivont karddal ellátott pellengért állított fel s ezeket rögtön-bíráskodási és pallosjoga jeléül 14 napon át őriztette puskásaival.¹

¹) Balogh János: „Munkács-Vár Története.“ 1890. Munkács. „Kárpát“ könyvnyomda. 108.

1642-ben Kecskemét város tanácsa által hozott ítélet: Szana Mihályt Simon Mihályné rút szitkokkal átkozta, szidalmazta, hogy magát a fene egye meg, feleségét, gyermekeit török talár eméssze meg és mégh az anya is mégh díihögyék. Ez rút szitkokkal hogy illette Szana Mihályt, az becsületes törvényszéken azt találták, hogy két vasárnapokon Simon Mihályné az pölöngérben tétessék s praedicatioi gh ott állyon. Harmadik vasárnapon az kőre fel álván, az Szent Istent megh kövesse, Szana Mihált és az acclesiabeli keresztyéneket is hasonlóképpen.'

40.

A Kis-Tapolcsány községbeli pellengér.

41.

A korponai „boszorkány-pellengér“.

1642. Torna megyei státutum: Ha pedig az paraszt ember, casu quo, azon szitóknak nemeivel találna szitkozódni (az lélek mondással), eo facto az nemes vármegyének szeme látására az plengérben meg pricskeltessék², avagy három pálczával megveretessék, toties quoties azt cselekszi.³

1652. Mármaros-Sziget városának státutuina: XXXIX. Articulus: Mivel az örlet dolgában sok hamisságot tapasztalunk, azért ezután valaki molnos gazda, mikor uj molnárt vagy taligást állat, az nemes vagy városi tanács előtt tartozzék megesküdni igen erős hiittel az molnár, hogy igazán öröl, vámol

¹) Dr. Szilády Károly v. főlevéltáros jegyzeteiből.

²) Die Pritsche lapoczká, pirics, furatos, a Ballagi Mór ném.-magy. szótára szerint.

³) Kolozsvári és Óvári-féle „Corp. St.“ II. kötet első fele. 168.

42.
Szégyentábla Dévényből.

43.
A székesfehérvári szégyentábla.

s nem lop, az taligás, hogy igazán hord, s nem lop. Az mely gazda ez ellen cselekednék, büntetése fl. 12. Az mely molnár vagy taligás lopásban találtatik, annak is büntetése fl. 12. Ha pedig nem fizetethet, veretessék meg az pelengéren.¹

1682. december 16. Kecskemét v. tanácsának ítélete: Mint hogy Pál István nem csak Kalocsa János, Deák Pál bírák és törvénytevő Uraimat bántotta meg éktelen szitkaival és káromkodásával, hanem legfelyebb és kiváltképpen a mennynek, földnek teremő Istene ellen vétkezett, ehez képepest a mi törvényünk szerint elsőben a karácsoni ünnep napoknak utólyán tétessék

44.

A larnóczi szégyenoszlop.

a pelengérben, annak utánna onnann kivévén, az város kapujában rudakkal megnyomattatván, erősen veretessék meg.

¹) Ugyanaz III. k. 638.

1699. jan. 25. Kecskemét: Bán István szolgáját, ki puskával és égetéssel fenyegette gazdáját, egy puskát az nyakába kötvén, vessék az pellengérbe és két praedicatio után verjék megh erőssen, azután tovább való dispositioig tartassék vasban.¹

1726. nov. 16. Kecskemét: Pandura György feleségének Juhász Susának maga nyelve vallásából is megbizonyosodván sok rendben csak igen csekély dolgáért is minémű Isten ellen való káromkodásokat vitt légyen végben, attával, teremtettével, lelke felcsinálásával szitkozódván, hogy azért másoknak rettentő példájára holnap a plengérhez kiköttesék s addig miglen a nép az isteni szolgálatról kijön, ott állyon s annak utánna korbácsai százat sújtsanak rajta, elvégeztetett.²

1736. márczius 26-án Debreczenben Siteri Jánost, akit már ennek előtte feslett erkölce miatt hiába intett meg a tanács, sőt aki azután is a károm-

45.

Szégyentábla ugyancsak Székesfehérvárról.

kodásban és fajtalan beszédben naponként eláradott, a magistratust minden ok nélkül fertelmesül szidalmazta, fenyegette, hogy „ha valami világ leszen, imitt-amott szedik fel a tanácsbéliek a nyusztos süveget“, főképpen pedig pártosságra vágyakodó és botránkoztató szavaiért arra ítélték, hogy bűnlajstromát és egy követ nyakába függesztve, az ítélet hozata napján nyakvasba

¹) Dr. Szilády Károly v. főlevéltárnok jegyzeteiből.

²) Dr. Szilády Károly közlése.

tétessék, másnap a mester által megvesszőztessék és városunkból örökösen kicsapattassék.¹

1766. A munkácsi városi tanács két elfogott ezigányt lopás és kamara-föltörés miatt arra ítélte, hogy a szégyenfánál az akasztófa bélyege homlokukra slittessék és a hóhér vesszőze őket meg.²

1773. Kecskeméti státutum: Minden kurta korcsmás 12 frt. büntetetik és annyi akó borra mellyen a csap találtatik, confiscáltatik, ha már másszor is mért, két annyira köteleztetik, a tehetetlen kurtakorcsmás mind ezek helyett 24 korbácsot vészen, a piaczi oszlophoz köttetvén.³

1777. jun. 24. Kecskemét: Lakos gazda Csendes Pál, Vida István szikra-

46.

A gajari szégyenoszlof

alpári csőszszel egyetértvén, ugyanott lerakott fenyőszálából a városnak egy-

¹) Zoltai Lajos: „Régi Bűnesetek És Bűnügyi Költségek“ ez. cikke a „Debreczen“ hírlap 1904. jún. 29-iki számában.

²) Lehoczky Tivadar jegyzeteiből.

³) Kolozsvári és Óvári hiv. műve. IV. k. második fele. 841.

nehány szálát elloptak, Csendes Pál Paksi chyrurgus által sérült embernek találtatván, a csapást 12 forintokkal felváltotta, Vida csász pedig 30 pálczát szenvedett és a csősz hiavaltul is megfosztatott, minek utánna a piaczi oszlopnál a nép láttára vasárnapon ki valának köttetve.

1779. szept. 3. Kecskemét: Pákozdi Ádámné és ennek leánya Szívós Ferencz felesége nagykörösi vásárban aczél darabokat, a mi két vásárjainkban keszkenőket, gyolcsot, tormareszelőt, páros kést és bicsakot és két új rézüstöt loptanak, melly azt mutatja, hogy ők megrögzött félkézalkalmárok, azért Pákozdi-

47.

A bazini pellengér-álarcz.

né 30, a leánya pedig 24 korbácsot vesznek, a külső oszlophoz kiköttetvén és a lopott jószág fejeik fölé függesztetvén.

1780. aug. 11. Kecskemét: Theresia Schifferin, Fierer vendégfogadós szolgálója féle a gazdájától kiilömb külömbféle aprólékos tolvajságokkal vádoltatván, sőt azokról meggyőzetten, de külömben is már rossz élete miatt a Városrul kitiltva lévén: a külső bitófához kiköttetvén, 25 korbácsok elszenvedése után, a Városról elküldettetik.¹

¹) Dr. Szilády Károly v. főlevéltárnok közlése.

Nyakló vagy nyakvas.

A nyaklónak valamint a kalodának az alkalmazása vagy csupán meg-szégyenítő vagy pedig egyszersmind megbecstelenítő büntetést képezett. Mivel nemcsak a meggyalázó pellengérhez volt szokás kikötni nyakánál fogva szégyen-szemre a bűnöst¹, hanem pl. a malom ajtófélfájához is, a hol rövid lánczon

48.
Nyakvas.

vagy egy hosszú szeghez erősítve csüngött a vaskarika, melyet a bűnös nyakára lakatoltak.

Hont megyében s más szomszédos megyékben is általános volt ez a szokás. Kmet András berencsfalusi nyug. róm. kath. lelkész tanúsítja, hogy azon a

¹) De nemcsak a helynek, a hol a büntetés végrehajtása történt, volt megbecstelenítő hatása, hanem a tettnek is lehetett, mely a büntetést maga után vonta. Tehát a nyakvasnak is infámia volt a következménye, ha a tett, miért azt alkalmazták, egymagában megbecs-telenítő volt.

vidéken majd minden malmon rajta volt a nyakvas. A hol hiányzott, az kivételt képezett.'

A templomok ajtaja mellé is oda állították közszemlére, világcsúfjára a bűnösöket. Lehoczky Tivadar idézett művében azt olvassuk² hogy Munkácson a nyak-és kézláncz egész 1835-ig ott csüngött a róm.kath. és ev. ref. templom bejáratánál. Psitek Brúnó tisztelendőnek tudomása van róla, hogy Árvamegyében a hladowkai róm. kath. templom oldalán az 50-es években meg volt még a nyakvas.

49.

Nyakvas.

Németországban szintén ott lógott az a templomokon s a városházán.³ Sőt a korcsma falán is.⁴

¹) Emlékszik, hogy létezett olyan Sz. Antalban, Kormosó-Teplicskén, Alsó-Rakonczán, Unyatinban. Korpona városában kettő volt. Zolyómtnegyében Bábaszékot, Podzámcsokot, Barsmegyében szülőföldjét Szénásfalüt, továbbá, Pilát és Zsarniczát említi.

²) A II. k. 181. lapján.

³) Dr. Reich. Wrede: „Die Körperstrafen“ 1898. Dresden. Dohrn. 375.

⁴) Quanter 398.

Jacob Döpler: „Theatrum Poenarum stb.“ Sondershausen. 1693. L. H. Schönemark 835.

Szóval a hol sok ember láthatta, oda kötötték ki a delinkvenst.

Annak azonban, hogy a malmok bejárata mellett nyakló csüngött, más oka is volt. Az t. i. hogy a molnárok bizonyos törvényszegések esetében bírói hatalmat gyakoroltak és nemcsak ítéletet hoztak, hanem azt nyomban végre is hajtották.

Kmet tisztelendőnek biztos tudomása van erről, a „molnárjogról“. Az ő idejében még gyakorlatban volt ez Hont megyében.

Hajnal Ignác tanító huzamosabb ideig tartózkodván Körmöczbányán és az ügy iránt néprajzi szempontból szintén érdeklődvén — kiderítette, hogy a Körmöczbánya vidéki (tehát a Bars vármegyei) és a Túrocz vármegyében levő vízi malmok molnármenterei — kik a Túroczklenőben székelő molnárcehez

50.

A halálraítélt a templom bejázatánál kiállítva.

tartoztak — hasonlókép bírtak evvel az igazságszolgáltatási joggal, melynél-fogva a malomban lopáson ért delinkvenst a malom ajtófélfáján levő nyakvasba tehettk és bizonyos ideig ott tarthatták szégyenszemre.¹

Adatok:

1625. Kassa városi Artikulus. — — Item az czinteremben valakit ezután találunk (salva reventia) rútulkodni, ha örög ember, az nyakvasban vettessék, ha gyermek jól verettessék.²

¹⁾ A nevezett két kutató adatai tehát azt mutatják hogy a „molnárjog“ gyakorlatban volt Hont, Bars, Túrocz és Zólyom vármegyében.

Megjegyzendő azonban, hogy az ugyancsak Kmet plébánostól nyert értesülés szerint erről a molnárjogról a molnároknak 1818-ból való „Privilegium Cechale Pro Magistris Molitoribus Cottus Thuroczziensis“ című artikulusaiban nincs említés téve.

²⁾ Kolozsvári és Óvári: „Corp. Statut.“ II. k. első fele 172.

A XVII. században Deés városa akként intézkedett, hogy a kötölőzködők kalodába zárassanak vagy nyakvasra ítéltessenek. 1742-ben pedig elhatározta, hogy a ki 3 vasárnap nem megy templomba, nyakvasba veresse a hadnagy, akár férfi, akár asszony ember.¹

1669. Somlyó városának státútuma, 17-ik pont: A kik az Istennek parancsolatjával, sem világi törvényével semmit sem gondolván, az Isten ellen való rút szitkoknak nemeivel: adta, teremtette és ezekhez hasonló több Isten ellen való szitkokkal szitkozódnának — — a kik lelkeződnek, az olyanok is érdekek szerint való büntetést szenvedjenek. A szolgál, a paraszt rend is, pácza által való büntetést, vagy kalodával, vagy nyakvassal pironkodjanak.²

1697. Debreczeni státútum: A dohányárulás és szívás újabban interdiktáltak. Valaki árulja, 12 forinttal és dohányának megégetésével; a ki pedig szívja, vagy ha csak pipa találtatik is nála, a nyakvassal megbüntettetik.³

1701. december 15-én Debreczenben Kovács Ferencz bepanaszoltván, hogy megesküdtött volna mikép bort inni nem fog, még is szavát meg nem állva azt megszegte s panaszlott e tényt önmaga sem tagadván; végeztetett, hogy nyakvasba téessék és ekléziát kövessen.⁴

1730. május 5-én Debreczenben Rakamazi Konyhás Pált és Tímár Demetert, a kik két esztendő alatt Miskolczon, Szikszón, Ujhelyen, Debreczenben és egyebütt több rendbeli lopást követtek el, főképpen vásárok alkalmával — akasztófára ítélték. Büntársuk Konyhásné, Nagy Kata, az enyhítő körülményekre, különösen áldott állapotjára való tekintetből megszabadult ugyan az akasztófától, de hogy személye annál ismeretesebb legyen másfél napot nyakvasban kellett töltenie, azután félszárú vesszővel megcsapatták és a városból kiűzték.⁵

VIII.

Szégyenkő.

„Ilyennel a középkorban a bűnösnek vagy botrányt készítőnek bizonyos távolságra kellett, főleg hétközi vásárok alkalmával, az egész népség láttára mennie. Van ennek nyoma a buda-városi törvénykönyvben is.“⁶

¹) Kádár József: „A Deési Ev. Ref. Egyházközség Története.“ Deés. 1882. Demeter és Kiss gyorssajtója. 207. és 211.

²) Dr. Petri Mór: „Szilágy Várm. Monographiája.“ 1902. IV. k. 596.

³) Kolozsvári és Óvári: „Corp. Statut.“ III. folyt. 701.

⁴) Szücs István: „Szab. Kir. Debreczen Város Történelme.“ Debreczen, 1872. lfj Csáthy Károly. III. k. 872.

⁵) Zoltai Lajos: „Régi Bűnesetek És Bűnügyi Költségek“ czíjjü közleménye a „Debreczen“ hírlap 1904. június 29-iki számában.

⁶) Römer Flóris: „Archaeologiai Ért.“ Pest. 1870. Aigner. II., k. 4. és 1872. VI. k. 1-2. és 124.

Esetleg nem a távolság volt kitűzve, hanem az idő volt megszabva, a meddig a szégyenkövet vinni kellett.¹

Vagy pedig a nyakába akasztott kővel a bűnöst bizonyos időre a szégyenoszlophoz kötötték ki, a mint azt 39. sz. ábránk mutatja.

Az 51. sz. kép a budapesti nemzeti múzeumban levő szégyenkövet ábrázolja, melynek súlya 11.90 kg. 22 tt.

Az újbároskai és kistapolcsányi pellengér oldalán most is ott csüng a szégyenkő, melynek német neve Bussgewicht vagy Backstein volt. Külföldön Schandsteinnak hívták és tolvajokat, kéjhölgyeket s házasságtörőket büntettek vele.²

Az újbároskai pellengér oldalán levő szégyenkő roppant súlyos: 39 1/2 kg.-ot vagyis 70 tt.-ot nyom!

51.

Szégyenkő a budapesti nemzeti múzeumban.

52.

Szégyenkő a szász-sebesi ág. ev. templom sekrestyéjében.

A szász-sebesi ág. ev. templom sekrestyéjében levő szégyenkő világoszürke márványból készült, 9” magas és 8 1/2” átmérőjű. A csúcán 2 1/4”-ra kiálló vas foggantyúhoz egy nyolczas alakú szemekből alkotott láncz van alkalmazva, mely hurkot képez. Emberi ábrázat látható rajta.

A szégyenkő Németországban többnyire férfi- vagy nőfejet, néha azonban számár- vagy nyúlfejet ábrázolt. Olykor palaczk alakja volt.³

Azonban nem mindenütt használták erre a büntetésre külön készített szégyenkövet. Néhol egy kővel megrakott tarisznya is megtette a szolgálatot.

¹) Dr. Richard Wrede id. műve.

²) Quanter: „Die Scliand U. Ehrenstrafen In Der Deutschen Rechtspflege.“ Dresden. 1901. Dohrn. 190.

³) Jacobi Döplerer „Gräfl. Schwarzb. Hoff- Und Cammer-Raths Theatrum Poenarum, Supliciorum Et Executionum Criminalium.“ Ludwig Heinr. Schönemarck. 1692. 744. és 745.

Példák erre:

1. A zilahi bíró, Aracs Mihály, bevádolta Böszörményi Kovács Mihályt, hogy őt és más becsületes embereket szidalmazott, a mire az vala 1712. április 4-én a deliberatum: hogy e cselekedetért szombati napon reggeli harangozástól fogva mindaddig míg a vásár tart, a pellengér mellé lánczolja álljon a tarisznyakövel a nyakában és kiáltsa, hogy a ki káromkodik, kövel veretik agyon. Az lett volna valóban jutalma, ha a B. Tanács grátiája közbe nem lép vala. Azonkívül még reverzálist kellett adnia, hogy ha még ezt cselekszi, érdeme szerint bűnhődjék.

2. A Szilágyfő-Keresztúron 1714. június 28-án megtartott törvényszéken Mészáros Mihály nevű egyént káromkodás és versengésért megszentelték, de azután gratiálták és egy tarisznya követ kötvén a nyakába, azt kiáltatták vele, hogy kövekkel való agyonverést érdemelt volna, ha a város meg nem grátiázta volna.¹

A harmadik példa, a mely 1663. október 1-ről való a „Fa-ló és Fa-szamar” czímet viselő XI. fejezetben fordul elő.

IX.

Kényszerű séta vagy meghurczolás.

Ez abból állott, hogy a tolvajnak a lopott holmit a hátára kötötték és úgy kísérték végig a falun, mialatt az éjjeli őr folyvást fújta mögötte hosszú kürtjét. Így adja elő Psitek Brúnó gyűjtőfogházi róm. kath. tisztelendő, a ki ilyen büntetésnek Vittanova községben tanúja volt a 60-as évek vége felé.

Erre a szokásra vonatkozik az az ismert adoma, mely szerint a cigánynak a lopott libát a nyakába akasztották és ráparancsoltak, hogy folyton azt kiabálja, hogy: „a ki lop mind így jár”. Ő azonban — hiában húzott jókat rá a hajdú — mind csak azt kiáltotta, hogy: „a ki így jár, mind így jár!”

Ha nem is mint szokás, de mint abusus manapság is előfordul ez a büntetés. 1894. vagy 95-ben történt, hogy K. J. Illaváról kiszabadult fegyencz — ugyanaz, a ki Vácson 1881-ben a ref. börtön-lelkésznek majdnem kivájta a szemét és összeszurkálta őt — a diósgyőri vasgyárba munkásnak fölvetetvén, rézdarabokat lopott. A nála megtalált bűnjeleket a csendőrök összefűzve a nyakába akasztották és meghurczoltatták vele azokat az óriási vasgyárban mindenütt.

A „Függetlenség” czímű napilap is közölt 1882-ben egy hasonló büntetést.²

A közlemény így hangzott:

¹) Dr. Petri Mór: „Szilágy Várni. Monographiája”. 394. és 400.

²) július 22-iki számában.

„*Otromba ítélet.*”

Különös, középkori állapotokra mutató esetről értesítik a Hírcsarnokot Kaposvárról. Egy közel fekvő helységben B. Gy. napszámos több kertben megtizedelte sőt megfelezte a foghagymás ágyakat. Miután a turpisság kiderült, a károsultak panaszt emeltek a helységi bírónál, ki is egybehíván a hites előjáróságot, a foghagyma-tolvajra a következő ítéletet mondották: „A vádlott tartozik a lopott jószágot, midőn a hívek a templomból kijönnek utczáról-utczára vinni a következő kiálltással: „Kell-e hagyma?“ És úgy is történt. Vasárnap templomból kijövet alkalmával a kisbíró kíséretében megindult az elítélt a büntetés kiszervedésére, előbb azonban, hogy a szegényt falubelije előtt könnyebben eltúrje, meglehetősen bepálinkázott; nemkülönben tett a kisbíró is, a ki aztán útközben ékes erkölcsi prédikációt tartott az elítéltnak a lopás bűnének szegyeteljes voltáról. Mint írják, a szegény elítélten még az a szerencsétlenség is megesett, hogy útközben egyik általa megkárosított asszony felbőszülve neki rontott és az amúgy is megszégyenített embert kegyetlenül megseprűzte, a ki aztán ez incidens folytán eldobva a hagymát, hazafutott lakására s ezzel az ítélet végrehajtása befejeztetett.“

A hegedű- és dobszó mellett való meghurczolásra a XVI. „Kuriózumok“ című fejezetben több példát fogunk látni.

A berlini Castan-féle panopticumban egy emberi törzs nagyságú szegyenkolompot mutogatnak, melyet kisebb vétség büntetése fejében a vétkes nyakába akasztottak s úgy vezették körül a városban „világcsúfjára.“

X.

Szegyenketrecz.

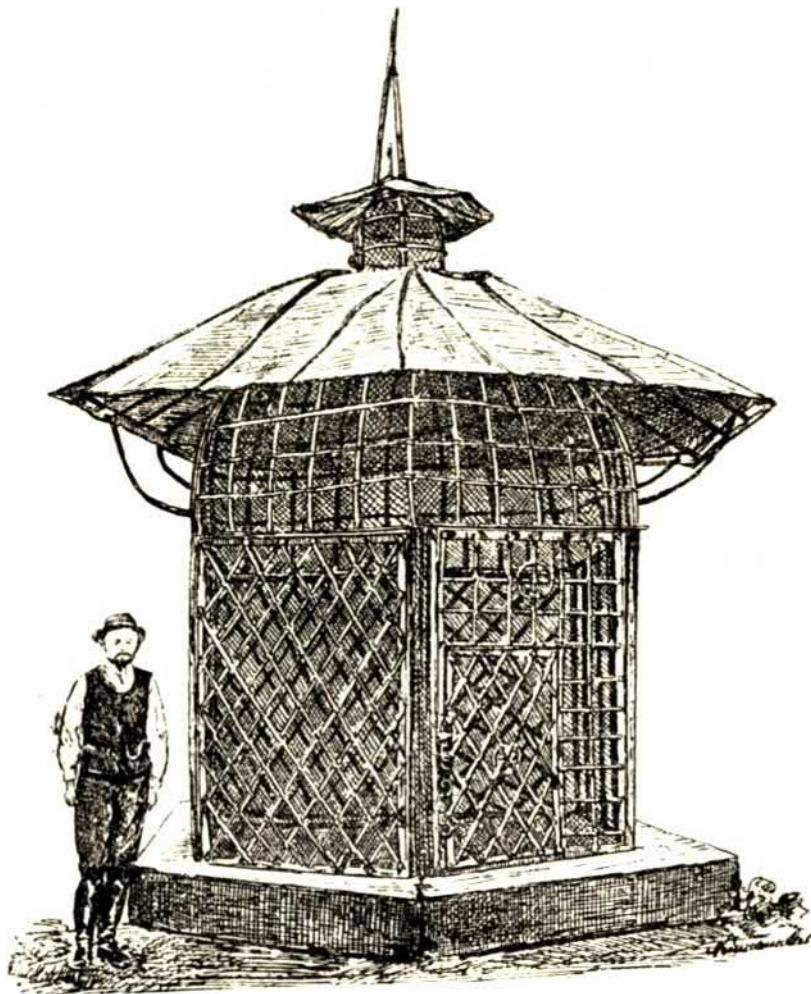
„A szegyenketrecz vasrudakból vagy faléczekből állított össze. Ilyképen tehát átlátszó rácsozatból álló, embereknek készült ketrecz volt. Ebbe szokták az éjjeli csendzavarókat és nyilv. botrányt elkövetett egyéneket, továbbá a kerti, mezei és vásári tolvajokat bezárni és a köznép báméskodásának kitenni. Pozsonyban a Ferencziek terén állott. 1567-ben kőalapra újonnan építették.“¹

Egy ilyen ketrecz ma is meg van Lőcsén, a Probstner család kertjében. Képünk arról készült, fénykép után. Ez a kovácsolt vasból szerkesztett és sodronyhálóval ellátott ketrecz azonban eredetileg lapos tetejű volt. Mostani. — kupola alakú — felső része csak azért készülhetett, hogy pavillonszerű külsőt adjon neki a végett, hogy új környezetébe, a kertbe jobban beüljék.

¹) Dr. Király János: „Pozsony Város Joga.“ 318.

Német neve Pozsonyban Narrenkötterl, Lőcsén Kötterlhäuschen, grünes Häusel, Ketterl, Narren-Ketterl volt.¹ Narrenliäuselnek is hívták.

A lőcsei szégyenketczről Dr. Demkó Kálmán főgymn. igazgató, ismert régiségbúvár azt állítja, hogy a XVI. században már meg volt és a piacon a városháza előtt állott körülbelül a XIX. század elejéig, a mikor Probstner András megvette. Azóta a Probstner család kertjében áll. Új-Lublói s jakub-

53.

A lőcsei szégyenketcz.

jani Probstner Gyulától a ketrecz jelenlegi tulajdonosától nyert értesülés szerint az a XIX. század húszas éveiben került a családjá birtokába, mikor az evangélikus templomot a városház terén építeni kezdték. Az ott létezett szégyenketcz, pellengér és deres (Dreschbank) a szabályozásnak áldozatul esett.

¹) Das Koth, die Kölhe vityilő, kunyhó, kalyiba.

Erről a szégyenketreczről azt olvassuk,¹ hogy 1612-ben egy cselédpárt abban tartottak pár napon át, paráznság miatt. Azután a templomszolga (!) által összeeskerve, kiutasították.

1623-ban pedig az történt, hogy egy rézkovács-legény tanítómesterének leányát elcsábítván, gúny tárgyává tette, miért testi fenyítést, becsületvesztés és száműzést érdemelt volna. De tekintettel fiatal korára, egy napra elzárták a Narren-ketterlbe, másnap aztán 3 évre kiutasították a városból.

Egy másik szégyenketrecznek is fönmaradt az emléke és pedig Szamosujvárt, melyről a következő adatok vannak följegyezve:^s A városi fogház két tengelylyel ellátott, mozgatható könnyű épület volt; azon utczában helyezték el, hol a főbíró lakott. Az átutazó és rendetlenkedő egyéneket vagy a helybeli szolgaszemélyzet vétkes, de csak rövid időre elítélt tagjait zárták ide. Hajdúk (város-szolgák) örködtek felettük. Később a főbíró szolgálatára rendelt hajdúk állandó társalkodási helye. Az utolsó fogház az 50-es években az alsó-temető mögé került. Faköpeny gyanánt használt. Erre vonatkozik Szilágyi M. megyei assesornak Szamosujvár főbírájához 1782-ben intézett levelének azon passzusa, hogy: „Van a szamosujvári privilegizált örmény városban, a mostani Ordinarius érdemes bíró úr háza előtt, a középutczában levő fogházban, vagyis a nemes város kaliczkájában egy ember. — — —“

Szongott Kristóf nyug. főgymn. tanár erről az alkotmányról a következő további részleteket közölte kérésünkre:

„A szégyenketreczet gyermekkoromban magam láttam szemeimmel: ott állott a „Hétkereszt-utczában“ a mostani adóhivatal szögletén. Azért állott ott, mert abban az épületben lakott a város főbírája (akkor a város fejét nem polgármesternek hívták, hanem főbírónak — judex primariusnak). Tehát a mely utczában lakott a főbíró (privát-ház), abban az utczában a bíró házában közelében állították fel a szégyenketreczet. A mely hat oldalú volt. Átmérője nem lehetett több, mint 6 méter. Az oldalak magassága úgy 3 m. Elöl ajtó, a második és harmadik oldalon egy-egy ablak, melyek az ajtót vették körül. A ketrecz fa-alapon, fa-gerendázat között téglából volt építve és fehérre meszelve. Benn egy ágy, asztal, két szék és a deres. Zsendelylyel volt fedve. Az alapzathoz két erős fatengely volt erősítve; ez arra való volt, hogy ha más bírót választottak, vagy a bíró lakást változtatott, akkor azt kellő számú ember felemelte, a tengely-végekre kerekeket tettek és elegendő befogott ökörral tovább vitték. A „Hétkereszt-utczából“ az 50-es években a kath. temető mögé vitték „fa-köpenyegnek.“ Hannover katonák állottak ott őrt. Később aztán, midőn a temetőt hátul kinyújtották, a fa-köpenyeget elrontották.

Volt a cigánysor szabad terének (piacz) közepén is egy más szégyen-

¹) Dr. Demkó Kálmán: „A Felső-Magyarországi Városok Életéről A XV—XVII. Században.“ Bpest. 1890, Magy. Tud. Akad. 118. és 119.

²) Szongott Kristóf idézett műve. I. k. 247.

ketrecz; ennek már nem voltak tengelyei. Fából volt készítve az egész, oldalai (ha jó emlékszem 4 oldalú volt) erős léczből voltak készítve. Egy ajtója volt és zsendelylyel fedve. Benn egyéb semmi, hanem csak egy erős hosszú lócza, („deres“) és ezen két vas-pánt. A bűnöst a lóczára hasra fekteték, és kezét a félkör alakú vas-pánt alá lakatoltak le, a két lábát pedig a másik félkör alakú vas-pánt alá zárták le. Ez ott állott a múlt század 60-as éveig.“

Ebből az érdekes közleményből az derűi ki, hogy az előbb leírt téglafalú alkotmány nem szégyen-ketrecz hanem egyéb — speciális valami és pedig hordozható formászerű fogház volt! Ennek aligha volt párja valahol!

Az utóbb leírt ketrecz csakugyan szégyenketrecz kellett hogy legyen.

A harmadik szégyenketrecz adatai:

1622. Balling János, Bethlen Gábor fejedelem teljhatalmú kormányzója és munkácsi várának főkapitánya elrendelte, hogy a rendetlenkedők s főleg az éjjeli csendzavarók a város főterén a róm. kath. templom előtt állott vas-kalitkába zárassanak. Megrendelte különösen azt is, hogy a kik az utcán garázdálkodnak „vagy üstököt vonnak“, azok is, valamint a kószáló vagy veszekedő asszonyállatok is kedvezés nélkül a kalitkába tétessenek.¹

A negyedik szégyenketrecz, melyről némi adat maradt fenn, a n.-szebeni. Erről azt jegyezték föl, hogy gr. Tige főhadi-kormányzó 1734-ben azt kívánta, hogy „miután a Nepomuk szobra a nagy piacon föl van már állítva, a szégyenoszlop- onnan távolíttassék el.“ Ez a „teljesíthetetlen kívánság“ a városi közönség részéről nagy ellenzésre talált. A hivatkozott évi november 30-iki ülésben aztán a polgármester azt jelentette, hogy gr. Tige kegyesen beleegyezett abba, hogy a szégyenoszlop maradjon a helyén, de kedvére lenne, hogy ha a szégyenketreczet és a mézárszéket a piacról elvinnék.³

Az ötödik ilyen alkotmánynak az emléke Sepszi-Szent-Györgyön maradt fenn. „öreg emberek emlékezete szerint itten S.-Sz.-Györgyön használatban volt régen egy fából készült vasrácsos kaliczka — a mint nevezték — melyet a piacz legforgalmasabb szegletére kiállítottak s főképen a hetivásárookra berándult cigányokat csukták belé, hogy ne lophassanak, este pedig széteresztették őket.“⁴

Egy forgó kalitkáról is maradt följegyzés Kecskemét város jegyzőkönyvében 1700. június 18-iki kelettel. Ez a följegyzés a következő ítéletet tartalmazza:

„Mivel Balogh Györgyné szolgálója Balog Györgyné szoknyájáról az ezüst kapsokat lemetélte és tőjit is azokkal együtt ellopván, nála megtaláltattanak, annak okáért azon leánzónál mivel még töb lopott jószág is vagyon, veret-

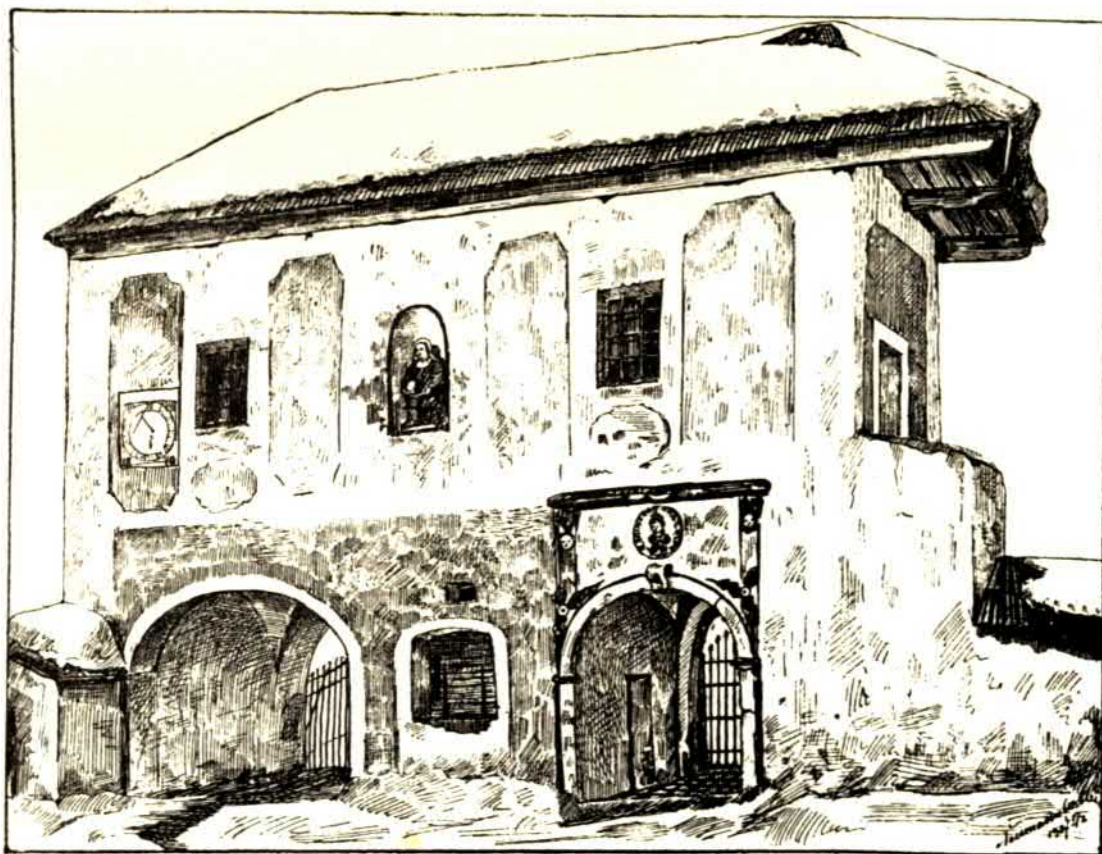
¹) Lehoczky Tivadar történész szívességből közölt jegyzetei,

²) „das Hochgericht oder der Pranger.“

³) H. Herbert czikke: „Korresp. Blatt Des Vereines Für Siebenbürgische Landeskunde“ Jahrg. 1881. Heft 12. 134.

⁴) Zayzon Ferencz sepsiszentgyörgyi főgimn. tanár és múzeumőr közlése.

tessék meg, hogy akképen meg valya kit hova adott és még mi vagyon nálla, az után az piatzon levő forgóban tétetvén, csapattassék ki mint lopó az városul.“¹ A szégyenketrecznek egy különleges alakját mutatja a gajari — ma már nein létező — szégyenoszlopot ábrázoló képünk, melyen az oszlophoz egy kis alacsony, boltozatos börtön van hozzáépítve. Ennek mindkét vége vasráccsal volt ellátva, hogy a benne fekvő vagy guggoló bűnös látható legyen. Állni nem lehetett benne, olyan alacsony volt.

54

A trsztenai rácsos börtön. (Szégyenketrecz.)

Egy másik különlegesség az árvamegyei Trsztena mezővárosbeli rom. kath. templom czintermének (tótul „brankának“ nevezett) bejárata alatt levő börtön, melynek tetejét egy vasrostély képezi. Ez a börtön vagy lyuk szintén szégyenketreczül szolgált. Feslett életű személyeket szoktak volt oda becsukni és pedig

¹) Cr Szilády Károly v. főlevéltáros közlése.

Orleansban Franciaországban létezett egy hat láb hosszú, de csak 2½ láb magas s egy czölöpön nyugvó forgatható kalitka, a mely szégyenketreczül szolgált.

Németországban is szokásos volt az ilyen, de kellő magasságú „Trülle.“

De nálunk is. Pauler említi a „forgó kalitkát“ Büntetőjogtanában. 3-ik kiadás I. k. 206.

vasárnapon az isteni tisztelet idejére. A templomba menet és onnan jövet a híveknek a vasrácson kellett végig menni, mert az képezte a bejáró küszöbét. Mikor is a lábuk alatt levő bűnöst a rácson keresztül leköpdösték. A rács alatt levő üregben csak ülő helyzetben fért el a delinkvens.

Psitek Brúnó gyűjtőfogházi rom. kath. lelkész arról tanúskodik, hogy Csimhova — szintén árvamegyei helység — templomkerítésének bejárója alatt ugyanilyen börtön van. A vasrostély azonban már nincs rajta többé.

A szégyenketreczekre vonatkozó törvényhatósági státutumok:

1805. Kolozsvár városi státutum: Az Eyelj Járás, zítkozodas Zankozas kiáltás es egieb chintalansag feloel Vegeztenek varasul hogj ha niolcz óra után az illien vétkekben valakik megtalaltatnak, ha Ridegh Iegeny Iezen, Az kalitkába vitessek, es ha Itt való Eoreokeos vágj Eos fiú, Avagj hazas Ember lezen, es effele vetekben találatnék minden engedelem nelkewl égj forintal bewntesse Biro Vram.

1585. Ugyancsak kolozsvári st: Latthiak eo kgmek Meny Ridegh legeinek vadnak az Warosson kik nem Zolgalnak, hanem chak az korchomakon hevernek, Azért tettet eo kgmeknek egez varasul, hogj Biro Vram megkialtassa háromzoris, es mind annyszor a mégh zewkseghes Iezen, hogj égj hetiglen Aki el nem Zegeodnek es effele henyelesben találatnék, hat mingiarast az kalitkába vitessek, harmadnapig oth tartassek es az vtan a Cziganok az illien lezengeo zemellieketh az kapun kj keseriek.¹

1588. Kolozsvár városi st: ----- Továbbá Biro Vram megkialtassa, hogj ha melj Leghennek vágj Leanzonak gazdaia két hétig nem tolaltatik hanem chak keonnyen akar it ez Varosban. Eelny kartia Jatzasban korchomakon az Leghienek, az Leanzok penigh chak nap zammal, azokat eo kgme az kalitkába tetesse mindaddigh migli gazdat nem keresnek,*

1610—1718. Marosszéki constitutiók. Pars Quarta Art. 15: Sok károkkal, hátramaradásokkal volt a faluknak, a Raboknak faluról falura való hordoztatások és azokra való gondviselés, annál is inkább ha a rabot szalasztottak el azért való terhes poena melyre nézve végeztetett, hogj a Mlgos Gubernator úr ő Exclja medgyesfalvi Mlgos udvarában csináltasson a nemes Szék Tömlöczöt, Kalitzkát, és ahoz fogadjanak, tartsanak Tiszt uraimék egy jó residentiatius Porkolábot, és három hajdúkat.³

1642. Nagybányai st: ----- Alsómisztót faluban az vasárnapi vásárra kijáró kalmárok és városunk minden rendbeli lakosi, adásnak és vételnek egy szóval vásározásnak okáért kimenni mindenestől megtiltatik. Ez okokon kívül

¹) Kolozsvári és Óvári: „Corpus Statut.“ I. k. 204. és 205.

²) Ugyanott 232.

³) Ugyanott I. k. 73.

mindazonáltal, ha valakinek oly szükséges dolga találkozna, melyet el sem halaszthatna, az olyan városunk bírójától kérvén szabadságot, úgy mehessen el. A ki külömben cselekszik, ha férfi, az tömlöczben harmadnapig, ha asszony ember, az kalitkába tétessék, annyi napig ott tartván.¹

1649. M.-Vásárhely constitutioja: Az ki penigh Hegedül, czimbalmol, kobzol, lantol, sípol, vagy Háznál, vagy Korcsmán Vasárnap, és ha rajta kapják tőle a hegedűt elveszik, és a földhöz verik és magát is az Kaliczában tészik.²

1677. Szatmár város st: Az igazítéletű Istennek, a bűn ellen haragját szegény édes hazánknak sokképen való ostromtatásiban mindnyájan érezzük és panaszkodnak is felőle; de azomban a jobbulás nem lévén, sőt az szitok és kordéban való esküvés meg vagyon. Ez okáért rendelte az nemes tanács az kordéban esküvők és kordéban lezödők ellen. Ha városunk bírója cselekedik, fi. 3, ha más akármely rendbeli gazda vagy szolga cselekedj fl. 1 büntetessék, avagy harmadnapig üljön az kaliczában.

XI.

A fa-ló és fa-szamar.

A „fa-ló“, írja egy jogtudósunk,³ „nem szolgált eredetileg a testi fenyték végrehajtására, hanem oly megbecstelenítő rendeltetése volt mint a szégyenfának (pellengér), ráültették t. i. a bűnöst a fa-lóra és ülve ott kellett maradnia, néha hosszabb ideig, mi által a közgúny tárgyává tették. Csak kivételesen verették meg eleintén a bűnöst a fa-lovon, azonban a XVII. század felé már sűrűen találkozunk ítéletekkel, melyek szerint a falovon való nyargalásra ítélt bűnös, midőn jelképes nyargalását elvégezte, leszálláskor a falovon megveretett“.

Azonban ha a bűnöst nem is verték meg a fa-lovon, a rajta-ülés — kivált ha az sokáig tartott — azért még is nemcsak megszégyenítő, hanem testi büntetés is volt egyszersmind, fájdalmat okozván.

Nyilvánvaló ez 58. sz. képünkből, melyen egy meztelen nő lovagol gerenda-élen.

Ez az ábra a hazai, büntetést ábrázoló képek, legrégebbje. A gyulafehérvári Batthyány-könyvtárban levő 1377. évben készült misekönyv egyik kezdőbetűjének a másolata.

A falóra ültetésre példák:

1662. 13. Mártii. Szűcs János káromkodásért és pecsétidézést nem becsülésért két-két óráig nyargalylyon a fa-lovon.

¹) Ugyanott III. k. 617.

²) Ugyanott I. k. 89.

³) Széll Farkas: „Testi Büntetések A Debreczen V. Régi Jogban“ című művében. 7.

1663. 1. Octobris in Senatu. De finilio causae conlra Joannem Kis blasphemum in praesentia doininorum concionatorum.¹ Megbizonyította bíró uram Kis Jánosnak káromló beszédét, szidalmát, azért a hóhér fogót vetvén nyelvére, tarisznya követ vállára, vigye ki, kiáltassa meg vele halálának okát s jutalmát is mi volna; de az tiszteletes tanács iffiui állapotját megtekintvén, böcsületes atyafiainak esedezésekre életét meghagyja, de az fa-lóhoz kötözvén, veretessék meg erősen, űzettessék ki a városból, ha az után itt akar lakni: kövessen Ecclesiát.

55

A fa-szamár-ra való űltetés mint iskolai büntetés.

1665. 3. Novembris in Senatu. Megbizonyította a dominus A. (bíró) elégséges tanuk által, hogy az J. (vádlott) nyelvét megeresztvén éktelen szitkokkal szitkozódott, azért városunk törvénye szerint pro nunc primo vite az fa-lóra űltetessék; ha többször azt cselekszi s szitkozódik: halál leszen a fején.

¹) Concionator prédikátor.

1669. 1. Julii in Senatu. Veres Jánosnak de Szoboszló gratia adattatik, de ma s holnap az fa-lóra ültetessék.

A Hajdúkerület 1698. nov. 22-én hozott státutumának ide vonatkozó része: Valaki adtával, teremtettével káromkodik, elsőbben egész vasárnap falovon üljön, elbocsáttatván keményen megveressék, 2-do ha ugyanabban compariáltatik: fa-lóra ültetessék, egész nap követ tartson a nyakában, elbocsáttatván megkiáltsa, hogy halált érdemelt volna: 3-tio ha ugyanazon vétekben találtatik: irremissibilter megköveztessék.¹

56.

A fa-ló a katonaságnál.

1730. inárczius 21-én Munkácson Bocskor János és Bárány György abban egyeztek meg a bíróság előtt, hogyha ezentúl ismét összekapnának, őket a tanács a fa-lóra ültesse.³

További példák: 1732. Deliberatum est. Munkácsi főbíró Kontzházi János házánál tetszett a törvénytevő személyeknek, mivel a tanúknak fassioiból világosan constálna, hogy városunkban lakozó Técsi István az Istennek méltósága ellen, ördögadta, menny kő teremtette, disznóadta éktelen káromkodásokat tett volna, sem isteni sem emberi kép intéseknek nem engedett volna,

¹) a fönnebbi példák s a Hajdúkerület státutumaiból való kivonat a Széll Farkas hivatkozott művéből vannak idézve. 7. 8. és 9.

²) Lehoczky Tivadar jegyzeteiből.

azért a következő hétfőn (heti vásáron) úgy mint 3 a novembris 1732 a piacon levő fa-lóra feltéttik és délig ottan detineáltatik pro primo, pro secundo, hogy ha azon éktelen káromlásokban leledzéndik, tehát ismét feltéttvén a fa-lóra, onnan 12 órakor levétetvén, negyven lapát adatik; mindazokkal sem gondolván, ha harmadszor is azon gonoszságát előveszi, ország törvénye szerint megköveztetik. Anno. 1732. die 27-a oktobris.¹

A XVIII. század második felében — írja Lehoczky Tivadar Beregvár-inegye Monographiájában² — a házasságtörések, daczára annak, hogy eleinte halálos büntetéssel sújtattak, annyira szaporodtak, hogy végre szelídebb fenyí-

57.
Bakhúzás.

lékkel illettettek. Így 1762-ben a munkácsi úri szék elhatározta, hogy az ifjabbak ezért bot és korbáccsal, az idősebbek, pedig pálczaütésekkel s azal büntetessenek, hogy egy fa-szamáron, melyet oroszul zajácznak (nyúl) hittak, a piacon üljenek s ekkép gúnytárgyává tétessenek.

A fa-szamárra való ültetés külföldön mint iskolai büntetés szerepelt, mikép azt 55. sz. képünk mutatja.⁴

Ez a büntetés a XVIII. század elején a katonaságnál is szokásban volt Németországban, 56. sz. képünkből láthatólag.

¹) és ²) Lehoczky Tivadar idézett műve. II. k. 182. és 183.

³) A kép Rudolf Quanter: „Die Leibes U. Lebenstrafen Bei Allen Völkern Und Zu Allen Zeiten“ című művéből való.

Döplernek a XVII. század végén megjelent művében is szó van erről ekképen: a gyalogságnál a muskétásokat fa-lóra vagy fa-szamárra ültetik.¹

A bakhúzás, bakra-ültetés az előbbiekkal rokonbüntetés lévén, képen azt is bemutatjuk.

Lovaglás gerenda-élen.

58.

Inicziálé a gy.-fehérvári Battyánykönyvtárban levő esztergomi misekönyvben. 1377-ből

XII.

Keresztre-feszítés.

Keresztrefeszítés alatt nem a rómaiaknál szokásos halálos büntetés, hanem olyanszerű megszégyenítő testi büntetés értendő mint pl. a kikötés a katonaságnál.

Példák: Nagyszombati státutum 1574-ből.----- Ha valaki a magyarok közül „bestje lélek, keresztelte“, szintúgy csehül psys stworhenis, hrom zabil (kutya teremtette, menykő ütötte), szintúgy németül das dich gotts wunden vagy pedig sacrament így káromkodik, az először 8 napig bilincsbén tartassák. Ha másodszor hasonló módon szid valakit, akkor keresztre feszíttessék és ott álljon 4 óra hosszat, (cruci affigatur, et ibi stet per 4 horas).²

Bártfán 1596. febr. 16-án Jakab, egy sárpataki illetőségű özvegy fia, alig 17 éves, több lopás miatt, melyeket részint a helységbeli bíró házában, részint pedig az oskolában követett el, keresztre feszítettetett (cruci affixusest).³

¹) Theatrum Poenarum. II. k. 616.

²) Dr. Kolozsvári Sándor és Dr. Óvári Kelemen: „Corpus Statutorum.“ A magy. törvényhatóságok jogszabályainak gyűjteménye. Bpest. 1897. Magy. Tud. Akad. IV. k. második fele 159.

³) Myskovszky Viktor: „Bártfa Középkori Műemlékei.“ Bpest. 1879. Akadémia. 94.

1619-ben Modor város az istenkáromlók s azok ellen, kik a szentségeket szidják státutumot hozott, mely szerint a ki ezentúl ilyen rossz cselekedeten éretik, először 2 frttal, másodszer kétszerannyival, harmadszor pedig veréssel bűnhődjék és keresztre feszíttessék (ans kreutz gespandt werden) és a ki ilyen káromlást hall és az előjárásának nem adja tudtára, hasonlókép büntetessék.¹

1640-ben ugyancsak Modor városában a fönnebbi státutum megismételtetett.²

Nagyszombat város egyik régi státutuma is akként intézkedik, hogy a „bestje lélek keresztelte“ szókkal káromkodó másodízben keresztre feszíttessék és ott álljon 4 óra hosszat.³

XIII.

Nyelv-lakat.

A nyelv-meglakatozás büntetéséről Biharmegye és Nagyvárad monográfijában⁴ érdekes följegyzést találni a dr. Dési Géza ügyvéd tollából ekképen:

A régi magyar büntető jog egyik legsúlyosabb bűncselekménye a házasságtörés volt. „A kik ezen bűnben találtattak, azoknak mindkét nemen levőknek a piaczon a hóhér által fejük levágassék.“

Ennélfogva rettenetes vád volt valakire azt mondani, hogy vétkezett a köteles hűségben. A kit vádoltak, annak feje koczkára volt téve. Ennek a vádnak a neve a törvényszéki krónikákban „zavagy“ volt. Ha a vád nem volt igaz, ha a pletykamondó nem tudta azt bebizonyítani, akkor a rágalmazóra nagy büntetést szabtak — annak „a nyelve tőből levágassák.“

Később ezt a törvényt annyiban szelídítették, hogy a nyelvkivágás helyett a hóhér lakatot csukjon a rágalmazó kihúzott nyelvére s úgy vezesse végig az utcán a nép szemeláttára. S ezt a törvényt nagyon szigorúan megtartották.

A nyelvkimetszésről Széll Farkas⁵ azt írja, hogy azt a Debreczen városi jog a XVII. században már csak jelképileg alkalmazta, a mi abból állott, hogy az elítélt nyelvére vasfogót vettetett és a hóhér által utczáról-utczára hordoztatván az elítéltet, kikiáltotta: hogy a bectelenítésért nyelvének kellene ugyan kimetszetni, de a tiszteletes tanács meglegedett azzal, hogy a bűnös nyelvének vasfogó legyen a virága.

¹) és ²) A Dr. Kolozsvári és Dr. Óvári hivatkozott művei IV. k. második fele 307. és 408.

³) Ugyanott IV. k. második fele 157.

⁴) Dr. Borovszky Samu: „Magyarország Vármegyéi És Városai.“ Biharvármegye és Nagyvárad. Apolló. 355.

⁵) „Testi Büntetések A Debreczen Városi Régi Jogban“ ez. művében. Nyomatott László J. nyomdájában 190.1. 4.

Később ez az eljárás módosult annyiban, hogy az utczáról-utczára való hordozás elmaradt, a törvényfánál (akasztófánál) szenvedte ki a fogóvetés kínjait az elítélt; kivételt képezett azonban az az eset, midőn a becstelenítés a tanács vagy annak tagjainak hivatali eljárására vonatkozott, akkor arra a helyre vitették a hóhér által a bűnöst, a hol a becstelenítő szavakat hangoztatta.

Úgy a nyelvkimetszést mint a nyelvre való fogóvetést meg lehetett váltani, ha a bűnös nem volt visszaeső. Innen származik a Werbőczyi Hármaskönyvében a becstelenítés büntetéséül meghatározott „nyelvváltság.”

Példa a fogóvetésre 1673-ból: *Causa Domini Stephani Dobozi A. contra Martinum Kos I. Post Attestationes Deliberatum*: Mint hogy az I. Magistratusát diffamalta, jó hírében nevében megölte: azért hóhér kezében adattatik, kivitetetik, hóhér által fogó vettetik nyelvére, annak utánna Ecclesiat követni tartozik; itt az *Emenda Lingvae* nem admittaltatik.¹

Korábbi példa, 1656-ból, ugyancsak Debreczenből: Volt *exmissioja* Molnár Jánosnénak, bizonyítaná meg Berecz Jánosnénak ördögségét, varázslását és ehez járuló *accessoriumokat*, 22 tanúi mind nemek, semmit nem *comprobal*t; azért in *emenda lingvae* *convincitur*. *Contra Incattam*, ha meg válthattya — *bene*; *alias* vessen fogót az henger nyelvére s vigye ki a *plengerhez*.⁵

XIV.

Önmeghazudtolás.

Bessenyei Széll Farkas jogtudósunk tanúsága szerint³ a XVII. századból sűrűn találkozunk ítéletekkel Debreczen város régi jegyzőkönyveiben, mely ítéletek szerint a súlyos becstelenítésnek (becsületsértésnek, rágalmazásnak) az volt a büntetése, hogy a *perdo* (hóhér) fogót vetett az elítélt nyelvére, kivitte a *plengerhez* és ott kiáltatta vele: hogy a ki mászt diffamál, az (a fogó) leszen a bűnös nyelvének a virága. Egy ítéletben pedig azt találjuk kimondva, miszerint Szabó Andrásnak, ki Kis Máténét gyalázta, azt kellett kikiáltania, nyelvére szintén fogó vettetvén, hogy: „a ki mászt nyelvével úgy gyalázza meg, az nyelve metszetik ki, de mivel *contradicált* az ország annak, ilyen büntetése leszen.” (1638. jul. 17.) Ez ítéletekből — forrásunk szerint — az látszik ki, hogy a becstelenítés tulajdonképeni eredeti ősbüntetése a nyelvkimetszés volt, mely büntetés neme nagyon valószínűleg a tárnoki jogból ment át a debreczeni

¹) Debreczen v. jkve. 1673-ból. 582. Koltai Lajos s. levéltárnok közlése.

²) Koltai Lajos közlése.

³) „A Becstelenítés És A Bíróság Előtti Megkövetés A Debreczen Városi Régi Jogban.” Kézirat gyanánt. Debreczen. 1897. Városi könyvnyomda. 10 -11.

városi jogba. A tárnokijog értelmében ugyanis a jó hírnév-megkisebbitő büntetése a nyelvkimetszés volt, azonban ettől megszabadulhatott az elitét, ha bizonyos meghatározott és triviális formák között nyilvánosan visszavonta sértő vagy rágalmazó szavait, és magát hazugnak nyilvánította. Werbőczy Hármaskönyve aztán „nyelvváltsággá“ pénzbírsággá idomította át az eredeti barbar büntetést.¹

A tárnoki jog ide vonatkozó szakasza régi magyar fordításban,- mely a debreczeni ref. kollégium könyvtárában van meg, a következő: Ha ki valamely embert afféle gyalázó szókkal illetve, melyek által hírneve és tisztessége kisebbednék, mondván azt: kurva vagy parázna asszony fiának, lopónak, latornak, gyújtogatónak, szentségtörőnek, pap, barát fiának, avagy bűjös-bájos férfi, vagy asszony fiának, vagy eretnek fiának mondaná, vagy egyébképen gyalázta, melylyel az ő szülejinék és nemzetségének híre-neve kisebbitetni és mocsokoltatni láttatnék, ha ez felül megírt dolgok elegendőképen megbizonyíthatnak, akkor a bűnös személy állattassék a törvénytevő, avagy tanácsház előtt tornáczban, avagy oda, a hol a népnek sűrű gyülekezeti lejend, tudni illik a templomnak tornáczában kívül, avagy ugyanott a nagyobbik vásáros piaczon, mely egy-egy hétben esik, a hol a népnek legnagyobb gyűlése, oda pedig a poroszló által vitessék és ott a poroszló felszóval a népnek hallatára háromszor kiáltson, mely kiáltás után a bűnös személy felszóval mondja el mindenek hallatára előszámolván azokat a gyalázó szokat, melyeket amannak tisztességének kisebbitésére mondott volt, tartván a kezében ebganéjt, háromszor mondván: Mindenekben valamelyeket ez ember felől mondottam (előszámlálván a meglőtt dolgokat), ebul hazudtam, mert rosszul és rágalmazására mondottam. És mind a háromszori mondás után a maga száját az ebganéjjal megütögesse. Ha pedig ezt nem akarná elkövetni, és ezen renddel nem cselekedné, a mint felül megirattattak, akkor az ő nyelve vasfogóval kivonattassék és elmetszetessék.

Így szól a tárnoki jog intézkedése!

Egy érdekes ítéletet ismerünk, melyet ezen jog szellemében hoztak Kassán² a XVI. században, egy polgár fölött, a ki nyilvánosan becsmérelte a tanácsot és a ki tiltakozott az ellen, hogy az érdekelt tanács a saját ügyében ítélkezzék. A 4 szomszéd sz. kir. városból (Eperjes, Bártfa, Kis-Szeben és Lócse) meghívott 4 tanácsos mondott tehát ezen ügyben ítéletet, mely úgy szólott, hogy vágják ki a vádlottnak nyelvét s akasszák a pellengérrre. Meg-

¹) Lásd ugyanott a 12. lapon.

²) Ugyanott.

³) melyet Sziklai János és Borovszky Samu „Magyarország Vármegyéi És Városai“ című művéből közlünk. Lásd annak I. kötetét: Abauj-Torna vármegye és Kassa. Bpest. 1896. Apolló. K9.

jegyzendő hogy ez az öt város már a XVI. században szövetséget alkotott, hogy az őket közösen érdeklő ügyeket kiküldötteik által intézzék el.¹

Mínthogy azonban az illető vitéz katona volt, a ki többször harczolt a török ellen, megelégedtek enyhébb büntetéssel. Nevezetesen három vásári napon a városháza mellett széken kellett állania s az összegyűlt néptömeg előtt, valahányszor azt egy poroszló összecsődítette, hangosan ki kellett jelentenie, hogy igazságtalanságot követett el a tanács ellen, nyilvánosan bocsánatot kér s megköszöni a kegyes ítéletet. De ez még semmi ahhoz, a mi azután következett. A hóhér mellette állott egy edénnyel, melyben megnevezhetetlen valami volt. Az elítélt kénytelen volt azt mondani, „hogy úgy ugatott mint a kutya, azért az általa kiadott szennyet kész felfalni.“ Erre a hóhér azt felelte: „Mínthogy úgy ugattál mint egy kutya, tehát gonosz, czéda szád nem érdemel mást, mínthogy ezzel a rondasággal tömjem be.“ Erre az edény tartalmát szájához kenven úgy arczul ütötte őt, hogy lefordult a székről, mire visszavitték a börtönbe, a míg háromszor is át nem esett a szégyenletes tortúrán. Ekkor aztán ismét visszanyerte polgári jogait és a becsültetést.

Az önmeghazudtolással való büntetésnek enyhébb esete a következő:

1665-ben Lőcsén egy Novotnick nevű kalapos mester a bíró és a tanács ellen gyalázó szavakat használt. Miért a város házán bocsánatot kérve háromszor szájára kellett ütnie s egy vasárnapon át kalodában ülnie. A városszolga nyilvánosan hirdette szörnyű vétjét.-

XV.

Eklázsiakövetés.

A büntetések általában nemzetközi jellegűek. A kaloda pl. ép úgy ismeretes volt Rómában mint Khinában, azonképen használták azt Angolországban mint Arábiában.

Egyetlen specziális magyar büntetésmódot ismerünk: az u. n. Eklázsiakövetést. Ez az egyházi eredetű büntetés a reformált vallás révén terjedt el

¹) Más ilyen szövetségről is tud a krónika: „A körösi tanácsnak ez vala szokása. Valahányszor fontos és nagy dolgaik előadták magokat, éltének a három város törvényével ilyen módon: Pro termino N.-Körös városában Kecskemétről és Czeeglédtrül convocállatván két vagy három esküdt emberek mindenik városbúi külön, azok egyben gyűlvén, a terhes dolgok eleikben adattatván, ítéltettek és a peres feleknek úgy adattaltak ki a törvényes ítéletek, melly törvényszék neveztetett három város törvényszékinek.“ Ezen följegyzés 1600-ból való.

Balla Gergely: „Nagy-Körösi Krónika.“ Kiadták Szabó Károly és Szilágyi Sándor. Kecskemét. 1856. Szilágyi Károly. 23.

²) Dr. Demkó Kálmán: „A Felső-Magyarországi Városok stb.“ 39.

és vétetett át a világi törvényhatóságok által, ott a hol a ref. vallásúak túlsúlyban voltak.

Az ekkleziakövetés a vezeklésnek egy sajátos — a magyarországi reformátusoknál keletkezett és kifejlődött — módja volt, melynek ha a bűnös nem vetette magát alája: akkor kiközösítették úgy az egyházból mint a közösségből.

Állott pedig az ekkleziakövetés abból, hogy a bűnöst az isteni tisztelet alkalmával egy fekete székre külön ültették vagy a szószék mellé állították háttal a nép felé és fekete posztóval¹ leborították. Így járt a bűnbánó a

59.

Ekkleziakövetés.

templomba egy hétig s akkor az isteni tisztelet után a pap a szószékről megszólította, hogy „fedezze ki magát“ azután megkérdezte tőle: „Te vagy-e, a ki utálatos cselekedetteddel az Úristent megbántodtad, a szent gyülekezetei megbotránkoztattad? Szánod-e bűneidet? Ígéred-e magad, hogy ezután feddhetetlen életet élsz?“ Ezután fölolvasta előtte a bűnbánati könyörgést, melyet tartozott utána mondani és abszolválta. A XVI. és XVII. században a legkisebb

¹) Ralla Gergely: „Nagy-Körösi Krónika.“ Kecskemét. 1856. Szilády Károly nyom. 25. jegyzet.

vétségért is ekklezsiát kellett követni; a XVIII. században már leginkább a paráznaságot fenýítették vele, míg végre II. József császár eltörölte.¹

Nagy-Körös városában mindjárt a reformáció kezdetén, a XVI. század 30-as éveiben meghonosodott az ekklezsiakövetés. A város krónikája szerint: „ha valaki lopó vagy parázna személy volt, annak a prédikátor megegyezéséből ekklezsiakövetést tettek eleiben, csak egy kötél szénának ellopásáért is ekklesiát kellett követni, és úgy bocsátott meg a bűn.“²

Az eklézsiakövetés további nyomát az 1562-ben megtartott debreczeni zsinaton elfogadott u. n. „Debreczeni Hitvallásban“ találjuk, a hol a kiközösítésről szóló fejezetben az áll róla, hogy: „----- tulajdonképeni értelemben u. n. kiközösítés az, midőn az isten és egyház egysége ellen nyilvánosan vétkező, bűnös ragály által meglepett és nyilvános romlottság által megfertőztetett keresztyének kilöknek az egyházból, átadatnak a sátánnak a test veszedelmére, hogy megszegyenyítettven vezekeljenek, térjenek meg és lépjenek vissza ismét az egyházba. Kik, ha az egyháztól rájuk mért nyilván. elégtételt teljesítik, az egyháztól megkegyelmeztetve, vétessenek vissza előbbeni állapotjukba. Ezt tanítják az igaz zsinatok és Grácián az atyák tekintélye után. Végz. 2. fej. 9. VI. 11. fej. 9. 4. Zsid. 6. 10. 1. Kór. 1. 2. 1 Kór. 56. 2. Thess. 6.“

Megemlékezik a vezekeltetés ezen módjáról a XVI. század végéről való u. n. „Borsód-Gömör-Kishonti Czikkek“ XXVI. és következő czikke is ekképen:⁴

¹) Márkus Dezső: „Magyar Jogi Lexikon.“ Budapest. Pallas részv.-társ. 1900. III. k. 222.

²) Balla Gergely idézett műve. 15.

Nem ilyen súlyos, de evvel rokon megszegyenyítő egyházi büntetés volt az is, melyet Körmöczbánya város 1618. február 12-én állapított meg, elhatározván a lelkész javaslatára, hogy a templomban a bejárat mellett a kicsapongó nők számára egy fekete pad állíttassák föl, hogy köztük és a tisztességes matrónák és hajadonok között különbség tétessék. Körmöczb. v. régi jegyzőkönyvei.

Megjegyzendő hogy Körmöczbánya lakosai abban az időben protestánsok voltak. Tehát a fekete szék föllállítása is protentás intézmény volt ép úgy mint az ekklezsiakövetés.

A katolikusoknál ilyes intézkedést nem ismerünk. Csak is arról van tudomásunk, hogy szülés után az asszonyoknak bizonyos ideig nem volt helyük a templom belsejében, hanem csak pitvarában, előcsarnokában — mindaddig, míg a pap őket onnan, szertartásos ima elmondása után, a kezükbe adott stólánál fogva a templom belsejébe be nem vezette. Ennek a ma is szokásos és avatásnak nevezett eljárásnak bizonyára az az értelme, hogy azokat az asszonyokat tisztátalanoknak tartják ép úgy mint a Mózesvallásúak.

A fekete széknek is az előcsarnokban kellett hogy legyen a helye. Előcsarnok hiányában az ajtó mellett.

³) Kiss Áron: „A XVI. Században Tartott Magy. Ref. Zsinatok Végzései.“ Budapest. 1881. Magyarország. prot. egyl. 240.

⁴) Ugyanaz 729.

„Minthogy azért az egyházi fegyelem az igaz egyház testvéries jegyei szerint egy, és a nélkül az igaz egyház fenn sem állhat: a mit a Krisztus rendelt és az apostolok megtartottak, vissza kell venni az egyházba s minden lelkésznek hűségesen megtartani és gyakorolni. Szokásban volt pedig az új testamentomban (az ősegyházban) hogy az iszonyú és nyilvános gonosz tettekkel fertőzötteket, midőn magokat vissza vétetni kérték, a templom bizonyos helyén gyászruhában közszemlére állították. Ennélfogva közegyetértséssel elhatároztuk, hogy minden egyházban legyenek bűnbánati székek és gyász vagy fekete ruhák, részint a mások intéséül, hogy a hason megeséseket kerüljék el, részint hogy legyen az némi vizsgálatul, hogy vájjon a bűnbánók igazán kívánnak-e visszavétetni. Azokat, e kik a kegyes és szent régiség e szokásának nem engednek, a lelkészekről megfosztandóknak ítéljük.

XXVII. Hogy a kiközösítettekkel nem kell közösségben lenni, a szent írás tanítja; s ha valaki a kiközösítettekkel tudva vagy beszélt vagy evett vagy ivott, az mint az isten parancsának és az egyház tekintélyének megvetője, a szent emberek — a hívők — társaságából kivetessék. Tehát a kiközösítetteket mindenekben kerülni kell, mert az apostol szerint nem csak kárhóztattalak, a kik gonoszsgot cselekesznek, hanem azok is, a kik a cselekvőkkel egyetértenek. Róm. 2. “

Az ekklezsiakövetés nemcsak zsinati végzésekből, törvényhatósági státutumokban és ítéletekben, hanem országos törvényekben is eléfordul, jelesen az erdélyiekben és pedig az Approbata Constitutiokban,¹ melyeknek a Latrok büntetéséről szóló XLVII. czimének II. cikkelyében ez áll; „— — Ha valaki 100 pénz érő marhát ellop, és megtudatik, a falu büntesse 1 forint bírsággal és a kárnak megfizetésével. Másodszer, hogy ha hasonló és csak annyit érő lopásban találtatik, akkor is a falu egy forinttal büntesse meg és a kárt fizesse meg, azonfelül ecclesiát conciliáljon. Harmadszer ha 100 pénz érőt lop, comperiáltatván, felakasztassék érette. Ha a lopás 2 forintot érő lészen, első vétkéért megfogattassék, és a pellengéren vagy kézi kalodában igen-igen megveretessék, a kárt is fizesse meg és az ecclesiában poenitentiát tartson. Másodszer hasonló vétkéért ismét megveretessék, a kárt megfizesse, a tiszték is fi. 12 megbírságozzák és az ecclesiát is conciliálja. Harmadszer hasonló vétkéért fel köttessék.²

Benedek Eleknek „a Magyar Nép Múltja És Jelene“ című művében azt olvasni,³ hogy az ekklezsiakövetés ma is szokásán van sok helyen. És hogy

¹) Apper. Const.-nak nevezetik azon törvények gyűjteménye, melyek Erdélynek Magyarországtól való elszakadása után, J 540-tól kezdve 1653-ig, az erdélyi orsz. gyűlésen hoztattak.

²) Dr. Márkus Dezső: „Corpus Juris Hung.“ 1540—1848. erdélyi törvények. Bpest. Franklin. 118.

³) Megjelent 1898-ban. Bpest. Athenaeum. I. k. 250.

a ki nem követett ekkléziát — arra ítéltetvén — azt kirekesztették az egyházból, a mi egyértelmű volt a helyiségből való számkivetéssel.

Ezen büntetés alkalmazására több példánk van. Ezek:

Debreczenből 1633. nov. 13-ról: Mivel Szilágyi Imrének az minemő criniinalis casusa volt adversariussával Tordai Mihálylyal megbékélvén, az Fejedelemtől grátiája vagyon, úgy, hogy Istent és az Ecclesiát solemniter megkövetné, tehát az becsületes Tanács is megengedte neki, hogy Ecclesiát kövessen.¹ — — —

Nagy-Kőrösről:¹

Anno 1639. 17 die Januarii. Csapó Lőrincz a város pinczében mulatván és ott megborosodván rútul szidalmazta a főbírót, annak bírótársait s a tizedeseket, mondván: „hitötlenek vadtok, hamisak vadtok, nem igazán esküdtetek meg, eb anyájú, hitötlén, bestye kurva fiai, megdühödt anyájú lélek bestie kurva fiák, bizony még szent-György napig ujonta esküdtelek meg benneteket.“ Azért hármás büntetést érdemel Csapó Lőrincz urunk.

1. Vétke ez: hogy Csapó Lőrincz méltatlan városa eskütt biráit eskütt szogatórsait megszidalmazta, ő is azon hit alatt lévén s tanácsbeli társa lévén az eskütt polgári társaságban ez az büntetése: hogy az tanács közül ideig kiszámláltassék, valamig Istenét meg nem engeszteli s az eklezsiát. —

2. Büntetése az legyen: hogy az felyül megirt gyalázatos szókat mondotta, bíraji és eskütt társai ellen, s hitökben kétölkedvén s őket hamisaknak mondotta, s az többi azért az egész városbeli gyülekezet ellen vétett s ez cselekedetivei Istent is megbántotta. Azért ekléziát kövessen.

3. Hogy az előszámlált vétkeket mind bírái, tanács társai s az közönséges városi gyülekezet ellen cselekedte szánt szándékkal, az idegen fejedelmet is szükségképen meg kell engesztelni elmulthatatlanképen.

Az három város tette törvény így lett.

Voltának 3 városai ez törvény tételben jelen. Kecskemétről: Császár Péter, Halasy Mihály. Czöglédről Szabó Gergely, Végh Mihály. Kőrösrül főbíró Oláh Mihály, István Kovács, Tallas Pál, Bene Berta, Fekete András, Katona Benedek, Darin Gergely, Boldizsár Márton, Hatvani János, Tallas János, Nagy István, Ádám Gergely. Csöker Mátyás, Kelemen Balázs.

További példa ugyancsak N.-Kőrösről:¹

Anno 1639. 17. Januarii. Fejér Pál felesége nyelvének gonosz mondása etc. városunk bírāja s az egész tanács ellen.

¹) Bessenyei Széll Farkas: „A Becstelenítés És A Bíróság Előtti Megkövetés A Debreczen Városi Régi Jogban.“ Kézirat gyanánt. 1897. Debreczen. Nyom. a város könyvnyomdájában. 9.

²) Szilády Áron és Szilágyi Sándor: „Török-Magyar-Kori Történelmi Emlékek.“ Pest. 1863. Eggenberger Férd. I. k. 76.

³) Szilády és Szilágyi fönnebb hivatkozott müve. I. k. 78.

1- ső tanú ezt vallja. Városunk székbírája mind az három mészárosipar egyetemben, hogy Fejér Pálné sem egyszer, sem kétszer vitt az város székből pénz nélkül húst, az mészárosok ezt eszükbe vévén, ide az város bírāja és tanács eleiben terjesztvén az dolgot, elegendő bizonyságok által a mészárosok megbizonyították, hogy az ő dolga volt az pénz nélkül való hús elvitel. Azért az ő cselekedetéért a város őtet megszententziázta etc.

Annak utána házához menvén ez volt a szidalom.

2- ik tanú Halvágó Lukácsné annorum 35. Hiti után ezt vallja: hogy Fejér Pálné ezt az gyalázatos szókkal illetve a bírák uraimat, hogy hamisak az bírák, hamis az egész tanács és az székbíró, mert hamis törvényt tesznek* az szegénységet elnyomják, hamis Tallas János is az szegénység mellett nem szóll, hamis törvényt teszen, Nagy Jánosné is hamis a vén kurva, mert az mondta, hogy a nyelvemben elkeli metczeni. Az Isten se bírójának se eskütinek bíróságokat ki ne adja tölteni, sem székbírájának sem mészárosinak.

3- ik. György Kócsné annor. 32. hiti után ezt vallja, hogy azt mondta Fejér Pálné, hogy hamis a bíró, hamis a tanács, mert igaz törvényt nem tesznek, ezt is mondta: hogy hamis Tallas János is, a kopasz kurva fi, hamis, a székbíró, hamisak az mészárosok, hamis az csapiár is. Ez mondásáért az ura megszidalmazta: miért gyalázol mind magadat mind gyermekeimet s azt felelte: kurva az anyja mind gyermekeidnek s mind magadnak. Azt mondá az ura: megmondá Nagy Jánosné, hogy nagy nyelvű vagy. Arra azt mondá: kurva az anyja a fertelmes kurvának, azt is mondotta: az a nagy hasú öreg bíró, Gyömlí aga szabású hamis törvénytevő, az Isten a bíróságot soha ki no hagyja tölteni sem eskütinek sem bírójának.

Kovács János annorum — — — — az szent Isten nevére megesküvén* hiti után ezt vallja, hogy Fejér Pálné ezt mondotta a város törvényéből haza jövé, hogy ő neki hamis törvényt töttenek, azért hamis a székbíró, hamisak az tanácsosok hamisak az bírák, az Isten ki ne hagyja tölteni egészben esztendejüket. Ezt mondotta az leányának, hogy az Isten ne mentse az török és tatár fegyveréiül.

Válasz az törvény között.

Ez dolgot és rut gyalázatos szókat az három városbeli tanácsuraink jó lelkiismerettel megvizsgálván az tanúvallásoknak bizonyságokat megértvén, az három város igazságos törvénye ezt találta, mivel hogy az mészárosok az 6 beszédek az város tanácsa előtt elegendőképen megbizonyították, hogy az 6 dolga a pénz nélkül való hús elvitel, igazságos törvényt csináltak. Az igaz törvénytételért mind az város bíróját, mind az egész tanácsot és egyéb külső nevezet szörént való személyeket rut gyalázatos szókkal illetött; azért az ő nyelvének undokságáért és az bírák és tanács uraink módnélkül való szidalmazásáért: nyelvén marasztotta. Ha az város jó tetszéséből engedelmességgel lenni neki, az fekete székből az eklézsiát megkövesse és az városból kiveretessék

Lett ez törvénytételünk ilyen becsületes személyek előtt: (Aláírva ugyanazok mindhárom városból, kik a fönnbbi okmány alatt állanak).

Debreczenből:¹

1641. márczius 8. Mivel Szombath Tamásnének ennek előtte is feslett erkölcséért az kereken megbüntették volt és akkori vétkiért Ecclesiát is követett volt, de újonnan keritőségnek vétkébe ejtette magát, melyet rá nyilván hoznak az tanúk, és így mind Istenét, s mind penig az Ecclesiát megcsalta, úgy tetszik az Törvének, hogy az nyilván való cselekedetiért, kerítéséért lófarkon meghordozván üssék el az fejét.

Belső-Szolnok vármegye jegyzőkönyvéből.²

1649. Az alispán Moldovai Annát foglyot alperest Széplakon lakó Moldovai Istvánné jobbágyot elfogatta, mert a szt. isten parancsolati ellen vétett és a közönséges társaságnak regulája ellen a paráznaságnak vétkébe elegyedett magát hiitös ura lévén kívánja Almási András ügyész, hogy zsákba bujztatván vízbe vettessék. Védi Köpeczi Mihály.

Deliberatum. Ha az alperes ura a feleségének ezen paráznaságát tisztázni akarja 7 magával álljon reá, ölesse meg, ha pedig reá áll és velle akar lakni az ő dolga, mind a ketten pellengerre vettessenek az urával együtt, kövessenek ecclesiát, lakjanak együtt és a tisztéknek tartoznak 12 frtot fizetni.

Miskolcziól:

Anno 1650. Ugyan Beke András deák uram bíróságában ment végben minden dolgának állapotja, amaz régtől fogván bujdosó, és sok emberséges embereket nyughatatlanító, gonosz feslett erkölcsű, mindenétől elfosztatott Szűcs Jánosnak, kinek elsőben az nemes vármegyén lett gratiája, annak utánna semmi lett okon, utón és módon ellene nem obstalható becsületes városunktól és lelki tanítónktól, az clarissimus Körösi Mihály uramtól, noha ez előtt Seres György uram bíróságában ad mortem sententiáztatott volt, de ellábalván ex vinculis egy néhány esztendeig oda bujdosván egy latrával Lakatos Andrással; mostan immár csudálatos mesterséggel magát városunkban introducáltatván, és négyszer fenállván az fekete székben és köntösben, városunkban szabados lakása engedtetett, erős reversalist adván magáról, 1647. esztendőben.³

Debreczenből:

1668. április 12. Causa dni magistratus contra Szűcs Gergely és Szűcs Gergelyné ut I. levatur, hogy az I-k ország törvénye ellen egymáshoz menván hitetlenül együtt éltek, kit nem is tagadnak, azért vitessenek ki s verettessenek

¹) Bessenyei Széll Farkas idézett műve. 10.

²) Kádár József isk. igazgató jegyzeteiből.

³) „Miskolcz Város Év És Jegyzőkönyveiből.“ Dr. Szendrei János: „Miskolcz Város Története És Egyet. Helyirata.“ Miskolcz. 1890. Forster Rezső III. k. 517.

meg s Ecclesiát követvén annak utánna ha egymáshoz akarnak menni (: t. i. házastársul:) szabadságukban áll.¹

1676. 16. Maji in senatu. Definitio causae dni magistratus contra Püspök Balázsne 1. Post attestationes Deliberatum: Kijött az tanuk vallásibul, hogy az I. lelki tanítója ellen szóllott, azért ennyi szenvedése után tetszett az törvénynek kövessen Ecclesiát.²

Beregmegyéből:³

1671. május 11. Lőrincz István azért „mert Annók nevű asszonynyal hitre és nem a házasság szent törvénye szerint egybekelve élt“, arra ítéltetett, hogy a templomi törvény értelmében megbüntettessenek, de sokak kérelmére megengedett nekik, hogy azon esetre, ha az ecclesiát megkövetik s a szokás szerint megesküsznek s rendesen együtt élnek, a büntetés elmaradjon. Mire ők írásban kötelezték magukat.

Szatmár városi státutum 1677-ből:⁴

Mivel az becsületes tanács, sok alkalmatossággal busittatott felőle, mint lehessen az czéhek társaságokból vétkeért kiesett személyeknek az czéhekben újabb beállások, minekutána reconciliálódtak az közönséges gyülekezet előtt és minthogy memoria labilis, mindenkor újabb elmékedéseknek kell felőle lenni. Ez okáért tetszett az nemes tanácsnak deliberalni s protocoláltatni, hogy: amodo in posterum, az kik vétkek miatt az czéhből, kiesnek, minekutána Istent és az ecclesiát megkövetik, legfeljebb hat forinttal beállhassanak és ilyen declaratióval, hogy az hat forintnál többet rajtok az czéh ne kérhessen, sőt azon hat forintból dispensálhasson inkább. —

Deés városának jegyzőkönyvéből:⁵

1698. febr. 28. Deliberatum. Nyilván vagyon V. .. Dávidnak Isten ellen való káromkodása, mellyért a fellyül elmúlt esztendőkbek érdemlett büntetését el is vette; de Isten és a nemes ország törvényével nem gondolván, lelki esmeretét ujjolag hasonló káromkodó szitkokkal meg ferteztette, de az Úr Isten nem gyönyörködván a meg tero bünösöknek halálában; hanem hogy meg térjen és ellyen: a nemes Tanács semel pro semper gratiajaban vévén a törvényes igasságot irgalmassággal meg egyelhetette; és jóllehet nagyobra let volna méltó; most mind azon által a pellengérnél meg veretessék, s conciliallyon ecclesiát; a modo in posterum penig ha káromkodó szitkokkal szitkozódik, comperta rei veritate két vagy három ember tanú bizonyosága által, non

1) Bessenyei Széll Farkas idézett műve 10.

2) Ugyanott 11.

3) Lehoczky idézett műve. II. k. 183.

4) Dr. Kolozsvári Sándor és Dr. Óvári Kelemen: „Corpus Statutorum.“ Bpest. 1892. Magy. Tud. Akad. III. 685.

5) Kádár József deési polg. leányiskolái igazgató szívességéből átengedett jegyzeteiből.

obstante nobilitari praerogativa¹ minden meg gratiazas nélkül meg hallyon érette.

Deés város jegyzőkönyvéből

A dominus actor az Incta³ ellen való actioját nem csak comprobalta világosan, hanem exmissioja mellett sokféle babonáskodásokat, úgy mint ... — — — kerülését, ugyan annak Szamosra való vitelét, más ember udvararul forgács vitelét, és más ember penetejével tehene füstölést, tejenek hazatul megh hozassál való mindenkori ki adasat, más ember tehenenek földbe nyomat fel vágását, ruhaba való kötését, és tehenenek arrul való itatasat, akasztott ember kötelével való eleset. comprobalta, kik is mind eszközei az ördögei való czimboralásnak, ezek mellett ördögh lelküvel való szitkozodásais constal Uranak és masoknak böcstelenítésével, kikre nézve maga magát nemoban hagyván iteratis vicibus⁴ lattatatic condemnalni. De minthogy a törvénynek misericordiaival elegittetni nincsen a törvény ellen, megh irt cselekedetiért heti edgyik napjan vásárinknak kezzel es nyakkal az piaczon vetetessek az kalodaba kiallyon azzal estigh, meg kiáltván, hogy stricto iure halai lehetet volna az fejen, es ha ki hasonlókat cselekeszik az után. es pedigh annal inkab megh hallyon, megh kiáltassék általa, azutan kövesse Istent és az ecclesiat.

Deés városa törvényszékének ítélete 1705. szeptember 25-éről.⁵ Deliberatum. Minthogy Bakos Mártonné Csere Judith nős paráznsága világosan constál Ura lévén, azért ország törvénye szerint halállal büntetődik ha az Ura reá áll, és maga mellé nem vészi, ha penigh reá nem áll, és maga mellé veszi, mind ketten egy mást in loco publico a piaczon vesszőzzék meg, azután ecclesiat conciliiallyanak. Die 25. sept. 1705. Ex congregione nostra iudiciaria Oppidi Déés.

Szatmár városának tanácsi határozata 1706. nov. 16-ról:⁶

Minthogy Tamás Istvánnének nyilvánvaló irtóztató isteni káromkodása, ördög, eb, kutya, disznó és tüzesatár adta mondása; úgy szintén nyilvánvaló paráználkodása és kurvasága elégséges tanuk által megtetszik, a melyért is istenünk és nemes országunk törvényei szerint méltó lőtt volna halálra, de

¹) — nemesi előjoga daczára. Nemes embereknek testi büntetésre ítélésére más példánk is van. Ugyanis Borsód megye 1712. évből való statútumának 5-ik pontjában ez áll: A káromkodó nemeseket, a kiknek fixa residentiájuk nincsen, non obstante nobilitari praerogativa, megcsapathassa vagy .2 frtig való büntetést rajtok elvehessen, úgy más egyéb cselekedetekben is a közöns. praxis szerint reversalis levelet vevén tőlök tovább való életüknek megjobbításáról.

Kolozsvári és Óvári hivatkozott műve. II. k. első fele 372.

²) Kádár József Jegyzetei nyomán.

³) Actor felperes, incta azaz incatta vagyis incausata alperes.

⁴) ismételten.

⁵) Kádár József jegyzetei.

⁶) Dr. Kolozsvári Sándor és Dr. Óvári Kelemen; „Corpus Statutorum.“ Bpest. 1892. M. Tud. Akadémia. III. k. 713.

bizonyos okokra az üdőnek változó állapotja miatt tetszett az istenes törvénynek, hogy káromkodásáért közönséges háznál rajta 12-öt verjenek, paráznaságáért peniglen, minthogy az ura is Tamás István halálát nem kívánja, mint a törvény hozta volna, hanem annak utána is akar vele egyeledni, magához vévén, azért a város közönséges piacán egymást vesszőzzék meg, annak utána ecclesiát kövessenek mindketten, reversalist is adjanak, Tamás István azért, hogy soha ennek utána ilyen gonoszságért semmi utón módon pártját nem fogja, méltó büntetésre magistratuskéz alá bocsátja, különben peniglen maga is magát újonnan paráznává tevő személy minden ereje szerint érdeme szerint megbüntettessék. Felesége peniglen azért, hogy ha ennekutána ilyen i rtóztató gonoszságokban comperiáltatik, ezen reversalisának ereje szerint meghaljon, ha peniglen tisztátalanságot imputáltató fajtalanságban comperiáltatnék is, érdeme szerint megbüntettessék. Efféléit peniglen vesszőzéseket véghez vivén, az asszony meg kiáltsa halálra való érdemes voltát és a nemes tanács grátiáját, ha peniglen méltó büntetéseket véghez vinni nem akarnák, soha többé egyiknek városunkban való lakása meg nem engedtetik.

Zilah város tanácsának 1713. május 12-én hozott ítélete:

Jóllehet Bányai Erzsébetnek, Kerekes Mihálynénak paráznasága számos tanú vallomásából kitűnt, de elegendőképen, mint azt a törvény szigora kívánná, be nem bizonyodott, s azonkívül hites ura, Kerekes Mihály is, a megbántódott fél, reá nem állott, elrendeli a törvény, hogy Bányai Erzsébet és ura, Kerekes Mihály, egymást erősen megvesszőzzék, azután pedig ecclesiát reconciliáljanak.¹

Belső-Szolnok vármegye jegyzőkönyvéből² 1726. aug. 21-én Baczán folytatolagos törvényszéken. Szénási Balog Ferencz grf. Mikes István és Ferencz provisor a Rettegen, mikor ágyából felkél, már káromkodik, teremtettézik. Ezekért. Decretum Tripartitum 3. Tit. 3. poena mortui' homagii 300 fi. és kövessen ecclesiát.

1727. jun. 3. Ormány és jul. 14-én. Bálványosváraljai Csengeri István mert két felesége van és Pénteki (oláh) Tamás Vazul Ns. Pénteki Sztojka Tamás Mária nevű leányával paráználkodott. Appr. Const. Part. 3. Tit. 47. Art. 21. értelmében pellengérből megvesszőztessék s kövessen ecclesiát.

1736-ban a munkácsvárosi tanács ilyen ítéletet hozott:³ Minthogy a tanúk vallásából világosan kitetszik, hogy Mészáros Mária asszony által veszett el Gulácsy Éva abrosza, és ő kigyelme lopta el, annak okáért — — — — megverettetik — — — s azonkívül ecclesia követéssel is tartozik.

Az eklézsiakövetésre s más egyházi büntetésekre vonatkozó további ada-

¹) Dr. Petri Mór: „Szilágy Várm. Monographiája.“ 1901. I. k. 400.

²) Kádár József jegyzetei.

³) Lehóczky idézett műve. II. k. 185.

tok a tolnai és tolna-külsomogyi egyházvidék múlt századi eklészia-vizitáció alkalmából fölvelt jegyzőkönyveiből.¹

1723. Szokoly. A templomba nem járók, úrvacsorájával rendesen nem élők, ünneprontók, a poeniteálni nem akarók, házasságtörők, a lakodalmakban muzsikáltatók, tánczolók, a káromkodók stb. megdorgáltak, illetőleg eklészia-követésre szorítottak.

1730. Ürög. Farkas János, a visitáló seniornak² panaszolja, hogy ő templomba nem járhat, valamíg Tatai Pál úgy nem poeniteál, mint az ő felesége poeniteált vala: ünnepen, ne köznapon álljon a köre;³ addig is az első székbe ő elébe ne üljön. „Tatai Pál, pápista bátyjával élembe jövén, a Krisztus nevére kértenek, hogy annyi sok instantiájukra vegyük kegyelembe, és adassuk fel neki az úrvacsorát; mert ha be nem fogadjuk: oda megy zörgetni, a hol befogadják, t. i. a pápistákhoz; és mi adjunk azért számot isten előtt; kinek én levelet adtam, hogy poeniteáljon a templomban, úgy mint illő; mire nézve püspök atyánk urunk válaszát kívánja elvárni.“

Német-Székely. Brémer azzal rágalmazza a maga papját, hogy részeg disznó, mikor állítólag maga Brémer is részeg volt, s mert ő is mástól hallotta, hogy a pap (Salbach) részeg volt. Vádlott a visitátorok által arra ítéltetett, hogy a templomban térden kövesse meg az Istent és a gyülekezetett Brémer azt mondta, más helyen megteszi, de a templomban nem.

1741. mart. Nyéken, az esperes Gicei házánál fölvetettek a következő ügyek: (latinul)

-----3. Gencsi János, tabi levita¹ Megyeren, Kovács András szolgálójával tánczba keveredett, aljas káromlások s beszédekkel hivatatos állását beszenynyezte; magát ezen tiszt viselésére képtelenné tette. Arra ítéltetett: a) hogy feküdjék a földre, s mindegyik tanácsbíró egyet üt rá — ad penates; b) bocsánatot kér istentől, a tiszttól, társulattól, a gyülekezetettől, s azoktól kik előtt magát illetlenül viselte. Ha ezt megtette: továbbra is Tabon maradhat.

4. Hubai Bálint, szőládi tanító január 26-án éjjel, nemzetes Varsányi Gergely úr katonái közé ment, azoknak ruháiba, fegyverzetébe öltözvén, velök kezét fogott, hogy katona lesz, táncolt, s magát oly garázdául viselte, hogy a katonák, kezét, lábát farkasgúzsba kötvén, megforgatták és csak néhány kőröshegyi ember kérésére, két máriás borraivalóért bocsátották szabadon. — Más alkalommal is az utcán hegedültette magát s részeg fővel a hegedűt a falhoz vágta. — A tisztt, tanító úr úgy instált előttünk, hogy még csak egyszer vegyük be a sz. társaságba és magát minden jóra kötelezi.

¹) Közzétette ezen jegyzőkönyveket Höke Lajos a Ballagi Mór által szerkesztett „Protestáns Egyházi És Iskolai Lapban.“ 1873. évfolyam. Pest. Deutsch testv. 245. 344.378.379. és 438.

²) esperesnek.

³) a szégyenköre, pellengérré?

⁴) Levita = papi teendőket teljesítő, theológiát végzett tanító.

4. Igrici István, kit az egyházmegyei gyűlés garázda, részeges viselete miatt hivatalától megfosztott, a székelyiek által magát mégis papnak meghívatta: arra ítéltetett, hogy az egyházi gyűlés előtt, istentől, a papi gyűléstől és a székelyi néptől, illetőleg ennek a gyűlésen volt képviselőitől, térden bocsánatot kérjen. A három rendbeli — jegyzőkönyvben olvasható — bocsánatkérésének egyik formulája ez: tiszteletes tudós férfiak, istennek ekklésiáinak rendje viselésére a szentlélektől előállított atyák! Én, a Krisztus ekklésiájában levő szent hivatalban, abban vétettem kegyelmetek ellen, hogy kegyelmetek híre és engedelmé nélkül, a szent sacramentomoknak kiszolgáltatósokra vettem tisztátalan kezeimet, a melyért méltó lettem volna a canon szerint, hogy egész életemben az ekla szent tisztól és kenyértől megfosztattam volna kegyelmetek által, a minthogy ez méltán, a canonok erős és kimondott sententia szerint, a nyakamba is büntetésül a szent atyáktól vettetett. De tiszteletes atyám uraim! nekem e vétket engedje meg kegyelmetek, ily grátiát kérő szegény bűnös szolgájának. És kötelezem magamat, íme a tiszt, atyák előtt, ezen én magamtól adott reversalisommal (a reversalis, latin nyelven mellékelve van) hogy ha ennekutána magamat ily vagy ehhez hasonló vétekkel a canon ellen és reversalisom ellen megrovatnám, tehát az egyházi szent hivataltól végképen, minden grátia nélkül megfosztott legyek.

5. Béládi István, szárszói tanító, ki seniora ellen a superintendens előtt, be nem bizonyított aljas rágalmakat szőtt, a püspöki gyűlés által papi tisztjétől megfosztatott, hosszú dolmánya¹ a szabó által térdig körülvágatott, azután, hogy a szőládi templomban a seniort a nép előtt ünnepélyesen megkövette, a papi társulatba visszavétetett.

1752. Tengőd. Az ekla megkerestetett, hogy az ekla beleegyeztével excommunicált némely nyilvános tolvajok, kik az úri szék által megfenyítették, az eklakövetésre nehezen szánták el magukat.

A megszügyenítő büntetések közé tartozó egyházi fenytéknek egy sajtóságos alakjáról tesz Lehóczky említést,² mondván hogy: 1609-ben egy nős parázna férfi a bótrágyi³ templomban bűnbánólag kezében vesszőcsomót tartani kénytelenítettett. A penitenciának vagyis a vezeklésnek ez is egyik neme volt ép úgy mint az ekkléziakövetés.

Egy 1598-ból való németországi jogkönyvben⁴ a házasságtörést elkövető alacsony sorsú emberek büntetéséről az áll, hogy:

aki hajadon vagy házas személyekkel, az isten parancsa, esküje, becsülete és hűsége ellen vétne, -----az egyszeriben kemény fogságba tétessék, első íz-

¹) A toga szárnyának a kollégiumból való kicsapáskor történt levágását a 68. lapon, a házasságtörő asszony ruhájának rövidre vágását a 91. lapon láttuk.

²) Többször idézett művében. II. k. 85.

³) Ev. ref.

⁴) M. Abraham Saur's Straf buch. Franckfort. 1598. Nie. Bassaeus. 77. és 78.

ben egy hónapra, néhány pénzzel való büntetésen kívül kenyéren és vízen tartassék, azután a legközelebbi plébánia-templomnál, 3 vasárnapon egymás után égő gyertyával, meztelen karral és azon levő vesszővel („vesszőkkel“) vasban a templom ajtaja elé állíttassék.

A vezeklésnek érdekes példáját szolgáltatja a Franciaországban hozott következő ítélet: „A toulousi parlament (mint főlebbviteli bíróság) 1560. szept. 12-én Tilh Arnoldot, mert Martin Guerre nevét, rangját és személyét bitorolta, nejét elcsábította, s vele házasságtörést követett el, vagyonát magához ragadta s eltékozolta, a házasság szentségét megszenstelenítette, arra ítélte, hogy az artiguesi templom ajtaja előtt térden állva, egy ingben, hajadon fővel s mezítláb, kötéllel a nyakán s kezében égő viasz-fáklyát tartva, bocsánatot kérjen Istentől, a királytól, az igazságtól, nemkülönben Martin Guerre s de Rols házastársaktól, mi megtörténvén, a nevezett Tilh az igazság végrehajtójának fog átadatni, ki őt Artigues városának utczáin és utczaszögletei előtt eljárva a kötéllel nyakán Martin Guerre háza elé vezetendi, hogy egy ott felállítandó akasztófára fel akasztassák s megfojtassék, teste pedig megégettessék.“ Ezen ítélet szeptember 16-án egész terjedelmében végre hajtattott.¹

1679. jul. 16-án Brinvillier markiné atyjának és két testvérének megmérgezéséért és nővére élete ellen elkövetett merényletért hasonló vezeklésre és lefejezésre ítéltetett.²

Ugyan ilyen vezeklésről szól egy másik franciaországi ítélet, melyet 1701-ben hoztak.

Az egyházi vezeklés Franciaországban, hol önállóan, hol mellékbüntetés-képen századokon keresztül szokásban volt és pedig igen régóta.

VI. Rajmond toulousi gróf eretnység bűnéért a szent gillesi egyház ajtaja előtt nyilvánosan vesszőztatott meg. Milan a pápa követe, ki ez ítéletet kihirdette, maga végre is hajtotta.³

VIII. Lajos, a Fülöp Ágost fia, mezítláb és ingben volt kénytelen a Notre Dame egyház előtt megjelenni, hogy a főpapok által megvesszőztessék, mert az egyház törvénye ellenére az angol koronára mert vágyakozni.⁴

Egy 1774. decz. 12-én Párisban hozott ítélet szerint Callier Mátyás azon bűntény miatt, hogy Chabert Antal atyját rejtekhelyről és szándékosan két késdőféssel megölte, továbbá Chabert Lajos Antal a meggyilkolt fia, rábíznulván, hogy Calliernek czinkostársa volt, fölszólítván és többszörösen föl —

¹) Dr. Hegedűs Lajos Kandid. „Árnyak.“ Nevezetes Bünesetek Gyűjteménye. Pest. 1859. Heckenast Gusztáv I. k. 56. és 57.

²) Pitaval: „Causes Celebres Et Interessantes.“ 1735. I. k. 284.

³) VI. Rajmund 1156-tól 1222-ig élt. Kora a III. Incze pápa uralkodása idejére esik.

⁴) VIII. Lajos az Oroszlán még mint trónörökös ment az angol főurak hívására Angliába a hol Londont elfoglalta és 1216-ban János király ellenében királylyá kiállatott ki és meg is koronáztatott. Később Angol párthívei elhagyták és III. Incze pápa kiátkozta és így kénytelen volt Franciaországba visszatérni.

kérvén őt e gyilkosság elkövetésére s előtte való napon annak jelenlétében a gaztett végrevitelére szánt kés használhatóságára nézve többféle kísérletet tevé — Chabert, a fiú arra ítéltetett, hogy meztelenül, egy ingben, nyakán kötéllel, kezében pedig két fontos viaszgyertyát tartva a Notre Dame egyház ajtajánál bűnbocsánatot tartson; oda pedig az ítélet végrehajtója által talyigán vitessék, mellén és hátán ily feliratú táblával: „Atyagyilkos és apja meggyilkoltatásának részese“; megérkezve födetlen fővel és térdelve hangosan s tisztán érthetőleg jelentse ki, miszerint atyját aljas módon megölette; ezután a templom előtt felállított tuskón vágassák el jobb keze, önmaga pedig ugyanazon targonczán vitessék a Dauphin-térre, hogy itt czinkostársával együtt kerékbetöressék, majd égnék fordított arczczal kerékre fonassék, mindaddig e helyzetben maradandó, míg Istennek őt életben hagynia tetszenék. Végre az atyagyilkos hullája egy e czélra felállítandó máglyán égettesék meg, hamvai pedig bocsáttassanak szélnek; javai, valamint nevezett Callier birtoka is elkobzandók és királyi tulajdonná teendőek.¹

Ugyancsak Franciaországban 1755-ben Louis Mandrin többféle gonoszságaiért arra ítéltetett, hogy kivégeztetése előtt egy ingben, kötéllel és táblával a nyakán, kezében egy 2 font súlyú égő viaszgyertyával a székesegyház ajtajához menjen vezeklés végett.²

Az egyházi vezeklésnek ezen módja, melyet a halálraítéltekkel egy ingben mezítláb, hajadonfővel és kezükben égő gyertyával végeztek: még 1772-ben is szokásos volt Franciaországban.

Az eklézsiakövetés szertartása.³

A Botránkozottak.

„A Botránkozottak azok, és olyanok, a kik gonosz tselekedetekkel, vagy a Közönséges Társaságnak, vagy az Eklésiának egyességét, békességét megháborítják, a közönséges rend-tartást bontogatják, magános személyeknek lelki-esméretbeli akadékot, szomorúságot szereznek. Olyanok továbbá ezek, kiket a külső Tiszt-viselő a Polgári Törvények szerint fenyíték és büntetés alá von; vagy olyanok is, a kik ellen Polgári Törvényes kereset nem tartatik. A Papnak pedig nagy kötelessége mindkét rend-béliek körül dajkálkodni, a szerént, a mint tanítatunk Mát. XVIII: 15, 16, 17. I. Kór. V. 2. Thes. III: 6. I. Tim. V: 1, 2, 3, 19,20, 21. A melly szent írás-béli helyekből bizonyos az, hogy az Egyházi fenyíték Isteni rendelés; hogy a botránkozottak bűnösöket a Gyüle-

¹) „A Vérpad Titkai“. Pest. 1808. Lauffer. I. k. 29. és III. k. 39.

²) Henri Varennes et Edgard Troimaux: „Le Musée Criminel.“ Paris. Société Francais d'editions d'art. L. Henry May.

³) Kiss Gergely „Agendája“ 1755-ből. Közzétette Szerencsi Nagy István győri prédikátor Győrött, 1788-ban.

kezetben meg nem kell szenvedni; sőt, hogy a magános híveknek-is nem kell azokkal társalkodni; hogy a Lelki Pásztorok az olyanok ellen tartoznak kikelni, és őket mind magánosan, mind mások előtt kötelesek meg-feddeni, és ha a szükség kívánja, az Ekklesiából-is ki-vetni, még penitencia-tartásoknak, és nieg-jobbításoknak jeleit adják. Illyenek főképpen: a paráznák, házasságtörők, gyilkosok, tolvajkodók, káromkodók, hamis-esküvők.

Az Ekklesia-követésnek módja.

Szerelmes Atyámfiai! tudjátok az Úr Jézus Kristusnak tanítását ama példa beszéd által: Ha valakinek száz juha vagyon, és egyet el-veszté: avagy nem hagyja-é-el a kilentzven-kilentzet; és nem mégyen-é annak keresésére, a melly el-veszett, míglen azt meg-találja? és minekutánna megtalálja, fel-veti az ő vállára örülvén. Mondom néktek, hogy Hlyen módon öröm lészen Mennyben egy meg-térő bűnös emberen, nagyobb hogy nem mint kilentzven-kilentz igazakon, kik nem szűkölködnek meg-térés nélkül. Ez az előttünk álló személy a kegyes életű Híveknek seregéből el-tévelyedett vala; adván magát olly tetemes bűnre, mellyel az Istennek nyilvánosságos parantsolatját megbontotta, magát méltó haragnak és boszszú-állásnak tzéljává tette, tinéktek botránkoztatására való alkalmatosságot szerzett és arra kényszerített, hogy mind magános társalkodástokat ő tőle megvonnátok, mind pedig a szent Gyülekezetből ki-rekesztetni, kivált képpen az Úrnak Asztalától el-tiltatni kívánnátok az Apostolnak ama tanítása szerint: Ha valaki holott atyafiéinak neveztetik, parázna, avagy fősvény, avagy bálvány-imádó, vagy szidalmazó, vagy részeges, vagy ragadozó; az illyenekkel ingyen se egyetek. Vessétek-ki a gonosz embert ti közzületek. Mostan pedig engedett ő az Úr beszédének, intésének, önként kényszerítés nélkül előállott, hogy a miképpen nyilván vétkezett és botránkoztatásra való alkalmatosságot adott: úgy meg-vallja ti előttetek bűnét, és kérje annak botsánatját az Istentől, és titeket-is megkövetvén, szereteteteket s Keresztyén Atyafiúi társalkodástokat visszanyerje.

No azért bűnös személy! meg-vallod-é, hogy T. T. tzégéres vétkeiddel az Isten Törvényét meg-rontottad, ezen szent Gyülekezetben botránkoztatásra való alkalmatosságot szerzettéi, ezt meg-szomorítottad? Felel: Meg-vallom.

Bánod-é gonosz tselekedetedet, és botránkoztató életed módját? Felel: Bánom.

Óhajtod-é bűneidnek botsánatját az Istentől? Felel: Óhajtom.

Ígеред-é magad meg-jobbítását? Felel: ígérem.

Borúlj-le, és könyörögj.

Én Istenem! én szegény nyomorult nyavalyás bűnös ember, szégyenleni és átalom szemeimet fel-emelni hozzád: mert vétkeztem én Istenem ellened, és az ég ellen; nem vagyok méltó, hogy TE fíjadnak (leányodnak) neveztessem: méltó vagyok pedig óh Isten! hogy el-vezz engemet a TE szent színed elől, és hogy a TE haragod meg-emézszen engemet az alsó poklokiglan. Mit tsele-

kedjem óh embereknek őrizője! Ne szállj perbe és ítéletbe én velem; mert meg-nem állhatok előtted. Óhajtom óh Szent Isten a TE kegyelmességedet. Nálad vagy az irgalmasság és a bűn-botsánát, könyörülj rajtam az én édes Jézusomnak érettem ki-ontatott szent véérért. Biztat engemet a TE édes Atyai ígéreted, mellyben azt mondottad: Élek én Isten, nem gyönyörködöm a bűnösnek halálában, hanem hogy meg-térjen és éljen. Téríts-meg engemet én Istenem! és én megtérek hozzád. A TE Szent Lelkessel erősíts engemet, hogy én lehessen példa a bűnösöknek meg-térésekre, hogy ezután tudjam bőltsebben számlálni életemnek rövid napjait; hogy a TE Mennyei segedelmed által szent ártatlan életben járván, lehessen az én életem a TE szent Nevednek ditséretére, szegény lelkemnek örök idvességére Amen. Mi Atyánk sat.

(A Gyülekezethez fordul, és ezeket mondja:)

Szívem szerint sajnálom, hogy botránkozásra alkalmatosságot szerzettem rossz életemmel, és utálatos bűnömmel: botsánatot kérek, ajánlom magamat Kerestyéni szeretetekbe! mint meg-térő bűnöst fogadjanak könyörülő szívvel, hogy a szentekkel együtt tisztelhessem az Istent, és tanulhasam életemnek törvényeit. Minden felekezeteim vegyenek példát, és tanúságot én rólam, hogy akik állanak, meg-lássák valamiképpen el-ne essenek; a ki pedig vétkezéndik, szánja-meg, és hagyja-el bűneit, hogy kegyelmet nyerjen.

A Pap mond:

Légyen néked, a te hited és vallás-tételed szerint. Én a Kristus Jézusnak méltatlan, de hivatalos szolgálója meg-botsátom a te bűneidet, az az hirdetem azoknak botsánátját, hogy a mint szíved szerint megvallod, szánod, és el-hagyni kívánod azokat, azonképpen, meg-vagynak azok botsáttatva. Mennyei most békességgel; meglásd, hogy többé ne-vétkezzél.

A Gyülekezethez szól a Pap:

Kerestyén Atyámfiái! látatok és hallatok ezen személynek vallás-tételét, könyörgését, botsánát kérését. Elég az ilyennek a mindenek előtt lett megdorgálás: már továbbá ajánlom Kerestyéni szeretetekbe; emlékezzetek-meg ő rólla könyörgéseitekben; fogadjátok-bé társalkodásotokba; vigasztaljátok ötet, intétek és oktassátok. Azonban egyen egyen vegyetek példát és tanúságot, hogy minden gonoszt el-távoztassatok, és minden jóban magatokat gyakoroljátok, mert e kedves az Istennek előtte. Örvendeztetek az Úrban, a ki így fel-keresi, és magához hívja az el-tévelyedett bűnöst.“

XVI.

Kuriózumok.

1., Kassán a XVI. században két esetben a bűnöst arra a megszégyenítő büntetésre ítélték, hogy az utcai sarat takarítsa össze.¹

¹) Dr. Kronosnek a 93-ik lap 7. jegyzetében idézett czikke. 625.

Megjegyzendő, hogy Kassa 1347-től fogva a Schwabenspiegel szabványait alkalmazta, melyeket Budától vett át. 1404-iki státútuma után úgy látszik, hogy évről-évre alkotott státutumokat, a szükséghez képest.¹

Németországban különben a középkor végén találták ki azt a tisztán megszégyenítő büntetést, hogy nőket és férfiakat alacsony nyilv. munka elvégzésére ítéljenek. Ezeknek utcát kellett söpörniük, sétateret gondozniok, ültetvényeket öntözniük, vízfordó taligát tologatniok stb. Hogy az elítéltek általános föltűnést keltsenek, előkelő ruhájukat kellett, hogy viseljék. Bécsben ilyes büntetéseket leginkább olyan személyekre szabták ki, a kik nagyon kicsapongó életmódot folytattak. Szokás volt gonosz, veszekedő asszonyokkal büntetésből a piacot söpörtetni, a városház falát, boltozatát sikáltatni, mialatt a vásott gyermekek sárral vagy göröngygyei dobálták meg őket.² Ennek a megszégyenítő közmunkának ma is nyoma van a francia igazságszolgáltatásban a mint az a következő hírlapi tudósításból kitűnik.³

— „(Furcsa büntetés.) Franciaország egyes részeiben régi bírói szokás dívik. E szokás szerint a bíró a kisebb pénzbüntetések és elzárások helyett a bűnöst arra ítéli, hogy valami a köznek hasznos munkát teljesítsen pl. utcát söpörjön, szobrot tisztogasson stb. Condé-sur-Noireauban a bíró nyáron három napi utczasöpítésre, télen egy vagy két napi hó-lapátolásra ítéli a bűnöst. A legszebb a dologban, hogy kellő anyagi ellenérték mellett a bűnös helyettesítheti magát valakivel.“

2.1638. júl. 28-án Debreczen v. tanácsa Tállyai Szabó Jánost, a ki gránát mentét, kést és selyem övet lopott arra ítélte, hogy: bár méltó volna az akasztófára, de megtekintvén könyörgését — —: maga nyakába istrángot vetvén, az piacon lévő akasztófa alatt kiáltsa meg, hogy az ki olyan vétekenben úgymint lopásban, az minemüben eo deprehendaltatott, tapasztaltaiig akasztófa lészen büntetése.⁴

3.1647-ben Munkácson Sánta Magda csavargó leány 18 tallért lopván el, a tanács tekintettel terhes állapotára, arra ítélte, hogy a hóhér istrángot tegyen a nyakába, az övet is verje meg és háromszor kiáltsa, hogy: lopásért megérdemelted volna a halált, de kegyelemből csak így büntet most a tanács és a városból kiűz.⁴

4. 1657. decz. 17-én kelt följegyzés Debreczen v. jegyzőkönyvében: Balog Mathé és Kulin István supplicálnak és sokan is törekednek életek maradásáért, mivel igen iffjak volnának.

1) Sziklai és Borovszky: „Magyarország Várm. És Városai.“ I. k. „Abauj-Torna Várm. És Kassa.“ Bpest, 1896. Apollo. 89.

2) Rúd. Quanter: „Die Schand. U. Ehrenstrafen.“ Dresden. Dolirn. 188—191.

3) „Az Újság“ napilap 1905 október 28-iki száma.

4) Zoltaí Lajos városi s. levéltárnok jegyzeteiből.

5) Lehoczky Tivadar közlése.

Conclusum: Respectalta az T. Tanács iffjui idejeket, életek meg marad; de az faragott nyárfát vállokon kivivén, kiálcsák meg, hogy olyan koporsót érdemlettek volna, ha a Tanács kegyelme nem járult volna hozzájuk.

Ónodi Györgynek penig és Balinkó Istvánnak házfelverésekért kerék volna ádgyas házak, de csak fejek elesik és meghalnak.¹

5. 1720. decz. 9-én Szamosujvárt egy asszony törvénytelen gyermeket szült; azért megkötözték és a templom udvarán hagyták egy napig, hogy mindenki reája köpjön, azután kiűzték a városból. Csak egy hét múlva térhetett vissza.²

6. Komáromban a szerető-tartást fejevétellel büntették. 1700-an innen ennek már nem halál, hanem az úgynevezett kocsihúzás volt a büntetése. Ugyanis az illető személynek dobszó mellett kocsit kellett húzni népesebb utcákon s miután ezt megtette, a hóhér által kiűzetett a városból. Ily büntetést kapott Varga Anna, Valaka Anna és Szedláczy Anna. Ez utóbbi három napig húzta a kocsit.³

7. 1738. márczius 4-én Kecskemét v. tanácsa által hozott ítélet: Berényi Mihályné ellen die 26^a Januarii 1738 peragált inquisitió elolvastatván, melyből sokrendbeli Isten ellen való káromkodási megbizonyosodtak, e mellett sok éjjeli nappali gonosz személyekkel való társalkodása és dorbézolása is nyilvánvaló lévén, azért hogy illetén gonosz személyek által valami formán tűz támadás ne légyen, melyből az egész városnak romlása következhetik, annak eltávoztatására háza rontassék el földig, maga pedig mind férjével edgyiitt a városbul proscibáltassék, el végeztetett.⁴

8. A^o 1764. die 28° Mártii. Hadzsity Péter város bírása praesideálván celebráltatott privilegiált Baja városának Sessiója: melyben Jeffta Petrovics városunk lakosa és szabó mester ember azon panaszkodva megjelent, hogy Istvánmegyén lakó Horváth János Örsze nevű feleségénél, ugyan ide való Szilágyi István felesége jó szántából való vádolása után keze között talált egy szoknyát mely tőle ellopott és éppen akkor árulván el akarta adni, mely Horváth Örszét kérdezvén benevole vallja hogy nemcsak az légyen az első, hanem azonkívül még hetet eladott, amint az Inquisitiobul is kitetszik, oly móddal hogy Jeffta Petrovicsnak Doloscsák Marinka nevű szolgálója estvéneként egyszer is, másszor is a boltból lopta és bajai Risztó Kalácsia Jela nevű feleségéhez szomszédságba hordotta, kinek is azután a Jela eladás végett adta, azonfelül három nadrágot és egy Salavárit és egy flanel pruszlikot, melyeket is a kinek adta, már kézhez került, tudniillik Sebők Pál Katuska nevű felesége

¹) Zoltai Lajos adatai.

²) Szongott Kristóf: „Szamosujvár Monographiája.“ II. k. 370.

³) Takáts Sándor: „Lapok Egy Kis Város Múltjából.“ Komárom, 1886. Ziegler Károly 141.

⁴) Dr. Szilády Károly főlevéltárnok közlése.

tudván, hogy lopott jószág legyen mégis megvett tőlük egy egész rája szoknyát három nadrágot és egy varratlan Salavárit, melyekre közakarattal így végeztük büntetésünket: Hogy noha említett Doloscsák Márinka szolgáló a bács-i tömlöczöt megérdemelte volna, de könyörületeséggel viseltetvén hozzája, mivel maga vallása szerint már Pécsről is kiküldetett és ezen rász szokását még sem hadja, hanem még nagyobbban folytatja, magának megjobbítására, másoknak pedig eleven példájára úgy azon Istvánmegyei Horváth Jánosnak özse nevű felesége ki már bács-i tömlöczben is ez előtt sokáig sanyargatott dob szóval az egész városon meghordoztatván, hat helyen az utcán egyenkint öt-öt korbácsot fognak szenvedni, és azután a városból örökösen ki csapattatni; az inventált csekély jószága pedig azon Marinkának a kárlétei megtérítésére fog megtartatni. Risztó Kalácsia.Jela nevű felesége pedig azon «ladott jószágot kiváltván mivel már egészen megromlott és a kárvallott vissza nem veheti, büntetésül a városházába fogja hozni, nemkülönbén Sebők Pál Katuska is, és a kárvallott Jeffta Petrovicsnak a Jéla által eladott jószágokat lélek ösniéret szerint aestimálván 23 frt 85 kr-ra, a kárnak visszatérítésére fog fizetni. Sebők Pál Katuska pedig 7 frt 50 krt. Azonkívül noha ezek is a kicsapattatást megérdemlenék de jóbulásukat remélvén a városban lakása ugyan mindakettőnek megengedtetik, de mivel ezen egész tolvajságnak a Jela vala az oka, az olyatén dolgoknak jövődöbéli eltávoztatására a mostani házát egy hét alatt eladván szomszédságból lakó helyet magának máshol keressen.¹

9. A° 1764. die 22-a 8^{bris} Hadzsity Péter város bírása praesideálván az egész tanács jelenlétében celebráltatott privilegiált Baja városának senatorialis Sessioja, melyben examináltatott az elmúlt pénteken estve áristomba az Vachter és város hajdúja által behajtatott Szabó Julis, ki ezelőtt 3. esztendővel Komáromban szolgálván fattyat (mely most is nála vagyon) kapott, most pediglen a Kakasban lakik, Baján az Ábrám Pácsics házától hajtatott be, a hol már sokszor a szomszédság hogy az Pacsity háza egész bordélyház volna, panaszkodtak. — Nemkülönbén Sztrapkó Panna, a ki vallja, hogy Báticaséken lakván már az ura 5 esztendeje hogy elhagyta, bizonyos betyártól teherbe esett, most pedig Kakasba lakik, ki is hasonlóképpen azon Pácsics házánál fogatott meg Bük József és Bernárd János betyárokkal a hol úgy Bernárd János, mint maga is a Szabó Julis vallják, hogy azon éjszaka együtt hálván, mihelyest öszve feküdtek Istennek 6-ik parancsolatját azonnal által hágták: melyre Deliberáltatott: Hogy Szabó Julis paráznsága miatt 20. korbácsot szenvedjen, azután a városbuM eltiltatik privative, Bernárd János pedig a szokott 12 frt bika pénzt-büntetésül

¹) Baja v. jegyzőkönyveiből.

²) Bikapénznek nevezték a „kurvázkodók birságát“ — Veszprém megyének 1763-ban hozott egyik státútuma szerint.

Kolozsvári és Óvári: „Corpus Statutorum.“ V. kötet első fele. 628.

le tegye, Sztrapkó Panna pedig mivel nagyon terhes volna, és semmi olyas rász most ellene nem hallatott, a városbul minden testi büntetés nélkül, úgy Bük József is perennaliter eltiltatnak; Ábrahám Pácsics pedig végsőképpen mind feleségestől megintetik, hogy ily személyekkel ne tartsanak, a város különös büntetése alatt.¹

10. Anno 1768. die 20^a Maji. Nagy István város bírása praesideálván celebráltatott Baja városának senatorialis Sessioja. 2° Lokovicz János tanácsunk tagja azon panaszkodik, hogy 16^a current Vaiszenmajer Vitus a város korcsmáján elsőben garázdálkodván, azokat vexállyal kezdte, kik a Magazinumba Nepomucenus szent János tiszteletére épített kápolnában processioval voltak, ilyképpen: hogy micsoda hasznát vették sétálástoknak, valamennyien bolondok vagytok, kik oda fáradtatok, mit fog az a János nektek segitenyi,, ha akartok valamit kérni menjetek a Mesterhez, nem a legényeihez, hiszen a szentek csak az Istennek legényei, az is hunczfut a ki azt mondja hogy Nepomucenus szent János nektek segíthet és az Istennél esedezésével valamit véghez vihet, óh ti kis hitűek, és több ilyeneket, melyet noha Vaiszenmajer Vitus a tanács előtt csak himlönyi s hámöllyi akarna, de elhívattatott bizóságok úgymint Pék Antal ide való német iskola mester és Miller Félix asztalos szórul szóra mindeneket úgy vallanak, sőt ha szükség hozná magával hitűeknek letételét offerálják, deliberáltatott. Noha ily Istentelen beszédért szentek gyalázataért megérdemelné, hogy a nyelve a nyakacsigáján kimetzettetnék, tekintvén mindazonáltal azt, hogy mivel korcsmán történt netalántán a mint maga is előadja részességből cselekedte volna, azért is inegjobbúlását remélvén 12 forintokat Nepomucenus szent János oltárja számára büntetésül mindjárt le tegyen, ki még azon pénzt le nem teszi, az áristombul ki nem bocsátatik, melyet is ha ma le nem tenné holnap reggeliül fogva kezdvén 14 egész nap vason az utcákat fogja talicskával mindeneknek példájára tisztogatni, ha pediglen ezután legkisebb fog ellene hallatni, minden könyörületeség nélkül legnagyobb gyalázattal fog a városbul örökösen ki csapattatni.²

11. Anno 1769. die 19^a X^{bris}. Vieland Józsefváros bírása praesideálván Nagy István, Popovics Miklós, Marschall Péter, Zokovics János, Piszár János, Gyukity Jephtha és Jerkovics János öszve hívatott tanácsbeli urak jelenlétében celebráltatott privilegiált Baja városának extraserialis Sessiója, melyben Nemes gyalog Károli Regimentje-beli v. Káplár Horváth János itt Kuttlár János, Spirák Mihály és Sulvaj János, közkatonákkal verbunkon lévén, azon panaszkodik, hogy Kuttlár János — Mária Magdolna napjától fogva magának egy kurva személyt tart, a kivel gyakran a quártélyán együtt lakik és hál. Behívatván azért azon kurva Máriankov Boris nevű személyt, ki külömben Rác-Almászon születettnek és özvegy asszonynak vallja lenni magát, ki is examináltatván

¹) Baja törvényhatósági joggal fölruházott város jegyzőkönyvéből.

²) Baja törvényhatósági joggal fölruházott város jegyzőkönyvéből.

benevole kibeszéli, hogy mióta a nyáron Sz. Máriáról a katonaság ide jött, az öte mindéig vele él és tőle már két holnapja hogy teherbe is esett. Melyre Deliberáltatott: Jól lehet hogy az illetén személyeket újonnan jött királyi parancsolat tenora szerint hóhér által köllene kicsapatni, de mivel az olyatén büntetés városunk sphaeráját excedálná azért is 11. elrendelt Státiokon 5 vágás bikacseket hogy szenvedne megérdemlené, vévén mindazon által reflexióba terhes voltát az ily megverettetéstől absolváltatik; hanem magának jövendőbeli megjobbítására másoknak pedig eleven példájára a városból gyalázatosán hegedűvel dob szó alatt ótczáról-utczára meghordoztatván örökösen kicsapattasson. — Kutlár Jánosnak parázna élete pedig a Nemes Regimentnek legelső postán megirattasson.¹ —

12. Ugyancsak Baja város tanácsa 1767. januárus 23-án azt az ítéletet hozta, hogy Takács Ruzsi minthogy mint tolvaj, mint kurva a mint maga vallja, hogy most is törvénytelen ágyból terhesegett meg, mint pediglen részeges, a mint tegnap is tapasztaltatok, azért is emlékezetbe vévén terhes voltát, testi büntetéssel melyet valóba legnagyobb megérdemlett, nem fog illetetni, hanem a városból gyalázatosán dob szó alatt meghordoztatván mindenek példájára ki csapattatik.²

13. 1772. júl. 20. Szamosujvárt feljöttek a polgárok a tanácsházhoz és panaszt tettek arról, hogy P. Bogdán most szerdán (böjtnapon) a timárháznál sonkát evett; erre a bíróság azt határozta, hogy vétkes 2 napig zárassék el és pénteken a sonkát kössék a nyakára és ügy álljon 3 óráig a tanácsház ajtajában.³

¹) Baja v. jegyzőkönyvéből.

²) Ugyanonnan.

³) Szongott Kristóf hivatkozott műve. II. k. 372.

**NEGYEDIK RÉSZ:
KÉTFÉLE HALÁLOS BÜNTETÉS.**

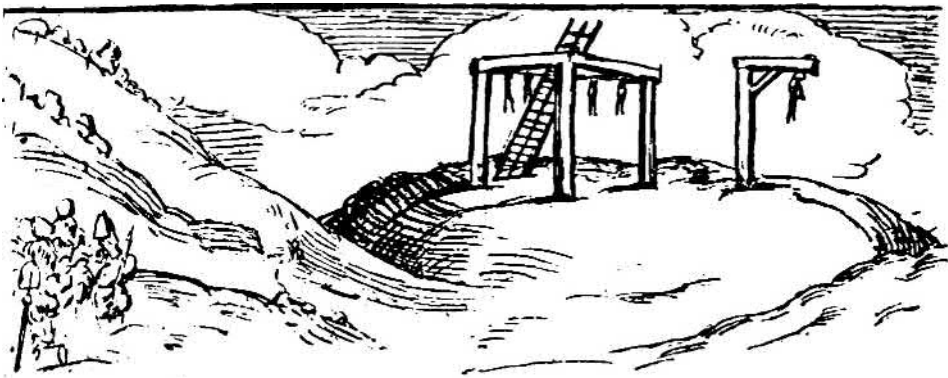

AKASZTÁS.

I.

Az akasztófákról általában. Az akasztás régi módja.

A megfojtás ősrégi időktől fogva szokásban van keleten. Alkalmazták ezt a büntetést a görögök, a rómaiak is.

60.

Egy és négy ágú akasztófa 1571-ből.

A zsidóknál a kivégzettek hulláit, elrettentő például, kiszokták volt akasztani a napra és ott hagyták naplementéig. De a megfojtás és a hulla kiakasztása két külön és egymástól független aktus volt, mert a más módon kivégzetteket is kiakasztották.

Az elítéltnak akasztófán való kivégzéséről azt állítják, hogy újabb szokás lenne. Constantinus Magnus római császárnak tulajdonítják, hogy a keresztrefeszítést, a Jézus tiszteletére eltiltván, helyébe az akasztófát hozta be.¹

¹) Rud. Quanter: „Die Leibes U. Lebensstrafen Bei Allen Völkern Zu Allen Zeiten.“ Dresden. 1901. H. R. Dohrn. 179. és 180.

Jakobi Döpleri „Theatrum Poenarum.“ Sondersliausen. 1693. II. k. 202.
Const. Magnus 282—337-ig clt.

Ha hitelt adhatunk Anonymusnak: az akasztás szokásos volt őseinknél, bejövetelük idejében már. Ő azt jegyezte föl ugyanis, hogy: „Hungvár Laborcz nevezetű ispánját Álmos vezér vitézei üldözvén s elfogván, egy folyó mellett azon helyen fölakasztának.“ Továbbá, hogy a magyarok „Zobort a nyitrai vezért egy magas hegyre vivén, fölakaszták.“¹

Péter királyról tudjuk, hogy fölakasztatta az ellene összeesküdt főurakat.² A nemtelen tolvajokat Szent László királyunk idejében akasztófára ítélték.³

61.

Fenyegető levél a XV. századból. Rajta egy kétágú akasztófa képe.

IV. Béla idejéből föl van jegyezve, hogy Lőrincz országbíró és mocsonyi ispán a Szörényi bánság védelmében legyőzvé a bolgárokat, sokat közülök fölakasztatott a Duna partján és a bánság nyugalmit helyreállította.⁴

¹) Szabó Károly: „Béla Király Névtelen Jegyzőjének Könyve A Magyarok Tetteiről.“ Pest. 1860. Rát Mór. 21. és 49.

²) Szilágyi Sándor: „A Magyar Nemzet Története.“ Bpest, 1896. Athenaeum II. k. 39.

³) II. k. 2 f: Ha szolgát érnek lopáson rajta és meg nem válthatja magát ára szerint, vágják le az orrát. Ha pedig másod ízben fogják meg, akasztják föl.

II. k. 11 f: Ha szabad embert vagy szolgát lopáson kapnak, akasztják föl.

⁴) Szilágyi idézett műve II. k. 643.

Rudolf király idejében akasztással büntették azokat a katonákat, kik a nemesek és jobbágyok szekereit és lovait a saját személyük vagy portékáik szállítására céljából elvették.¹

A Hármaskönyv I. r. 15. cikkelyében pedig az áll, hogy a tolvajokat föl kell akasztani, a rablókat karóba húzni vagy kerékbe törni, a többieket (a gyilkosokat) pedig le kell nyakazni.

Akasztófával büntették a régi magyar jog szerint nemcsak a tolvajokat, hanem a katonaszökevényeket és rablóvezéreket is.²

Szóval: az akasztás szokásban volt hazánkban elejétől fogva.

Kezdetben bizonyára élőfák ágaira húzták föl a gonosztevőket. De alighanem ez volt a szokás később is nálunk. Két régi följegyzés legalább arra mutat. Egyik, a mely 1291-ből való, így szól:

„Pervenit ad arborem platani, qui dicitur akasztofa.“³ (A platanus plántát, vagy terebélyes fát jelent.)

A másik 1313. évi följegyzés ez:

„Una magna arbor Ilicis Akasztofa dicta.“ (Rex tölgyfa.)⁴

Abból, hogy kezdetben élőfák ágaira akasztották föl az elítélteket, az következik, hogy az akasztófa legrégebb alakja az egy ágú: Γ és a T formájú.⁵

A két ágú: TT valószínűleg későbbi.

Az akasztófát sokáig fából és nem más anyagból készítették. Valamennyi ismeretes neve ezt mutatja. U. m:

akasztófa,
bűnfá,
háromfa és
törvényfa.⁵

¹) 1905. évi decr. 29. ez.

²) Dr. Márkus Dezső: „Magy. Jogi Lexikon.“ Bpest. 1900. Pallas. III. k. 897.

³) Wenzel Gusztáv: „Codex Diplomaticus Árpád. Continuatus.“ X. k. 60.

⁴) O. I. dipl. oszt. 1313/1393.

⁵) A T alakú, két elítélt kivégzésére való akasztófa hazánkban ismeretlen. Másutt használták.

⁶) Törvényfa: Szlemenics Pál: „Magyar Fenyítő Törvénykönyve.“ 5 kiadás. 1832. Heckenast. 95.

Debreczeni ítélet 1657-ből: Az tanúk vallásibul ki tettik, hogy az I. asszony (Kasza Pálné) ott is, hol ezelőtt lakott suspecta volt, itt is azon rossz cselekedetét tetézte gonosz életével az tanuk világosságra hozván derekassan kerítőségét és orvságát, minek okáért mint kerítőt kössék lófarkára, hordoztassék meg az törvény fáig s kösse fel Lengyel János. Zoltai Lajos városi s. levéltárnok jegyzeteiből.

Törvényfa, bűnfá: Czuczor és Fogarasi „Magyar Nyelv Szótára.“ Pest, 1864. Emich G. I. k. 78.

Háromfa, háromfa virága: ugyanott II. k. 1424. Háromfa gyümölcse, címere. „Magyarnyelv“ című havi folyóirat. A Magy. Nyelvtudom. Társ. megbízásából szerk. Szily Kálmán, Zolnai Gyula és Gombocz Zoltán. Bpest. 1905. „Magy. Nyelvtud. Társ.“ 2 füzet.

Ezek közül az első lesz a legrégebb. Használták ezt a kifejezést a mint látjuk, már a XIII. században.

„Akazthowhegy“ és „Akazto beerc“ elnevezés előfordul XIV. században kelt okmányokban.

Akasztófáról szó van még sok helyt. Többek közt a XV. század közepéből való Bécsi Codexben: „Az akazto fara akaztatéc: appentus est in patibulo.“¹ „Akasztóliely“ kifejezést megtaláljuk az 1487. évből való Gyöngyösi Latin-Magyar Szótár-Töredékében: „Calvarie locus dictus: quod in eo dampnati capite truncabantur: Nyak vagho helj: akazto helj.“²

A XVII. században hazánkban és valószínűleg másutt is, a két ágú akasztófa volt általános használatban. Ezt tanúsítja az a két ágú akasztófát ábrázoló tollrajz, a mely Kassa városának — egy 1652-ben hozott ítéletet tartal-

62.

Paradeiser ezredesnek és társainak kivégzése 1601-ben.

mazó — jegyzőkönyvének márgóján látható s a mely épen olyan mint a 61. számú — a XV. századból való — képünkön levő.³ De erre vall Gyöngyösi Istvánnak „Chariclia“ című költeményében előforduló „háromfa“ kifejezés is. Az illető versszak így hangzik:

¹) 54. lap.

²) Melich János. Bpest. 1898. Akad. 146.

³) A mely megfelel a Leonhart Fronsperger: „Von Kayserlichen Kriegsrechten“ című Majna m. Frankfurtban 1565-ben megjelent művében egy táborigény képen látható ábrának.

Kétségtelen tehát, hogy a XV. XVI. és XVII. században a két ágú akasztófa széltében használatos volt. A nélkül azonban, hogy az egy ágút kiszorította volna.

„Noha azt kívánom, karóban száradjon,
Avagy háromfára csakhamar akadjon.“¹

Háromfának pedig azért mondták az akasztófát, mert három gerendából állott, melyből kettő a földbe volt állítva, megfelelő távolságra egymástól, a harmadik gerenda pedig a másik kettőnek a felső végét kötötte össze.

A „háromfa“ elnevezést azonban jóval a Gyöngyösi kora előtt, már a XVI. század derekán használták. Megtaláljuk azt Tinódi Sebestyénnek „Eger vár viadaljáról való énekében“ ott a hol az áruló Hegedős hadnagy kivégzéséről van szó ekképen:²

„Hegedős Istvánt hivaták, megfogák,
Csöpögteték, erőssen megvallaták.
Parancsolának hogy fel akasztanák
Vár piacznán három fát állatának
Nyelve vallasa szerént³ fel akaszták
Az párttartók fülöket mind lecsapták.⁴

A „három ágú palota“ gúnyos kifejezés szintén akasztófát és pedig 3 oszlopos vagyis 3 lábú akasztófát jelent.

Egy régi tréfás beköszöntőben van erről szó, melylyel Dr. Kayser Szilárd szabadalmi bíró ismertetett meg bennünket és a mely így hangzik:

„Jó napot, rossz szerencsét kívánok tenéked, te szőrös üstökü, fa-talpú, vékony tudományú, nem ékes szólású, mocskos emberi állat.

Áldjon meg a pápa, fosson le a kánya; hogy a juhászok társszekere vonójának a rúdja nyergelje meg a te s.....t, hogy még három hónap múlva is sírva szedegess forgácsot a bakonybéli erdő napkeleti részének zavaros öblében.

Mit hallgatsz mint a süket disznó a törökbúzában? Ha nem akarod hogy bemocskoljalak, add meg a tartozásodat, te muskotály-szemű, istentől elrugaszkodott, poklot túlnyargaló, kaján teremtés.

Vagy ha jobban tetszik a három ágú palota, segítsen oda a nagyszemű Jupiter. Én is ott leszek a temetéseden három szelindekkel. Holtod után holló üljön a púpudra és súgja a füledbe: amen!“

A háromfa elnevezésből meg néhány más adatból ítélve a XVI. és XVII.

¹) „Gyöngyösi Istvánnak költeményes maradványai, melyeket egybeszedett.-----“
Dugonics András. Pozsony és Pest, 1796. Ländlerer. I. k. 279.

A szóbanlevő költeményt Gyöngyösi 1700-ban írta.

²) „Cronica Tinódi Sebestyén szörzése; Első részébe János királ halálátul fogva ez esztendeig Dunnán innét Érdél országgal lőtt minden hadak vesződelmek, revidedon szép nótákval énökbe vadnak. Más részébe külömb külömb időkbe és országokba lőtt dolgok Istoriak vannak. Colosvárbá 1554. esztendőbe.“ Eger vár viadaljáról való ének Harmadik része. A 970. sortól kezdve.

³) vallomásához képest.

⁴) a pártütők fülöket lesütötték.

században nálunk rendszeren fából készítették az akasztófát,¹ mely az egykorú képek szerint néha egy, többnyire két ágú volt, vagyis egy avagy két oszlopból állott. 3 és 4 ágú akasztófára vonatkozó hazai adatot abból az időből nem ismerünk. Külföldi képet igen.

Abból a két századból kőből épült akasztófa emléke nem maradt. Valószínű, hogy hazánkban akkor — a XVII. század elején legalább — csak elvétve, inkább a városokban létezett kőből épült akasztófa. Erre vall Szabolcsvármegyének 1607-ben hozott azon státútuma, hogy minden város és falú határán 15 nap alatt akasztófát kell állítani.² Már pedig ennyi idő alatt csakis fából lehetett azt elkészíteni.

Később úgy látszik széliében a köakasztófa volt szokásos, vagy legalább az is nagyon gyakori volt. Történetírók, régiségbúvárok és más szavahihető öreg emberek sokan láttak még ilyen építményeket, melyeket az abszolút kormány az 50-es évek elején lebontatott.

Ezek a múlt században még főnnállott — kivételesen 2, igen sokszor 3, rendszeren pedig 4 ágú — kőből épített akasztófák oszlopait fölül fa-gerendákkal kötötték össze.

Hogy szabályszerűn minden helység határán kellett akasztófának lenni: azt nemcsak Szabolcs vármegyének hivatkozott és Szathmár vármegyének avval egyidőben, 1607-ben hozott státútuma³ és Gr. Eszterl ázy Antal kurucz generálisnak 17C6-ban Veszprém vármegyéhez intézett rendelete,⁴ hanem Petőfinek „Okatootáia“ című 1847-ben írt költeménye is bizonyítja.

A költemény így szól:

----- Azzal vagdalkoznak némelly
Nem t'om miilyen emberek,
Hogy ez országban nyilvános
Épületek nincsenek.
Mit? nyilvános épület nincs?
Hát az akasztófa mi?
S ezt bizony majd minden falu
Határában láthatni.

¹) A XVII. század végén Németországban is csak itt-ott, kivált nagy városok mellett lehetett látni kőből épült akasztófát, vesztőhelyet.

Jacob Döpler: „Theatrum Poenarum----- Oder Schau Platz Derer Leibes U. Lebens Straffen.“ Sondershausen. 1693. Heinr. Schönemarck I. k. 612.

²) Kolozsvári és Óvári: „Corpus Statutorum.“ III. k. második folytatása. 44.

³) „Ki kell hirdetni, hogy minden helységben akasztófát, kereket, láb- és kézvasat, karót kell a gonosztevők megbüntetésére készíteni és állítani, 12 frt büntetés terhe alatt.“

Kolozsvári és Óvári: „Corpus“ stb. III. k. 2. folytatás. 47.

⁴) „Intimálom a nemes vármegyének, hogy maga grémiumában minden falu és város határában akasztófákat erigáltasson és csináltasson, melyek sub poena mulctati két hét alatt mindenütt el is készüljenek.“

Thaly Kálmán: „Gr. Eszterházy Antal Kurucz Generális Tábori Könyve.“ Bpest. 1901. Magy. Tud. Akadémia. 8.

Ez a tömérdek akasztófa azonban korántsem azt jelentette, hogy a kivégzés nálunk mindennapos dolog volt! Nem az volt annak a rendeltetése

Pika Gáspár és 31 társának kivégzése 1672-ben.

hogy lépten-nyomon fölhúzzanak rá valakit, hanem az, hogy elretentésül szolgáljon, hogy elijesztesse az embereket a bűntettek elkövetésétől.

A kőakasztófák 2 oszlopos alakját a múlt században kivételesnek mondtuk, mert ilyenre vonatkozó adatunk csak kettő, illetőleg három van, a mint azt később látni fogjuk.

A 3 ágú vagyis 3 oszlopos típusra a XIX. századból négy példát tudunk.¹ Ezt a típust Veszprém vármegye 1751. évben hozott státútuma „szokásos alaknak“ mondja.

Adataink egybevetéséből arra a következtetésre jutunk, hogy hazánkban a XV. a XVI. és XVII. század rendszerint fából ácsolt akasztófáit idővel részben legalább, kőből épült akasztófák váltották föl és pedig eleinte valószínűleg két ágúak, azután három és utóbb négy ágúak.

64.

A nagyenyedi két ágú akasztófa.

Úgy látszik, hogy a XVIII. század derekán a három ágú volt divatban. Annak a századnak a második felében valószínűleg, a XIX. század első felében pedig kétségen kívül a négy ágú volt leginkább elterjedve. Utóbbi állításunk mellett számos teljes hitelt érdemlő szemtanú bizonyít, a kiknek előadásából 14 négy ágú akasztófáról szereztünk biztos tudomást.

¹⁾ Ezen négy akasztófa közül egynek, a pozsonyinak, csak alapja volt kőből, oszlopai fából voltak.

Képeink mutatják, hogy ezek a régi akasztófák nagyon magasak voltak, már csak azért is, hogy elrettentésül szolgálván messzire láthatók legyenek. Ez okból magaslatra szokták azokat fölállítani vagy a városok kapui elé, a hol helyzetüknél fogva szembeötlők voltak. Állítják, hogy szabály lett volna, hogy az akasztófa olyan magas legyen, hogy egy lovas katona föltartott lándzsával ellovagolhasson alatta.¹

Az alkotmány magas lévén, létrán vitték föl az elítéltet a keresztgerendához, a melyről lecsüngő kötélből a hóhér hurkot vetvén nyakára, a létráról letaszította s így megfojtotta. Némely hóhér megfojtás helyett kicsavarta a

65.

Akasztóhám előlről.

66.

Akasztóhám hátulról.

delinkvens nyakát² vagyis az első nyakcsigolyát a másodiktól a fej fölemelésével és félrefordításával elválasztván, a gerinczagyat megsértette. Minek

¹) Paul Swanfelder: „Die Todesstrafe Im Mittelalter.“ Bibliothek Der Unterhaltung U. Des Wissens. Stuttgart. Herrn. Schönlem. Jahrg. 1882. III. B. 210—220.

A M.-Vásárhelyt 1854. márcz. 10-én kivégzett három székely vértanú (Horváth Gálfy, Török) számára fölállított akasztófák magassága 3 öl, több mint hatodfél méter volt. Kacziány Géza: „Magyar Vértanúk Könyve.“ Budapest. 1905. Vass József. 136.

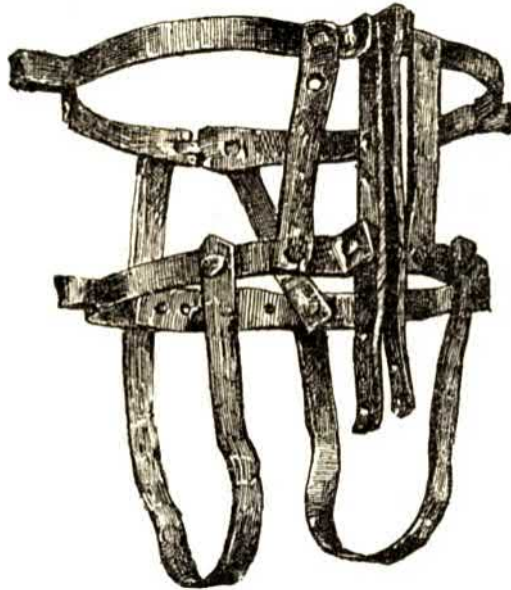
²) Hogy a nyak-kitekerés szokásos volt, tanú rá Petőfinek „A Zsiványság vége“ cz. költeménye, a melyben ez áll:

„Hogy kimúlj, szikrát sem fáradsz magad,
Kitekeri a hóhér a nyakad.“

következtében agyhüdés folytán a halál azonnal beállott. A hóhérnak pribékjei az elítélt lábának kézzel vagy újabban kötéllel való húzása által segédkeztek.

Az akasztásnak erről a régi módjáról egy francia forrás a következőket írja: „Az akasztófára ítéltnek három kötelet kellett nyakán viselnie. Kettő kisujj vastagságú volt, hurokkal ellátva, melylyel a szerencsétlent megfojtották. A harmadikkal a hullát dobták le az akasztófáról. Legelőször a hóhér ment fel a hátsó részen, azután egy kötéllel az elítéltet segíté magasra. Miután a gyóntató atya az utolsó vigasztaló szavakat elmondá, a hóhér eldobá az elítéltet térdével a létráról — úgy, hogy az függve maradt. Csakhamar azután megfojtá a hóhér a szerencsétlent.“¹

A múlt század derekán már nem létrán hurczolták föl a kivégzendőt, hanem — egy külön kötélén — csigával húzták a magasba s a hóhér létrán mászott utána. Ehhez a csigán való fölhúzáshoz egy szíjból készült hámszerű

67.

Akasztóhám vasból. Elölről nézve. A sepsi-szt.-györgyi Székelymúzeumból.

készüléket adtak rá az elítéltre, melyen hátul egy karika volt s ahhoz erősítették meg a kötelet. A kötél a magasban levő keresztgerendára alkalmazott csigán volt keresztül húzva.²

¹) „A Vérszék Titkai.“ Pest. 1868. Lauffer. I. k. 42.

²) Lehet hogy már korábban használtak nálunk is ilyen készüléket, melyről Heinr. Rothern. 1748-ban megjelent művében azt írja, hogy „az elítéltre egy bizonyos erős szíjból való és csattos hámot vagy övét adtak rá, mely a lába közt megy át és a derekához erősítetik. Ezen az övön egy kapocs van, melybe a fölhúzó kötélnak egyik végét beleakasztják. Némely helyen az a szokás, hogy fönn a csigán átvont és a földig leeresztett kötélnak egyik végére egy keresztfát kötnek. Ezt a keresztfát hátulról az elítélt lába közé dugják és azután elülről keresztbe fordítják. E fölött a keresztfa fölött a kötélén, kissé ma-

A gróf Kreith Béla ereklye múzeumából való és a 65. és 66. sz ábrán látható hámost' az aradi hóhér, a Haynau Gráczból magával hozott házi hóhérja' csináltatta Pesten.

Az itteni nyugalomba vonult hóhér adott hozzá mintának egy ócska, alighanem Brünnben készült akasztóhámost. Evvel az újonnan s arra az alkalomra készült hámmal akasztották föl Noszlopy Gáspárt, a magyar függetlenségi harcz egyik legtevékenyebb szerepvívőjét, inegjubál Károlyt, a kiről azt állítják, hogy a siralomházban őszült meg és Sárközy Somát. A kivégzés 1853-márczius 3-án a ferenczvárosi akkori temető mellett történt, a hol a néző közönség számára tribün volt fölállítva, a melyre pénzért adtak jegyet!³

A székely vértanúkat: Gálfy Mihályt, Török Jánost és Horváth Károlyt szintén ilyen módon akasztották föl Maros-Vásárhelyt 1852. márczius 10-én.

68. Az előbbi vashám felöltve. 69. Előlről. Ugyanaz hátulról.

Schuller pesti hóhér már a 40-es években használt hámost.

De korábban is szerepelt nálunk a fölhúzó hám és pedig 1839-ben, a boszniai határszél közelében egy kivégzés alkalmával, melyet a brünni hóhér, a Kozarek atyjának a testvérbátyja hajtott végre.

gassabban külön kötelékek vannak, melyeket a gonosztevő karja alá kötnek, nehogy a fölhúzáskor fölbukjék, vagy félre forduljon.“

„Der Peinlichen Processe Rechtsgelehrte Kunst.“ Leipzig. 1748. Johan Samuel Heinsius. 532 -34.

¹⁾ A Bott József állatorvos-gyepmester és özv. Kozarek Ferenczné tanúsága szerint.

²⁾ A kivel egy házban lakott Aradon.

³⁾ Balázs Sándor az író mint szemtanú így beszélte el Kreith grófnak.

Sőt azt megelőzőleg 1837-ben, febr. 16-án, ilyen hámban öltöztetve húzták föl Sümegen Fekete Jóskát, a Sobri híres társát.¹

A Dobos Dezső gyűjtőfogházi tanító sok utánjárással összegyűjtött adatai szerint a Kozarek Ferencz bakó özvegye és Bott József arról tanúskodnak, hogy a 60-as években még ez a hámban való kivégzés járta. Ilyen módon, sőt épen ezen — a 70. sz. képünkön látható, fölül vasszerkezettel ellátott — törvényfán végezték ki Bogár Imrét 1863-ban, június 13-án Pesten, a régi lóversenytér mögött, a gyepmesteri telep mellett levő dombon. Paraszt kocsin vitték

70.

Egy ágú akasztófa, keresztgerenda helyett vasszerkezettel.

ki az Üllei-úton. Mellette ült a pap, szemben vele két fegyveres őr. Nem volt megvasalva. Kezében virágbokrétát tartott. A nép virágot dobált feléje.

Mikor a menet a vármegyeházától megindult: meghúzták a Ferenczrendiek templomának lélekharangját. Az Ország-úton (a mai Muzeum-kürúton)

¹) A Fekete Jóskára vonatkozó adat forrása az Eötvös Károly „Emlékezések” című műve. Második kiadás, 1904. Révai testv. 82.

át az Üllei-úton mentek végig. A József-fi-árvaház udvarán levő kis haranggal is harangztak neki utolsó útjára.¹

Szokás volt, hogy mikor a vesztőhelyre vitték az elítéltet: evvel harangozzanak „lélekváltságra.“

Tóth Mór² költői szavakkal, de az igazsághoz híven emlékszik meg az alig 23 éves Bogár Imrének a vesztőhelyre való ünnepélyes kivonulásáról ekképen: „Hosszú kocsisor vonult ki az üllői úton, ki a gubasi puszta felé; az első fogaton ott ült a szép halovány Bogár fiú papjával oldalán. Kocsija telve koszorúval, útja hintve virággal, — az ablakok ezrétől kíváncsi népség fejei kandikálnak a menetre, s zokogó hölgyek könyeivel vegyesen hullanak alá a koszorúk, a bokréták és virágok a halálra ítélt betyár elé.²

Magas Γ alakú akasztófákon de — hihetőleg időkimélésből — nem hám-

71.

Lélekváltság-harang (a bal felől való), az Üllői-úton levő József-fiú-árvaház udvarán.

ban végezték ki Székesfehérvárt 1858. márczius 19-én déli 12 órakor azt a 9 zsidót, a kit rablás és rablógyilkosság miatt rögtönbíróságilag ítélték el.

¹) Scharnbeck János nyug. magántisztviselő közlése, ki a Kálvin-térről nézte a kivonulást.

²) az 1905-ben elhalt nyug. kir. ügyész, a ki a gr. Ráday kir. biztos működés idejére Szegedre, a bűntények elbírálására 1869-ben kiküldött pestmegyei törvényszék mellé kirendelt két tisztü ügyész egyike volt. A másik dr. Edvi Illés Károly volt. Tóth Mór legutóbb Szolnokon szolgált mint kir. ügyész.

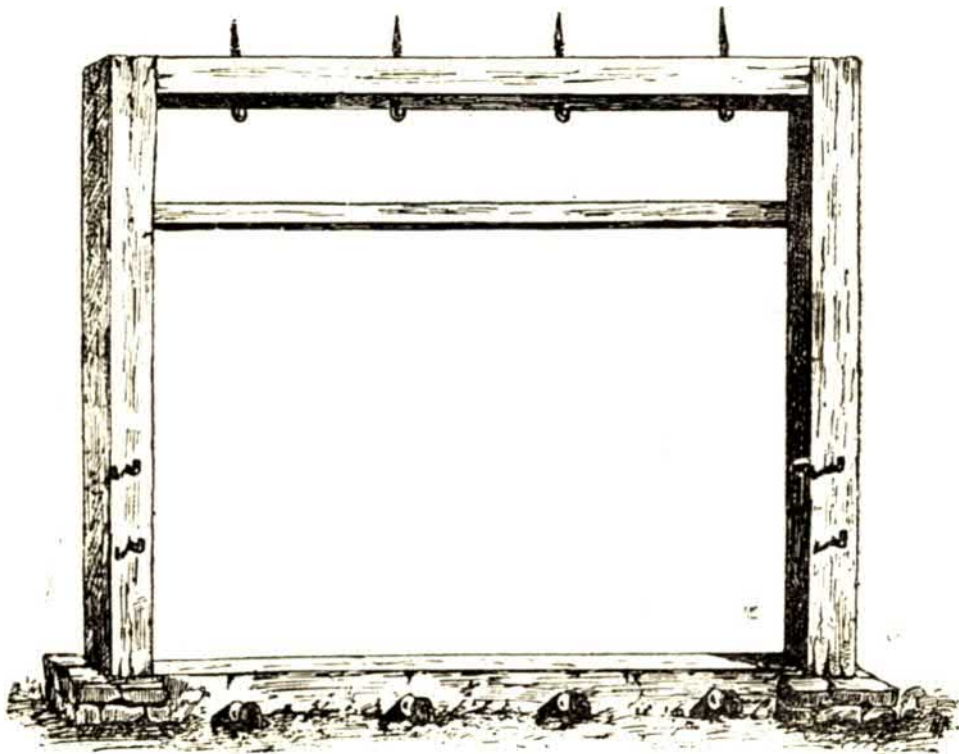
³) „A „Bogarak“ hatan voltak; az apa és öt fia, ők képviselték az utolsó betyár bandát nagy Magyarországon s elpusztulásuk után nem termett nyomukban senki.“

Tóth Mór: „Jó Madarak.“ Bűnügyi Elbeszélések. 1897. Karczag. Szódi S. 57. 85.

Kilencz akasztófát állítottak föl nekik, patkó alakban. Egyikük Kornberger hóhérral, a ki őket kivégezte, megígértette, hogy sapkával a fején hagyja őt meghalni. Így kívánja a vallása. De bizony leesett szerencsétlen fejének a sapkája akasztás közben.¹

Utoljára szerepelt ilyen magas akasztófa és ez a hám 1865-ben Ó-Budán egy Takács nevezetű parasztember kivégzése alkalmával, a ki két társával egy Kecskeméti nevezetű gazdag embert gyilkolt meg. A szent-endrei vasút óbudai állomásától Aquincum felé vezető vasútvonal mentén levő dombon történt a kivégzés. Erre az akasztófa-dombra építették később a most ott látható Mária-kápolnát.

Az akasztófának — a hámban való föl húzására szolgáló és 70 sz. ké-

72.

Két ágú társas akasztófa.

pünkön látható — vas szerkezete ma is megvan a Kreith gróf ereklye-gyűjteményében, ahova azért került, mert a Noszlopyék kivégzésénél is használták.

A 60-as évek elején az akasztóhám használata annyira meg volt a köz tudatban, hogy a nép költészetében is nyomot hagyott.

Megtaláljuk azt egy puszta-földvári ballada végső strófájában.

²) Hivatalos hirdetmény a kivégzésről és a Scharnbeck János közlése.

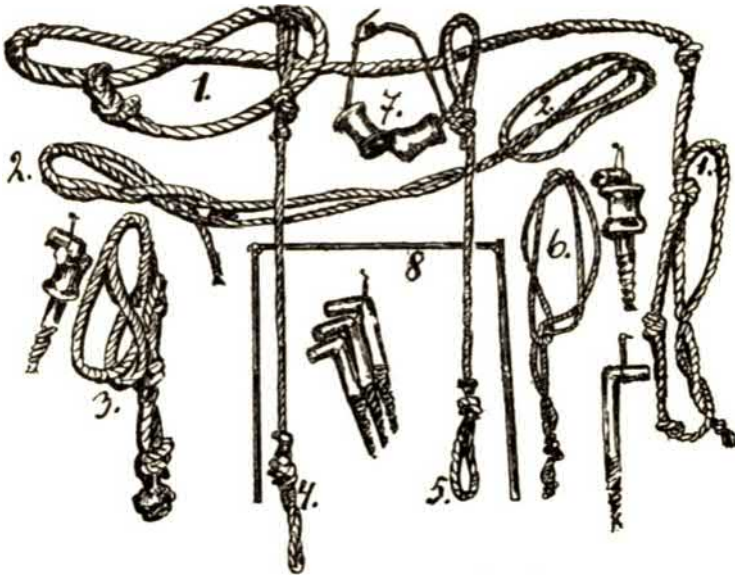
A ballada két utolsó verse így szól:

Jaj Istenöm, jaj a szögény raboknak!
Egy font kenyér, egy me'szó víz azoknak,
Egy font kenyér, hej de abba' sincsen só,
Az a Kasza Antal számára való!

Tégláséknál csinálják a kápolnát,
Kasza Antalnak a nagy akasztó fát,
Kasza Antalt ültetik föl a hámba,
Húzni akarják az akasztó fára.¹

Kasza Antal ugyanis 1862-ben, május havában gyilkosságot követett el, amiért elfogták és a makai törvényszéki fogházba szállították, a hol 2 év múlva, ítélethozatal előtt meghalt.

A ballada róla tehát 1862-ben keletkezett.

73.

Akaszto-kötelek, csigák és csavarszegek.

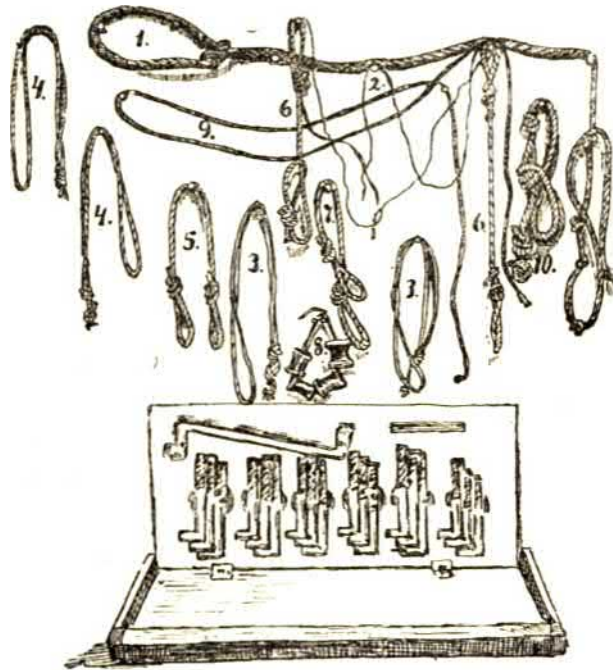
Az akasztóhám használata egyébiránt akkép történt, hogy az elítéltre a hámot ráadván, kezét a mellén keresztbe téve össze és lekötötték, azután a hámnak hátsó részén látható karikájához — a vízszintesen kiálló vasrúd végén levő kampón csüngő csigán a magasban átvont — kötélt egyik végét hozzáerősítették és őt a kötélnél fogva fölvonták. Ott a bakó a létrán állva, a faoszlop tetejébe becsavart kampós szegbe beakasztott vékony kötélt hurkát a

¹) Kálmány Lajos: „Koszorúk Az Alföld Vadvirágaiból.“ 1877. Arad. Nyomt. Réthy Lipót. II. k. 81. lap. 30. sz ballada.

nyakára tette. Erre a hám kötelét megeresztették, hogy a test egész súlyával a szegbe akasztott hurkon csüngjön. Most a levegőben csüngő elítelt két lábát összekötő — harmadik — kötelet a pribékek az oszlop alján levő csigán átvonták és végét az oszlop oldalába becsavart kampós szegre rácsavarták.

Este a hullát levették a horgas szegről és ha nem temették el, akkor a vízszintes vasrúd végén levő kampóra akasztották, a nyakára tett aprószemű láncznál fogva. Azon függött aztán a holtest addig a míg enyészetnek indulván magától le nem hullott.

Ha egyszerre több egyén volt kivégzendő, akkor az ilyen egy ágú törvényfa helyett 2 ágú társas akasztófát állítottak föl és az elítélteket ugyanazon hámban rendre húzták föl és végezték ki. A kivégzés pedig így történt: Az elíteltet az egyik kampóba beakasztott kötélén hámban föl húzták.¹ Mögötte

74.

Ugyancsak akasztáshoz való kötelek és egyéb
készülékek.

a létrán fölment a hóhér és a magasban levő vízszintes gerenda felső részéből kiálló szegbe beakasztott kötélből készült hurkot az elítelt nyakába tette, kinek nemcsak a keze, de a lába is össze volt kötve. Utóbbi egy hosszabb kötéllal, melyet a két oldaloszlop alsó részét összekötő vízszintes gerendába

¹⁾ A Noszlopyék társas akasztófán való kivégzése alkalmával a hámban-fölhúzás nem a 72. sz. ábrán látható egyszerű kampón, hanem a 70. sz. képen bemutatott vas-szerkezeten történt. Ezt a vas szerkezetet az egyik áldozat felhúzása és kivégzése után kivették és a következő számára becsavarták.

erősített csigán a pribékek keresztül húztak és a kivégzendő testét kinyújtották. E nyújtókötel végét az egyik álló oszlop oldalán levő szegbe akasztották be és a testet úgy hagyták este 7 óráig. (A kivégzés reggel, rendszeren 7 órakor történt.)

Este aztán a hulla nyakán levő kötelet vaslánczczal cserélték ki. Ezen csüngött az régebben addig, míg le nem rothadt. Utóbb azonban — a mint később látni fogjuk — már gyakran megtörtént, hogy este levették és elföldelték.¹

A társas akasztófa képen látható keresztléczet a kivégzés után szegezték föl avégett, hogy a hullákat a szél ne lóbálhassa.

A 67—69. számú képünk egy vasból készült fölhúzó készüléket (hámot) mutat, mely a sepsi-szent-györgyi Székelymuzeumból való. Czigány-kovács kezdetleges műve. Eredete ismeretlen.

Ugyanilyen készülék látható a müncheni Bajor Nemzeti Múzeumban. Ezt állítólag rabok viselték a börtönben és pedig akként, hogy a képünkön az emberi alak lába közt levő 2 félkör alakú pánt az illető egyén vállára jött. Nem valószínű. „Spanyol nadrágtartónak“ nevezik. Mi akasztó-készüléknek tartjuk úgy a sepszi-szentgyörgyi mint a müncheni vashámot vagy vasmellényt.

Castan Panopticumában Berlinben is van egy ezekhez hasonló készülék.

II.

A modern oszlop-akasztófa.

Az olyan akasztófát, a milyenről eddig szó volt, akár egy akár több ágú lett legyen, az jellemzi, hogy két főrészből áll: egy vagy több függőleges oszlopból és egy vízszintes keresztgerendából. Jellemző még az oszlop, illetőleg oszlopok magas volta is. A Maros-Vásárhelyt kivégzett székely vértanúk akasztófája pl. olyan magas volt, hogy a kivégzettek lába alatt egy magas ember czilinder kalappal a fején kényelmesen elsétálhatott.

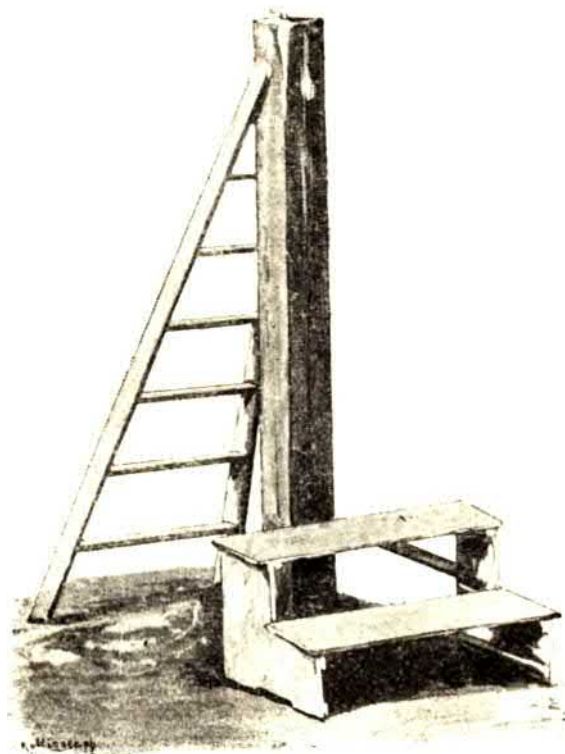
Újabban, a múlt század közepe felé, keresztgerenda nélkül készült, egyetlen oszlopból álló alacsony akasztófát kezdtek használni, a melynek tetejébe egy horgas szeg van verve, illetőleg becsavarva és a melynek magassága, a föld színétől számítva 2—2½ méter.

Az oszlop előtt levő két lépcsőjfi zsámolyon fölmegy az elítélt s miután kezét-lábát összekötötték és a hóhér az oszlop mögé helyezett létráról² előre hajolva a kampós szegről lecsüngő kötel-hurkot a nyakába akasztotta, a két pribék elveszi lába alól a zsámolyt. A hóhér — mihelyt a hurok a kivégzendő

¹) A Boti József adatai.

²) Hornberger, Kozarek létrát használt, Bali is azt használ. Both ellenben mindig négy lépcsővel ellátott zsámolyról vagyis hágcSORól dolgozott. Melyről egy alkalommal részeg fővel le is bukott.

nyakán van és pibékjei „le“ jelszóra a bokájára kötött s az oszlop alján levő csigán átvont kötelet meghúzták — a feje tetejére teszi egyik tenyerét, a másikkal az állát fogja és az egész fejet előre lenyomja s azután a fönnebb leírt módon a csigolyából kiemeli a fejet és kitekeri az elítélt nyakát¹ vagy pedig — a mint a Kármán Mátyás Budapesten, a gyűjtőfogházban 1903. július 31-én végrehajtott kivégzésénél történt — csak is a fej lenyomására és az áll leesésének s a nyelv kiöltésének megakadályozására szorítkozik. A hóhér az elítélt fejének előre nyomása után mindkét kezének négy ujjával állát tartja, hüvelykével pedig egyidejűleg szemhéját fogja le. Ez alatt a két pibék oldalt állva, a lábára kötött és az oszlop alján levő csigán átvont kötelet folyton húzza

75.

Oszlop-akasztófa.

A halál, ha a kivégzettnek nyakát szegték, a gerinczagyra a nyakcsigolya kiemelése által gyakorolt nyomás következtében agyhüdés folytán azonnal, — máskülönben a véredényeknek a hurok által való összeszorítása folytán az

¹) Az első nyakcsigolyának a másodikról való leemelése következtében a második csigolyának mintegy 1½ cm.-nyi, bütökben végződő és az első csigolyába beékelt nyújtványa mulhatatlanul nyomást gyakorol a gerinczagyra sőt meg is sértheti azt. A nyomás egymagában is rögtön halált okoz. Tudjuk, hogy az agynak nem érintése de csak rázkódása is halált idézhet elő. A gerinczagy pedig sokkal érzékenyebb az agyvelőnél.

agyban előidézett vérpangás következtében szintén agyhűdés vagy pedig fulladás (szívhűdés) folytán, pár perez múlva — áll be.

Kozarek hóhér az előbbeni — már a rómaiak által praktizált¹ — módszert alkalmazta — Bali pedig az utóbbit követi.

Bali azt állítja, hogy ő így tanulta. Lehetséges. Németországban a XVIII. század közepén szinte ezt a fogást alkalmazták.² Kérdés, hogy ennek és a test csigás kötéllel való kihúzásának mi értelme van, ha a nyakcsigolya kiemelése nem történik meg? Hiszen megfullad vagy agyhűdést kap az öngyilkos is, ha fölköti magát — minden asszisztencia nélkül is. Már pedig Kármánnak, a kit Bali végzett ki, gerinczaga érintetlen maradt és hullájának bonczolásából „vegyes fulladási és agyhűdési halál“ állapítottatott meg.

Az orvosi vélemény melyet fölkérésemre Dr. Neuwirth Dezső gyűjtőfoglíazi orvos szerkesztett meg — ugyanis így szól:

„Vizsgált hulla jól fejlett s táplált, előzőleg teljesen ép és egészséges szevezetű középkorú férfi-é, aki akasztás következtében a bonczleletben felsorolt tünetekből következtetve (hasúri szervek vérbősége agyfelől, lágy agyburoki vizenyő s nagyfokú agyvérzegénység másfelől) vegyes fulladási és agyhűdési halállal múlt ki. A fulladási halál tünetei kevésbé lévén kifejlődve, következtethető, hogy az öntudatlan állapot azonnal és a halál az agy föltűnő vérszegénységéből származó agyhűdés által rövid idő (2—3 percz) alatt bekövetkezhetett.“

Egyébiránt az, hogy a halál mennyi idő múlva következik be: az nem lényeges.

A fődolog: hogy az elítélt szenvedése lehetőleg rövid ideig tartson. A főkérdés tehát ez: a kivégzendő mikor veszti el öntudatát? Felelet: mihelyt a hurok a nyakára szorult. Mert a vérpangás az agyban azonnal beáll. Ezt pedig, vagyis az öntudatnak rögtön való megszüntetését, mind a két módszerrel egyformán ellehet érni.

A fej előre való lenyomásának tehát az a célja, hogy a hurok az elítélt torkát minél jobban összeszorítsa és az öntudatlan állapot ennek következtében minél gyorsabban bekövetkezzék.

¹) Jacobi Döpleri: „Theatrum Poenarum.“ Sondershausen. 1603. Ludw. Heinr. Schöne-marck. I. k. 528.

²) Habár nem mindig; vagy talán nem mindenkor sikerült az neki. Ezt bizonyítja a győri eset, 1880. április 15-én, mikor Takács János, a kit fölakasztott s a kinek a halálát a törvényszéki orvos 6 percz múlva megállapította, a bonczoló asztalon magához tért és másnap reggelig élt.

A „Függetlenség“ ez. napilap 1880. évi április 16-iki száma.

Ez a nyakaszegés vagy nyakkimarjítás különben nagy testi erőt igényelvén, bizonyára igen kétes sikerű vállalkozás.

³) Joli. Heinr. Rottherm „Der Peinlichen Processe Rechtsgelehrte Kunst.“ stb. Leipzig 1748. Joli. Sámuel Heinsius. 534.

Az elítélt kezének-lábának összekötözése és testének kinyújtása pedig arra való, hogy — kevésbé önkényes mozdulatait mint — öntudatlan ijesztő rángatózásait megakadályozza.

Szokás volt úgy a két lábú társas valamint az egy lábú és oszlopakasztófát a kivégzés után elégetni. Ez csak a múlt század közepén innen történt persze, mert az előtt az akasztófa mint az elrettentés elvének eszköze intőjelül szolgálván, állandó volt.

Egy oszlopakasztófa még is fönmaradt 1860-ból a Kerepesi-úti fogháznál. Ezt a Berecz, Spanga, és Pitély kivégzéséhez 1884-ben, korhadttal lévén, már nem használhatták és helyébe, erre a célra 3 újat készítettek.¹ (Mindhármát egy időben, rendre végezték ki, spanyol fallal takarván el őket egymástól).

özv. Kozarek Ferenczné arra kérdésre, hogy mit gondol, a régi magas akasztófák helyett miért hozták be az oszlopakasztófát? Azt felelte: „azért mert amazokon nagyon csúnya volt a kivégzés. A kivégzett kiöltötte nyelvét és egészen szederjessé vált az arcza. Aztán avval a kivégzéssel együtt járt, hogy sokáig csüngni hagyták a hullát és így történt meg, hogy az Ó-Budán 1865-ben kivégzett Takács holttestéről a ruhát mind ellopták. De még a kisujját is levágták, babonából.² Azóta nem is akasztottak föl többé olyan módon senkit.“

A következtetés helyes. A magas akasztófán való nyilvános kivégzés célja az elrettentés lévén, a nyelv kilógását, a szem kimeredését, szóval az arcz ijesztő eltorzulását szándékosan nem akadályozták meg. A mikor avval a másokra nézve borzalmasabb, az elítéltre nézve hosszadalmassága miatt kegyetlenebb — kivégzési móddal fölhagytak: a humanizmusnak tettek engedményt. Ennek tulajdonítandó az is, hogy 1868-óta a kivégzés már bekerített helyen és a közönség kizárásával, illetőleg korlátozásával történik.³

Az oszlopakasztófának, Tóth Béla az ismert nevű író úgy tudja, hogy Mayer brünni hóhér lett volna a föltalálója.

Adatot erre nem találtunk. Csak annyit sikerült kiderítenünk, hogy már Schiich és Schüller mesterek (: az 1830-as 40-es években:) használták az oszlopakasztófát Brünnben, mielőtt Budán telepedtek le.

¹) A Bott József közlése.

²) A XVIII. században elterjedt babona volt, az akasztott ember hüvelykujjáról szóló. Ez a levágott hüvelyk szerencsét hoz és sok bajban orvosság. Tolvajok, gonosztevők használták főleg szerencséthozónak. Mikor a XVIII. század utolsó évtizedeinek hírhedt szélhámósát, Fux álnéven Róka Mihályt elfogták, tarisznyájában akasztott ember hüvelyk ujját találták. A „Pesti Hírlap“ 1906. jul. 27-iki száma: Öngyilkosság és mentés a régi Pesten.

Külföldön is ismeretes volt ez a babona. Hang Ferenc: „A Törvényszéki Teremből.“ Bpest. 1874. Tetley II. k. 6.

³) Az 1868. nov. 5-én kelt rögtönbírósi eljárási szabályok szerint.

Dr. Pauler Tivadar: „Büntetőjogtan.“ 1870. Bpest. Pfeifer. 3-ik kiadás. II. k. 477.

Kovách Ernő nyug. fegyintézeti igazgató, volt 48-as őrnagy 1843-ban kadét korában Belovárt, Horvátországban látott oszlopakasztófán való kivégzést. Két embert akasztottak föl. Ilyen akasztásnak 1847-ben is szemtanúja volt Bécsben a Spinnerin am Kreuz nevezetű téren.

Oszlopon szenvedett vértanú halált Rázga Pál Pozsonyban 1849. június 17-én.¹ Ilyenen működött Both bakó Aradon 1849. október 6-án. Woronieczky herczeg, Giron és Abancourt vértanúkat is oszlopakasztófán végezték ki Pesten 1849. október 20-án, nemkülönb Csernyus Emmánuel, Szatsvay Imrét és gr. Perényi Zsigmondot az Újépület mögött Pesten 1849. október 24-én. Ilyen akasztófa szerepelt 1853. szept. 2-án Pozsonyban Gasparics Kiütnek, valamint 1854. április 29-én Sepsi-Szt.-Györgyön a két székely vértanúnak Várady Józsefnek és Bartalis Eerencznek a kivégzése alkalmával.

Nálunk a fönnemlített 6 illetőleg 7 alkalommal való szereplése után nincs adatunk rá, hogy használták volna egészen a 70-es évekig, mikor a régi akasztófát egyszerre teljesen kiszorította.

Gr. Kreith Béla úgy mondja, hogy ezt az alacsony oszlopakasztófát „katonai“ akasztófának hívták, míg a régi magyar alkotmánynak „vármegyei« akasztófa volt a neve.— Czivil akasztófának is mondták. Németül emezt Hoch-Gericht-nek amazt pedig Halb-Gericht-nek nevezték, de Schnell-Galgen-nek is mondták.

III.

A négy ágú akasztófa.

Említettük, hogy a XIX. század derekán hazánkban négy oszlopos akasztófa sok állott még fönn, míg az abszolút kormány azokat, mint a barbar kor maradványait le nem bontatta. Ezek alját rendszeren négyszögletű, 1—4 méter magas falépitmény képezte, melyen elől a város felől, többnyire ajtó volt. A fal négy sarkán emelkedett négy, szintén kőből, illetőleg téglából vagy fából készült oszlop.

Az ilyen építménynek négy ágú akasztófa volt a neve.

Tanú erre Petőfi, akinek „Zöld Marczi“ című költeményében olvasni, hogy:

„Négy ágú épület a melly be sincs fedve,

Melly akasztófának vagyon keresztelve -----

Négy ágú épület volt halálos ágya

S temetési dala varjak károga.“²

Pesten, a Soroksári-út végén, a városból kimenet jobb kézre, a hóhér háza közelében egy dombon állott ilyen kőből épült akasztófa, melynek fala

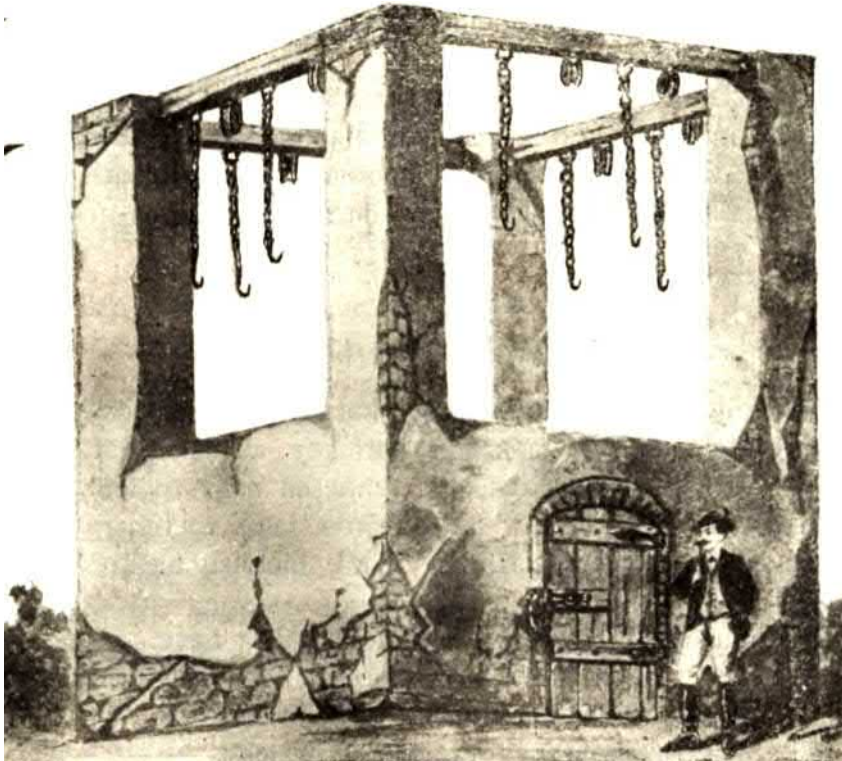
¹) A Rázga Pálra, a Woronieczkyre és társaira, valamint a két székely vértanúra és a Gasparicsra vonatkozó adatokat Kacziány Géza: „Magy. Vértanúk“ cz. könyvéből vettük. Kiadta Vass József. 1905-ben. Bpsten. 46. 51. és 139.

²) Újabb költeményei. Pest. 1858. Emich G. 1. k. 189. és 191.

mintegy $2\frac{1}{2}$ ni 8 láb magas volt, a falra épített oszlopoknak a faltól számított magassága $1\frac{1}{2}$ öl közel 3 méter lehetett. Az oszlopokat fa-gerendák kötötték össze, a gerendákon pedig vas-karikákon lánczok csüngtek. Ezekre akasztotta föl a hóhér az elítélteket. A lánczra lakatot is tett, nehogy levágják a hullákat.

A láncznak, mely azonban sokkal vékonyabb volt mint a hogy képünk mutatja, az volt a rendeltetése, hogy ha a kötél elszakadna, fönntartsa az elítélteket. További föladata pedig az volt, hogy a hulla elrettentő például, varjú, holló eledelül minél tovább logjon a törvényfán.

Elébb tehát kötélfurokkal fölakasztották az elítélteket, a létráról lelökték, testét a lábánál fogva kihúzták. Evvel az akasztás megtörtént. Most jött aztán a biztonsági intézkedés a lánczczal, melyet a hóhér az elítélte nyaka köré tett s a végén levő horgot a lánczba beleakasztotta. Mondják, hogy a lánczra

Elébb tehát kötélfurokkal fölakasztották az elítélteket, a létráról lelökték, testét a lábánál fogva kihúzták. Evvel az akasztás megtörtént. Most jött aztán a biztonsági intézkedés a lánczczal, melyet a hóhér az elítélte nyaka köré tett s a végén levő horgot a lánczba beleakasztotta. Mondják, hogy a lánczra

lakatot is tett, nehogy a kivégzett hozzátartozói levehessék a hullát, melynek ott kellett függni, míg magától lehullott az alatta levő verembe, emésztő gödörbe, ahol aztán elföldelték¹ úgy a hogy! Minél kevesebb gonddal. Kitűnik ez a népdalból is:

„Jáger Jóska nagy betyár volt,
Mig a temetőbe nem volt.
Nyugszik már a föld gyomrába — — —
Jáger Jóska temetője
Kíván a lába belőle.“²

Milfajt Ferkónak a hullája a — kit a „talponálló bíróság“ ítéletére 1836. deczemb. 24-én akasztottak föl Veszprémben — éveken át látható volt az akasztófán.²

Ósrégi volt a szokás, az akasztott ember hulláját az akasztófán hagyni, az élők elrettentésére. Mózes I. könyve XL. részének 19. versében József a tömlöczben a faráo sütőjének álmát megfejtván úgy mond neki: Faráo megemlékezik a te fejedről és tégedet felakasztat akasztófára és a te testedet rólad leeszik a madarak.

A nép ma is mondja hogy: „akasztófán száradjon meg“ és hogy „fújjon el a szél a lába alatt.“

Költészete pedig festőileg írja le az akasztott ember hullájának szörnyű állapotát ilyenképen:

„-----Kár volna még nekem
A fán megszáradni,
Sárga bodor hajam
Szélnek elhordani;

Fekete két szemem'
Hollónak kiásni,
Vékony gyolcs gatyámat
Szélnek lebegtetni!“⁴

¹) Rúd. Quanten „Die Leibes U. Lebenstrafen.“ Dresden. Dobni. 108. és 189. Rothern idézett műve. 532—534.

„Az akasztottak az akasztófán mindaddig hagyattak, míg az idő viszontagságai hullájukat el nem enyésztették.“

Pauler idézett move. II. k. 477.

A kivégzetteknek temetéséről szokásaink azt rendelik: ha lefejeztetett, a vesztőhelyen temetik el minden szertartás nélkül; ha felakasztatott, kint hagyatik függni, míg le nem esik.

Szokolay István: „Büntető Jogtan.“ Pest. 1848. Heckenast. 450.

²) Vikár Béla kézirat-gyűjteményéből.

³) Eötvös Károly: „Emlékezések.“ Második kiadás. Budapest. 1904. Révay testv. 80.

⁴) „Magy. Népköltési Gyűjtemény.“ Új Folyam. Szerk. Arany László és Gyulay Pál. Pest. 1872. Athenaeum. II. k. 21. lap 11. sz. ballada. Címe: A kanász.

Meg ekképen is:

„— — Kár volna még nekem
Akasztófán csüggni!

A göndör hajamat
Varjuknak kivájni,
Fekete szememet
Hollóknak kiszedni.

Szép piros orczámat
Napnak hervasztani,
Szép pamuk gatyámat
Szélnek lobogtatni!

Szép szattyán csizmámat
Szélnek összeaverni,
Sárga sarkantyúmat
Szélnek megpengetni i“¹

Gyakran elé kellett fordulnia annak, hogy a hulla az akasztófán megszáradt, összeasszott, a helyett, hogy elrothadt volna. A közmondáson kívül e mellett bizonyít sok népdal.

Petőfire is hivatkozhatunk, a ki azt írja „A zshiványség vége“ című költeményében, hogy:

„— — Lesz belőled, úgy hord a szerencse
Szárak fának szárakó gyümölcse.“²

Egy ide vonatkozó külföldi példát is hozhatunk föl, mely szerint 1719-ben Wittenbergben egy Gottlieb nevű muskétást, a ki párbajban megölte egy bajtársát kötél által való halálra ítélték kimondván, hogy az akasztófán addig hagyassák, a mig leesik.³

De nem mindig és nem mindenütt volt az szokás, hogy a holtestet addig hagyják az akasztófán, míg magától lehull.

Gróf Hardegg Ferdinandot, a ki Győr várát a töröknek elhamarkodva föladta, a Landsknechteknek Bécsben összeült hadi törvényszéke 1595. márcz. 2-án arra ítélte, hogy gyónás és áldozás után a profosz adja át a hóhérnak, jobb keze, melylyel esküjét a keresztyénség kárára könnyelműen megszegte és a kapitulációt aláírta, vágassák le, azután kötéllel az ég és föld között föl-

¹) Endrődi Sándor: „Magyar Népballadák.“ Magy. Remekírók. 55. kötete. Budapest. 1906. Franklin. 201.

²) Összes költ. Második kiadás. Pest. Emich G. 1848. II. k. 138.

³) Joh. Christ. Lünig: „Corpus Juris Militaris.“ Leipzig. 1723. Friedr. Lanckischens Erben. Anhang. 342.

akasztassák és addig fojtassék míg lelkét kiadja; a nap 3 napig süssön reá és csak azután oldják le és temessék el¹.

Paradeiser ezredesnek 1601-ben Bécsben kivégzett két bűntársa 3 napig függött.

Bogár Imrét, a kit 1863. június 16-án végeztek ki, szintén 3 napig hagyták lógni és pedig lánczon.

De ez már kivételt képezett, mert a múlt század második felében rendszeren reggeli 7 órától, mikor a kivégzés történni szokott³ naplementig hagyták függni a hullát a magas akasztófán,⁴ miután az abszolút kormány által behozott 1853. július 29-iki osztrák büntető perrendtartás, katonai mintára,⁵ így rendelte azt el s miután ezt a büntető perrendtartást a magyar büntető eljárásnak 1861-ben történt visszaállítása után is alkalmazták a gyakorlatban 1872-ig,⁶ sőt azután is.

Bogár Imrét rögtönbíróóság ítélte el, holttestét azért hagyták 3 napig az akasztófán, míg más esetben este levették a hullát⁷ pl. a Hajagosét, akit Bogár előtt végeztek volt ki.

¹) Levágott jobb kezét örök emlékül egy vas rúdra tűzzék ki a bécsi bástyára, jószágait és várait kobozzák el.

Ezt az ítéletet II. Rudolf császár kegyelemből fővételre változtatta.

General-Auditor v. Sauer: „Die Entwicklung Des Milit.-Strafwesens.“ Organ des Wiener Milit. Wissenschaftlichen Vereins. Wien. 1872. Im Comission bei Carl Gerold 's Sohn. 101.

²) „A Függetlenség“ ez. hírlap 1882. febr. 2-iki száma.

³) — ha nem rögtönbíróóság hozta az ítéletet, a mely 3 óra múlva végrehajtandó lévén, ilyen ítélkezés esetében gyakori volt a délutáni kivégzés.

⁴) Bott József állatorvos- gyemester és özv. Kozarek Ferenczné közlése.

⁵) A katonaságnál régebben — a Hardegg és Paradeiser példájából láthatólag — a kivégzett 3 napig függött. A XVIII. század második felében azonban már csak napnyugtáig.

⁶) Dr. Finkey Ferencz: „A Magy. Büntető Eljárás Tankönyve.“ Budapest. 1899. Politzer Zsigm. 20.

⁷) A rögtön bíróági 1813. évi szabályok szerint, a kivégzett hullája mindaddig függve marad, míg a rögtönbírálkodás gyakorlása tart; az 1846-iki rögt. bir. szabályzat szerint 3 nap múlva, az 1862-ben kiadott ugyancsak rögt. bir. szabályok értelmében pedig a kivégzés napjának estéjén temetendő el.

Dr. Pauler Tiv: „Büntetőjogtan.“ II. k. 498.

Az 1868. nov. 5-én 6400. sz. a. kiadott — és az 1897. XXXV. t. ez. által életbeléptetett büntető perrendtartás hatálybaléptéig érvényben volt, azóta azonban érvénytelen — rögtön bíróági eljárás 28. §-a szerint: a kivégzettnek holtteste, mihelyt a törvényszéki orvos a halált hivatalosan bizonyítja, eltakarítandó.

A rögtönbíróági eljárást először II. József szabályozta.

Az általa hozott szabályokat az 1790. ápr. 20-án 13004. sz. a. kelt helyt. t. rendelet hatályon kívül helyezte.

Az 1803. jun. 21-én és 1898. jul. 25-én kiadott helyt. t. rendelet egyes intézkedéseket tett ez ügyben, míg

De a magyar és osztrák büntető eljárást össze is zavarták, sőt úgy látszik néha egyiket sem respektálták, hiszen a Bogár Imre kivégzésekor, 1863. derekán már érvényben volt az 1862. december 12-én kelt rögtönítélő bírósági szabályzat, mely szerint a hulla a kivégzés napjának estéjén eltemetendő s a Bogár holtteste mégis három napig függött.

Az igazságszolgáltatásban lábrakapott rendszertelenségből magyarázható meg a lehetősége annak, hogy 1880-ban a halálra ítélt Takács Jánost Győrött igen hamar levették az akasztófáról, minek következtében magához tért.

Az „Orvosi Hetilap”¹ így írja az esetet:

„Győrött folyó (április) hó 14-kén reggeli 8 órakor Takács János rablógyilkost felakasztották, minek megtörténte után 5 percz múlva Síkor tudor, törvényszéki orvos, a szívtáját tapintva és a látát vizsgálva, az akasztódat halottnak nyilvánította; 3 percz múlva a vizsgálat hasonló eredménnyel ismételtetett. A testet 10 perczig tartó függés után vették le az akasztófáról, s azután kocsira téve, gyors ügetésben a kórházba szállították (fölbontolás végett.)² A kocsiról leemelés alkalmával, különösen a szájon légzés jelei látszóttak, melyek levetkőztetés és asztralafektetés közben egészen nyilvánvalók lettek, mit villamosság alkalmazása még fokozott. A mint a légzés, a szívverés és arczszín élénkült, nemkülönben a kezek és lábak megmozdultak, Schmid J. tudor, kórházi igazgató-orvos Takácsot betegszobába vitette, hol az alkalmazott élesztő eljárás mellett mindinkább magához tért. Úgy olvassuk, hogy

az 1813 jan. 29-iki 4783. sz. kir. leirat az özszesz ide vágó intézkedéseket rendszerbe foglalta.

Az 1837. május 10-én, 1840. jan. 20-án és 1846. május 19-én kelt helyt. t. rendeletek kibővítették azt.

1862. decz. 12-én 87781. sz. a. új szabályzat adatott ki.

Az 1867. aug. 21-én kelt min. rendelet az 1846-iki szabályokat léptette ismét életbe és

1868. nov. 5-én hirdettetett ki a legújabb szabályzat.

Pauler: idézett műve II. k. 491.

A rögtönbíróóság intézménye különben nagyon régi.

„Ha a tolvajok ellen rögtönítélő bíróságot kellett kiküldeni, a király bízott meg egy-két ispánt. Így történt az például, 1219-ben, midőn a Szeghalom vidékiek panaszt tettek a tolvajok elszaporodása miatt.”

Dr. Karácsonyi János: „BékésvármegyeTört.” Gyula 1896. Nyomt. Dobay Jánosi, k. 200.

Az 1800. febr. 4-én 2888. sz. helyt. t. rendelet szerint a rögtönbíráskodási felhatalmazás az országnádorára bízott.

Pauler: II. k. 491. 1. jegyzet.

Megszüntette a rögtönbíróóság intézményét az 1897. XXXIV. t. cz.-nek (új perrendtartásnak) 27. §-a.

¹) Szerkeszti Markusovszky Lajos tr. főmunkatárs Balogh Kálmán tr. 1880. Khón és Wein könyvnyomdája. 371.

²) A vármegyházától, a hol az akasztás történt a külvárosban levő kórház közel 3 kilométernyi lehet.

Takács eszméletét nem nyerte vissza teljesen,¹ habár szemét többször felnyitotta és tagjait mozgatta. Estefelé örvényes roham lépett fel nála, mi miatt lekötözték őt. 15-én reggel 7 órakor meghalt.“

Ebből az alkalomból az igazságügyminiszter a következő kérdéseket intézte az orsz. közegészségi tanácshoz:

- a.) Helyesen járt-e el a törvényszéki orvos a halál megállapítása körül?
- b.) A galvanfolyam alkalmazása gyakorolt-e befolyást a feléledésre?
- c.) Minő rendszabályok által lehetne hasonló botrányos eseteket a jövőben elkerülni?

A tanács e kérdésekre a következőleg válaszolt:

a.) A törvényszéki orvos azt állapította meg, mit az adott körülmények közt megállapíthatott, mi által azonban annak lehetősége, hogy bizonyos külső behatások által az életműködések újból megindíttassanak, nincs kizárva.

b.) A tetszhalottnak feléledésére befolyást gyakorolt a testnek a bitófáról levétele után a rázatás sebesen vágató szekéren, továbbá a galvanfolyam alkalmazása. Már a rázatás maga is gyenge életjeleket idézett elő.

c.) Hasonló esetek elkerülése végett a felakasztott test legalább fél óráig bitófán függve hagyassák, s azután még két óra folyásig a kivégzés színhelyén őriztessék.-

Ennek az esetnek a hatása alatt bocsátotta ki az igazságügyminiszterium 1880. aug. 9-én 2106 sz. a. kelt rendeletét, mely a halálbüntetés végrehajtására vonatkozó eljárást szabályozza és a mely — a közegészségi tanács főnnebbi véleményes javaslatát elfogadván — elrendeli, hogy a kivégzett hulla azon időponttól fogva, melyben a törvényszéki orvos a segédorvossal egyetértőleg a halál bekövetkeztét határozottan konstataálta, még 30 percen át az akasztófán érintetlenül hagyandó s csak ezután újabb orvosi vizsgálat megtörténével emelhető le, 2 óra lefolyása előtt azonban onnan a hol a kivégzés történt, el nem szállítható, sem pedig fel nem boncsolható. Ezen intézkedést a halálbüntetés végrehajtása tárgyában 1900. nov. 14-én 6757. sz. a. kiadott rendelet fönntartván, az ma is érvényben van.

Visszatérve a láncznak az akasztásnál való egykori szereplésére — hivatkozunk Döplerre, a ki azt írja róla, hogy a kötéllel együtt vas lánczot tesznek a tolvaj nyaka köré s azt a két karja alatt a teste körül húzzák.³

¹) A „Függetlenség“ tudósítója szerint reggel 4 órakor teljesen eszénél volt. A kórházi igazgató orvos kérdésére: mit ihatnék, tejet-e vagy vizet? érthetően mondá: „vizet.“ E kérdésre: „Hát tej nem kell?“ ezt felelte: „Majd később.“ Hét óra után vonaglani kezdett s 7 óra 10 perczkor szívhűdés (más versió szerint tüdőhűtés) következtében meghalt. A „Függetlenség“ 1880. április 16-iki száma.

²) Az „Orvosi Hetilap“ 1880. június 20-iki szám. 593.

³) „Theatrum Poenarum.“ II. k. 249. és 250.

A lánczczal való akasztásról szó van már V. Károlynak 1533-ban kiadott törvénykönyvében.¹

Az 1725 — 64 években Németországban hozott ítéletekben széleiben eléfordul, hogy a kivégzés az akasztófán „kötéssel és lánczczal hajtassék végre.“

De nem is kell olyan messze mennünk, hogy a lánczczal-akasztásra példát találjunk. Itt van mindjárt egy debreczeni ítélet, a mely 1662 július 8-án kelt és így szól: „Noha Sármany Istvánnének ördögösségéről, boszorkányságáról Bíró Uram elegendőképpen nem bizonyíthatott, mindazáltal, orvgazdaságáról, tobzódásáról s több illetlen magaviseléséről is bőségesen bizonyított: azért mint nyilván való orvgazda kivitetvén lánczon fuladion meg.“²

Az akasztóláncz eléfordul Kecskemét városának egyik 1781-ből való jegyzőkönyvében is, a hol ezt találjuk följegyezve:

„Ki kért arra, hogy Gózonyt (paráznságért akasztották fel) az akasztófáról levágjad? — Öreg Salamon János ígért 100 frtokat, hogy vágjuk le, melyeket maga Gózony hagyott annak a ki levágja, de egy krt sem adott.

Kikkel vágta le és miként? — Salamon Jánossal és Procsi Samuval. Estve 10 óra tájban öreg Salamon János befogott kocsijában, feltette lajtorjáját annakutánna kimentünk, de gondolván, hogy egy lajtorja el nem éri, Tánzos Gergely háza alatt levő lajtorjáját vittük el alattomban, azután kimentünk az akasztóházhoz Procsi Sámuel felment az összekötött két lajtorján, fejszét vett a kezében és a lánczot vagdalta, én pedig a kerítés tetején állottam a mint, hogy midőn leesett Gózony, az üngem ujjába akadt a bakkancsa, majd magamat is lerántott az kerítésben akkor megrettentem és azolta nem szinte jól vagyok.“³

A *pesti akasztófa* melynek képén ott csüng a láncz, a város határán állott, de a vármegye tulajdona volt. A vármegye többszöri fölszólítás után sem vitetvén azt el: a városi hatóság lebontatta, az 50-es évek elején.

Képünk a Pékár József nyug. rendőrfőkapitányi helyettes leírása után készült.

A hol a teherárú-szállítást a ferencvárosi- és a Duna-pályaudvar között közvetítő u. n. Összekötő-Vasút a Soroksári-utat átmetszi, illetőleg viadukttal áthidalja, a vasúti töltés és a Magy. Olajrészv. társ. (Flóragyár) épületének kerítése között: ott van annak a dombnak egy kis maradványa, a melyen egykor a négylábú kőakasztófa állott. 300 lépésnyire esik ez a Soroksári-úttól, a honnan nézve pár méternyi magasnak látszik. Neki támaszkodik a vasúti töltésnek, melynek másik oldala mellett volt a hóhér háza. Tetejét akáczfák és bokrok veszik körül, oldalából homokot ásnak.

¹) D. Joh. Christoph Koch: „Halsod. Peinl. Gerichtsordnung Kaiser Karls V.“ Sechste Ausgabe. 1815. Maasburg. 98.

²) Debreczen város jegyzőkönyvéből kiírta Zoltai Lajos s. levéltárnok.

³) Dr. Szilády Károly városi főlevéltárnok jegyzeteiből.

Ez a kis domb a végét képezte annak a néhány lépés szélességű és mintegy 50 méter hosszúságú földhátaknak, a mely északi irányban, a város felé mélyen benyúlt a mostani olajgyár telkére. A belső végén, a hol most épület van, ott állott a kőakasztófa.

Mikor ezt az elhagyott helyet beépítették, akkor a földhátat, melynek a mellette létezett mélyedésből számítva 5 méter lehetett a magassága, csaknem egészen elhordták és a mellette volt mélyedést föltöltötték. (Az akasztófa helyén, a föld elhordása alkalmával több csontvázat találtak.) Az utat is emelték akkor mintegy 1½ méterrel. Szóval az egész környék képe megváltozott azóta.

Scharnbeck János nyug. magántisztviselő gyermekkorában, a 40-es évek végén sokszor megfordult ezen a vidéken. Atyjának fakereskedése volt itt. Jól emlékszik a régi akasztófára. Érdekes dolgokat beszél róla. Mondja, hogy a mellette elmenők közül akárhány megemelte a kalapját.

Azt is beszéli, hogy ő sokszor látta Bothot a hóhérmestert az akasztófa dombon keresgélni. Egyszer megkérdezte és megtudta tőle, hogy a nép akasztás alkalmával pénzt szokott dobni a hulla lábához, babonából. Ő is kikeresgél azután néhány pénzdarabot a futó homokból.

Bott József állatorvos gyepmester (a ki így írja a nevét) az öreg Both mester fia, szintén tud erről a szólásról. Azt mondja, hogy egy oda terített zsebkendőbe dobták a pénzt. Néha 30 forint is összegyűlt, mert volt ám, a ki nemcsak krajczárt meg garast, hanem ezüst pénzt, húszast is adott.

Nagyon valószínű, hogy az adományozók a kivégzett lelki üdvéért mondanó misére szánták ezt a pénzt. A pribékek azonban borralalónak vették.

Öreg emberek beszélnek, hogy ilyen pénzgyűjtés történt később is, a 60-as évek elején, a Hajagos kivégzésekor, meg 1863-ban, mikor Bogár Imrét fölakasztották az Üllpi-út végén.

A népet persze nem engedték egészen közel a kivégzéshez. A messziről dobált pénzből pedig sok félre esett, elgurult; sokat meg betapostak a homokba.

Ezeket keresgélte az öreg Both.

Szegeden a szabadságharcot megelőző időben létezett régi akasztófáról azt mondja Tömörkény István író, a Somogyi-könyvtár és a városi muzeum igazgatója, hogy embermagasságú kőfallal ellátott, ugyancsak négy kőoszlopos építmény volt. Az oszlopokat fölül ezen is fahevederek kötötték össze. A hevedereken vaskampók voltak, a kampókról lánczon lógott a tetem. Az akasztás kötéllel történt ugyan, de a kötelet a hóhér eladta „örvosság gyanánt”¹ s azután lánczczal helyettesítette az akasztott emberen.

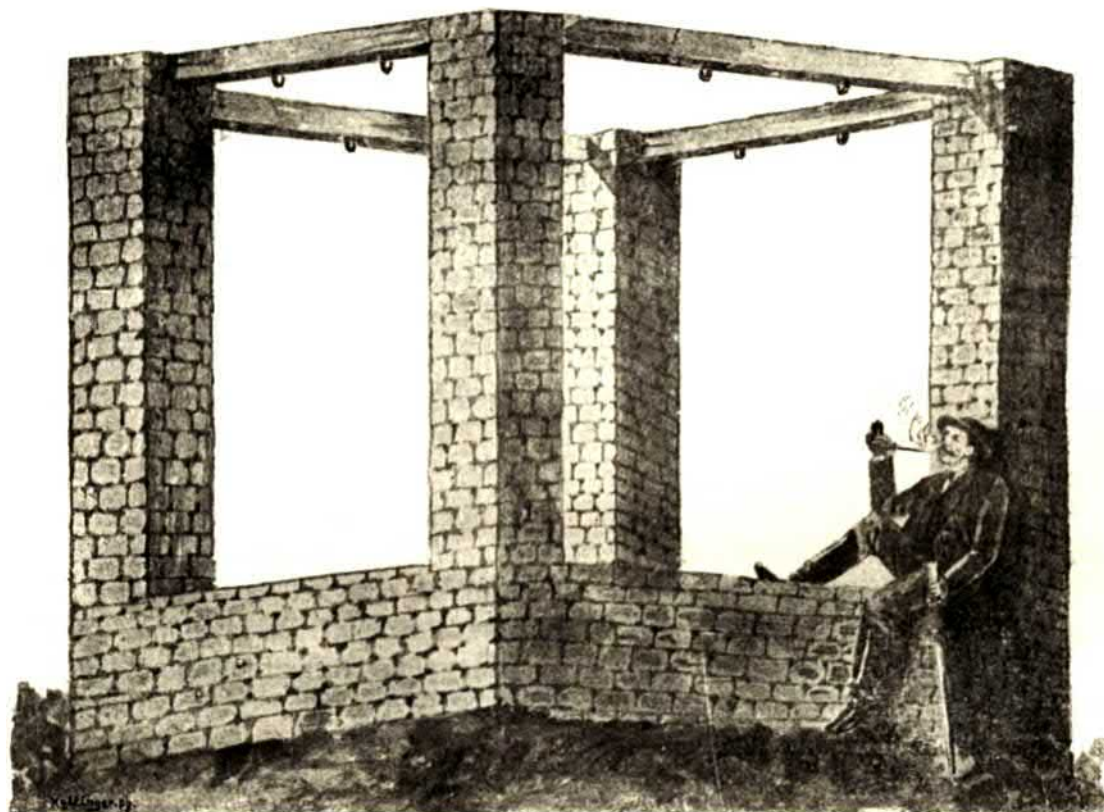
¹) „Szerencsét hoz,” azt is tartják felőle. A Kármán Mátyás köteléből mi is láttunk műveit úri nők tárczájában egy-egy darabkát, melyet mindig maguknál hordanak.

Tudunk rá esetet, hogy a 60-as években az akasztófa fáját is eladták a pribékek a népeknek, nemcsak a kötelét. Szegeden történt. Népdalban is mag van örökítve az ilyen babona:

Ajtó nem volt rajta, létrán mentek föl a falára. A gyepmesteri tér mellett, a rókusi nyomáson állott. 1861-ben bontották le.

Helyét most egy kőkereszt mutatja.

Tömörkény igazgató egy 48-as öreg honvédtől hallotta, a ki a városi múzeumnál felügyelői minőségben van alkalmazva: hogy ő még látta rajta mint gyerek 1836-ban a Kongó betyár tetemét lógni, de nézete szerint nem

77.

A pelsőci törvény fa.

ez volt az utolsó akasztás, azt hiszi, hogy egészen a 40-es évekig akasztottak ezen a törvényfán. 1863-ban volt ugyan akasztás, Sömböry Czifra betyárt akasztották, de ez már a mostani rend szerint történt, bár még nyilvános volt. Ez volt az utolsó nyilvános kivégzés.

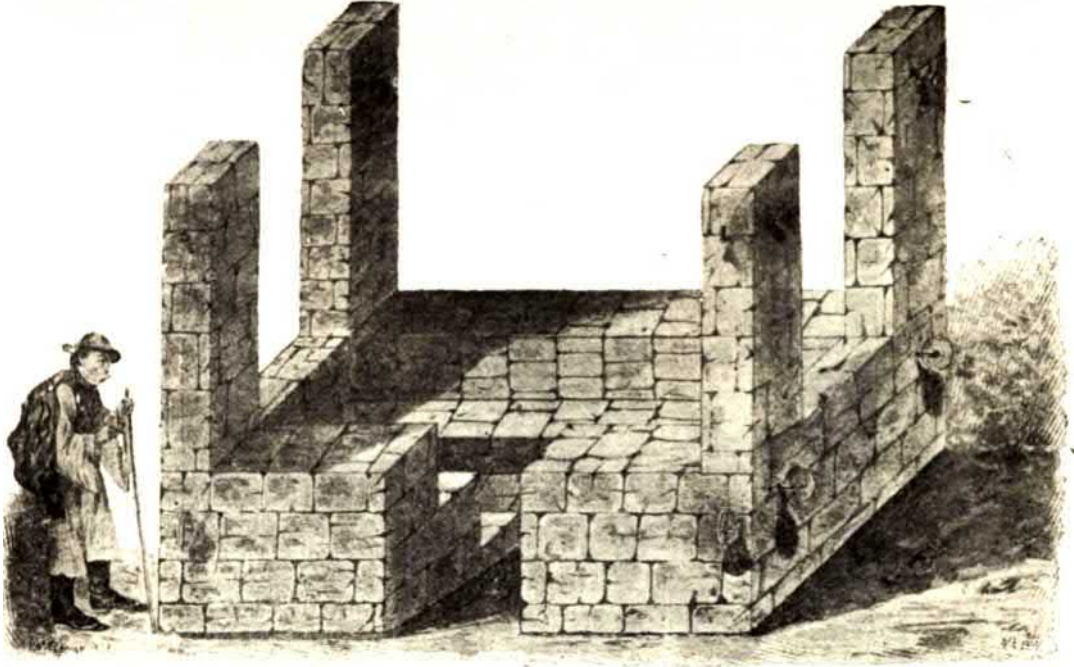
„Ha érzed fogad fájását,
Járd körül az akasztófát,
Szakíts egy szálkát belőle,
Pizskáld meg a fogad véle!“

Endrődi: „Magyar Népdalok.“ Budapest. 1903. Franklin. 264.

A kivégzettek addig maradtak rajta, míg le nem zuhantak a téglafal által képzett gödörbe.

Az utolsó szegedi hóhér bizonyos Szlubasz nevezetű cseh ember volt. 1830-ban vagy 1832-ben végezte az utolsó, pallós által történt lefejezést, egy jó barátját egy kávéházi marqueurt kellett kivégeznie, a ki a Bruckner-kertben megölt egy borbélyt. A gyilkos, kit Pópának hívtak, nemes ember volt, azért kapott pallost és nem kötelet.¹

A szemtanúk leírása nyomán megszerkesztett többi 4 oszlopú törvényfát ábrázoló képünk egyike a Gömör és Kis-Hont vármegyebeli *Pelsütz* mezőváros határán fönnálló akasztófát ábrázolja. A kép a Lehoczky Tivadar tör-

78.

A nyitrai akasztófa.

ténetíró és régiségbúvár vázlata után készült. Az akasztófa méretei: fal magasság mintegy 70 cm., oszlopmagasság 250 m., oszloptávolság 2 m., oszlopvastagság 60 cm. — Ezen sem volt ajtó.

A *hódmező-vásárhelyi* akasztófa, a város történetírójának Szeremley Sámuel ev. ref. lelkésznek tanúsága szerint a város szélén állott, a szentesi útfélen. Az 50-es években bontották le.¹ Ez is négy oszlopos volt és téglából épült. Oszlopai, melyekből fölül, az összefoglaló gerendák rendszerint hiányoztak négyszögűek voltak és közvetlenül a földből emelkedtek ki. Fala nem volt. Ez tehát némileg elüt az általunk ismert többi négy ágú akasztófától. Az oszlopok teteje cseréppel volt befödve, a téglából rakott kapufélfák módjára.

¹) A Tömörkény igazgató adatai.

A pesti, szegedi, debreczeni, pelsőczi, hódmező-vásárheiyi és a nagyszzebeni akasztófák között lényeges szerkezeti különbség nincsen. Ezekhez hasonló volt a kassai és komáromi, továbbá a sátoralja-ujhelyi¹ meg a kecskeméti, nemkülönb a kalocsai és az árvamegyei Kis-Biszterezcz község-beli törvényfa is, mely utóbbinak romjai megvannak még.

A *nyitrai* négy oszlopos akasztófa azonban már más szerkezetű, a mennyei-ben keresztgerendái nincsenek. (Nagyon valószínű azonban, hogy eredetileg

79.

A nagyszzebeni akasztófa

voltak és csak később modernizálták.) Ezen az akasztófán a gerendák helyett mindenik kőoszlopon, kívül 2—2 horog volt.¹

A hóhér belül, a felső lépcsőn állott s onnan kihajolva akasztotta az elítélt nyakába a hurkot. Pribékjei a falon alatt levő csigán átvont kötélnél

¹) A Sátoralja-Újhely határán létezett törvényfa a Lovag Myskovszky Viktor tanár emlékezetéből papírra tett vázrajza szerint épen olyan volt, mint a pesti akasztófa. 1851-ben még fönnállott.

fogva húzták meg az elítélt összekötött két lábát. A négy oszlopon 8 horog lévén, egyszerre 8 embert lehetett fölkötni.

Képünk a Juhász János nyugalmazott fegyőr, volt csendőr előadása nyomán készült, ki a 60-as években jelen volt, mikor két kőművest fölakasztottak erre a törvényfára. — Juhász ugyanilyen akasztófát látott annak idejében Tatán is.

A n. szebeni törvényfát illetőleg Dr. Cserni Béla gyulafehérvári főgimnáziumi tanár és régiségbúvártól úgy értesültünk, hogy annak fallal kerített négyszögű területének közepén a földben egy ajtóval elzárt mély gödör volt, hova a kivégzettek hulláit bedobták.¹

Ő maga is látta ezt a szilárd anyagból készült és bevakolt épületet az 50-es években és látta rajta azt a fekete táblát, melyre a gr. Andrassy Gyula, a Simon Sándor és meg egy más hazafi neve föl volt írva.

Az 50-es években már nem erre az akasztófára kötötték föl az elítélteket, hanem egy más helyen fölállított, fából ácsolt alkotmányra.

A köakasztófát 1856—58-ban lebontották.

A debreczeni kőből épült törvényfa, a melyet „törvényháznak“ is neveztek és melynek ábráját Zoltai Lajos városi s. levéltárnok rajzolta meg— öreg emberek leírása és levéltári adatok alapján — 1754-ben épült. Alapkövét ünnepélyesen tették le, mely alkalommal Szeremley szénátor ékes alkalmi beszédet tartott. Tekintélyes és szilárd épület volt. Mégis, a nép nyelvén élő hagyomány szerint, egyik oszlopa már a múlt század elején kidőlt. Egy ártatlanul fölakasztott embernek az átka fogta meg. Hiába rakatta föl a tanács, ugyanazon oszlop megint összeomlott. Háromszor is összeomlott az átok súlya alatt. Ekkor a téglából épült akasztófának összes anyagát kótyavetyére bocsátották. A ki megvette lebontotta és házat épített belőle magának.³

1855-ben történt ez, a polgármester rendeletére.

A vastag téglalapfal magassága több volt egy ölnél; egy-egy oldal szélessége 2 öl, az oszlopok magassága 1½ öl. Ezeket vastag tölgyfa-gerendák kötötték össze. Nyugati oldalán ajtó volt, mely a „törvényház“ belsejébe vezetett. Ezen az utolsó akasztás 1844. július havában történt, a mikor Vitéz Miskát kivégezték.⁴

Kassa városának is 4 ágú kőakasztófája volt, a mint említettük. Ezt illetőleg hivatkozunk Kukovszky Károly kassai műlakatosra, a régiségek lelkes és hivatott kutatójára.

¹) A katonai térképen a várostól északra (Zone 27. col. XXX.) a Stadt W, Stadt-Wiesé-n látható ezen jegy, fi melynek közelében volt a kőből épített akasztófa.

²) és a mely a mai Telegdi szálló mellett levő várad-utczai kaputól déli irányban menve épen 1000 ölnyi távolságban a régi váradi és pályi ország-utak között állott.

³) Zoltai Lajos: „Régi Bűnesetek És Bűnügyi Költségek“ czimű cikke a „Debreczen“ 1904. június 29-iki számában.

⁴) Zoltai Lajos v. levéltárnok szíves közlése.

Ő jól emlékszik erre az épületre, le is rajzolta emlékezetből. Épen olyan volt mint a debreczeni. A város felől való északi oldalán ennek is ajtaja volt,, csak úgy mint a pestinek.

A központi temető közelében, az u. n. Akasztófa-hegyen állott. 1845-ben ott függött még rajta egy akasztott ember hullája. Lebontását a tanács abban

81.

A debreczeni akasztófa.

az évben határozta el, de azt csak 1847-ben foganatosították, mikor István nádor ott járt. Boltozott emésztő gödör nem volt alatta. A lehullott tetemnek gödröt ástak s abba temették.¹

A debreczeni akasztófa leírásánál láttuk, hogy alapköve letételének, hogy megadták a módját.

¹) A Kukovszky Károly adatai.

Komáromban ez az aktus még nagyobb ünnepélyességgel történt és pedig 1761. július 10-én. „Már előző nap a tanács felhívta a lakosokat, hogy minél számosabban jelenjenek meg az ünnepélyen, nép szószólójának (tribunus plebis) pedig kiadatott a rendelet, hogy a felavatás szertartásáról gondoskodják. A következő nap elindult a díszmenet a városházától az akasztófához. Elöl ment a magistratusból kettő zászlóval, utána az összes czéhek jelvényeikkel és zászlóikkal, 6—6 oszlopot formálva, nagy csendben ünnepies komolysággal követte őket az egész magistratus szintén jelvényeikkel, vezetőjük a városi kapitány volt a dobosokkal és trombitásokkal; a tanács után ment a város hadnagya egy dobossal. A város végénél az egész menet kocsira ült s úgy mentek a kijelölt helyre, hol a főbíró rövid, de megható beszéd után leteszi az alapkövet. Lön ezután a doboknak meg a trombitáknak nagy harsogása egy teljes órahosszig, s miután a derék trombitások és dobosok eleget tettek a zenekedvelő magistratus és publikum érzékének, kiosztották a czéhek tagjai között a végzendő munkákat, azután ugyanolyan rendben, hogy jöttek, visszatértek a városba.¹

Ennek az akasztófának a költségeit — 1243 forint 9½ dénárt — fele részben a város, fele részben pedig a vármegye fizette.² Tehát közös jószág volt.

Négy oszlopos épület volt az a komáromi akasztófa és mintegy 9 négyszög ölnyi területét kőfal vette körül.

A kőfal 1 ½ öl magas, 3 láb széles volt és vakolatlan téglából készült, az egyik oldalon ajtónyílással.

Az oszlopok a sarkokban állottak s a falra is ráépítve, azon IV2 öl magasra emelkedtek. Az oszlopok között fagerendák voltak beillesztve s ezekre történt az akasztás olyképen, hogy az áldozat arczzal a közönség felé állított. A följutás közönséges létrán történt.

Emésztögödör alatta nem volt. A hullát hihetőleg a temető árkában földelték el.

Az akasztófa lebontásának ideje nem állapítható meg hitelesen. Tanúk azt állítják, hogy a nádorvonalai erődítmények építése alkalmából a kérdéses domb is kincstári tulajdonba került s a lebontás ekkor, 1844—1847 évek között történt.

A meghallgatottak' valamennyien láttak itt akasztást s azt állítják, hogy a bejárattól jobbra eső oszlopnak a külső sarkán az utczai lámpákhoz hasonló-beillesztéssel egy vasból kivert disznófej volt látható, mely a szájhagyomány szerint zsidók akasztására szolgált.

A *kecskeméti* akasztófáról, a fönebb közölt vallomáson kívül, egyéb följegyzés is maradt fönn egy 1768. évi tanácsi jegyzőkönyvben, mely az építés költségeit sorolja föl, következőképen:

¹) Takáts Sándor: „Lapok Egy Kis Város Múltjából.“ Komárom. 1886. Ziegler Károly 15.

²) Komárom város jegyzőkönyve. 1761. aug. 28-áról.

³) Farkas Géza városi tanácsos adatai, ki ezeket a Rózsa Pál ácsmester, Jóba Károly és Molnár Ferencz öreg komáromi polgárok egybehangzó vallomásából merítette.

„1768.22. 9-bris akasztófát építő kőműveseknek 146 nap- szám térszen	89.18
A gerendák csinálása	3.—
Szegedi mesternek czeremóniáért	16.40
A vasas ajtó munkájával és pléhivel	10.—
18 f. ólom a sarkakat beönteni való	3.36
32 f. vas, az ajtón	2.55
35 f. tábla vas borítani az ajtót	7.—
500 fejes szeg a borításhoz	1.—
32 m. téglá á fi. 6	192.—
133 mérő mész	113.03
20 öl terméskő fundamentomba	25.—
Az ajtófélre 4 darab faragott pesti kövek	4.30
Summa	468.02
Asztalos munka és deszka	1.30
Ezen kívül a téglá és mész hordó szekerek.	
Item. Téglá és mész adogató napi számosok és malter csinálók.	
Item. 16 nap alatt minden napra kőműveseknek 7 pint bor.	
Item. Deszkák, állások, meszes ládák.“	

Ebből a költségjegyzékből kitűnik, hogy az akasztófa belsejébe vaslemezzel borított ajtó vezet. De az is kitűnik, hogy építésénél illetőleg föl-
avatásánál a szegedi hóhérnak is volt szerepe.²

A polgármesteri hivatal fölkérésünk folytán több öreg városi lakos kihallgatásával megállapította, hogy a szóban levő törvényfa szabályos négyszögben úgy volt fölépítve, hogy először annak alapját a körülbelül 2 öl magas kőfal képezte s ennek a kőfalnak a 4 sarkára volt ráépítve a mintegy 2 öl magas kőoszlop.

Az akasztófának a keleti és annak szemben levő oldalán álló 2—2 kőoszlopát, körülbelül a kőfal színével egy magasságban 1—1 fagerenda kötötte össze. (Lásd a túróczi-szent-mártoni 3 ágú akasztófát). A kőoszlopok tetején nem volt gerenda. (Eredetileg kellett hogy legyen).

Tóth Gergely, a róm. kath. egyházközség 89 éves nyug. gondnoka, kecskeméti ház-, szőlő- és földbirtokos emlékezete óta ezen akasztófát, akasztásra nem használták.

Az egész akasztófa téglából volt építve. A vakolás nyomai láthatók voltak úgy a falon, mint az oszlopokon.

Ajtaja a kőfalnak nem a város felé eső részén, hanem keleti oldalán volt.

A kőfal által körülvett területen nem létezett emésztőgödör.

¹) Dr. Szilády Károly v. főlevéltárnok közlése.

²) A vesztőhely ünnepélyes fölállításában része volt a hóhérnak is.

Hang Ferencz: „A Törvényszéki Teremből.“ Bpest. 1874. Tettey. II. k. 15. és 16.

A régi tanácsi jegyzőkönyvekből megtudjuk azt is, hogy „a város alsó részén levő nyomásra helyezett kőállvány s közönségesen úgynevezett „akasztófa“ bizottmányülésileg megsemmisíttetni és eladatni rendeltetvén — 1854. augusztus 27-én közárverés útján 71 pf. kézpénz fizetés mellett eladatott.“

Kalocsán 1857-ben, mikor a közlegelő föllesztetett, akkor bontották le a közönséges téglából épített négy ágú akasztófát. Négyszögletű oszlopai voltak ennek is. Az oszlopok magassága a földtől számítva 2', öl lehetett. El volt látva falkerítéssel s azon egyik oldalon nyílással illetőleg ajtóval.¹⁾

A *Kis-Bisterecz* fölött emelkedő dombon létezett akasztófáról — a Kínét András — időközben nyugalomba vonult — plébánostól nyert értesülés szerint — 83—86 éves öreg emberek azt állítják, hogy négyszögletes kőoszlopai magas kőfalból emelkedtek ki, a mely a helység felől eső északi oldalon erős ajtóval volt ellátva és hogy alatta — romjaiban ma is meglévő — boltozatos pincze volt.

Kérdés, hogy ez az ablak nélkül szűkölködő pinczeszerű sötét odú mire volt jó?

Az öregek azt tartják, hogy a delikvenseket ott kínozták. Tehát kínzókamra lett volna. A mi épen nem valószínű, mert a vallatáshoz tartozó kínzás a bíróság épületében történt, a büntetés súlyosbítására szolgáló kínzást pedig az ítélet végrehajtásakor nyilvánosan, szabad téren hajtották végre. Emésztő gödör volt ez a boltozatos üreg bizonyára, olyan mint a nagyszebeni akasztófa alatt levő. A boltozat teteje tehát a földszínel körül-belül egyenlő magas volt, úgy hogy a körfal ajtaján bemenne az ember arra lépett. A boltozat közepe táján pedig egy vízszintes csapó-ajtó kellett hogy legyen, a hullák bedobására.

Kőoszlopait fönn, ennek a törvényfának is fagerendák kötötték össze. De — az öreg emberek előadásaszerint, kik egy cigánynak ezen az akasztófán történt kivégzésénél jelen voltak — az oszlopok oldalába, a gerendák alatt vashorgok voltak befalazva, melyekre a kivégzendőket akasztották. Így tehát a bishereczzi törvényfa is akképen volt modernizálva mint a nyitrai, a melyről fönnebb megemlékeztünk.

A közölt leírások egybevetéséből és az ábrák méreteiből megállapítható, hogy a 4 ágú, fal nélkül és alacsony fallal épült akasztófák oszlopainak a földszínelől számítva, az 1½ ölet alig haladta meg. Míg a körfallal ellátott ilyen építmények magassága 2½—4 öltre tehető.

A fal rendszeren 1½ öl magas volt, de létezett alacsonyabb és magasabb is; hossza 2—3 öl volt.

A négy ágú akasztófák divatja különben jó régi. A 3. számú képünkön látható kőfallal ellátott négy oszlopos építmény 1571-ből, illetőleg 1565-ből való. Ennek azonban oszlopai fából voltak.

¹⁾ Hang Ferencz ügyvéd, kincstári jogképviselő és főszenstzéki ügyész adatai.

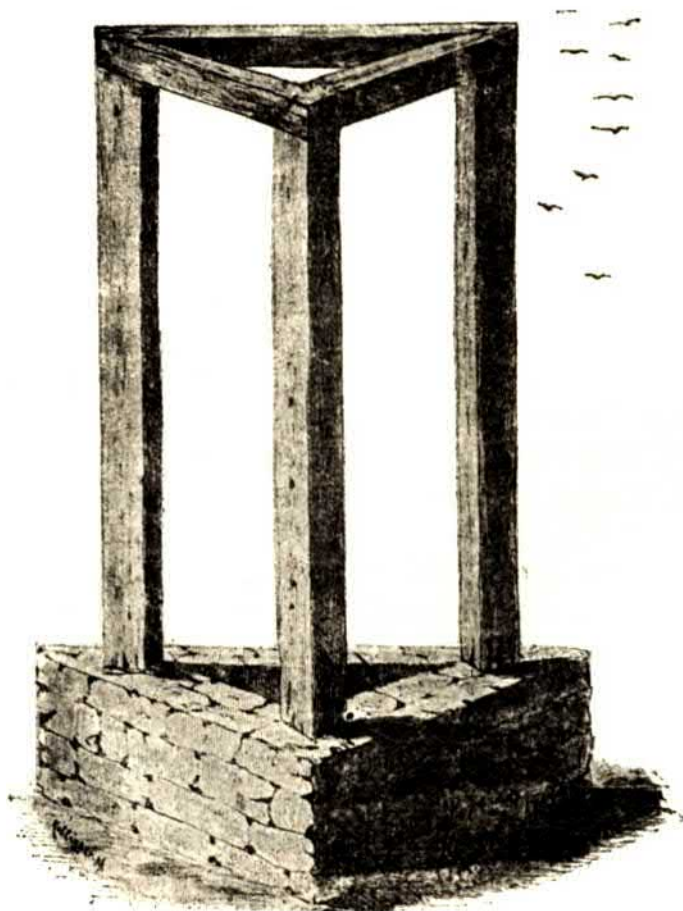
Későbbi időben az oszlopokat kőből építették.

Természetes tehát, hogy az ilyen tartós anyagból, sok költséggel készült épületet a kivégzések módjának változásához könnyű szerrel hozzáidomították, a helyett hogy lebontották és helyébe újat építettek volna.

IV.

A három ágú akasztófa.

A négy oszloppal ellátott akasztófa ismertetése után bemutatjuk a három oszlopos típus változatait.

81.

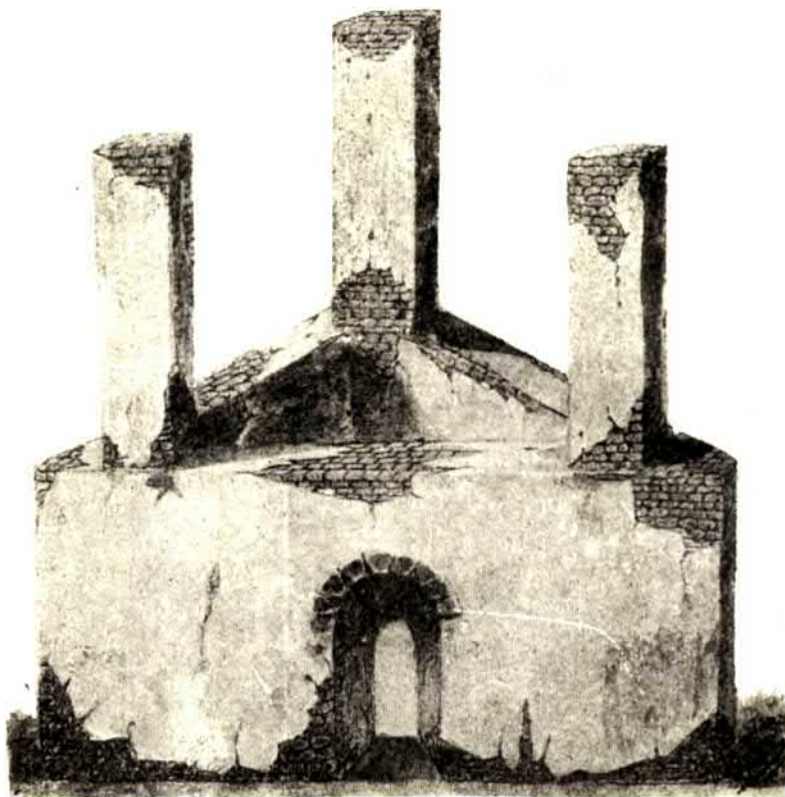
A pozsonyi három ágú akasztófa.

Ezt a típust, a mint az akasztásról szóló I. fejezetben fönnebb említettük, Veszprém vármegye az 1751-ik évben hozott státútuma „szokásos alakúnak“ mondja, ekképen írván róla:

„Elhatározott, hogy a városi lakosok szélső házához tagadhatatlanul igen közel levő vesztőhely távolabb helyre, jelesen az u. n. Látóhegyre állíttassák és ott kőműves-kézzel, a segédszolgabíró úr fölügyelete alatt a szokásos három oszlopos alakban állíttassák föl.“* '

Ebből arra kell következtetnünk, hogy a XVIII. század közepén hazánkban leginkább a három ágú akasztófaak voltak elterjedve.

Mint ennek a típusnak általunk ismert legrégebb hazai képviselőjét a *pozsonyi* akasztófa rajzát mutatjuk be először is, melyet Batka János pozsony-

82.

A korponai akasztófa.

városi levéltárnok talált meg kicsinyben egy régi, 1782. körüli időből való városi térarajzon. Batka levéltárnok nézete szerint valószínűleg a XIX. század első felében hordták le ezt a törvényfát, melyet az ács-, kőműves-, lakatos-, asztalos- stb. czéheknek kötelessége volt ingyen fölállítani.

Lehetséges, sőt valószínű, hogy ez volt az az 1486-ban fölállított „új

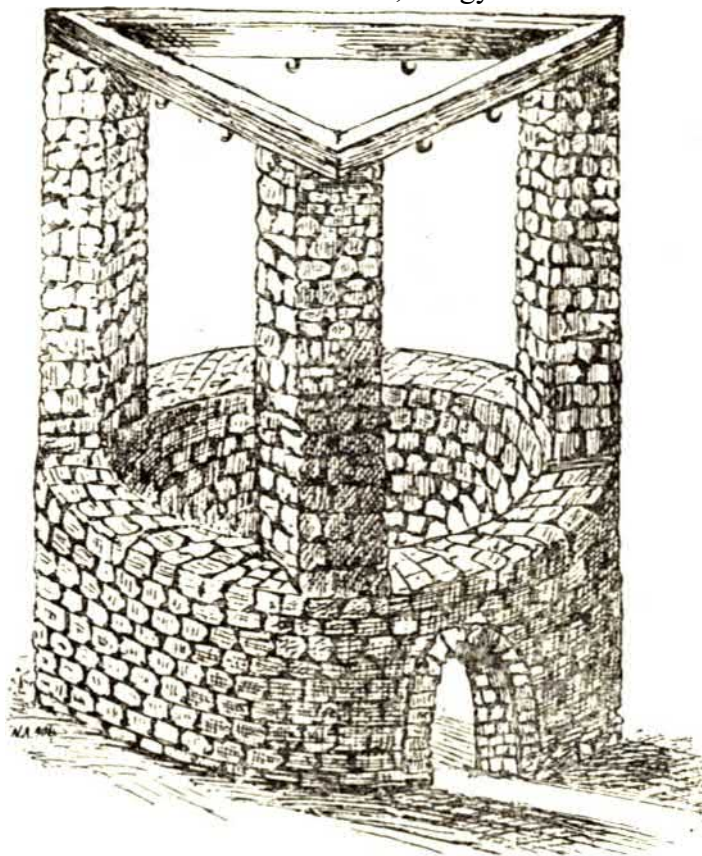
¹⁾ Kolozsvári és Óvári: „Corpus Statutorum“ V. k. első fele 582.

akasztófa,“ „melynek alját kőműves munka képezte“ s a melyről említés van téve Ortvyar Tivadar „Pozsonyváros Története“ című művében.¹

Ettől eltérő volt a *korponai* három ágú akasztófa, melynek szintén közreadjuk a Kmet András nyugalmazott berencsfalusi rom. kath. lelkész adatai nyomán készült ábráját.

Eltért pedig ez attól abban, hogy a pozsonyi alkotmánynak kőalapja alacsony lévén, nem volt rajta ajtó, míg a korponainak a város felől való keleti oldala ajtóval volt ellátva. De eltért abban is, hogy a pozsonyi akasztófának oszlopai fából voltak, a korponainak ellenben kőből.

Megegyeztek azonban a tekintetben, hogy mindkettőnek az alja három-

83.

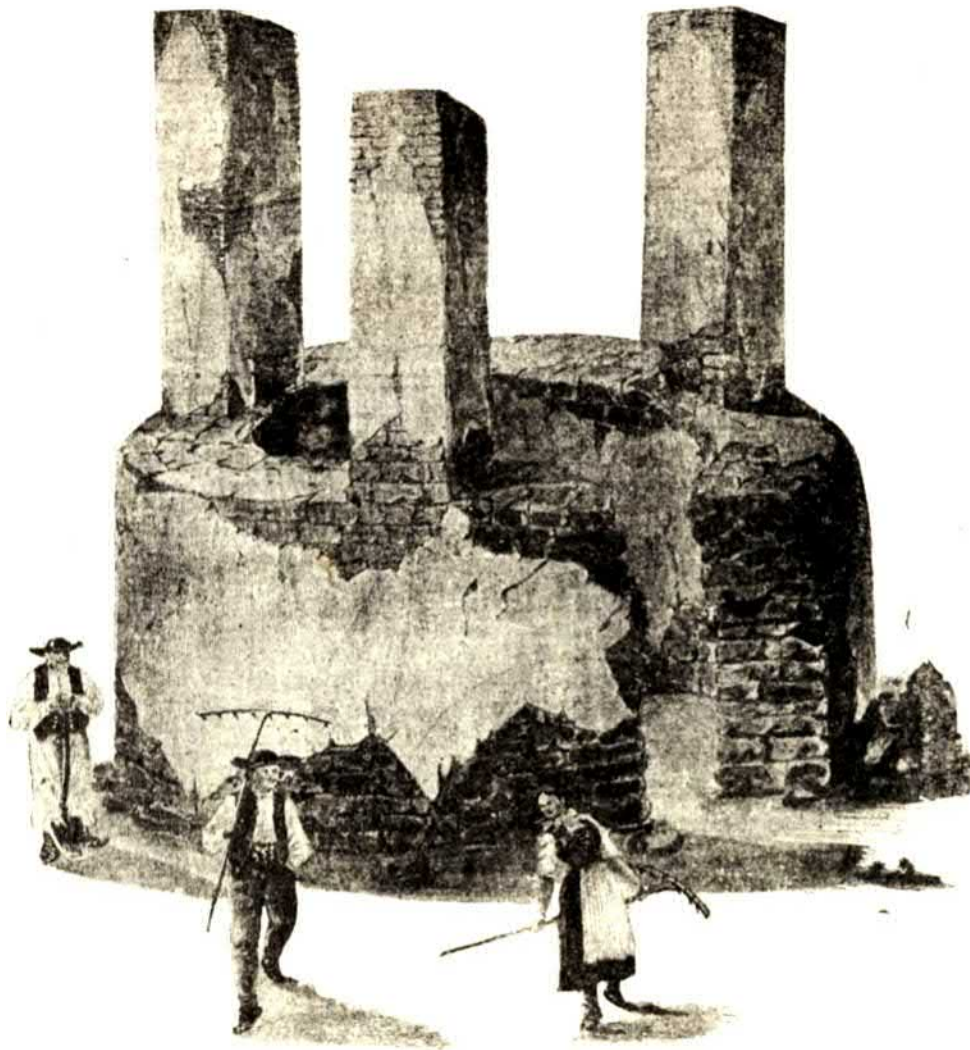
A zalaegerszegi akasztófa.

szöget képezett.

Ellenben a *zalaegerszegi* akasztófának köralakú volt a falazata. Ennek rajzához Kovách Ernő volt 1848/49-iki honvédőrnagy nyug. fegyintézeti igazgató szolgáltatotta az adatokat és vázlatot.

¹) Megjelent Pozsonyban 1898-ban. II. k. második rész. 141.

A törvényfák 3 ágú típusának és a köralakú változatának régisége mellett bizonyít az a körülmény, hogy az 1632-ben történt Iützeni csatának Merián Mátyástól való rézmetszetű képén egy köralakú, három oszlopos, kőből épült törvényfa látható. A melynek hasonmása a zala-egerszegi akasztófa.¹

84.

A turóc-szent-mártoni akasztófa.

A *Turóc-Sst.-Mártonban* létezett akasztófa, szerkezetét illetőleg megfelel a zala-egerszeginek, de elüt úgy attól, mint a többiektől óriási méreteinél fogva. Mert — a fáradhatatlan régiség kutató nyug. berencsfalusi plébá-

¹) Marczali Henrik: „Nagy Képes Világtörténet.“ VIII. k. 476.
Merián Mátyás 1593—1650-ig élt.

nos szerint — körfalának magassága 4 méter (jó 2 öl), oszlopainak magassága mintegy 5'30 meter (2 öl 4 láb) volt!

Szembeötlő rajta, hogy minden oszlop alján üreg van. Nagyon valószínű, hogy ezekbe az üregekbe dugták be a gerendák végeit, a melyekre deszkákat fektettek, hogy az így képezett padozatról dolgozhassanak a príbékek, kivégzések alkalmával.

Ajtaja a város felől levő, délnyugatra eső oldalán volt.

V.

A két ágú akasztófa.

Az eddig leírt valamennyi kőből épült törvényfától elüt az *egri akasztó fa* a mely két oszlopos lévén: típusza bizonyára régibb mint a három és négy oszloppal ellátott többi-é.

„Az egri vesztőhely, az „Akasztófa“ — írja Türk Frigyes okl. főgimnáziumi tanár¹ — „a város déli határán, a Hatvani (ma: Deák Ferenez)- út végén, az országúttól kifelé menet, balra eső, gyepes emelkedésen állott. Faragott vagyis kinagyolt homokkőből (ryolithból) volt építve. Én még láttam, rozszant állapotban. Négyszögű területe kőfállal volt bekerítve, melynek magassága másfél öles lehetett; nyugati oldalán ajtaja volt. A körfalon, belül 2—3 sírhely. Ennek a belső területnek a hossza 2 ölre, szélessége 1 */, ölre tehető. A körfal eredetileg fecskevakolatú volt, de az én időmben már le volt arról máivá minden vakolat.

Azóta végkép eltűnt ez a vesztőhely, a mennyiben a katonaság töltenyraktára épült ottan. A helyét azonban a nép ma is „Akasztófa“ néven ismeri.

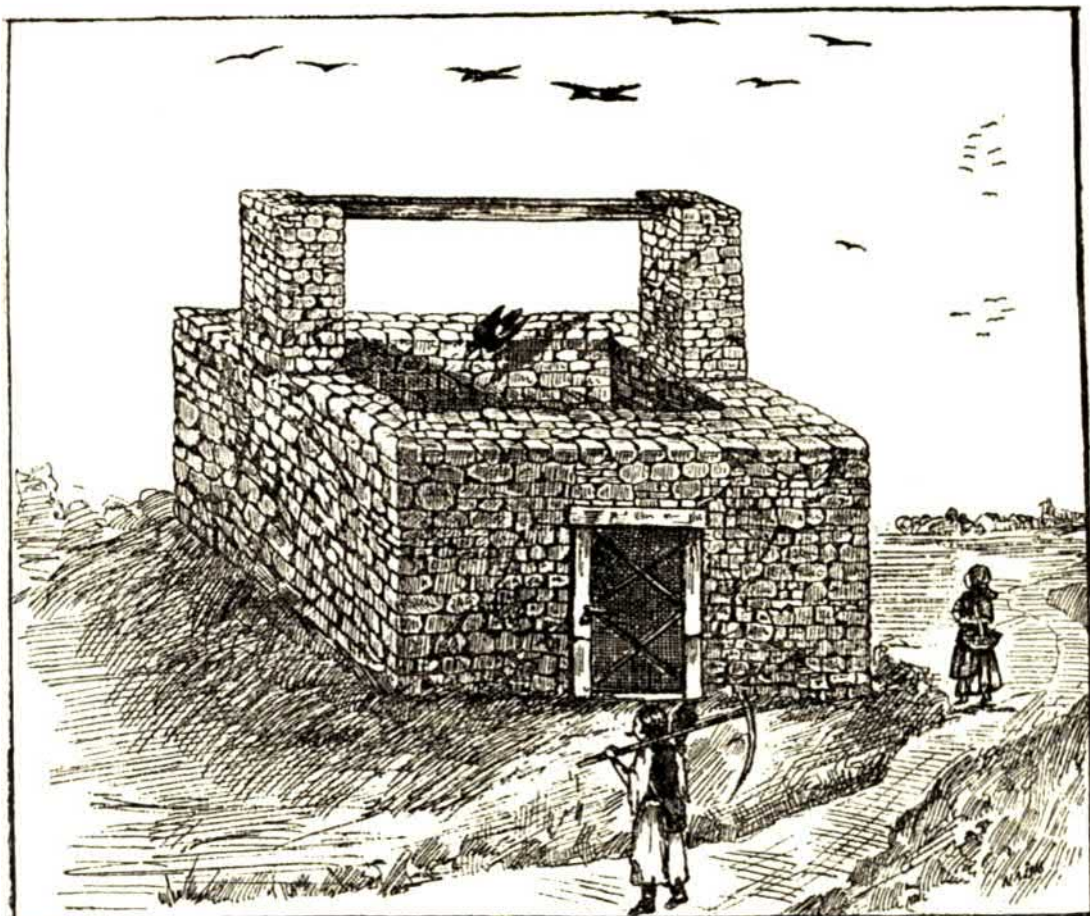
Öreg emberek, mint szemtanúk beszélnek, hogy a kőfalazat északi és déli oldala közepén öl magas, két kőoszlop volt, melyek „úgy állottak, mint a kémények“. Ezeken nyugodott egy gerenda, melyen az akasztóhorgok voltak. Régente rajta hagyták száradni a kivégzetteket. Néha három is lógott az akasztófán. A szél összeverte, csörgette vázaikat. „A varjú fészket rakott egyiknek a koponyájában.“²

¹⁾ Az Egre Akasztófa“ című, a „Hevesmegyei Hírlap“ 1905. január 22-iki számában megjelent cikkében és a szerzőhöz intézett leveleiben.

²⁾ Ez a fészkrakás valószínűtlen. Mert a csontok az őket beborító és összetartó lágyrészek elrothadásával széthullanak. Ez a széthullás szabad levegőn levő hullánál rothadás esetében egy félév alatt, megszáradás, mumifikálódás esetében pedig — a mi ritkábban fordul elé — pár év alatt okvetetlenül bekövetkezik. A koponya ellenben a földben évtizedekig sőt tovább is ellentáll az enyészetnek. A szabadban is sok év kell, míg varratjai szétnyílnak. Így tehát mielőtt szétnyílna és a varjú a belsejéhez hozzáférhetne — lehull az akasztófáról.

Különben varjúfészkek eisern fér az emberi koponyában. Arra pedig, hogy ha nem is beléje, de rá rakja fészket a varjú az akasztott ember fejére: nincs neki semmi szüksége. Sokkal védettebb helyet, szilárdabb alapot, szóval jobb alkalmatosságot talál ő ennél magának!

Arnóthi (Szabó Ignác) is megemlékezik az egeri akasztófáról az „Erki pap“ cz. művében¹ mondván: „Hajdanában minden oly városhatárában, mely pallós-joggal bírt, ott merészkedett a büntető Igazságszolgáltatás végrehajtásának elrettenti) jelvénye, az — akasztófa. Eger város déli részén is merész-

85.

Az egeri két ágú kő-akasztófa.

kedett egy ilyen négyszög-alkotmány kopasz oszlopaival, melynek romjai pár évtized előtt még láthatók valának.“

Erről Ttrik tanár fölkérésünkre a következő további adatokat közölte velünk:

„Az egeri akasztófa körfalát valami 30 éve bontották le. A körfalon belül levő terület 3 □ öl volt; a kőfal vastagsága két láb lehetett. Az akasztófa két

¹) Eger. Kiadja Blay István könyvtár 1893. Második kiadás 69.

oszlopa a körfalra rá volt építve. Ennek a két oszlopnak a tetejére rá volt fektetve (és nem volt beleépítve) a gerenda. A hóhér létrát támasztott hozzá és úgy dolgozott. Horog nem volt rajta; az akasztókötél volt a gerendán áthurkolva.

Félszázaddal ezelőtt még a körfalon belül történt az akasztás, később már azon kívül, minden egyes alkalomra külön-külön fából ácsolt oszlopakasztófán. Olyanon a minőt most használnak.

A fejezés az akasztófánál történt, de a körfalon kívül, a városfelé néző kis emelkedésen, a hol később az oszlopakasztófas kivégzések voltak. Hatvan évvel ezelőtt ott nyakazták le Járdán Mihály egri embert, ki a feleségét ölte meg.²

A künn kivégzettek is az akasztófa körfalán belül temették el és pedig a peczérék, naplemente után.

A közel 80 éves Szentpétery Ignác egri polgár beszéli, hogy körülbelül 60 évvel ezelőtt látott Egerben akasztást még az oszlopos körfalon belül. Kettőt akasztottak: Szláv Lászlót és Molnár Mihályt. Az előbbi katona volt. Meggyilkoltak és kiraboltak egy korcsmárosnét. A síralomház a Barkóczy-kaszárnya földszintes részében volt. Az elítéltek 3 napig voltak a síralomházban. Szláv, előkelő származású ifjú, a ki fehér inget, ibolyaszínű mellényt és kék magyar nadrágot viselt, virágot osztogatott a nézőknek. „Nekem is adott két csokrot” mondja Szentpétery. Az asztalon feszület mellett tálcza volt. Pénzt dobtak rá, a kivégzendők lelki üdvéért mondandó misére. Molnár komoran nézett, nem adott szót senkinek. Mikor a vesztőhelyre vitték őket, szólt a „gonoszok harangja,” a merre a menet elhaladt: a barátoknál és a nagytemplomban.

„A halálbüntetés kihirdetésétől az elítéltek — az 1701. aug. 11-én kelt helytartó tanácsi rendelet szerint — 3 nap engedtetett vallási vigasztaltatása, előkészítése végett, miért is melléje lelkész rendeltetett; jobb tartásban része-

¹⁾ Régebben kellett, hogy legyen horog — a mint a szemtanúk is állítják — és azon láncz is, legalább a kivégzés alkalmával s azután sokáig, mert különben nem hagyhatták volna a kivégzettek hulláját „rajtszáradni.” A kötél rövid idő alatt elrothadván, a hulla hamar leesett volna.

²⁾ Az 50-es években még fordult elő lenyakazás. A gróf Kreith Béla múzeumában levő régi pallóssal — a ráerősített eredeti okmány tanúsítása szerint — 1853-ban Újvidéken fejezték le Szabó Ferenczet. Az okmányt a cs. kir. államügyész állította ki a bakó részére, ki egyetlen csapással ütötte le az elítélt fejét.

A lenyakazás nálunk nem bárdal történt, mint Poroszországban ma is szokásos, hanem pallóssal, vagyis hosszú egyenes két élű karddal. A kivégzendő nem tükére tette a fejét, hanem letérdelt vagy alacsony hátú székre ült. Ilyen szék látható a pozsonyi muzeumbeli büntető eszközöket ábrázoló képünkön. Az ilyen hóhérszéknek néha a két első lába hosszabb volt a többinél. A két hosszú lábat beásták a földbe, hogy a szék szilárdul álljon.

Poroszországban ma tőke helyett ágyhoz hasonló készüléket használnak a fővértelhez. Bajorországban a guillotinnak egy rézsütös késsel ellátott Fallbeil nevezetű alakja használatos.

sült; hozzátartozóinak látogatását fogadhatá; s hazai szokásunk szerint ez idő alatt a közönség szemléletének (siralomházban) kitétetett. Negyednap lelkésze kíséretében, a vesztőhelyre vezették, hol a végrehajtás vásár- és ünnepnapok kizárásával, bírósági tag jelenlétében, az ítélet ismételt kihirdetése után, nyilvánosan a hóhér által, újabban kötéllel eszközöltetett.“

Az 1853. évi — 1861-ig nálunk is érvényben, de azután is egész 1872-ig alkalmazásban volt — osztrák büntető perrendtartás szerint a kivégzés az ítélet kihirdetése után, másodnap reggel történt. Az elítélthez csak hozzátartozói és azon személyek bocsáttattak, kiket önmaga kívánt látni, s zárt kocsiban vitték a vesztőhelyre. A végrehajtás fölött 2 bírósági biztos őrködött, utána a tett leírása az ítélettel együtt nyomtatásban szétosztatott; a kivégzett teste az nap este a vesztőhelyen eltemettetett.¹

A honvédségnél a kihirdetést harmadnap követi az ítélet végrehajtása.² így történt az a Lakatos István csendőr kivégzése alkalmával 1885-ben, kinek a halálos ítéletet febr. 21-én d. e. 11 órakor hirdették ki és 23-án reggel ½7 órakor hajtották azt végre. Mikoris az elítélt halála 12 percz múlva állapított meg orvosilag s azután a hulla még $\frac{3}{4}$ óráig hagyatott az akasztófán. Ezután levették azt és koporsóba tették (a nélkül hogy fölbonczolták volna.)

A rögtönbírói szabályok az elítéltnak a halálra való készülésre 3 órát engedtek.

Érdekes, hogy Kassa városának 1652-ben és 1653-ban hozott ítéleteiben olyan rendelkezés foglaltatik, hogy az ítélet másnap 8 órakor — tehát egy rövid nap múlva — végrehajtandó.

Körmöcbánya város tanácsa is akként ítélkezett 1608. márczius 21-én, hogy a Pastirikh Miculesz keréketörése, ha a hóhér az nap megjön, másnap hajtassék végre.

Két kőoszlopos akasztófa létezett még *Dévény* határában is. Az 50-es években bontották le. Oszlopai téglából gömbölyűre voltak építve.

Egy két ágú kőakasztófa képe látható „A hires Fehér Bandi Története“ című, 1866-ban a Bartalits Imre kiadásában megjelent ponyvairodalmi terméken. Négyszögletű oszlopai közvetlenül a földből emelkednek ki és szabadon állanak, fal nem veszi körül őket. A négyszögletesre faragott összekötő gerenda két vége — melyen egy akasztott ember lóg — az oszlopokba, tetejüktől egy jó arasznyira van beépítve.

Tudomásunk van egy fából készült, de kőből épült lábazattal ellátott két ágú akasztófáról, a mely *Temesvárt* az időben, egy tisztáson állott. A 70-es évek végén látta még azt Dr. Kayser Szilárd szabadalmi bír. Tölgyfából volt ácsolva. Lábazata mintegy méternyi magas, oszlopainak köze csaknem 3 méter, magassága $4\frac{1}{2}$ méter lehetett.

¹) Pauler idézett műve. II. k. 477. és 478.

²) Bajorországban is ez a szokás.

Az akasztófa kimeszeléséről és arról, hogy az elítéltet arczczal észak felé kötötték föl: nem maradt följegyzés, de fönmaradt a hagyomány és pedig a nép költészetében.

Az ide vonatkozó egyik népdal így hangzik:

„— — Arad alatt kimeszelték azt a fát,
Melyre Dorkót s Horvát Palit akasztják.“

A másik:

„— — Függ már Kovács ég és föld közt
Éjszagnak fordulván szemközt;
----- Veri a szél a bokáját,
Lebegteti szél gatyáját.“¹

Az elítéltnak arczczal észak felé való fölakasztása nem volt általános, szabály, mert azt tömeges kivégzések alkalmával, a mi 3 vagy 4 ágú akasztófán történt, nem lehetett volna megtartani.

Megjegyzendő, hogy Aradon a régi vármegyei ingóságok között, a vármegyeház újjáalakítása alkalmával egy régi fa-akasztófa találtatott, a mi arra mutat, hogy azt esetenként állították föl.* Lehetséges, hogy azt használat előtt minden alkalommal bemeszelték.

Kecskemét városának egyik régi jegyzőkönyvében, egy akasztással való büntetés följegyzése alkalmából meg van örökítve, hogy főbenjáró ügyben a tanúk a vádlott fejére tették kezüket és úgy mondták el hittel megerősített vallomásukat:

1659. Die 10. July. Mi convocatus becsületes esküdt fogott személyek becsületes kecskeméti tanácsbeli urainktól az ökegyelmek törvényes székire, élönkben hoztanak egy Csorba István nevű tolvajt, melyet mi exainálván, maga nyelve vallása előttünk, hogy ő ásta meg Hegedűs János uram házát és jószágát ellopta és maga megmutatta annak utánna, hova tötte, úgymin ház fedelében úgymint a pénzt, ezüst jószágot penig az város árkának az partjában elröjtette volt. Maga nyelve vallása után, kezeket fejére tevén, Hegedűs János uram, Szabó György és Sárközi János uraim hitökkel megerősítették, hogy nyilván ő volt a tolvaj, maga adta elé az ellopott pénzt. Mi lelünk ismereti, Isten szerint azt deliberáltuk felőle, noha az házmegásásért országunk törvénye szerint, megtöretvén, kerékre tételt érdemelne, de romlott hazánknak állapotját meggondolván, köttessék föl az akasztófára, vegye gonoszt életének jutalmát, annak előtte is sok gonoszsgot cselekedett.³

¹) Kálmány Lajos: „Koszorúk Az Alföld Vadvirágaiból.“ Arad. 1877. Nyomt. Réthy Lipót. I. k. 39. és 52.

²) Csűrös Imre várnai, levéltárnok közlése.

³) Dr. Szilády Károly közlése.

Ez a vádlott fejére való kéz-rátétel előfordul Mózes III. könyvének XXIV. részében, a 14. versében:

Vidd ki a káromlót a táboron kívül, és a kik hallották a káromlást, kezeket tegyék fejére, azután az egész sokaság verje agyon azt kövekkel.

VI.

A hóhér.

A miként Rómában külömbség volt a becstelennek tartott carnifex között, ki azon büntetéseket hajtotta végre, melyeket csak rabszolgákra és idegenekre szabtak ki, tehát a keresztrefeszítést és a kínzást — és a lictor között, a ki csak polgárokon hajtott végre ítéletet: azonképen Németországban is külömbséget tettek lassanként a bakó (Scharfrichter) és a hóhér (Henker) között.

A *bakónak* jutott a nem megbecstelenítő, a gonosztevővel való sajátkezű érintkezést nem igénylő halálos büntetésnek, a lefejezésnek a végrehajtása és a többinek csak is a fölügyelete; a *hóhérnak* maradt ellenben — a ki a bakó alatt és rendesen annak szolgálatában állott — a végrehajtása a megbecstelenítő büntetéseknél, az akasztásnak, fölnégyelésnek, megégetésnek stb.-nek és a kínzásnak és ehhez járult rendszerint, az evvel szükségszerűleg épen nem kapcsolatos *gyepmesterség* üzése is.

A német birodalmi törvények szerint, a bakósággal nem járt becstelenség, de a köz-előítélet hosszú időn át többé-kevésbé együvé sorozta a bakót a hóherral és a gyepmesterrel, megtagadta tőle a városi polgárjogot, megkülömböztető ruhát rendelt neki és a templomban külön, s az úrvacsoránál az utolsó helyet jelölte ki számára.

Németországban a bakók egykor holmi czéh-félét alkottak és remeklésük egy elítéltnél sikeres lefejezéséből állott, a miben ők fölakasztott állatokon gyakorolták magukat.¹

De — a középkorban — külön társadalmi osztályt is képeztek, melynek tagjai csak egymás között házasodhattak s a hivatás apáról fiúra szállott.*

A mester ismertető jele vörös palást és széles pallos volt. (Fronspergernek „Von Kayserlichen Kriegsrechten“ című, 1566-ban megjelent művében a katonai hóhér karddal az oldalán van lerajzolva.)

Arról nincs adatunk, hogy hazánkban a bakót a hóhértől megkülömböztették volna. De azt tudjuk, hogy egykor a közönség azt, ki a kivégzéseket teljesítette, becstelennek tartotta. Erre vall a helytartó tanácsnak 1756. május

¹) Brockhaus: „Convers. Lexikon.“ 13-te Aufl. Leipzig. 1886. XIV. k. 802.

²) Pallas Nagy Lexikona. IX. k. 289.

13-án kelt azon rendelete, mely a hóhérok gyermekeit a közönségesen azokra hátrított becstelenség alul fölmentette.¹

Azon szabály mellett, hogy a hóhér becstelennek tartatott — szól a következő kivétel, melyet Debreczen város státuált abbeli határozatával, hogy Frey János Gáspár hóhért a pestis alatt (1739.) tanúsított sikeres orvoslásaiért Károly császár és király kiváltság-levélénél fogva a tisztos polgárok közé fölvette.²

Pedig — azelőtt 100 évvel legalább, 1638-ban — a debreczeniek anynyira utálták a hóhért, hogy reverszálisba foglalták abbeli ígétét, hogy „ennek utánna ----- az piacon semmiféle eledelhez nem nyúl.”³

Az is igaz, hogy az akkori hóhér részeges, garázda és mocskos szájú lévén, természetes, hogy nem örvendhetett népszerűségnek. 1639-ben újból reverszálist vettek tőle, a mely így szól:

„Én Lengyel János debreczeni Perdo, noha sok illetlen cselekedetím miat halált érdemelnék, de mivel az Tisz. Tanács keönyörgésemet meghalgatta és elébbeni keotésem nem büntetvén, meghkedgyelmezet, keöteom az ide aláb meg írt conditiokra magamat; — — mellyeket ha violálnék akar mi részeiben is, minden kegyelem nélkül halállal büntettesem.

1. Hogy fegyvert, chiakant pallost nálam nem hordozok, senkihez nem ütök, sem nem vágok, és megh nem sértek, hanem pallosomat az Csiszárnál tartom és az mikor az szükségh kívánnyja, ollyankor viszem el onnan, annak utánna is mégh helyre viszem és kezéhez adom.

2. Az Piacon sem kenyérhez, sem az mészárszékben húshoz, sem akármí eledelhez nem nyúlok.

3. Az Plengéren levő veszszeökel senkit nem sújtolok és nyelvemmel senkit nem szidalmazok s gyalázok.

4. Hogy azon hitem szerént, mellyel az Perdosághnak tisztire magamat keöteleztem, ez beöcsületes Debreczen városában, holtigh szolgállok az Perdosággal, soha el nem szökeöm, ha penigh hitemet hátra hadnám és el mennék, akar hol és akar mi névéi nevezendeő helyben találtassam, kézhez adatassam és kegyelem nélkül halállal büntettessem.”⁴

¹) Pauler „Büntetőjogtana.“ II. k. 477.

²) Debreczen v. közlevéltárának régi mutató könyvéből kijegyezte Zoltai Lajos segéd-levéllárnok.

³) 1638.6. May. Obligatio Cornificis Jóannis Lengyel. Lengyel János keöti feyére magát, hogy ennk utánna szokása szerént nem részegeskedik, senkit nem szidalmaz, sem gyalázatos szókai nem illet, az piacon semmiféle eledelhez nem nyúl, fegyvert, chiakán és egyebet magával nem hordoz, hanem mindeneket megh becsülvén, magát jól viseli. Ha szinte valaki ő neki ellene találna szólni és eő mindazonáltal azzal nem vetekedik hanem Biró Uramnak adgya értésére. Küleomben cselekedvén, tulajdon feje essék el érette.

Zoltai Lajos jegyzeteiből.

⁴) Debreczen v. jegyzőkönyve. 1639. jan. 29-ről 203. 1. Zoltai L. jegyzeteiből.

Nemcsak a hóhér volt fölesketett szolgája a törvényhatóságnak,¹ hanem a segédje is. Kitűnik ez Debreczen város jegyzőkönyvéből, a hol 1650. aug. 3-iki kelettel ez áll:

„Nóta. Udvarhelyszéki Székely István szabad akarattya szerint Lengyel János Perdóhoz hittel kötelezi magát, megesküvén az tellyjes Szent Háromság Istenre, hogy az teorvényi szolgaságban híven s igazán el jár, és mind holtighlan szolgál abban az tisztben, sohová magát nem kötelezi, sem Úr sem Város sem penig refugium háta megé, sem hadakban sem penig efféle szolgálatra sehová, ha penig vagy el szeöknék, vagy alattomban magát máshová kötelezné, egy szóval, minden névéi nevezendő helyekreöl, mint hiti hagyott szolgát haza hozassák és hogy holtig Nemes Debreczen városában az teorvényi szolgaságnak ellene nem mond: hanem azt igazán continuallya erős hites kötelessége szerint. Et licet juxta hoc juraverit, tarnen nem teöltött sok iidöt: eléb állott.“¹

Láttuk, hogy a hóhért régen becstelennek tartották, meg utálták is. Később azonban a közönség ellenszenvé alább hagyott. Az utolsó szegedi hóhértól, Szlubász Józseftől legalább, ki a XIX. század 30-as éveiben élt, a polgárok nem idegenkedtek. Ez nem lakott künn a sintérházban. Ott, az akasztófa környékén csak a legényei laktak. Neki magának benn a városban volt a lakása. Törve beszélt magyarul, alighanem cseh származású volt. Rendesen el járt a kávéházba is. Leányát czéhbéli rendes mester, egy késes vette feleségül.³

A hóhérok kválifikációjáról tudomásunk szerint, a legrégibb hazai intézkedést az 1814. évi július hó 5-én 17812. sz. a. kibocsátott helytartó tanácsi rendelet tartalmazza, a mely meghagyta, hogy a halálítéletek biztosabb végrehajtása tekintetéből kellő képességgel bíró hóhérok állandósíttassanak.⁴

Nálunk később sem kívántak tőlük egyebet, minthogy írni-olvasni tudjanak és hogy gyakorlati jártassággal bírjanak.

Minden hóhér 2 segédet tartott, kiket kitanított és a kivégzésekhez magával vitt. Ezek segédkeztek neki. Ha beteg lett, akkor ügyesebbik segédje helyettesítette őt és a kivégzés sikeres végrehajtásáról a bírósági kiküldött az ő részére állította ki a szókasos tanúsítványt. Üresedés esetében a pályázó segéd szolgálati bizonyítványa mellett az ilyen tanúsítvánnyal is igazolta gyakorlati képességét.

Czéhet a hóhérok hazánkban nem alkottak. A legényeiktől sem követeltek meghatározott idejű gyakorlatot.⁵

1) Czigány Gáspárt is föleskették hóhérnak 1637-ben. Debreczen v. jkönyve. Zoltai L. jegyzeteiből.

2) Ugyanonnan.

3) Tömörkény István közlése.

4) Szlemenics Pál: „Magyar Fenyítő Törvénykönyve.“ 5. kiadás. Pest. Heckenast. 266.

5) Bott József közlése.

Újabbán, a halálbüntetés tárgyában 1880. aug. 9-én 2106. sz. a. kiadott igazságügy min. rendelet 3. pontja akként intézkedik a kvalifikációról, hogy „halálos ítélet végrehajtására csak oly egyén alkalmazható, a ki hiteles okmányokkal képes igazolni, hogy ily eljárást már korábban is önállóan és sikeresen teljesített. Más alkalmas közeg hiányában a budapesti kir. ügyész keresendő meg az itteni hóhér kiküldése végett.“ Az 1900. évi nov. 14-én 6757. sz. a. kiadott rendelet pedig azon intézkedést teszi, hogy a hóhér kiküldése végett minden esetben a budapesti kir. ügyészség keresendő meg. (Mivel egy hóhér van az országban a ki állami szolgá s vele a budapesti kir. ügyészség rendelkezik. Régebben is kevés volt. Rendszeren a fővárosban lakó megyei hóhért kérték ki a vidékre is).

A hóhér — a ki egyszersmind gyepmester is volt — rendes évi javadalmazásban részesült, a mely régebben már, 400 frt. fizetésből állott.¹ 1857. decz. 1-től ehhez 100 frt. napi díj-átalány és 120 frt. lakpénz járult.

Ezenkívül működési díjat is kapott, a mi az 1777. október 13-án 5449. sz. és 1819. jul. 13-án 19200. sz. a. kibocsátott m. k. helyt. t. rendeletek által ugyanazon összegben állapított meg, mely a katonai végrehajtásoknál azelőtt is divatban volt. Ezek a díjak a következők:

Egyszerű lefejezésért és akasztásért, a kivégzettektől fejenkint	12 frt.
Az elítélt nevének akasztófára függesztéséért ...	6 frt.
Öngyilkosnak bizonyult büntettes eltemetéséért ...	6 frt.
Ha az elítélt a vesztőhelyen kegyelmet nyert, de a hóhér a végrehajtáshoz szükséges eszközöket már megszerezte ... —	6 frt.
Ha a végrehajtás helye a hóhér lakhelyétől távol volt, távolléte idejére naponkint	3 frt.
Ez esetre mindenik segédének kik a végrehajtásnál használtatnak	1 frt. 30 kr.

Ezen felül a hóhér és segédei, viteldija a közkincstár által megtérítendő.“

E díjszabás 1835-ben némileg módosult, a mennyiben a hóhér napi díja 3 ról 6 írtra emeltetett, segédeinek pedig „felakasztási díjul egy fejtől, egynek-egynek“ 3 frt. állapított meg és kimondatott, hogy egy holttestnek levétele és eltakarításáért 6 frt. jár.³

¹⁾ Ma is annyiból illetőleg 800 koronából áll. Altiszti állásban van.

²⁾ Szlemenics. 269.

Az árak konvencziós pénzben értendők. Egy konv. forint 105 o. é. krajczár. Az o. é. forintot 1857-ben hozták be. Azelőtt több mint 100 évig konv. pénz járta.

³⁾ Pestmegye központi számvevője által Kornberger részére, hiv. használatra 1870. június 10-én kiállított díjszabás.

1870-ben még ez a módosított díjazás járta.

1872-ben a hóhér kivégzési díja 15 frt. volt és ha rendes székhelyén kívül történt a végrehajtás, a szabályszerű mértföldpénzen kívül segédjeivel együtt 3 frt. élelmezésben részesült.¹ Ezen díjakat az 1874. április 4-én 7626. sz. a. kelt I. M. rendelet is megtartotta.

A Szepességben „eleinte mindenütt, hol pallós-jog gyakoroltatott, hóhérral is találkozunk. Későbbben külön alkalmazott hóhért csak a megyénél, a XIII. városi területnél és Lőcse, Késmárk városokban találunk, hol a halál-ítéletek rendesen végrehajtottak. Ha más pallós-joggal bíró város hóhérra szorult, azt kikölcsönözte magának onnan, a hol volt. Így p. o. Gnezdá városa febr. 9-én 1696-ban egy tolvaj elítéltet fel akart akasztatni. E célra Késmárktól kérte ki magának a hóhért. Ment érte két városi hajdú, kik a késmárki bírónak ajándékkul 1 tallért vittek és az ottani két hajdút 1 — 1 itcze borral megvendégelték.

Miután a hóhér dolgát Gnezdán elvégezte, kapott 12 frtot és két hajdúból álló kíséretet hazafelé.

A XIII város, mely nem egyenkint, hanem összesen a kerületben gyakorolta a pallós-jogot, egyenkint volt megadózva a kerületi hóhér fizetésére. Ezen adó 1517-ben 13 írtban lett megállapítva, mely minden várostól évenként beköveteltetett.

Sőt a XIII város egy időben a lőcsei hóhérra is fizetett, hogy azt használhassa szükség esetében. Így köteles volt minden városi gróf a körülméltetés előestéjén e célra 10 tallért, 100 dénárral számítva, Lőcsére beküldeni.

1579-ben Lőcse városa meghatározta az egyes tételeket a halálnemre tekintettel, melyet az elítélt szenvedett. És ezeket a tételeket mihez tartás végett Christel Benedek városi grófnak ily határozatokban küldte: Ha a hóhér saját kardjával végez ki valakit, kap 2 frtot, ha pedig országos karddal történik a kivégzés 1 frtot. Felakasztásért jár neki 2 frt. Két forint jár neki még, ha a bűnöst tűzzel égeti, kerékbetőri, nyársra húzza, négy részre vágja, vagy ha egy élő személyt karóba húz. Vízbefulladásért kap 1 frtot. A kivégzés ténye után még azonkívül 75 dennárral fizettetett.

Ugyanazon fizetések jártak a hóhérnak akkor is, ha a bűnös már el lett ítélve, de kegyelmet kapott.²

A hóhér javadalmazására vonatkozó régibb adatok:

Pozsonyban a XV. században a hóhér rendes heti bért, 200 dénárt ka-

¹) Az 1853. évi osztr. bünt. perr. és a 60-as évek gyakorlata valamint az 1872. jun 5-én kelt erre vonatkozó min. rendelet szerint.

Pauler idézett műve. II. k. 478.

²) Weber Samu: „Újabb Adalékok Szepes Megye Történetéhez.“ Bpest. 1905. Hornyánszky V. 116. és 117.

pott s azonkívül „udvari öltönyt“, czipőt és borraivalót is. Utóbbi fejében egy hétre 100 dénárt.

Az akasztás díja..... 1—3 frt. volt.

A nyakazás-é és a máglyán való megégetés-é ... 1 lira 240 dénár.¹

Debreczen város stáútuma 1571-ből:

A tanácsos urak által határozott, hogy a halálra ítélt emberek ruhái ekképen osztassanak el: a felső ruha a város szolgákat illeti; az alsó ruha pedig és a csizma a hóhért.²

Körmöczbányán — az 1614. évi számadásokból következtetve — a hóhér a városnál csak félévig szolgált, a másik félét valamilyen szomszéd városban töltötte. Azaz¹ közös költségen tartották őt s míg az egyik városban tartózkodott, a másikban csak megkeresésre jelenhetett meg egy-egy szerepre. Lakása a városon kívül, a vesztőhelynek közelében volt, a várostól délre fekvő Galgensberg és Fernkreuz között folyó patak mellett, a hol most a gyepmester lakik.

Fizetése egy hétre 1 frt volt.

Egy kerékbetörésért 1614-ben kifizettek neki — 2 frtot.

Segédjeinek azon alkalomból 1 frtot.³

Békés megyei stáútum 1716-ból: A gonosztevők megzabolázására Szeghalom helyiségben börtön építése rendeltetik el, annak foganatosítása szolgabíró urnák komolyan meghagyatik; mely alkalomból Pocsay Ferencz hóhérnak évi fizetés rendeltetik. Abaposztóból készült köpeny (Clamis), dolmány, nadrág; fekete kalap, két pár csizma, 5 pozsonyi mérő búza, 12 magyar forint kézpénz.⁴

Baranya megye stáútuma az 1721-ik évről:

A hóhér díja fővételért — — — — — 6 frt.

Egy ember felakasztásáért ugyanannyi.

Gonosztevők, kerítőnők és más tűz által elemésztendő

személyek megégetéséért — — — — — 10 frt.

Kerékbetöréséért — — — — — 12 frt.

Kiherelésért — — — — — 3 frt.⁵

Szegeden a hóhér 1724-ben legényével („stekenknet“) együtt 166 forint évi fizetésben részesült és minden kivégzés után borraivaló járt neki. Egyébként a gyepmesterségből is volt jövedelme.⁷

⁷⁾ Ortway Tivadar: „Pozsony Város Tört.“ 1900. Pozsony. Stampfel Károly bizom. II. k. Harmadik rész. 196. és 197.

²⁾ Kolozsvári és Óvári: „Corpus Statutorum/ III. k. 2-ik folytatás. 459.

³⁾ Wagner Ede v. levéltárnok jegyzetei a város régi jegyzőkönyveiből.

⁴⁾ Kolozsvári és Óvári hiv. műv. 276.

⁵⁾ Ugyanaz. V. k. első fele. 548.

⁶⁾ Tömörkény István adatai és Reisner János: „Szeged Története.“ Szeged. 1900. Nyom. Engel Lajos. 111. k. 130.

Debreczen városa pallós joggal bírván, állandó hóhért tartott, a kinek évi konvencziója a XVIII. század első felében elébb 90 utóbb 100 magyar forint és 6 pozsonyi köből búza, ugyanannyi árpa és 12 szekérfa volt. Természetbeni lakást is kellett adni a „mesternek“, mert különben az ilyen megvetett foglalkozású egyén aligha kap házat bérben a városon.

Ezért a konvenczióért köteles a mester a vallani vonakodó, a tagadásban levő vádlottakat tortúrával beismerésre kényszeríteni.

A büntetések végrehajtásáért külön díjazásban részesült. Mert az ítéleteket, a mikor azok nem a „két ajtajúra“ (tömlöczre) vagy nem pénzbírságra szólották, ő hajtotta végre.

A megvesszőzés és bilyogzás díja volt — 48 dénár.¹

Kézelvágás, nyelvkimetszés, akár a megégetés és le-
nyakazás-é — — — — — 1 frt 02 dénár.

Az akasztás-é — — — — — 1 frt 02 dénár.*

Kecskemét városának nem lévén hóhérja, 1725. márczius hó 9-én a budai hóhérral, Hamberger Sándorral kötött szerződést, az akasztás, lefejezés, kerékbe-törés vagy bármi névvel nevezendő egyszerű kivégzés díját személyenként 10 frtba állapítván meg.

Ha azonban az elitét boszorkányt vagy más valakit nemcsak lefejezni, hanem megégetni is kellett: azért 15 fit. járt neki.

A kisebb vagy nagyobb kínzás, kiseprűzés, orr- és fül-levágás, hátégetés stb. díja személyenként 3 frt. volt.

Ezen kívül tartozott a tanács kíséretet adni melléje, a mely őt Budáról elhozza, tartozott őt ellátni étellel és ital helyett neki napjára 40 krt. fizetni és haza is kísértetni.³

Közép-Szolnok vármegyében a gyepmester (carnifex) évi fizetése 1793-ban 24 r. forintot tett ki.⁴

Kecskemét város jegyzőkönyvében a XIX. század elejétől két följegyzés olvasható, a hóhér díjazására vonatkozólag:

1819. június 7: „A közelebb tartott tettes Úri szék által publicáltatott Halálos ítéletnek foganatba való vétetése az eddig is gyakorlott mód szerint a helybeli Tanács provisiojára hagyatván, minek utánna a halálos Raboknak Exequáltatásokat V. fiscalis Simonyi János úr tellyesitetvén, ezennel szóval referálta volna, hogy mind a két rabot Pestről hozatott Hóhér Zieber Ferentz tökéletessen expedialta, az említett Hóhérnak az Inassainak fáradságok meg jutalmaztatások eránt kérdés tétetett; mely czélből a Hóhér személylyessen elő hivatván arról: hogy

¹) 100 dénár tesz egy arany forintot.

²) Zoltai Lajos: „Régi Bűnesetek És Bűnügyi Költségek.“ A „Debreczen“ ez. hírlap. 1904. június 28-iki számában.

³) Dr. Szilády Károly v. főlevéltárnok közlése.

⁴) Dr. Petri Mór: „Szilágy Várni. Monogr.“ I. k. 348.

mi volna kívánsága Directio kedvéért megkérdezett: s ennek következtetésben maga ugyan két főért 150 fkat, két Inassai pedig fejenként 20 ftal a Város cassájából kielégíteni, egyszersmind a nevezett Hóhérnak kéréséhez képpent arról, hogy az Executiót pontosan tellyesítette, Részére Bizonyság Levél hiteles formában kiadatni rendeltettek.“

1824. május 27: „Volfsteif Leopold Szegedi Mester minekutánna a mai napon Pantza Kovács Antal gyilkosnak fejét jeles móddal s egy csapással elmetszette, kérte fáradságának jutalmát 24 for. pengő pénzbeli forintokban kifizettetni s egyszersmind a jól végrehajtott executiorul bizonyság Levelet kiadatni, minden előfordulható esetekben kész és hűséges szolgálatját ajánlván.

Volfsteif Leopold mesternek, minekutánna 20 forintok V. czéduában Honorarium képpen resolvaltattak, mind ennek, mind 24 pengő pénzbeli forintjainak kifizetése Perceptor Boldog Antal Urra bizattatik, haza szállíttatása eránt való gondoskodás surrog: második Biró Muzsly József Urnak ajánltatván.¹“

Fönnebb említettük azt az 1571-ből való debreczeni státutumot, mely szerint a halálra ítéltnek alsó ruhája és csizmája a hóhért illette.

Franciaországban a hóhérok „előbb csak azon öltönyökkel rendelkezhetek, melyeket az elítélt derekán alól viselt; későbbben az elítéltnek egész öltönyével szabadon rendelkezhetek.,,^s

Ez úgylátszik általános szokás volt, mert a magyar szabadságharcz levetése után az abszolút kormány által kivégeztetett vértanúk ruhái is mind a hóhér birtokába jutottak.

De nemcsak általános, hanem ősrégi is volt ez a szokás, hiszen'a Jézus ruháit is maguknak tartották meg az ő hóhérai. János evangyélita mint szemtanú azt írja erről, hogy:

„A vitézek azért, mikor megfeszítették volna Jézust, vevék az ő ruháit (és négy részre oszták, mindenik vitéznek egy részt) az ő köntösét is. Vala pedig az ő köntöse varrás nélkül való, felitől fogva mindenestől szótt. Mondának azért magokban: Ne hasogassuk ezt el, hanem vessünk sorsot reá kié legyen“³

A hóhérok régen egyenruhát is viseltek, legalább a kivégzések alkalmával — a mint említettük.

Karaffának zöld ruhás hóhérai és pribékjei voltak, számszerin harminczan.⁴

¹) Dr. Szilády Károly v. főlevéltárnok közlése.

²) „A Vérpad Titkai.“ Pest 1868. Lauffer. I. k. 84.

János evangyéliorna XIX. részének 23. és 24. verse.

³) A Jézus alsó ruhái, a mit négy részre osztottak: négynél mindenestre kevesebb darabból állottak. Tehát ezeket földarabolták. A daraboknak hasznát alig vehették. Vájjon nem babona czéljára kellett az azok nekik?

⁴) Szeremley Sámuel: „Az Eperjesi Mészárszék.“ Prot. Theolog. Könyvtár. Szerk. Kovács Albert. XIII. k. Magy. Prot. Egyháztört. Monographiák. Bpest. 1880. Franklin. 112.

A körmöczbányai hóhér ruhája piros volt.¹

A pesti hóhérok kivégzésekkor — úgy mondják — magyar szabású piros ruhát viseltek.²

A Kornberger egyenruhája kék színű volt, ezüst zsinórral. A 60-as években — Tömörkény István író úgy tudja, — hogy olyan gyász-magyar ruha járta, mint a melyet a temetkezési vállalatok szolgálói hordanak. Kozarek már fekete szalonruhában „működött.“

Szegeden a régibb hóhér viselet piros köpenyből állott s fejevételnél a piros posztó is a szerelvények közé tartozott.³

Az abszolút kormány a hóhért tisztviselői rangba emelte és fekete pantalonba, sárga gombos piros frakkba öltöztette. A nadrágon arany paszomány vonult végig. Az egyenruhát piros tollbokkrétával ellátott fekete, pofonvágott kalap egészítette ki.

A régi hóhérok voltak Pesten a 30-as és 40-es években Schuller és Schüch Pál.

Utóbbi végezte ki Leski Éva férj. Varga Józsefnét gyermekgyilkosság miatt, pallóssal Kalocsán 1842. október 3-án.⁴

Ezek egyszersmind gyepmesterséget is folytattak úgy Pesten mint Budán, mivel az ők idejükben nem volt hóhér.

1849-től kezdve pesti hóhér a brünni származású Both Ferencz és budai hóhér a győri születésű Kornberger Mihály, a Schuller egykori legénye volt. Kornberger 1867-ben bekövetkezett haláláig szolgált.

Both 1860-ban Bécsbe, onnan Brünnbe ment, a hol 1881 vagy 1882-ben halt meg. 1880-ban, 80 éves korában még működött Lembergben egy kettős katonai kivégzés alkalmával.

Kornberget követte Kozarek Ferencz „m. k. hóhér“ vagyis „állami“ hóhér, mert hivatalali elődjei „városi“ vagy „megyei“ alkalmazottak voltak.

Utódja 1885-től kezdve Báli Mihály, a ki már nem lakik a fővárosban.

Mondják, hogy Kornberger hazafias érzelmű ember lévén a vérbíróság által 1849-ben halálra ítélt honfiak kivégzését megtagadta és hogy arra Both Ferencz önkényt vállalkozott volna.

Nem tudjuk, hogy mi alapja van ennek az állításnak, de annyi tény, hogy Both 1849-ben jött be s hogy a magyar vértanúk kivégzését mind ő

¹) Wagner Ede levéltárnok közlése.

²) A hóhérok ruhája Németországban is többnyire piros volt és kalapjukon bizonyos jelvényeket viseltek. Rövid kardot is hordhattak, melynek markolatán sárga és vörös szalag csüngött, ismertető jelül.

Hang Ferencz: „A Törvényszéki Teremből.“ Bpest. 1874. Tettey Nánd. és társa II. k. 7.

Úgy tudjuk, hogy a hóhéroknak jobb felől kellett kardjukat viselniök.

³) A Tömörkény István adatai.

⁴) Hang Ferencz: „A Törvényszéki Teremből.“ Bpest. 1874. Tettey II. k. 137.

teljesítette, míg Kornberger, a ki szintén folyton működött, abban az időben kizárólag gonosztevők kivégzésével foglalkozott.

A kivégzések és bizonyos másnemű büntetések végrehajtásával hivatalbói foglalkozó személynek, a hóhérnak, legrégebb magyar neve, tudomásunk szerint „a bitó“ volt, a mint azt a „Pellengér“ című fejezetben láttuk.

Nevezték őt „bakónak“ vagy „bákónak“ is.

A „mester“ név is használatos volt,¹ míg a „gyepmester“ elnevezés alatt inkább a „sintért“ értették.

A „perdő“ kifejezés Debreczenben volt szokásos.²

A „hóhér“ vagy „hóhár“ németes név már a XVI. század elején divatos volt.³ Sőt nyomát találjuk ennek korábban is: a XV. század második felében.⁴

A „hohár“ alakot a XVIII. század kezdetén, sőt 1801-ben is használták még.⁵

A Páriz — Pápai féle szótár 1801. évi kiadásában a hóhér és bákó kifejezésen kívül előfordul még a „hengér“ (németül Henker) és a „börtön“ elnevezés is.

A „hengér“, „henger“ névvel Debreczen város jegyzőkönyveiben a XVII. század első felében gyakran találkozunk. De nyoma van annak a XVI századból való irodalmunkban is.

A nép ajkán ma is él még ez a szó. Pl. a „Szabó Orzsika“ cízi mű régi népballadában:

----- „Aj a gödör készen, tövissel berakva!
— Segesvári hengér a kezét megfogá,
Gödörhöz hurczolá.“⁶

¹) A XVIII. század kezdetén. Thaly Kálmán: „Gr. Eszterházy Antal Kurucz Generális Tábori Könyve.“ 1706—1709. Budapest. 1901. M. Tud. Akadémia 670. 686. 687. és 743.

²) A „perdő“ valószínűleg a latin praedo-ból alakult, a mely Páriz-Pápai szerint kóborlót, tolvajt, ragadozót vagyis modern kifejezéssel rablót jelent.

³) Jordánszky-Codex. 1516 és 1519 év. Pesti Gábor: Nomenclatura Sex Linguarum. 1538

⁴) Melich János: „A Gyöngyösi Latin—Magv. Szótártörredék.“ Bpest. 1898. Akad. 70. és 164. lap. „Apparitores: Hoharok: vei: poroslok: waras szolgay. Carnifex: hohar: Gylkos. Carnificina: pelenger pyach: nylvan való hely: holoth az hoharoktol Emberek olettethnek.“

⁵) Ez a szótártörredék az 1487-évből való.

⁶) Thaly Kálmán: „Ocskay László.“ Bpest. Magy. Tud. Akad. 1880. 761. és 765.

A Páriz—Pápai szótárának 1801. évi kiadása.

⁷) Endrödi Sándor: „Magyar Népballadák.“ Magy. Remekírók 55. kötele. Bpest, 1906. Franklin. 34.

Más példa a „Bánda Úrfi“ című népkölteményből:

„Lelkem édes anyám!
Milyen álmot láték — —
Üsse guta, fiam,
Azt a te álmodat:

Két sing veres sinor —
A te piros véred;
S két fekete holló —
A te két hengéred!“¹

A XVII. század elején széltében „börtönnek“ vagy „bertennek“ nevezték írónk a hóhért.*

A mai értelemben vett börtönt Páriz—Pápai fogháznak és tömlöcznek mondja.

„Tömlöcz (temlöcz, tömlec, temnec) úgy tudjuk, hogy a legrégebbi neve a börtönnek. Eléfordul már a XIII. század harmadik tizedéből való Halotti Beszédben ekképen:

„Vimádjomuk ez szegény ember lilkiért kit úr ez nopun ez homus világ timnöczébelől mente.“

Tótúl a tömlöczöt úgy mondják, hogy: temnica (olvasd: teinnyicza) Tma sötétség. Temni, a, e vak. Temnica megvakított, elsötétített.

Székelyföldön a börtönt „büdünek“ is hívják, Kecskeméten meg épen „büdösnek“ mondják.³

Úgy a sötét mint a бүдös név nagyon talál a régi börtönre, a mely bizony sötét és бүдös lyuk volt — nem is olyan régen!

1847-ben még Pozsonynak és Pestnek földalatti börtönei voltak, a hova nap soha be nem süttött és a hol a csupasz földön, összezsúfolva, a lehető legnagyobb rondaságban és nyomorban sínylődtek a szerencsétlen rabok.⁴

Szabolcs vármegye fogházainak czelláit Széchenyi 1845-ben „bűzhödt lyukaknak“ nevezte.³

És hány börtön volt még az országban, a mely ezt a nevet megérdemelte és a melyben bizony méltán kesergett a szegény rab ekképen hogy:

¹) Endrödi Sándor „Magyar Népköltemények.“ Magyar Remekírók 55. kötete. 1906. Franklin. 92.

²) Szarvas és Simonyi: „Magy. Nyelv. Tört. Szótár.“ Bpest 1893. I. k. 233.

A börtön „tömlöcztartó“ is jelentett egy 1634-iki forrás szerint. Minek az az egyszerű magyarázata, hogy a hóhér rendszeren tömlöcztartó is volt egyszersmind.

³) Szinnyei József: „Magyar Tájszótár.“ 1893.—1896. I. k. 380. II. k. 426.

⁴) Ritter Appert: „Die Gefängnisse, Spitäler, Schulen, etc.“ Wien. 1851. I. k. 229. és 246.

⁵) Ifj. Dombováiy Géza: „Fenyítő Elj. És Büntetési Rendszer Pestmegyében a XIX. Század Első Felében.“ 1906. Bpest. 296.

„A tömlöcz feneki
Az én vetett ágyam.
Annak két oldala
Az én háló társam.

A tömlöcz teteje
Takarózó párnám,
Kígyók, békák szeme
Világító gyertyám l¹

II.

KEKÉKBETÖRÉS.

A fönmaradt hazai régi orsz. törvényekben sokféle halálos büntetésről van szó pl. akasztásról, lefejezésről, vízbefulladásról, megégetésről, megkövezésről, karóbahúzásról — de a kerékbetörés ott nem fordul elő, csak a Hármaskönyvben, a fönneb idézett helyen. De azért bizonyára szokásban volt az

86

Kerékbetörés.

nálunk is még az Árpád-házi királyok korában. E mellett szól Scimecz városának IV. Béla király korában (1235—70.) szerkesztett „Városi És Bányajogkönyve“, illetőleg annak 19. pontja, a mely ekképen hangzik:

„A kit tolvajságért vagy rablásért elfognak és valóban rábizonyul, azt akasztják föl. A kit rabláson és gyilkosságon érnek, azt hurczolják meg és törjék kerékbe.“²

¹) Endrödi Sándor: „Magyar Népdalok.“ Bpest. 1906. Franklin. 158.

²) Wenzel Gusztáv: „Árpádkori Okmánytár.“ Kiadja a M. Tud. Akadémia. 1862. Fest. III. k. 213.

A későbbi időben gyakran alkalmazták ezt a büntetést. Bártfa város ítéleteiben nyoma van annak 1574-ből és 1586-ból. Szatlimár megye 1607-ben státutumot hozott arról, hogy: ki kell hirdetni, hogy minden helységben akasztófát, kereket, láb és kézvasat, karót kell a gonosztevők megbüntetésére készíteni és állítani, 12 frt. büntetés terhe alatt.¹

A keréketörésnek, a mint képeink mutatják, több módja volt. Ugyanis:

1. Kerékre fektetve és rákötözve vasbottal törték össze, törték bele a kerék küllői közé az elítélt tagjait. Vagy

See here the manner whay in London
 a many Men are made to endure
 that they are most cruelly tormented
 & broken about ye necks they
 the last one wch is seen Golden Chamber

Strapping their heads and feet to Chaises
 having one from the Gallies down
 to all the Gallies in the Tower
 Here all the Gallies flock together
 like some kind of a feather

Leaving their steele Shakeshaft
 down to play wth the Gallies
 Thus when the Shakeshaft are set place
 they flock must surely to stray
 the wofull Cause of these Gallies

W^{ch} is most to be feared are those
 that putterly are punished by
 wch they are cut and ye Gallies
 to march for manye hundred years
 hence wch the Gallies find out are

87.

Keréketörés.

2. a csupasz földre avagy
 3. fahasábokra, vagy pedig
 4. egy X alakú fakeresztre fektetve és lekötözve súlyos kerékekkel illetőleg kalapáccsal ütve végezték ki a bűnöst.

Olyan kereket is használtak, a melynek fala élesre volt faragva, de olyat

¹⁾ Kolozsvári és Óvári: „Corpus Statutorum.“ Budapest. Akadémia. III. k. 2-ik folytatás 47.

is, melynek falából egy jó tenyérnyi széles és arasznyi hosszú vaspengé állott ki. Evvel vagdalták inkább mint törték össze az elítélt testét.

Valószínű, hogy az első módszer a legrégebb, legalább nálunk. Ez a kifejezés „keréketörés“ arra vall. Azonban, hogy ez a módszer hazánkban szokásos volt-e? Arra nincs adatunk.

De arra van, hogy a kerék helyett más szerszámot is használtak: a „csonttörő tüsköt.“

Mert a korponai, ma is meglevő „lomihnat“ (csonttörő) nevű tuskónak ez kellett hogy legyen a rendeltetése. Méreteinél (60 cm. hosszú és 18 cm. széles) valamint 6½ kg.-nyi súlyánál fogva is megfelelt annak a czélnak. (97. számú kép).

Kivégzésre használt kerék hazánkban — tudomásunk szerint — csak egy maradt fenn, mely a pozsonyi városi múzeumban látható. Ez 40 cm. hosszú és 7½ cm. széles vaspengével van ellátva. Súlya 13⅓ kg. Átmérője 110 cm. A kerék agyának átmérője 18½ cm.

A bécsi városi múzeumbeli 119 cm. átmérőjű kerék olyan mint a pozsonyi. Pengéje 42 cm. hosszú, 6 cm. széles és 2—3 mm. vastag és tompa, nem éles. A kerék feje meg van vasalva. A neve: Brechel. 1786-ban használták utoljára.

A müncheni bajor nemzeti múzeumban levő kerék pengéje éles.

A Castan Panoptikumában Berlinben 2 kerék van. Egyik 110 cm. átmérőjű. Vaspengéje kisujnyi vastagságú és tompa. Schlagradnak nevezik. Egy schweizi kolostorból való.² A másik 1 méter átmérőjű. Ennek nincs pengéje, de a fala egész kereken élesre van faragva.

A nürnbergi germán múzeumban látható kerék 93 cm. átmérőjű. Fala egy 80 cm. hosszú vaspánttal van megerősítve.

Valamennyit jellemzi, hogy a kerék agya nincs kifúrva és hogy a közönséges szekerkerék módjára egy sincs[^] megvasalva.

Az elítélt tagjainak összetörését ha fölülről kezdték, enyhébb büntetés volt, mint az alúlról való megkezdés, mert úgy hamarabb bekövetkezett a halál illetőleg az öntudatlan állapot, mivel az első ütéssel a nyakára vagy a mellére sújtottak a szerencsétlenek. Míg az alúlról való keréketörést a kivégzendő lába szárán, alsó karján kezdték és czombján meg felső karján folytatták.

Döpler német kriminálista tüzetesen ír a keréketörésről³ ekképen:

A rómaiak a keresztény vértanúkat gyakran úgy törték kerékbe, hogy elébb vasrúddal lábukat és más tagjaikat összetörték, aztán a kerék küllői közé

¹) Lásd a 95. és 96. számú képet.

²) Az utolsó keréketörés Németországban 1837-ben Berlinben történt.

³) fönebb hivatkozott 1693-ban illetőleg 1697-ben megjelent művében. II. k. 317. 320—322.

húzták és fonták s végül testüket a kerékkal együtt karóra tették föl, a melyen néha még jó ideig éltek és kínlódtak, mielőtt kiadták lelküket.

Írja továbbá, hogy „kivégzés után Németországban is kerékre tették vagy fonták a testet elrettentő például. Néha a gonosztevő, bizonyos fontos okoknál fogva olyan kegyelemben részesül, hogy előbb levágják a fejét, azután testét a kerékre teszik és a fejét fölébe tűzik.

Nagy kegynek tekintetik az is, ha a keréketörés fölülről lefelé történik, úgy hogy az ilyen nyomorult ember a földön fekve, kötéllel erősen kihúzzatik, azután az u. n. jászolba kell hogy harapjon, most tehát a kerékkal való egy ütéssel egész szája fölszakíttatik, nyakszirtje széttöretik, azután hanyát fordíttatván melle és szíve összeroncsoltatik és így a kintől annál hamarabb megszabadul. A további ütések karjára és végül lábára kapja.

88.

Keréketörés. Pika és társainak kivégzése 1672-ben.

A keréketöréshez a bakónak 2 kerék kell: egy, hogy az elítélt megtöressék és az ilyen aztán félretéttetik, ez igen könnyű, nincs agya. A másikra, mivel a test rátéttetik, négy karika jön, hogy szét ne essék, négy vasszeg, mindenik egy rőf hosszú, kettő a jászolhoz, egy a fejhez és a lábhoz. Két jászol, egy egyszerű és egy kettős. Egy kilencz rőf hosszú oszlop, mire a kerék ráfekszik, két rőf a földbe jön és egy fél rőf hosszú szeg a fej megerősítésére.“

Ilyen volt a kerékbetörés Németországban a XVII. század végén.

Hogy mikép hajtották azt végre a rákövetkező század derekán: azt a Rothern leírásából ismerhetjük meg:¹⁾

„Ha az ítélet kerékre szól. a kerékbetörés fölülről lefelé értendő. „Ez így történik:

„Az elítéltet először is arcra fektetik és egy alól széles, felül azonban megélesített fát tesznek a nyaka alá, a melyet tőkének hívnak, mire a hóhér a kerékkal hátul a nyakaszirtjére üt. Azután megfordítják őt a hátára és a mellére, továbbá a karjára és végül a lábára sújtanak. Midőn azonban a karját és lábát zúzzák össze, mindenüvé a hova ütés jön, bizonyos jászolt tesznek alája, a mely 2 drb fából áll, a melyek kissé domborúak és fölül ki vannak élesítve, alul azonban szélesek és egy keresztkiillóval össze vannak foglalva és jól megerősítve, hogy kitartsanak és jól megfeküdjenek. Ezeket a jász-

89.

Horát és Kloskát kerékbetörik 1785-ben

lakat tehát alul teszik, hogy a kerékkal való ütés a jászolba, és pedig a két fa közé essék. Ha mind ez így végrehajtatott, végezetül a megtört testet a másik a végre fölállított kerékre fonják.

Néhol a gonosztevőt hanyat fektetik. A fejéhez fölül czöveket vernek, a melyen lyuk van, azon a gonosztevő nyakába akasztott kötelet keresztül húzzák, és mihelyt a hóhér a kerékkal mellére sújt, a pribék erősen meghúzza a kötelet, hogy a gonosztevőt megfojtsa.

¹⁾ Joh. Heinr. Rothern: „Der Peinl. Processe Rechtsgelehrte Kunst“ stb. Leipzig. 1748. Sani. Heinsius. 534.

Az alulról való keréketörés hasonlóképp két arra készített kerékkel történik és a gonosztevőnek előbb a lábára, azután a karjára, erre a mellére s végül a nyakszirtjére ütnek.“

A kisebbik kerékről, melylyel a kivégzés történik azt írja Rothern, hogy ott a hol ütnek vele, kissé ki van élesítve.

A két leírás összehasonlításából kitűnik, hogy Németországban a XVII. század végén a kevésbé barbár büntetés, a fölülről való keréketörés csak kivételesen fordult elő, míg a XVIII. század közepén már az alulról való keréketörés képezett kivételt. És hogy a fölülről való törés enyhítése az előző század végén csakis a nyakszirtre-ütéssel történt, a XVIII. század derekán azonban e mellett a megfojtás is szokásba kezdett jönni.¹

Franciaországban a keréketörést rendszeren fakeszthen hajtották végre akképen, hogy „az elítéltet szétfeszített lábszárakkal és karokkal, két darab szent-andrás keresztalakú fára kötötték; minden tag alatt üres tér találtatott. A hóhér ezután egy másfél láb hosszú kalapáccsal összetördelte az elítélt karjait, czombjait, lábszárait és mellét. Majd egy kisebb szekérkerékre kötötték, a karok és lábszárak a derék felé hajtották, feje pedig az ég felé fordítottatott, s ilyen helyzetben kellett meghalnia.² Sokszor kimondták a bírák, hogy az elítélt, mielőtt csontjai összezúzattak volna, megfojtatott.“

Ez az előzetes „csöndben és titokban“ való megfojtás Franciaországban „retentumnak“ (jus vagy talán auxilium retentum?) neveztetett.³

Lássuk most, hogy a keréketöréssel való büntetést miképen hajtották végre nálunk?

Bodó, XVIII. századbeli kriminálistánk szerint⁴ a keréketörést nem a lábon, hanem a nyakon kell kezdeni. És pedig humanizmusból.

De ez nem szabály volt, hanem csak jó tanács, mert Horát és Kloskát a XVIII. század végén alulról kezdve törték kerékbe.

Egy másik, újabkori kriminálistánk⁵ azt írja erről, hogy „a keréketö-

¹) Több példából tudjuk, hogy a mellre ütés is előfordult enyhítésképen.

²) 1700-ban Franciaországban Chaubard Coelestin Péter lelkészt a meggyilkolt Siadoux nevű olajgyáros fiait életveszélyes fenyegetéssel rákényszerítették, hogy a gyónás titkát elárulván nevezze meg a gyilkost. A lelkészt ezért arra ítélték hogy tagjai egyenként töressenek szét kerék által s azután „még élve“ máglyán égettessék meg.

Az ítélet azon pontja, hogy még élve vitessék máglyára, sokak könyörgésére módosítottatott.

„Pitaval Azaz Világhírű Bűnesetek Tára.“ Pest 1868. Emich G. II. k. 296.

³) „A Vérszék Titkai.“ Emlékiratai a hét nemzedéken keresztül Párisban hóhéroskodó Sanson családnak. Pest. 1868. Lauffer Vilmos. I. k. 50. II. k. 130. 139. és III. k. 144.

⁴) Math. Bodo: „Jurisprud. Crim.“ Pozsony 1751. Ländler. Art. XLVII. Pars. I. §. XXIX.

⁵) Szlemenics Pál: „Magy. Fenyítő Törvénykönyvében.“ 5. kiadás. Pest. 1872. Heckenast. 94.

rés kétféleképpen szokott végrehajtani, a mint t. i. a tagtörés vagy a lábaknál vagy a mellnél, vagyis, a mint mondani szokták, kegyelemütéssel kezdetett. Az előbbi mód a büntetésnek súlyosbításául szolgált.“

Utóbbi szokásosabb volt.¹

Ezt az utóbbit alkalmazták a Szegedínecz Pero és társainak kivégzése alkalmával 1736-ban.² „Szegedínecz Petrus másképp Pero, Sebestyén János, Pásztor András és Szillassy István fölülről lefelé elevenen kerékbe törtetett

*Hóra und Kloschka die Anführer Wallachischer Rebellen — Ein großes Trauerspiel
des achtzehnten Jahrhunderts
Köln. 1736. v. d. R. v. d. R. v. d. R.*

90.

Hóra és Kloska kivégzése.

mely alkalommal mindazonáltal mindeniknek Ő Császári Felsége legkegyesebb kegyelméből a kegyelemütés megadatott olyképen, hogy a többit épenséggel nem érezték.“³

Vegyük most rendre a példákat.

Körmöcbánya város tanácsa által 1599. decz. 13-án hozott ítélet: Mivel Khöler Menyhárt Pfeiffer Ferencz pajtását és felebarátját szándékos gonoszságból és gonosz sóvárgásból és kártékony fegyverrel mármint csákánnyal

¹) Pauler Tiv.: „Büntetőjogtan.“ 3. kiadás. I. k. 164. 3. jegyzet.

²) Joh. Férd. Miller: „Epitome Vicissitudinum ele. De Urbe Budensi.“ 1760. Buda. 144. Lásd a 98. sz. képet.

³) Kurtze Beschreibung wie das von Ihro Kaiserl. Majestät allergn. ratificirte End-Uhrtheil v. denen im 7. 1735. aus Ober-Hungarn eingebrachten Tumultanten den 4-ten April des 1736. Jahres exequirt worden. Ofen Gedr. u. zu finden bey Joh. Georg. Rottenstein.

gyilkos és rablómódjára halálosan leütötte, pénzét a mit nála talált elvette és fit holtan az erdőben hagyta. Így már zshivány legényekkel máskor is rabolt vallomása szerint. Azért mivel Khöler isten parancsa és az ötödik és hetedik parancsolat ellen cselekedett és embervért ontott, Isteni és emberi jog és törvények szerint halálra kell hogy ítéltessék, úgy hogy tagjainak megtörése által kerékkal kivégeztessék és nyilvánosan rátétessék.

A szepesi XIII. város ítélőszéke 1605-ben Lesketsch Lukácsot, a ki urát, kinél két évig szolgált, agyonütötte és a hóba elásta és a ki kánpad nélkül bevallotta tettét, mentségül hozván föl a meggyilkolt feleségének csábítását paráznaságra, ki megígérte neki a házasságot is, ha urát láb alól elteszi — keréketörésre ítélték. Az ítélet rajta február 17-én végre is hajtattott.¹

A körmöcbányai városi tanács 1608. márczius 31-én akként ítélkezett, hogy Pastirikh Mikulás sokszoros gyilkosságért szánon elébb a kamaraházhoz azután a városház elé és a kapun kivittessék és izzó fogóval szaggattassék, azután künn a Wetter-Creuznál keréketörössék. „És pedig ha a hóhér ma este meg jön, tovább kínoztassék és a holnapi napon kivégeztessék.”²

Körmöcbányai ítélet 1614. júl, 10-éről: Miután Matusch Schengo Isten parancsa és szava ellen nagyot vétkezett minthogy a rablók közé elegyedett, másokat is elcsábított, azoknak kapitánya és útmutatója volt — — — saját kezével 6 személyt siralmasan és kegyetlenül meggyilkolt----- — végeztessék ma ki, akképen, hogy először a szegyenfánál hátából 3 szij hasítottassék, azután a távoli kereszthez vitessék, ott keze és lába, szívére való ütés nélkül, megtörössék neki és végül elevenen horogra akasztassék, jól megérdemelt büntetéséül, másoknak pedig intésül és elrettentő példaul. Mindezt igazság szerint.

Körmöcbányai ítélet 1617. május 26-áról: Sententia. Minthogy Winter Mertusnak mindkét a szépszerivel való és a szigorú vallatásnál is őszintén beismerő vallomásából úgy találtatott — — hogy a szent nagy Pünköstünnepen a becsületes és emberséges Hurst Benedek polgárt — — gyilkos módon megtámadta, azután — — őt fejszével hátulról leütötte, reá még két ütést tett és így meggyilkolta, Azonfelül pénzét és ruháját rabló módon magához vette - Annálfogva az Érdemes Biró ur és Tanács azon ítéletet hozza hogy — — fönnemlített Winter Mertus — — kerékkal, tagjainak megtörése által kivégeztessék, és azután nyilvánosan rátétessék. Még pedig az ő sokszoros esdeklő kérésére ez a büntetés kegyelemből enyhíttessék tehát ugyanis először két keze a melyet a fejsze mellett eszközül roszra használt, és azután szíve töressék össze és végül a többi.

¹) Weber Samu: „Újabb Adalékok Szepesmegve Történetéhez.“ Bpest. 1905. Hornyánszky. 112.

²) Körmöcbánya v. jegyzőkönyvéből. A Wagner Ede v. levéltárnok közlése.

Körmöczbányai ítélet 1629. márczius 1-ről: Sententia. Minthogy Modor Matusch — — nemcsak sok lopást követett el — — hanem különböző helyeken a szabad királyi országúton más gonosz legényekkel hallatlan rablásokat vitt végbe, négyet siralmasan meggyilkolt — — és — — gyűjtásban is gonoszul segédkezett — — Ennélfogva az Érdemes és Igenbölcés Bíró úr és Tanács ítéli hogy nevezett M. M. kivégeztessék, úgy és akképen hogy a

91.

Előkészület a keréketöréshez. A képen két darab „kettős jászol“ látható.

szégyenfánál testéből 3 szíj hasították, izzó fogóval melle és karja megszágtassák a vesztőhelyre vitetvén lába és keze alulról fölfelé egész föl megtöressék, és végül élve kerékre tétessék.¹

Kassa város tanácsa 1653-ban a következő Sententiát hozta: Noha ez Dorgay Péter az Istennek szent parancsolatit semminek tartván és ez világi magistratusoknak kemény büntetésektől sem félvén, még ennek előtte is háztörése és az nemes városnak hó pénzével való elszökése miatt az halált megérdemlette volna, mindazonáltal az gyalog sereg esedezésére s kezességére, annak felette kemény reversalisára akkor az nemes tanács élete megjobbításának reménysége alatt életét ex gratia megengedte. Nem hogy pedig azután Istenéhez tért volna s azon nemes tanács könyörületességről megemlékezett

¹) Körmöczbánya város jegyzőkönyveiből. A Wagner Ede levéltárnok közlése. Úgy ezek, mint a fönnebb közölt onnan vett ítéletek eredeti szövege német nyelvű.

volna, de újonnan elhagyván az nemes város vártáját, házat tört és az n. város hó pénzével másodszer is elszökött, amint ezen gonosz cselekedetét a tanúk behozták s maga sem tagadhatta. Azért az nemes tanács törvény szerint látván meg gonosz cselekedetét, ily sententiát mondott ellene, hogy most innen vitetessék az bertenházban s Istenével és felebarátjával meg akarván békélleni hívassa lelki pásztorát s dolgairól disponáljon. Holnap¹ pedig nyolcz órakor hóhér kezében adattatván és vétke az szokott helyen kikiáltatván, vitetessék ki az akasztóhegyre s töretessék kerékben, hogy így mind az Isten törvényének mind pedig ez világi törvényeknek elégtétele legyen Isten irgalmazzon lelkének.²

(Az ítéletet tartalmazó jegyzőkönyv margóján egy pallós s a kerék tentalajza. A kerék oszlopra van föltéve ép úgy mint a 94. sz. ábrán.)

A debreczeni tanács sirrablás ügyében 1657. jul. 7-én a következőkép ítélkezett: Veszély János házánál meg is találtatott a sírból föl ásott, az holt

92.

Kettős jászol a Castan Panopticumából Berlinből.

testről el fosztott öltözetekben — — — sem együgyű kérdezkedéssel, sem pedig processusban vött feleleti által nem tagadta az I. Veszély János, hogy ő Complices nem volt volna az sír fölbontáskor, és hogy ő volt egyik társ cirkáló és vigyázó; most is pedig csak gratiat kér, complicesi meg vallásában is állhatatos volt és most is az, nem mutat másra, hanem Eördög Istvánra, Kucsár Jánosra, Kocsora Péterre, és Erdélyi Jánosra. Azért ubi rerum testimonia adsunit etc. Maga nyelve ezer tanúja, maga nyelvével vallja. Annak okáért tortúráltassék meg és a temetőnél két keze vágattassék el, onnét vigye a hóhér az törvényfához, két kezeit szegezze a törvény fához; két szárait törje kerékbe, azután üsse fejét el, testét vesse kerékre a hóhér, így vegye el jutalmát Istentelen gonosz cselekedetinek!³

Körmöcbánya város tanácsának 1658. június 1-én hozott ítélete: Ez a

¹) Tehát csak egy napot töltött a siralomházban.

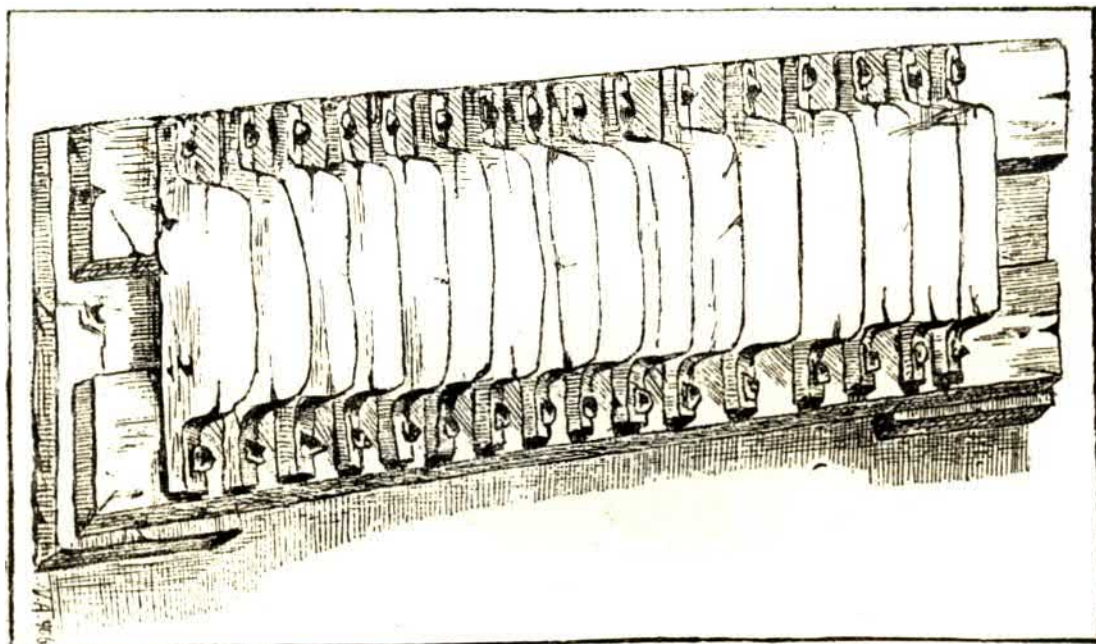
²) Kassa város jegyzőkönyvéből, Kemény Lajos v. levéltárnok közlése.

³) Zoltai Lajos jegyzeteiből.

jelenlevő, bélai születésű Fascho Mikulás a ki — — más gonosz és rabló legényekkel együtt két éven át rablásra adta magát — — különböző személyeket kirabolt — — — egy németet agyonlőtt; mely gonosz és gyalázatos tetteivel kegyetlen halálra ugyancsak rászolgált volna. Az itten való városi tanács azonban azon enyhítést akarja alkalmazni hogy ő Fascho Mikulás felülről lefelé töressék meg kerékkel és utoljára a szíve zúzassék össze.

A szepesi XIII. város ítélőszéke Iglón 1659. április 2-án egy rablót keréketörésre ítelt, a ki özv. Mathisenél éjjel betört, négy fejszecsapással az asszonyt agyonütötte, egy gyermeknek a bölcsőben szintén az életét kioltotta és 1000 forintot rabolt.¹

Körmöcbányai ítélet 1659. novemb. 8-áról: Sententia. Ez a jelenlevő

93.

Nagy jászol a nürnbergi várban.

budweissi születésű Divisch Pál elitét — — amikor Neuhauselből a börtönből elszökött a nyilvános utonállók közé elegyedett és----- nemsokára segített egy kádárt kirabolni — — azután 3 héten át különböző utas embereket megtámadott — — — — mely gonosz zsványos gazzetteivel minden törvény szerint gyalázatos halálra ugyancsak rászolgált volna. Az Érdemes Tanács azonban tekintve hogy nem volt sokáig a rablók között, és továbbá a Ferenczrendi Atyák közbenjárására halálának enyhítésére rést akar engedni, ennél-

¹) Weber Samu: idézett műve 113.

fogva kimondatik, hogy neki D. Pálnak a vesztőhelyen kerékkal legott a szíve zuzassék össze és azután csonttörés nélkül kerékre tétessék.¹

Miskolcz városában 1681-ben, Kerékgyártó Lakatos Istvánra nézve, ki a templomot föltörte „az dominus actor procatora kívánta, hogy az bűnös, a Tripartitum Decretum első részének 15-ik titulusa és országunknak több erős törvényei s érdeme szerint elsőben hóhér által erősen megkínóztatván, lófarkán meghordoztassék másoknak példájára, teste kerékkal megrontattván ugyan kerékre vetessék.“ Ítéltetett: „Hóhér által tüzes fogóval megfogdostassék és ugyan mások példájára feje vétetessék.”-

A legutolsó keréketörést hazánkban, tudomásunk szerint 1785-ben febr. 28-án,³ Hóra és Kloska lázadókon, Gyulafehérvárt hajtották végre temérdek sokaság jelenlétében, mert 4 vármegyéből minden faluból 6 embert rendeltek oda.⁴ Az ítélet tartalma szerint előbb Kloskának, azután Hórának teste alulról fölfelé kerékbe töretett, mely azután négy felé vágatott, szívök, bélök ott egy bitófa alá elásatott, fejük pedig s testük négy darabja azon helységekbe küldetett, hol általuk legtöbb kegyetlenség s gonoszság követetett el, s ott az utak mellett kerekre felfüggesztettek, hogy a népnek látványul s elrettentő tanúságot szolgáljanak.

A kivégzést egy szemtanú, Gábri József gy.-fehér vári tanár ekkép írja le:

„Kloska legalább is húsz ütést kapott, minekelőtte kiokádta volna lelkét. Hórát, a míg Kloska törettetett kerékkal, két hóhér inas kötözve, fenállva tartotta, — hogy nézze, mely iszonyú halállal kell meghalni gyilkos társának. Kloskát elvégezvén, s félrevetvén, Hórát ágyába fektették, s lekötözvén, ordítások között törni kezdték kerékkal lábait, de negyedik ütés után Eckhard úr⁵ parancsolatjából mellét kezdték ütni és így nyolcz, kilencz ütés után megdőglött.“⁶

A hazai példák közlése után térjünk vissza a két német írónak Döplernek és Rothernek a leírásában említett eszközökre u. m. a tőkére és a jászolra.

¹) Kőrmöczbánya város régi jegyzőkönyveiből. A Wagner Ede v. levéltárnok közlése.

²) Dr. Szendrei János: „Miskolcz Város Története És Egyet. Helyirata.“ 1890. Miskolcz. Forster Rezső. Nyom. III. k. 534.

³) A minősített halálbüntetés (melyhez a keréketörés is tartozott) az 1814. évi május 15-iki rendelet által eltöröltetett s csak két büntetés nemére u. m. pallós és kötélre szorítatott.

Kassay Adolf: „Büntető Magy. Jogtan.“ Pest. 1848. Kilian György. 11.

⁴) Ez a kivégzés Dr. Cserni Béla főgimnáziumi tanár és ismert régiségbúvár közlése szerint a Kutyamál nevű szőlő fölött levő dombnak délre eső legmagasabb részén történt, a melyet a legrégebb idő óta Akasztófa-Dombnak (Galgenberg) hívnak. A katonai térképen a várostól délre. Zone 21. col. XXIX. alatt megtalálható.

⁵) A kivégzéshez kivezényelt katonatiszt.

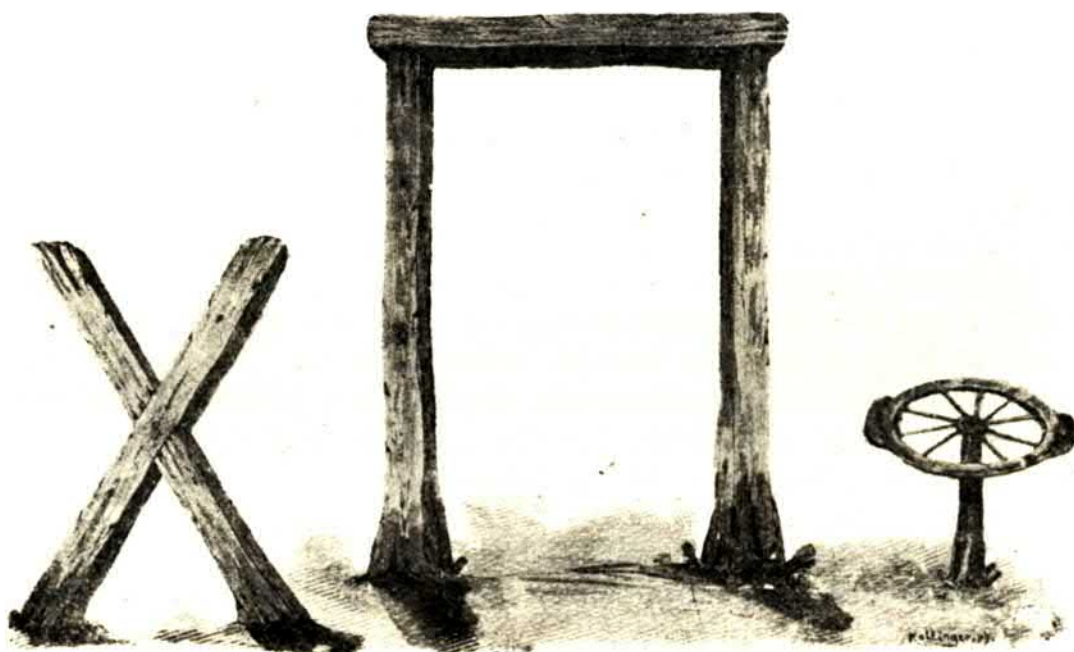
⁶) Szilágyi Ferencz: „A Hóra Világ Erdélyben.“ A „Budapesti Szemle“ új folyama 1867. VIII. k. 177. és 178.

A két leírás egybevetéséből kitűnik, hogy azt a háromélű fadarabot, melyet az elítélt nyaka illetőleg feje alá tettek „tőkének“ vagy „egyszerű jászolnak“ hívták, annak a készüléknek pedig, a mely két, alul összefoglalt háromélű fából állott „kettős jászol“ volt a neve.

Ilyen kettős jászol látható a 91. és 92. sz. képen.

De létezett más változata is a jászolnak (93. sz. kép), a melyet a nürnbergi várban mutatnak,¹ a mely jó 2 méter hosszú és a melynek élére állított és kiélezett keresztdezkáira az elítéltet végig fektették és pedig bizonyosan szétvetett lábbal és kezét feje fölé kinyújtva, mert csak így lehetett őt azon a készüléken keskenységénél fogva, (67. cm.) elhelyezni.

A hazai kerékbetörést ábrázoló egykorú képeken nem szerepel háromélű jászol: sem egyszerű, sem kettős.

94.

Győr-Szt-Mártoni törvényfa a kerékbetöréshez való keresttel és kerékkel.

Az 1672-beli kivégzést négyszögű fa-darabokon, sima falu kerékkel hajtották végre. Az 1785-belit szintén, a mennyire a fa-darabok alakja a képen kivehető.

Az 1735-ből való képen az elítélt csupasz földön fekszik és a kerék falából kiálló vaspengével ellátott kerékkel végzik ki. Az ilyen kerékhez kettős jászol nem is igen volt szükséges.

Kovách Ernő nyug. fegyintézeti igazgató — a ki jóllehet 80 éves, szellemi képességeinek, emlékező tehetségének teljes birtokában van — beszéli,

¹) a melynek hitelességében, fölötté keskeny s ennél fogva czélszerűtlen voltán kívül nincsen kimutatható okunk kételkedni.

hogy gyermekkorában, 1832-ben vagy 33-ban látta, hogy Győr-Szent-Márton közelében egy dombon az akasztófa mellé oda volt állítva egy fa-kereszt, melynek az volt a rendeltetése, hogy a keréketörésre ítélt gonosztevőket ráfektesék és rákötözzék a kivégzés alkalmával. A kereszt mellett mintegy méternyi magas karóra föltűzve a kerék is ott volt, melylyel a kivégzést végrehajtották. A kerék 2 pengével volt ellátva. Hallotta meglett emberektől, hogy az elítélte 6—8 ütést szoktak mérni, míg meghalt. Rendszeresen a lábán kezdték az ekzekucziót és a karján folytatták. Végre a mellét zúzták össze. Az ítéletben azt is kiszokták mondani, hogy hány „töréssel“ kell a kivégzést végrehajtani.

A fakereszt és a kerék télen-nyáron, állandóan ott volt az akasztófa mellett, elrettentésül.

A Kovách Ernő — szájhagyományon alapuló — értesülése szerint tehát a keresztbetörést rendszeren az elítélt lábán kezdték és mellén végezték. Pauler ellenben azt állítja,¹ hogy szokásosabb volt, hogy „a tagtörés a mellnél, fejnél kezdessék meg.“

Mind a két állítás megállhat egymás mellett, csak hogy nem általánosságban. Egyik bíróság gyakrabban alkalmazta az egyik, másik bíróság a másik módszert. Oka is volt rá a súlyosabb vagy kevésbé súlyos esetek többsége szerint. De láttuk a fönnebi példákból, hogy ugyanazon bíróság is hányféleképpen variálta a keréketörést az esetek és egyének különbözőségéhez képest. Arról nem is szólva, hogy korszakonként az általánossá vált szokások is változtak.

Döplernek fönnebb idézett azon állítására, hogy a rómaiak idejében a kerékbe tört szerencsétlenek, karóra tűzött kerékre téve még jó ideig éltek — egy szörnyű példát tudunk a későbbi időből, Németországból. Ugyanis holtseini Kaltzow János Józsefet — a ki művelt ember volt s a ki 3 feleségét és 2 gyermekét hírvágyból meggyilkolta — 1760. október 9-én tehénbőrön a vesztőhelyre hurczolták, mellét útközben tüzes fogóval ötször megcsípték, jobb kezét levágták, szájon ütötték, azután alulról fölfelé keréketörték és így élve kerékre fonták. Ezek után negyed napig élt még a kereken, elkövetett súlyos gonosztetteit sokszor megbánván és Istentől azok bocsánatát kérvén.⁵

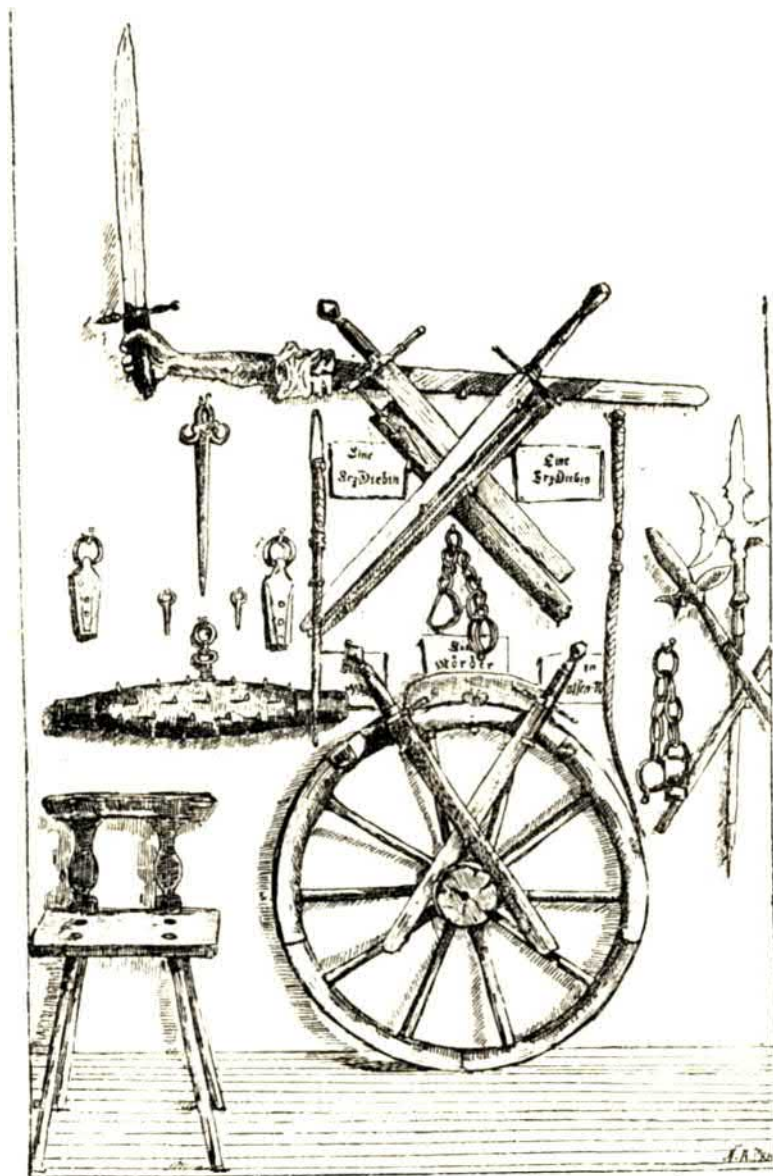
Az ilyen eset a XVIII. századbeli, Németországban végrehajtott kivégzések általunk ismert számos leírásából³ ítélve — kivételt képezett. De régebben

¹) Fönnebb idézett művében az ott irt helyen.

²) Egy Berlinben 1761-ben megjelent nyomtatvány (kivégzésről szóló értesítés) a budapesti nemzeti múzeum régi büntetésekre vonatkozó nyomtatv. gyűjteményében.

³) Ezeket a leírásokat, kivégzésről szóló értesítéseket, melyek az ítéleteket is magukban foglalják minden bizonynyal hatósági intézkedésből nyomtatták ki és osztották szét a nép között, mert hiszen statárium esetében ma is így történik illetőleg a közelmúltban így történt az nálunk is, mivel a bel- és igazs.-ügymin. által 1868. nov. 5-én 6400. sz. a. kibocsátott rögtönbírósi eljárás 29. §-a elrendeli, hogy a halálos ítélet végrehajtása után „a tény rövid vázlatja az ítélet rövid tartalmával kinyomassék és a törvényhatóság területén szétosztassék.“

gyakran előfordult, hogy az elítélt nem halt meg a törés alatt (mert olyan módon és szándékkal törték meg, hogy azután még sokáig kínlódjék.) Más német író is e mellett tanúskodik.

95.

Büntető és kínzó eszközök a pozsonyi múzeumban. Köztük egy pengével ellátott kerék.

Quanter az előbbinél még sokkal szörnyűbb esetet hoz föl,¹ mondván, hogy 1581-ben Bergkesselben egy keréketörött a törés után még a kilencedik napig élt és hogy kínjainak meghosszabbítására naponta erősítő italt adtak neki.

¹) „Die Leibes U. Lebensstraien.“ 129.

Franciaországban láttuk, hogy az elítélteknek rendszerint túl kellett élniük a kerékbetörést.¹

Ezek az adatok és a körmöczbányai 1629. márczius 1-én kelt fönnebb közölt ítélet egybevetve Döplernek két ízben is hivatkozott értesítésével valószínűvé teszik azt — a mit különben egész határozottsággal is állítanak⁴ — hogy nemcsak a rómaiak idejében, de azután is sokáig az volt a szabály, hogy az elítéltek túl kell élnie a kerékbetörést. Ebből pedig az következik, hogy a kerékbetörésnek eredeti célja az volt, hogy az elítélt szerencsétlen minél hosszabb ideig tartó kínlődás után adja ki lelkét.

A kerékbetörés tehát a keresztre-feszítéssel testvér-büntetés volt, ennek úgy szólva egy változatát képezte.

A két büntetés között való hasonlatosság szembeötlő, kivált ha a kerékbetörésnek azt a módját tekintjük, mely szerint keresztalakú fára kötözték le a kivégzendőt és vasdoronggal vagy kalapáccsal, nálunk kerékkel törték meg tagjait.

Köztudomású, hogy a rómaiaknál a kit keresztrefeszítésre ítélték, azt is rákötözték vagy szegeztek a keresztre és rendszerint ott hagyták a míg lassú halál vetett végett kínjainak, néha azonban a keresztrefeszítés büntetésével az elitéit csontjainak megtörése is együtt járt, a mit bunkós bottal vagy kalapáccsal hajtottak végre.³

A két büntetés t. i. a kerékbetörés és a keresztrefeszítés között csak annyi a lényeges kiilömbőség, hogy az egyik büntetés az elitéit tagjainak megtörésével kezdődött, a másik pedig avval végződött.

A kerékbetörés különben maga is régi keletkezésű büntetés, a mely a rómaiaknál már Cicero korában (106 — 43. Kr. e.) szokásos volt.⁴ A phoeniciai

1) Egy példa erre: 1714. febr. 5-én. S. Jean-Baptist arra ítéltetett, hogy az általa elkövetett apagyilkosságért elégtételül izzó fogóval megcsipdestetvén, két keze levágtatván és élve kerékbetörésvén: kerékre téve adja ki lelkét.

Gayot de Pitaval: „Causes Celebres Et Interessantes.“ La Haye. 1735. Jean Neaulme. XVII. k. 174.

2) „A középkorban Németországban szokásossá vált kerékbetöréssel való büntetés eredetileg abból állott, hogy a büntetettnek tagjait, előbb lábaszárát és alsókarját, azután czombját és karját súlyos kerékkel összezúzták és megtörték, mire őt még élve kerékre tették és ezt karóra tüzték föl, úgy hogy a szerencsétlen néha több napig élt.“

Brockhaus: „Convers.Lexikon.“ 13-te Aufl 1886. Leipzig. XIII. k. 455.

3) Ez nem okozott még halált, de a csontok megtörését mindig kegyelemdöfés vagy ütés követte, a mely véget vetett az elítélt életének. (Jézus meghalt a kereszten, csontjainak megtörése azért maradt el). A csonttörés egy neme volt a büntetés súlyosbításának olyan esetekben, mikor annak a ki fölfeszítettett a halálát siettették és ez mintegy pótlásul szolgált a máskülönbben reá várt szenvedések helyett.

Alfred Edersheim: „The Life And Times Of Jesus The Messias.“ London. 1900. II. k. 15. fejezet 5S2—620.

4) Döpler. II. k. 314.

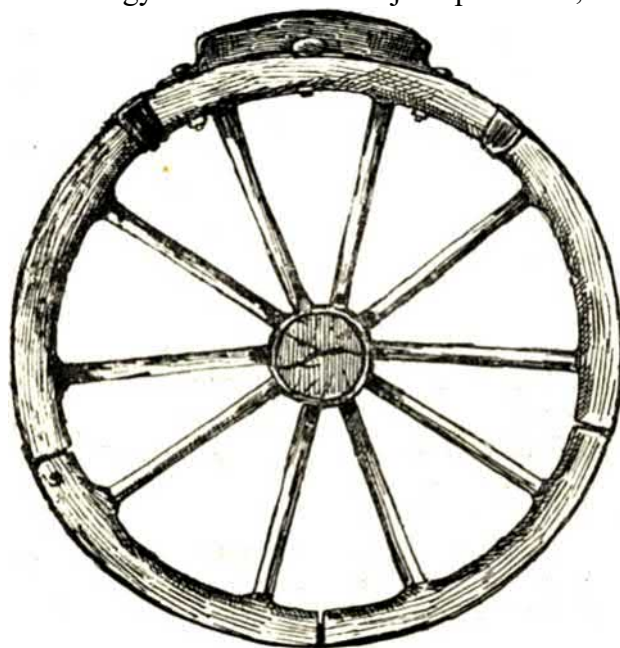
eredetű keresztrefeszítés nem sokkal rá, a Caesar után való időben kezdett a rómaiaknál elterjedni.¹ (Caesar Kr. e. 100-tól 44-ig élt.)

A keresztrefeszítés a keresztyén vallás terjedésével a Jézus fölfeszítésének emléke iránt való kegyeletből lassanként kiment szokásból, jóllehet azt állítják, hogy nemcsak a rómaiaknál, de a németeknél is sok századon át tartotta magát. A használatból kiszorulása valószínűleg elősegítette a kerékbetörés elterjedését.

Hogy az elítélt testének megtörésében miért kellett épen a keréknek hol aktiv hol passzív szerepet játszani? ez a kérdés nincs eldöntve.

Egyik föltevés az, hogy a kerékbetörés később keletkezett, az előtt a gonosztevőket szekérrel gázolták el.¹

Másik föltevés: hogy a kerékbetörés jelképes tállo, mivel eredetileg úton-

96.

A pozsonyi kerék külön.

állók vagyis olyan gonosztevők megbüntetésére szolgált, a kik kocsin utazókat raboltak ki és gyilkoltak meg.³ A keréknek tehát jelképi szerepe volt a büntetésnél. Ez a szellemes magyarázat elfogadható lesz, mihelyt bebizonyul, hogy eredetileg csakugyan az útonállók büntetése volt a kerékbetörés.

¹) Edersheim: hiv. műve.

²) Dr. Rieh. Wrede: „Die Körperstrafen Bei Allen Völkern.“ H. R. Dohrn. 189X. Dresden. 345.

³) Quanter: „Die Leibes U. Lebensstrafen.“ 132.

Képeinket jól szemügyre vevén a mondottakat röviden összegezzük eképpen:

A keréketörés

- 1.) csupasz földön,
- 2.) a. négyszögletű
 - b. három élű fa-hasábokon,
 - c. kis kettős jászolokon,
 - d. nagy jászolón,
 - e. keresztre fektetve történt.

Végrehajtották azt

- 1.) a. sima falú
 - b. élesre faragott falú
 - c. tompa vagy éles pengével ellátott kerékkel,
- 2.) tuskóval,
- 3.) vas-doronggál; -
- 4.) kalapácsal.

Kezdvén a törést

- 1.) fölülről
 - a. a nyakszirtre
 - b. a mellre mért ütéssel
 - a. egyidejű megfojtással
 - b. megfojtás nélkül,
- 2.) alulról.

Amint láttuk a keréketöréssel együtt járt a holttestnek illetőleg a halálra váltak kerékre téve vagy kerékre fonva közszemlére való kitétele. Azonban a kivégzett holttestének kerékre-tétele¹ másféle halálos büntetésnél is alkalmaztatott és pedig annak súlyosbításául.

Például: a fönnemlített Szegedinecz Péro fejevételre ítélt öt társának holttestét és fejét az akasztófa mellett kerékbe tették és odaszegezték. Ez 1736-ban történt.

1740-ben Horváth Pál és Antonovics Ábrahám zendülők lefejezésre és arra ítéltettek, hogy testük a kivégzés helyén kerékre tétessék, fejük pedig a kerék közepére oda szegeztessék.²

1795-ben Bunda Mihály alsószopori születésű gonosztevőt mostohaanyja kínzásáért, a katonaságtól való elszökése után erdőkön kóborlás, útonálló tolvajság, szántszándékos kettős gyilkosság, házak fölverése és fosztogatások miatt: „jobb keze elvágatására, fővételre és testének kerékbe való tételére“ ítélték.³

¹) Pauler Tivadar „kerékre kötésnek“ mondja Büntetőjogtanában. I. k. 163.

²) Miller hivatk. műve 144. és 148.

³) Dr. Petri Mór: „Szilágy Vármegye Monographiája.“ 1. k. 396.

Korábbi példa Kassáról 1650-ből: Mivel ez Mochnyai István — — — lopásra, tolvajlásra, utak állására és házak törésére vetemedett és más jámborokat is azon gonosz tételekre csalt és hitt — — vitessék ki az akasztóhegyre, az holott elsőben elütetvén az feje, annakutánna vetetessék kerékre.¹

Debreczeni ítélet 1663. július 5-éről: Megbizonyította Bíró Uram Gehenna Szerednyei Pálnak mindennemű tolvajságát, paráznságát, isteni káromlását és ki gondolásra is rettenetes sok féle gonoszságát: azért szekérre föl kötöttetvén, tűz, hóhér, tüzes fogók legyenek az szekeren, két vagy három ucza (hosszat, kimaradt) erőssen meg fogdostassék mind az akasztófáig, latortársait mondgia meg. Az erőszak tételért fél keze elsőben vájattassék el; Isteni káromlásáért az nyelve metessék ki s kövel ágion verettetvén, teste vetessék kerékre. Et factum est ita.²

Arra is van példa, hogy kivégzés nélkül elhalt gonosztevő testének

97.

A korponai csonttörő tuskó
1676-ból.

kerékre-tétele mondatott ki ítéletileg. Jelesen Körmöczbánya v. tanácsa 1599. decz. 6-án ekkép ítékezett: Mivel bebizonyítható, hogy Wolandt Mihály zsvány legény volt és most már életét Thurczon bevégezte tehát nem méltó, hogy mint más jámbor keresztény eltemetessék, ezért nem tekintvén, hogy

¹) Kassa város jegyzőkönyvéből.

²) „Debreczen v. jkvéből“ kiírta Zoltai L. s. levéltárnok.

meghalt mégis igazságot kell neki szolgáltatni. Annál fogva a hóhér által Thurczól ide és a bíróság elé kell hozni és azután mint útonállott kerékre kell tenni.¹

Eigentliche Abbildung!

Wie das von Ihro Kaiserl. Majestät Allerhöchste ratificirte End-Urtheil an denen im Jahr 1735. aus Ober-Unga eingebrachten Tumultuanten den 4. April des 1735ten Jahrs / abhlet zu Ofen in der Königl. Haupt-Residenz exequirt worden.

Wangsz wurde genöthiget Massen von der hies Guarantierenden Kaiserl. Miltz ein Doppelter Kereg mit aufgerhangten Bajonetten geschleift, sodann war zu sehen:

1. (v. l.) Der Mann.

2. Der Staats-Anführer, beyden Epistelen selbst. Item Wg. 2. Der Staats-Hauptmann.

3. Der Gerichts-Schreiber, das das Urtheil publicirten, und der Staats-Procurator am Obad sitzen.

4. Einig öffentliche Tumultuanten, wovon hier, welche am wenigsten gemessen, ausgeschert waren.

5. Der Perch, von einem Schöffe überfallen, auf einen Kreuz beyden Säulen gesteckt.

6. Der Perch Begnadigter, Perch genannt, geküßet, und genöthiget auszutreten zu seyn d'appen.

7. Der Jagen Schützen, geküßet und genöthiget.

8. Der Stephanus Prallist, geküßet und genöthiget.

9. Der Andrea Vidor, zum Köhler und Bierkeller bestellt.

10. Der Paulus Mahala, zum Carolinischen Blauden bestellt, geküßet.

11. Der Petrus Szabol, seinen Bekendek genannt, geküßet.

12. Der Stephanus Kára, geküßet ohne Bekendek.

13. Der Michael Szabos, geküßet.

14. Der Michael Madi, zum Köhler bestellt, einer aus beyden Epistelen.

15. Der Josephus Kife, zum Köhler bestellt, einer aus beyden Epistelen.

16. Der Johannes Korodi, einer der verurtheilt.

17. Michael Nugi, ebenfalls ein verurtheilt.

18. Die begnadigte 68. Arrestanten, so die Execution nicht mieden.

19. Der Werthelg, welcher beyd Tumultuanten beyden 4. Epistelen gesteckt worden.

20. Vier Truben, in welchen die Quere von beyden vier Epistelen, und die Köhler von beyden vier Epistelen gelegt, und an der hiesigen vier Truben spezifische Feuer geküßet, um ohne auf die hiesigen erriehete Schlingen zu gehn, und beyden Köhler auf die Köhler gesteckt zu werden.

NR. Die ausführliche Beschreibung dieser Execution ist extra zu haben.

A mint a szégyenoszlop és akasztófa ép úgy a kerék is nemcsak eszköze volt a büntetésnek hanem egyszersmind jelképe is. De jelképe volt a gyaláztatnak is.

¹) Kőrmöczbánya v. jkvéből. A Wagner Ede levéltárnok közlése. Az eredeti szöveg német nyelvű.

Ezért tették sok esetben, a büntetés súlyosbításaképpen, a kivégzettek testét kerékre. De testi büntetést is hajtottak végre, a gyalázat okáért keréken.

Példák:

1623. április 20. Peteő Mihály nevű legény egy kurvájával régtől fogván fertelmesen extra conjugium szabados személyek léven, méltó halált érdemlettek volna, az törvény mitigáltatott rajtok. Mind kettőt az keréken erőssen meg verték, az várasról ki üzven ha többször itt találatnak, meghaljanak absque omni juris strepitu, fejekre keotötték magukat.

I .1638. április 3. Minthogy nyilván vagyon paráznsága Szabó Susánnának, mert gyermeke is születet, úgy teczik az teorvének, hogy az keréken meg verjék s az várasrol ki üzzék.

Per Joannem Lengyel in locum supplied educta statim ac exequnta est.¹

Egy 1641. márczius 8-án Debreczenben kelt ítélet szerint Szombath Tamásné „feslett elkölcsejért az kereken ennek előtte is megbüntették volt.“²

A kivégzett ember kerékre tett koponyájának babona ezéjára való fölhasználásáról szól az alábbi följegyzés:

1748. július 2. Kecskemét:

— — egy némely béres legény és szolgáló leány büntettetik 30 és 30 korbácsokkal, hogy az akasztófánál levő kerékrül éczakának idején a száraz emberkoponyát elhozták és elveszett ökreiknek vissza kerítésében babonásan adhibeálták.³

Végül meg kell jegyeznünk, hogy igaztalanság volna azt hinnünk, hogy az ilyen iszonyúan kegyetlen büntetéseket mint a kerékbetörés, a régi keresztyének azért alkalmazták volna, mert talán embertársaik kínjában gyönyörűséget találtak. Sem a törvényhozókról sem, a bírákról, de még a népről sem szabad azt általánosságban föltételeznünk.

A régi keresztyén fölfogás a testet minden bűn forrásának, a kárhozat okozójának, a lélek üdve-legnagyobb akadályának, tehát megvetendőnek tartotta. A melyet fölötte üdvös dolog gyötörni, elnyomni, hogy föl ne lázadjon.

A legerényesebb emberek gyakran ambíciójukat találták abban, hogy minél jobban sanyargassák testüket, hogy ez által lelkük üdvösségét annál biztosabban elérhessék.

A bűnösök testének kínzását még sokkal szükségesebbnek, sőt nélkülözhetetlennek vélték elkárhozó félben levő lelkük megmentésére.

¹) Koltai Lajos jegyzeteiből.

²) Lásd ezen mű II. kötetének 151. lapján.

³) Dr. Szilády Károly v. főlevéltárnok jegyzetei a városi tanács régi jegyzőkönyveiből

A szenvedésnek tisztító, erkölcsjavító hatásáról szentül meg voltak győződve.

A korponai csonttörő tüskön olvassuk: hogy „A büntettek megjavulnak.“ Ehhez a szilárd vallási hithez hozzá járult még az az erős meggyőződés is, hogy az elrettentő példaadás a legbiztosabb sőt egyetlen eszköz a büntettek elkövetésének megelőzésére.

Tehát a régiek vallás erkölcsi meggyőződése és államkormányzati bölcsessége egyaránt azt parancsolta, hogy a gonoszok gyötörtessenek.

**ÖTÖDIK RÉSZ:
A Z E M B E R E V Ő K .**

I.

A bűnpör.

1782. június Havában Hont-niegye székhelyén, Kemencze községben¹ óriási bűnpör vette kezdetét. A környékbeli cigányokat avval vádolták, hogy az utasokat elfogják, meggyilkolják és megeszik.

Honnan keletkezett ez a gyanú? A honnan a tiszta-eszlári vérvád gyanúja: a Solymosi Eszter eltűnéséből. Nős hát ezen a vidéken is nyoma veszett néhány embernek. Tisza-Eszláron a mint megindították a vizsgálatot, akadt mindjárt szemtanú, a Scharf gyermekek személyében, itt szemtanú egyáltalában nem szerepelt. A bűnpör meglevő iratai között 133 vallomási jegyzőkönyv van. Tanúvallomást egy sem tartalmaz közülük, valamennyit vádlottal vették föl.

De szemtanúra, a tárgyi és alanyi tényálladék megállapításához nem is volt szükség — a bíróság szempontjából. Hiszen a vádlottak úgy vallottak mint a parancsolat! 133 vádlott közül beismerő vallomást tett 53 férfi és 31 nő, összesen 84. Egyébre pedig mint beismerésre az elmarasztaló ítélet meghozatalához szükség nem volt — az akkori fölfogás szerint. -

El is ítélték hát őket és pedig halálra ítélték közülük 41-et s az ítéletet hamarosan végre is hajtották.³

Ezt a szörnyű tömeges kivégzést⁴ és előzményeit részletesen írja le az egykorú Magyar Hírmondó⁵ ekképen:

¹) Kemenczébe volt a megye székhelye a XVIII. század második felében egészen 1806-ig.

²) Ez a fölfogás még ma is kísért néha! Később erre egy példát fogunk fölhozni.

³) Barsmegyében Aranyos Maróthon 1782. november 8-án hozott ítélettel szintén halálra ítélték emberevéért 2 nőt u. m. Kakara Ilonát és özv. Kállay Miklósnét a kivégzett Vörös Mihály másképp Betov ágyasát.

⁴) Ez eset azért is kiváló fontosságú, mert II. József császár abbeli elhatározására, hogy a nemesi megyék intézményét megdöntse — nagy befolyással volt. A császárt különben is mélyen sértette uralkodói Önérzetében a megyék folytonos ellenzéke, egymást követő reformjai és intézkedései ellen s azok végrehajtásában késlekedést és rosszakaratot észlelt. De mindezeknél jobban fölingerelte az a nagy könnyelműség, melyet a megyék részéről tapasztalt midőn az alattvalók életéről van szó s a mely ebben az esetben beszédközi módon nyilatkozott meg s a melyet ő az újságból tudott meg. A megye még azt is fölöslegesnek tartotta, hogy jelentést tegyen az ily rendkívüli esetről.

Szilágyi Sándor: „A Magyar Nemzet Története.“ Budapest. Athenaeum. 1898. Vili. k. 410. és 411.

⁵) A Rátt Mátyás Pozsonyban kiadott lapja ez. Megjelent a szóbanlevő cikk aug. 24-én az 515. és 516-ik lapon. 65-ik levél.

„De még ennél is sokkal inkább fájlalható dolog, a mint nélionnan a sok ember fosztó és ölő, sőt (a mi telyeséggel minden hitel felett való szörnyőség, *emberevő* tolvajok felől hírlenek. Soha el-sem hitethetném azt magammal, hogy avagy-tsak Europa afféle gonosztevőket szülhetne, ha tellyes hitelre méltó Személyeknek tudósításai nem bizonyítanak. Ihol mit írnak!

Nagy-Hont Vármegyéből. „Mi itt szüntelen való félelemben lévén, ajtinkat éjjel nappal zárva tartjuk. A sok tolvaj, nem tsak házaink körül való Tzigányok, de minden-féle gyülevész hegyi tolvaj-is, minden felé rabol. Kementzénn, a hol a Vármegye gyűlése szokott tartatni, már 108 vagon fogva. Tömlő.tz, pintze, istálló, tele velek. 40 közülök halálra ítéltetett, kik több gonosz-ságaik között vallják: hogy 28 emberre emlékeznek, kiket megölvén, megettek, de hogy több-is lehetett, kikre már nem emlékeznek. Ezek pedig többnyire Vesztenitzi Sáfránosok, Gyólts és Tsipke-árulók s Hevérek¹ vóltanak. Ennek a hónapnak 18-dik napján Zsemberen gyűlést akart irántok a Vicé-Ispány Ur tartani. De a Mlgs. Adinistrátor, Gróf Erdődi József Ur, ezen halatlan dolog meg-visgálása végett Kementzére érkezett, s oda rendeltetett a gyűlés. Nográd Vármegyében a kapitányokat fogták-meg, kinek Harara az neve. A mi a Tzigányokat illeti, ezeket valóban a szükség viszi efféle gonosz-ságra.“

67- ik levél:*

„Szinte ezek közül (haramiák) valók azok az ember-hús evő gonosz-tevők, kiket közelebb Nagy-Hont Vármegyében meg-fogtanak. Néinellyek nagyon szörnyű halállal meg-is büntedődtek, kik azon gonosz-ságot már 12 esztendőktől fogva gyakorlották. Bátonn ennek a hónapnak 21-dik napján 13-at vesztettek kik mind Tzigányok vóltanak. Négye asszony vala: ezeknek, feje vétetett. Hata fel-akasztatott. Kettejét alól kezdve kerékbe törték. A leg-gonoszabbik pedig eievenen felnégyeltetett.“

68- ik levél:³

„Ama gonosz-tévő vad Tzigány seregnek Nagy-Hont Vármegyében lőtt vesztése felől a mit az utóbb kőit Levélbenn jelenttem, tsak harmad része a megtörtént dolog valóságának. Mindenestől tudni-illik szinte 41 -en vesztettek három külömb-külob helyekenn: úgy-mint a Bati Járásbann, Bati várossá határán, múlt Kis-Asszony havának 22-dik napján, 13-an, azonképpen, a mint a minap emléttetem; továbbá a Selymetzi Járásbann Kementze határán azon hónapnak 24-dikénn, 15-en, 7 asszonynak feje vétetvén, a férjfiaknak pedig 5-e fel-akasztatván, ketteje kerékbe törtetvén, egygyike négy-felé vágatván; végezetre a Bozoki Járásbann Csáb határán ugyanazon hónapnak

¹) bányamunkások.

²) Az 532. lapon.

³) az 540 — 542. lapon.

26-dikánn ismét 13-ann, először 7 aszszonynak feje szedetvén, az-után a férjfiak közül 4 fel-akasztatván, kettő pedig kerékbe töretvén. — Mind ezek már 10 esztendőktől fogva, embereket fosztottak s öltek; a meg-öletteknek húsát sülvé, főzve meg-ették, a tsontokat pedig, hogy az ő iszonyú tselekedetek valahogy ki-ne tudódnék, rész szerént öszve-tördelték és a folyó vizekbe hányták, rész szerént pedig a kutyák eleibe hajgálták. Egygyik Elöl-járójok egyszer-s-mind Papjok gyanánt-is volt: egygy egygy Forint fizetésért házasulandókat eskettetett, házasokat el-választott, s több afféléket tselekedett. Ez többekkel egygyütt most-is fogva vagyon.

Méltó példa-vételnek okáért, az körül belől lévő Tzigányság, kisdedek öregek mind öszve hajtattak a büntetésnek helyeire; s azoknak kellett a Hóhérnak segítségére lenni, tudni-illik a lajtorját az akasztó-fánn egygy helyről másakra fordítani, és a feje-vétetteket (mert a többeknek testeik kerékre tétettek) kezekkel kapa nélkül sírba hányni s el-temetni. Mellyet nagy jajgatással vittek véghez. — Noha pedig azon elvesztett gonosz-tévők már mint-egygy hozzá szoktanak volt az ember-öléshez; még-is találkozott az aszszonyok között egygy, a ki midőn a büntető-helyre vitetett, a sok ki-ontott vért látván, el-ájul vala. Mely dolog a gondolkodó embernek külömb-külobmféle elmékedésekre szolgálthat alkalmatosságot. — Mindnyájoknak gyermekeik Paraszt gazdák gond-viselésére bízattattak.

Még ötvennél-is többen vágnak hátra, kik közül sokan hasonló tselekedeteket önként meg-vallottak, s már halálra-is ítéltettek. Sőt napról-napra számosodnak, és Nógrád-Vármegyében lévő Tzigány seregre-is vallanak. — A Méltóságos Fő-Ispányi Tiszt-viselő, Erdődi József Gróf Úr ő Nagysága az előbb tartatott ítélő Székekenn mindenkor jelen volt, s ezen bé-állott hónapnak közepe tájbann ismét oda szándékozik menni.

A mi illeti az Harala, juhászból lett haramiák vezérét, nem Nógrád-Vármegyébenn, hanem Hevesbenn Mező-Kövesdenn fogatott meg. A társai közül 40-et Gömör-Vármegyébenn ragadtak meg. De még más két tolvaj sereg felől is hallatik, hogy valamelly Szetskár és Matzkove nevezetű, szökött katonáknak vezérlések alatt a Kis-Hont-Vármegyei erdőkönn kborlanak.

Karátson havának 4-ik napján, Szerdán költ 94-dik levél.¹

Nagy-Hont Vármegyéből. A fogva lévő gyilkos tolvaj Tzigány seregre már egészen ki-vagyon mondvá a törvényes ítélet. Némellyek, a kik annak-előtte ki-vallott szörnyű gonosz-tételeiket, újonnan megkérdeztetvén nem tagadták, Szent András havának 16-dik napján halálra ítéltettek; azonban, midőn ki-vitetnének, Ő Felsege akaratja szerént, az halálos büntetések, 8, s 6 esztendeig való Tömös-vári fogsággal, két aszszonyra nézve pedig 2 esztendeig való Vármegyebéli fogsággal s a mellett minden esztendőbenn négyszer 25 korbáts-tsapásokkal fel vál-

¹) A 750. és 751. lapon.

tatott. A többi mind valamenynyi, ki 4, ki 3, ki 2 esztendőre Tömösvári munkára; és az asszonyok, ki 2, ki 1 esztendőre Vármegye fogságára, s fél esztendőnként jutandó 25 korbáts-ütésre ítéltettek.“

Eddig a Magyar Hírmondó tudósítása.

Lássuk most sorban az ítéleteket, a József császár leiratát s a megyei adminisztrátor rendeletét, azután pedig lássuk 30 vádlott beismerő vallomását. Ezek a 13. 19. 21. 22. 23. és 24. sz. alattiak kivételével mind azt vallják, hogy ettek az emberhúsból.

1.

Az almási rablóbanda tagjai ellen 1782. augusztus 10-én hozott ítéletnek lényegtelen kihagyásokkal való fordítása:¹

„1782-ik esztendőben Augusztus 10-ik napján Hont vármegye gonosztevőket vizsgáló székének alkalmatosságával Kemencze községében.

Fölveszi a pört nemes Huszár József tiszti főügyészi minőségben mint fölpörös

Zsigárd István és Mihály, Didy Ferencz ————— mint rablógyilkos bandabeli egyének s ennél fogva alpörösök ellen.

Ugyanezen fölpörös ügyészi kiváltságának és hatalmának jogánál fogva azon rendben a mint a vádlottak és vádlottnők fönnebb elésoroltatnak azoknak vallatását és vallomásait, 1—25 sz. a. a férfiakéit, 26—41 sz. a. pedig az asszonyokéit előterjeszti, a melyekkel kapcsolatban mint előadó hivatalos kötelességének ismeri, hogy minden egyes gonosztevő érdekében mindenképp az enyhítő körülményeket kutassa és azokat a törvényszéknek a súlyosbítókkal való mérlegelésre ajánlja, mivel azonban semmi sincs a mi a rablógyilkosságnak ezen nemcsak igen sok gyilkossággal, hanem a meggyilkolt emberek húsnak megevésével is megfertőztetett esetében ezeket a vádlottakat a legsúlyosabb büntetésekkel szemben mentené, annakokáért nekik — — — a 15-ik cím 1-ső cikkelye és a Büntető Eljárás szerint való elítéltetését kéri.

A vasban itt álló alperes felek nevében nemes Náthy Ferencz tiszti ügyész — — — az ő észrevételeinek méltányos fontolóra vételét javasolja; t. i. a gyilkosság megállapításához nemcsak a beismerés, vagy az erőszakos halál elbeszélése kívántatik meg, hanem szükségkép megkívántatik annak megállapításához a bűncselekményen való tettenérés.

Hasonló észrevétel forog fönn a meggyilkolt emberek kijelentett szétmarczangolását, az emberhús megfőzését és megevését illetőleg, hogy az nemcsak a czinkostársak kinyilatkoztatásából, hanem azon fölül kézzelfogható,

¹) Az eredeti, okmánytárunkban különben közölt latin szövegű okmány Hont Vármegye levéltárában van meg XII. 1063/1782. levéltári jel alatt.

²) vagy: a büntett tárgyának a fölfödözése.

látható jelekből t. i. a fönmaradt csontokból vagy más hasonlókból tisztán ki-
világosodjék, mivel azonban ezek egyike sem nyilvánvaló, a pörbeli büntet-
tek pusztá vádja a szabályszerű büntetés kiszabásához nem lehet elegendő;
de azon fölül a hány gyilkosság fölhozatik, annak bizonyítására szükséges-
nek véleményeztetik, hogy éppen annyi meggyilkolt hiányozzék, az utóbbi idő-
ben azonban a pereszlényi mészárosot kivéve ezen tekintetes vármegye terü-
letén és annak szomszédságában alig hallatszott, hogy panaszkodtak volna
a miatt, hogy a helységek lakói közül más valaki elpusztult. Noha végre azt
mondják, hogy a távolabbi tekintetes vármegyékben sokan hiányoznak a kik
vagy kereskedés folytatása végett vagy munkát keresve lakó helyükről messzire
eltávozván ismeretlen módon elpusztultak, ebből azonban kézzelfoghatólag
nem következik, hogy ezek és az ilyen emberek ezen alperes felek által gyilkoltat-
tak volna meg. Tehát ezen enyhítő körülmények forogván fön a törvény színe
előtt kihallgatott alperes felek által tett lehetetlen vallomásnak hitelt kellene
adni, ehhez járulna még a házassági köteléknél fogva férjeiket a megalakult
banda czinkosaiként követő asszonyoknak enyhítésre, hogy ezen asszonyok az
elkövetett gyilkosságokban éppen nem működtek közre sőt inkább a gyilkos-
ságokkal ellenkező cselekményeket követtek el és pedig a házon s a gyilkos-
ság elkövetésének helyén kívül való éneklés és tánczolás által, a mely előre
bocsátottak ha méltányos tekintetbe vétetnek, nincs semmi bűn, a mi miatt a
vasban itt álló felek súlyos és szabályszerű halálbüntetéssel kellene hogy ter-
heltessenek, a mennyiben tehát nemcsak a terhelő hanem a fönforgó enyhítő
körülmények is elbírálandók a tek. vizsgáló szék kegyességének igazságos és
méltányos ítélet hozatalát ajánlja és terjeszti elő alázattal.

Ítéltetett.

Az itt álló vádlottak a kik először csak a vizokai mészárszék és az al-
mási kerekas kamarájának éjjeli föltörésével összekötött lopások gyanújával
terheltettek és a kik 1—5 sz. a. bevallották, hogy ebben s több kisebbben de
egy ostrom alakjában elkövetett gyilkosságban is czinkostársak és beismerték
végre — — — ezen és Bars vármegye erdeinek különös alattomos gyüleke-
zet alkalmával alakított bandában való megszállását és pedig Sárközy György
beismert általában 24 gyilkosságot, mások pedig beismerték különféle helyeken
külömböző időben többféle foglalkozású utasoknak a meggyilkolását — — —,
és ebbeli töredelmes vallomásukban állhatatosan megmaradtak, jóllehet ugyan
az állítatik, hogy ez a banda múlt évi Szt. József napján alakult, mivel azon-
ban Zsigmond Mihály azt vallja, hogy 3 vagy 4, Sándor Mihály hogy körül-belül 5 és
Koncsek Gáspár hogy 5 vagy 6, Vörös Mihály hogy 8 év óta volt annak tagja, Sárközy
György azt említi, hogy a szőlői gyilkosság 10 évvel ezelőtt követtetett el, Bojczá And-
rás úgy nyilatkozik, hogy ő 12 év óta úzi a rablógyilkosságot, Kurályi Mária a nem-

csényi erdőbeli 3 gyilkosságot 20 évre teszi,¹ előbb említett Vörös Mihály szerint nevezett Sárközy Györgynek egész nemzetsége — — — — már ezelőtt kötéllel írtatott ki, ő maga Didy Ferencz czinkostársa előtt apró lopásokkal dicsekedett, inkább föltehető tehát, hogy ezen 60 év körül levő, általában valamennyi czinkostársa által főnöknek nyilvánított rablógyilkosnak a bandája az ő férfi korával egyidős és minden tél végen összeszokott gyűlni és tömörülni semmint hogy az a főnnemlített Szt. József napján történetesen került volna össze.

Jóllehetebből, hogy ezek a vádlottak ezen vidék háziállatainak lopásától azok gondosabban való nyomozását tudván, mint ravasz sötredék tartózkodtak és az utasok közül is csak a messziről való idegeneket vagy bánya-munkásokat, a kik egyébként különböző halállal pusztultak el, kerítettek hatalmukba úgy: hogy innét egyedül a pünkösdi ünnepek körül hazulról eltávozott pereszlényi mészáros van most is oda, a kinek életben léte vagy halála, a felesége által ezen törvényszékhez bejelentett ruháinak a már ezen s tavaszon a Zsigárdi czinkostársai elfogatása után a pocsu-vádlai erdőben a Tököly István, Boisza András, Sárközy György és Gáspár Károly által meggyilkolni állított mészároséitól való különbözőségénél fogva bizonytalan, az álnoksággal oly rég óta és rendkívül titokban tartott valamennyi bűncselekmény nem volt nyomozandó, mivel több — — — — vallomásból bizonyosan tudva van, hogy ez a mészáros újabban és kevéssel ezelőtt Almáson a még szökésben levő Didy Miklós házában meggyilkoltatott harmadmagával egyszerre; miután a szemmel megvizsgálandó hulláknak kiásását és megmutatását önkényt ígérő különböző czinkostársak a helyszínére négy ízben kivittettek, ott az elszökésre való alkalmon kívül semmit sem kerestek és így a fáradtság kárba veszvéen visszakísértettek és úgy ezek valamint a többiek mindnyájan arra kérdésre, hogy mit műveltek a holttestekkel? jó szántukból és önként beismerték a Didy Miklós háza tűzhelyének négy szögű kövén — — — az ott meggyilkoltaknak összedarabolását — — — — és ezeknek és az erdőben kegyetlenül legyilkoltaknak szétmarczangolását, megfőzését és a nekik nem undorító, de a gyakori vele való élés által megszokott sőt inkább élvezetes, mert a 10 és 34 sz. a. szerint még haza is vitt emberhúsnak barbár fölfalását: valóban szembe ötlő, hogy Hluchy Mátyás nagyot halló és nagyon he-

¹) Hazai törvényeink a büntetőjogi elévülés iránt -----tüzetesen nem intézkedtek.

A Praxis Criminalis 5 évi elévülési határidőt szab ki a halállal nem büntetett bűntettekre és egyszerű házasságtörésre, 10 évet a közönséges tolvajságra és közönséges emberölésre, 20 évet a gyilkosságra, bérgyilkosságra, gyújtogatásra, erőszakos nemi közönsülésre, oldalágú vérfertőzésre, nőragadásra, kettős házasságra. Kivételnek azonban az elévülés alul az Istentagadás és ördöngösséggel járó bűbájosság, irtózatos szándékos káromlások felségsértés, honárulás, rablógyilkosság stb. Általában nem ismeri el — az elévülést — azokra nézve, kik szökés által menekültek.

begő beszédű, — — — midőn azonban az az ember czinkostársával távolabb állva szembesített, úgy észleltetett, hogy annak nem annyira hangos beszédét a szék színe előtt megértette és neki egyenesen és helyesen válaszolt, azon kívül a testeknek Didy házában való kiásását és máshova szállítását koholván, azoknak megmutatását alkalmas jelekkel és eléggé érthető szóval a megszökés reményében ígérte és a helyszínére kivittetvén a biztost és a segédkező almási lakosokat az erdő felé megelőzván, karjáról a kötelet ledobván tényleg szökést kísérelt meg s ennél és vallomásánál fogva bűnösnek tartandó, végül czinkosságát és az emberhús evést jelekkel és hasonlóképen szóval kifejezve beismerte. A feleségeknek pedig a házassági kötelék sem, annál kevésbé szolgál a magában bűnös ágyasság akár az egyszerű annál inkább az olyan hosszú időn át való és olyan sok gyilkossággal megfertőztetett rablógyilkosságnak mentségéül, a kik ezen esetben nemcsak követték a férfiakat hanem a — — — (vallomások) szerint a Felső és Alsó annyira összefüggő hogy egy helységnek tekinthető két község között középen levő Didy féle házban a meggyilkolandók túllármázásában a férfiak meghagyásából hegedűszó mellett való éneklés, tánczolás és össze-vissza kiabálás által közreműködtek. Annakokáért ezek az asszonyok és előbb nevezett Hluchy Mátyás a többi férfiak mindnyájával a halálbüntetésre és pedig a férfiak a súlyosbított halálbüntetésre méltóknak nyilvánítottak.

Mivelhogy tehát a férfiak az asszonyoktól, a vezetők az első és másodrendű alárendeltekől, az öregebbek a fiataloktól a mint a merészségre nézve (különböznek) azonképen a büntetés elszenvadására nézve az erősebbek a gyöngébbektől elválasztandók. Ennélfogva a vád szerint fölsorolt Rcvaj Anna, Kurályi Mária, a Didy Ferencz felesége Mária, Szonszky Katalin, a Geczi Márton felesége Ilona, Farkas Róza, a Jónás Tamás felesége Sára, Balás Erzsébet, Sárközy Czécília, a Sándor Mihály felesége Mária, a Jónás Ferencz felesége Zsuzsánna, Jónás Mária, Kállainé Radics Mária, Polyákné a másik Radics Mária, az Istók Tamás két özvegye Ilona és Krisztina, és Szarka Ilona a Sárközy György ágyasa pallósra (ítéltetik) akként, hogy ezek lenyakazását a fölakasztandó férfiak, a férfiak közül pedig Zsigárd Mihály, Didy Ferencz, Antuss Jónás, Geczy másként Kuka József, Laczy Miklós, Geczy Márton, Dobecz Ferencz, Gáspár Károly, Hluchy Mátyás, Sándor Mihály, Didy Pál, Id. Jónás Mihály, Jónás Márton, Koncsek Gáspár, Zsigmond Mihály és Belaj Sainú kötélre akként: hogy ezek felakasztását a keréketörendők végig nézzék, azután Zsigárd István, Porontyi István, Tökölyi István, Bojsza András, Jónás Ferencz, és darási Jónás Mihály akiről¹ kezdendő keréketörésre akként: hogy ezek összetörését a fölnégyelendők végig nézzék. Végre Sárközy György, Vörös Mihály és Koncsek Ferencz fölnégyelésre ítéltetik és a bűnösöknek és a büntetésnek ezen osztályozása által az emberhús förtelmes evése

¹) t. i. a lábánál, nem a fejénél.

által (elkövetett) és a hazai törvényekben s a Büntető Eljárásban¹ ezen ország főnnállása óta ilyen eset nem fordulván elő ismeretlen bűn büntetésének nagyobb intő példájára elrendeltetik hogy az előrebocsátottak végrehajtása (ez azonban és az ítélet kihirdetése, a mennyiben a 28. és 41 sz. alatt levő aszszonyok terhesek — — — a szülésig fölfüggesztetvén) Kemenczén, Báthon és Csábon, ezen vármegye legnagyobb útja mellett részletekben, a mennyiben lehet három részletben történjék meg, hogy az erdei rablásoknak kivált a jelen időben gyakori híre lévén egyik test negyedrésze a lelédi hid szomszédságában, a másiké pedig és mindkettő feje visszatartatván Drégely területén és Nagy-Oroszi vidéken szégyen-oszlopra szegeztessék ki.“

2.

Az almási rablóbanda tagjai ellen 1782. augusztus 21-én hozott ítélet² kivonatos fordítása:

„Az 1782-ik esztendőben augusztus hó 21-ik napján Hont Vármegyének a Méltóságos Monyoró-Keréki Gróf Erdődy József főispáni hivatali helytartó elnöklete alatt Kemencze községében megtartott gonosztevőket vizsgáló székének alkalmatosságával.

Fölvette a pört nemes Huszár József mint nevezett vármegye tiszti főügyésze fölpörösi minőségben

Macska Anna a Porontyi István és Krisztina a Bojsza András felesége, Gábris Anna a Tököly Ferencz felesége, nemkülönb darázi Mikó András és Tököly József meg ennek felesége Burián Éva mint az almási rablógyilkos banda czinkosai ellen, alpörösi minőségben.

Ugyanazon ügyész előadja, hogy — — — nevezettek az almási Didy Miklós házában sőt több más helyen az utakat megszállván az erdőben — — — — több utas embert — — — — meggyilkolni és kegyetlenül lemészárolni, a náluk levő holmijuktól kifosztani, a meggyilkoltak holttestét összevagdálni és szétmarczangolni, az összevagdalt darabokat pedig megfőzni és az emberhúst torkosságuk kielégítésére megenni, csontjukat és kiváltkép fejüket szétzúzni és összetörni s a tűzbe dobni nem átalották. — — — Ennélfogva kéri, — — — hogy a nevezett 42—47 sz. alpörösök a Hármaskönyv 1-ső részének 15-ik czíme és más hazai törvények szerint — — — önkénytes vallomásaiknál és czinkostársaikkal való szembesítésüknél fogva a megérdemelt súlyosbított halálbüntetés alá vettessenek.

¹) A Büntető Eljárást — Praxis Criminalist. ... III. Ferdinánd 1656-ban az Ems alatti Ausztria számára adta ki. Nálunk törvényként nem fogadtatott el, de Kolonich 1689. évi jelentésében állíthatá, miszerint: „A megyék és uradalmak nagyobb száma már gyakorlatba vette.“

dr. Pauler Tivadar: „Büntetőjogtan.“ Pest. 1882. III. kiadás 172.

²) Eredetije Hontvármegye levéltárában XII. 1063/1782. 1. jel alatt.

Keltetett.

— — — A szék színe előtt szembesített alpörösök nem tagadhatván hogy a rablógyilkos bandának czinkosai, egyformán beismerték, hogy a Didy Miklós almási házában — — — közreműködtek mikor egy sáfrányárust és két szövetárust — — — a meggyilkoltak jajveszékülésének túllármázására — — — az öregebbek parancsára történt éneklés, kiabálás és tánczolás alatt a férfiak legyilkoltak és testüket földarabolván és szétmarczangolván az öregebb asszonyok megfőzték és az ekként valamennyi között szétosztott emberhúst együtt megették és azonfölül ezekhez hozzájárul hogy Tököly József a mint megvallotta, a meggyilkolt embereket fával ütötte és azon kívül a nemcsényi erdőben a többi társával kettőt meggyilkolt, Gábrics Anna pedig a többiekkel egyformán jelen volt a zsarnói úton lemészárolt sáfrányárus megölésénél és megvallotta hogy annak húsából evett, ezért az elkövetett bűntettek iszonyatosságánál és a közbiztonság követelményénél fogva is — — — Tököly József és Mihó András kötélre, az elsőnek a felesége Burián Éva pedig meg a más három t. i. Bojszáné Krisztina, Macska Juliána és Gábris Anna pallósra ítéltnek nyilvánítatnak.

Kiadta nevezett vármegye tiszti főügyésze Huszár József.“

3.

Az almási és antali rablóbanda tagjai ellen hozott ítélet' kivonatos fordítása:

„Az 1782-ik évben november havának 16-ik napján Hont vármegyének a Méltóságos Fületinczi Kelcz József úrnak Ő cs. és Apostoli Kir. Szent Felsége udv. tanácsosának és a nagymélt. erdélyi magy. kir. kancelláriai referendariusnak a Szent István apostoli kir. jeles rend titkárának mint ezen vármegye főispáni hivatala helytartójának elnöklete alatt Kemencze községében megtartott gonosztevőket vizsgáló székében.

Fölveszi a pört nemes Huszár József mint nevezett vármegye tiszti főügyésze fölporösi minőségben.

Ferencz Gáspár, József és György — — — mint raboskodók és alpörösök ellen.

Ugyanazon tiszti ügyész jogának és hivatalának szokásos hatalmánál és kiváltságánál fogva fölhozza hogy — — — említett vasban itt állók komolyan megvetvén, az isteni és emberi törvényeket, Balogh Adámot és Didy Miklóst is gonoszul bandájukba csalogatván, veszedelmesen egyesültek először a Bars megyébe bekebelezett apáthi erdőt szállván meg két nem tudni honnan

¹⁾ Latin eredetije Hontvármegye levéltárában XII. 1063/1782. levéltári jel alatt. Okmánytárunkban közöljük azt.

jövő utast kegyetlenül megölni és aztán közvetlenül rákövetkező évben a hodrusi erdőben egy békésen, semmi rossztól nem tartó, favágással foglalkozó egyént, hasonló embertelenséggel láb alól eltenni, de még Didy Miklósnak a vasban állók által mézárszékhez hasonlóan használt házában hármas gyilkossággal hetet, ugyanis két sáfrányárulót, négy szövetárust és egy ismeretlen helyről való és származású parasztot hasonló kegyetlenséggel leteríteni és legvégül a darázsi csalitban két szintén utast, a kiknek egyikéről ugyanazon vasban állók úgy emlékeznek, hogy szövetárus, másika pedig paraszt volt, leshelyükből éjjel megtámadván dühöket rajtuk kitölteni, életüktől és vagyonuktól őket könyörtelenül megfosztani és európaiaknál hallatlan gonoszsággal a meggyilkoltak véres testét az arra használt és elégszer fölmutatott véres kövön szétmarczangolni, maguk között fölosztani s azt fölfalni és nehogy a fönmaradó emberi csontokból ezen iszonyatos rablógyilkosság valaha napfényre kerüljön, azokat hogy egyék meg, a kutyáknak oda dobni, vagy a tűzbe vetni és így a bűnjelt eltüntetni, aztán a becsebb portékákat nehogy azon ismertető jelekből a törvényhatóság előtt valami gyanúba jöjjenek, a Didy Miklós házában a kemenczébe dobván és hamuvá égetvén, a többi kisebb értékűeket valamint a hasonló martalékból szerzett, az elpusztultaktól nyomorultan elszedett pénzeket (a zsákmány nagyobb része egyáltalában a vasra vert Balogh Ádámnak mint elosztó főnöknek a kezén maradván) elosztani, — — — a megszállott úton egy hagymaárust az antali malomnál kegyetlenül lemészárolni és holttestét szétmarczangolás végett a Gázsó Imre házába vinni; Az antali vajda régi házában pedig ezelőtt 8 évvel egy hagymaárust hasonlóképen; Új házában aztán ebben az évben a pünkösdi ünnepek táján két Árva megyeit, kiknek két kaszájuk s ugyanannyi forintjuk volt, a mikor szegvásárlás végett a házba beléptek, nem különben egy sáfrányárust, a ki szokott portékáival jött oda, valamint egy szövetárust és egy szeget kereső csipkeárulót; Ugyanebben az évben Szt. János napja körül egy szintén szegvásárlásért oda ment Árva megyeit, ősz felé végül egy sáfrányárulót. És azután az antali Gázsó Imre házában egy Árva megyeit és 2 sáfrányárust, végül egy más sáfrányárust Bélabánya város fölött a tónál. Végre az antali Fiziki házában egy parasztot és legvégül a Mihók Péter házában egy sáfrányárust és egy parasztot. Ezeken kiviül pedig a stefulói új lakosok hasonló merészségtől vezéreltetve lahóhelyiikön Stefultón, jelesen pedig a múlt évben egy csizmaszegért jövő bányamunkást a csúrnél és ugyanabban az évben ugyanazon napon egy szövetárust és egy posztókészítőt s egy fésűárulót tavaszszal, erdő-rügyezéséskor ehhez a Balogh Adám cigányhoz vivén, (és a mi legfőbb) Ferencz Gáspár által 12 évvel ezelőtt a Tekintetes Barsmegyében levő Hlinik községben apagyilkosság követvén el, ezen akként meggyilkoltakat, hasonló kegyetlenséggel összedarabol-takat, megfőzöttüket elfogyasztani. Feleségeik ellenben, hogy a nyomorultan elpusztultak jajgatását túllármázzák hegedűszűval zajt okozni és így ismét

gyilkosságokban közreműködve kezüket ártatlan vérral bemocskolni és hasonlóképp emberhúsnak hallatlan evésével magukat megfertőztetni nem irtóztak, avval nem is törődtek, a mint az az őök törvényszíne előtt ismételten kivett önkéntes vallomásaikból — — — és a vasban levőkkel való szembesítésből világosan kitűnik.

Mivel pedig a hazai törvények jelesen az 1659. 16-ik. 1655. 26-ik. 1622. 64-ik. 1548. 50-ik és 161S. 66-ik úgy szinte a Büntető Eljárás 2-ik részének 62. és 64. 65. 71. 86. cikkelye szerint a rablógyilkosságot, apagyilkosságot és lopásokat elkövetőket ha az ügy körülményei megkövetelik kerékbetöréssel vagy kötéllel, a gyilkosnőket pedig pallóssal szokás kivégezni és büntetni.

Annak okáért nevezett t. ügyész kívánja hogy az idézett hazai törvények valamint a Büntető Eljárás követelményeihez képest a vád szerint megnevezett vasban levők, ezen hallatlan büntett iszonyatossága miatt érdemük szerint, másoknak pedig üdvös példájára és a köznyugalomról való gondoskodás végett, a büntető igazság úgy hozván magával az élők és jámborok sorából való töröltetésre ítéltessenek.

— — — Vasban levőknek a törvény színe előtt kivett vallomásának s most a folytatólagos vizsgálat alkalmával bekövetkezett visszavonása — — — fölmentésükre alapul nem szolgálhat, sőt — — — az ilyenek, nevezetesen valamely közbüntettel gyanúsított cigányok és zsidók a Büntető Eljárás 2-ik részének 3 g: cikkelye szerint a hányszor a törvény színe előtt önként kivallott büntettet visszavonják és megátalkodott tagadásukban megmaradnak mindannyiszor szigorúbb vallatásnak vethetők és vetendők alája és azért a t. ügyész kéri, — — — hogy Ő Felségétől kegyes engedélyt nyervén a kínvallatásnak alája vettessenek és rablógyilkosságaik bővebb bebizonyítására Nyitra, Árva vármegyétől, a szt. kereszti püspöki uradalomtól és a selmeczi bánya-kamarától a területükről való s a közelebbi években elveszett és a hogy méltán hihető a vasban levők által kegyetlenül meggyilkolt és elfogyasztott \$2. 93. 94. és 95. sz. a. előhozott emberekről bizonyítványok (szereztesse nek be) hogy ekként a büntettek igaz voltáról biztos tudomást szerezvén a büntető igazságnak elég tétessék s az által a köznyugalomról és a kereskedést űzőknek ezen a vidéken való szabad jövés-menéséről és a kereskedés biztonságáról gondoskodva legyen.

Ennélfogva a mi azt illeti ugyanazon ügyész jelen port a Tek. eljáró törvényszékhez beterjeszti és előterjeszti.

ítéltetett.

— — — Jóllehet Ferencz Gáspár, Ferencz József és Ferencz György eddig az almási, Laviczka János, Biló József és Bucskó másként Istvány Pál pedig az antali rablógyilkos bandához tartozván több gyilkossággal beszenye-

zett rablást vallottak be és ezen bünteteikért az isteni és emberi törvények szerint a legsúlyosabb szigorított büntetést érdemelnék, mivel azonban azon bűneiket súlyosabb börtön nyomorúságával enyhítették, azért nevezett Ferencz Gáspár annakokáért mert ezen bűneit apagyilkossággal is tetézte, jobb kezének előzetes levágásával pallóssal a többi előbb külön megnevezett 5 férfi kötél által való kivégzésre ítéltetik.

----- Éva Rebeka a Ferencz József felesége, Klára a Geczy más-ként Kuka József özvegye, a kik hogy az almási rablógyilkos bandában az erdőkben kóboroltak, az elkövetett gyilkosságoknál jelen voltak és mikor a Didy Miklós házában utasokat gyilkoltak tánczczal és énekkel közreműködtek a gyilkosságban; súlyosabb büntetésre méltók ugyan, de hosszabb ideji börtön nyomorúságának elszenvedése által ezen tetteik súlyos voltát enyhítvén, mindkettő két évi börtönnel és 100, évnegyedenként 25-vel kiadandó korbács-csapással fenýtendő.

Borongy Jusztna a Szomszky András, Mária a Bartos Pál antali vajda, Bartos Mária a Duncsov Imre antali cigány hajdú és Gábrics Dorottya a belábányai Bartos Antal felesége pedig avval a különbséggel hogy ezek el-seje némely előbb beismert gyilkosságot visszavon, inkább terhelve van, egye-bekben a 2-ik és 3-ik megnevezett czinkostársával bevallotta hogy több gyil-kosságról, a nélkül hogy bárminő segédkezet nyújtott volna ahhoz, tudomása volt (bevallotta) az emberhús főzését és evését; valamint a zsákmányból való részesedését; a legutolsó pedig erősíti hogy az antali vajda lakodalmára jöven az emberi tagokat fölismerte, azokból főve evett is — — — 1 évre s az első kettő 50, a második 60 korbácscsapásra — — — ítéltetik.

Továbbá jöllehet Gáspár János, Szomszky Samú, Bartos Antal, Glidár András és Malio Imre az előbb beismert rablást, gyilkosságokat és emberevést ezen alkalommal tagadják ugyan, de a czinkostársaikkal való szembesítés ál-tal sokkal inkább terhelve vannak semhogy bűneiknek az egész törvényszék színe előtt tett beismerése semmisnek vétessék, a tömösvári erősségben elszen-vedendő 4 évi munkára ítéltetnek.

Habár Anna a Garzó János, Mihók Teréz a Szomszky Samú és Dubay Mária a Gridár András felesége szembesítés következtében a gyilkosság el-követésében való közreműködés alul fölmentetnek, de mivel arról tudomással bírván, a törvényszék színe előtt tett vallomásaik szerint az emberhús evéssel terhelve vannak, az eddig való börtön szenvedését beszámítván 25 korbács-csapással elbocsátandóknak ítéltetnek.

Azonkívül jöllehet — — — (15-en) — a rablást, gyilkosságot és emberevést tagadják ----- a szembesített czinkostársak vallomása szerint — — — a gyilkosságban és emberevésben való közreműködéssel terheltenek — — — az első három 3 évi, a többi 2 évi, a legutolsó pedig 1 évi tömösvári mun-kára ítéltetik.

Farkas Ilona a Bartos Ferencz özvegye egyedül az emberhús-főzéssel, Bartos Anna a Bartos Béla, Huros Anna a Vavrik Tamás és Jónás Judit a a Miliók András özvegye szembesítés által avval vádoltatván hogy egyik gyilkosságnál jelen voltak, ezek félévi házi börtönre, a többi asszonyok -----
25 korbácssapásra ítéltetnek. *

A többiek — — — (30 férfi és 20 nő) — egyszerűen fölmentetnek. “

4.

A gonosztevőket vizsgáló szék által a helyt, tanácshoz intézett fölterjesztés' kevés kihagyásokkal való fordítása:

„Tiszti ügyészünk pörét hivatkozott, tót nyelvről latinra fordított (ügyirataival) idemellékelvén a legalázatosabban fölterjesztjük, a melyben a nemcsak sok gyilkossággal hanem holttestek szétmarczangolásával és emberhús fölfalásával és ezen európaiaknál hallatlan gonosztettel (magukat) megbecstelenített cigány banda elítéltetett.

----- Minthogy az ügyiratokból kiderült hogy az eddig szabadon volt banda ebben az évben Almáson egy cigány házban három utast s azután mikor már a banda tagjainak egy része fogva volt a többi még szabadon kóborló egy mézáróst a pocsuvadlai erdőben meggyilkolt, miután ennek a 4 holttestnek a megszemlélése szükségesnek találtatván, az azok megmutatását ígérő ezen banda tagjait a helyszínére kivittük — — — de ott az erdőben egyébbel nem törődtek minthogy miképen szökjenek meg, mire keményebben bántunk velük míg, a testeket megmutatni lehetetlen lévén, azok megevéését önként és anélkül hogy csak egy bot vagy korbácsütéssel bántottuk volna őket, jó szántukból megvallották.

Valamennyi közül egyedül Mihó András darázi cigány többekkel való szembesítése alkalmával és bot alatt való vallatás alatt is a bandát sőt azt is állhatatosan tagadta hogy a czinkostársakat ismeri. — — — A kit további vizsgálatra azért is visszatartottunk mivel ezen banda több czinkosa még elmenekülve lappang sőt az antali cigányoknak még egy másik bandáját földőztük föl, a kiknek valamennyinek a letartóztatása iránt újabban intézkedést tettünk. És mivel könnyen megtörténhetik, hogy ezek közt is fogunk megátalkodottakat találni, ezért az ilyenek és jelesen a nevezett Mihó András ellen való szigorúbb, kín-vallatásra alázattal engedélyt kérünk, kiváltkép a jelen időbeli körülmények között, mikor a kín-vallatás el lévén tiltva, az attól való félelem megszűntével a gonosztevők is fölszaporodnak és vélt biztonsá-

¹⁾ Eredetije Hontvármegye levéltárában XII. 1063/1782. levéltári jel alatt. Lásd az Okmánytárban.

²⁾ Agusztus 22-én bevallotta, hogy részt vett a rablásokban, gyilkosságban, az emberhús evésben.

gukban vakmerőbbek, mivel az emberek ezen söpredéke között az a hír hogy többé bármilyen nagy gonosztevőt sem fognak halállal büntetni.

Egyébként kegyes királyi szándék és a cigányok rendbeszedésére üdvös helyt, tanácsi rendeletek léteznek. Végrehajtottuk azokat az adófizetők sok költségével és sok fáradsággal folytatjuk, hogy azonban ezek javításának kevés sikere van, mutatja ez a banda, a mely — — — — a gyermekeket is — — — — rablásból és emberhússal táplálja.

A cigányoknak jobb magaviseletre való visszatérítése szándékából rendeltetett a többek közt először: hogy azok alkalmasabb gyermekei ipar-tanulásra helyeztessenek el. Másodsor: hogy azoknak a nőülés nem engedélyeztetik a míg egyik fél nem bizonyítja be hogy parasztnál szolgálatot teljesített és a mezei munkát megszokta. De, az 1-sőhöz:-----többeket átadtunk selmeczi iparosoknak, honnan ők mindannyiszor megszöktek. Alárendeltjeink a megszökött fiúkat, őket visszafogadó szüleikkel háromszor négyszer úgy megverették hogy végre félve hogy a verés halált okoz, a fenytéssel hamarabb föl kellett hagyjanak mintsem a cigány gyermekekből az ipar mellett való valamelyes állandóságot bírtak volna kicsikarni. A 2-ikhoz: Ebben a bandában kettőről, Sárközyről és Zsigárd Mihályról tudtuk meg hogy vadházások; bizonyos hogy többen vannak imitt-amott; és mivel egy nőtlen ifjú két és három leánynyal is meg özvegyyel elhál, így sokkal több fattyú gyermeket szaporít mintha egy nővel lépne házasságra. Ha általában-----a cigányok fajtalanságáról kérdeztetnénk? Mivel télen többnyire kunyhókban az apák leányaikkal, az anyák fiaikkal, fiútestvérek már fölserdült nőtestvéreikkel, az apások menyeeikkel, a sógorasszonyok sógoraikkal ugyanazon fekvőhelyen félmeztelenül hálnak barmokhoz hasonlóan, nem kételkedünk hogy nemcsak az oldalági hanem a föl- és lemenő ágbeli rokonok között is vérfertőzést követnek el.

Magas Kir. Helytartó Tanács! Mivel ettől a veszedelmes söpredéktől a német és más műveltebb országok valamennyien mentek, nem látjuk át mi akadályozza azt hogy az ebből az országból is kiűzessék és visszatérése halálbüntetés alatt megtiltassék? -----

Kelt a mi Kemenczén megtartott gonosztevőket vizsgáló székünkben a 1782-ik esztendőben augusztus hó 10-ik napján.“

5.

(Kívül)

„Bécsből a kir. magy. udv. kancelláriától.

Nagyságos Fületinczi Kelcz Józsefnek a mi Kir. Magyar-Erdélyi Ud. Kancelláriánk Tanácsosának és Referendáriusának, a Jeles Szt. István Rend

Titkárának és Hont vármegye Főispáni Hivatala Helytartójának. Kedvelt Hívünknek.

Pozsonyon

Nyitrán

Bakabányán át. Kemenczén.

Hivatalból.¹

(Belül)

II. József Isten kegyelméből Választott Római császár, (a birodalomnak) mindenkor Gyarapítója és Német, Magyar, Cseh, Dalmát, Horvát és Tótor-szág Apostoli Királya, Ausztria Főhercege stb.

Nagyságos, Kedvelt Hívünk!

A legközelebb múlt október hó 26-án — — — — tett alázatos jelentés-tökre kegyes reedetünket a következőkben méltóztatunk kegyelmesen kibocsátani és pedig

Az 1-ső (pont)-hoz. Minthogy a raboskodók ellen való pör a Te² elnökleted és vezetésed alatt kell hogy indíttassék és befejeztessék, azon mód melyet ezen főbenjáró pörök tárgyalásánál alkalmazni fogsz a vármegyének jövőre zsinórmértékül szolgálánd és ennél fogva nem szükséges hogy a már halállal büntetett és életre többé nem hozhatók ellen való befejezett pör megvizsgálására kiterjeszkedjünk.

A 2-ikhoz. Ki volt a főoka annak hogy a rablók ítéletének végrehajtása előtt nem tétetett Hozzánk fölterjesztés? kegyesen akarjuk hogy ez igen is ki nyomoztassék és a megtendő vizsgálatról Nekünk jelentés tétessék.

A-3-ikhoz. Kegyelmesen beleegyezőnk, hogy a Te elnökleted alatt megtartandó büntető törvényszék a körülményekhez képest halálos ítélet is hozzon és hirdessen ki s ekkképen az elítéltek a halálfélelmet végig szenvedjék, az nap azonban mikor az ítélet végrehajtásának meg kellene történni, Te mint ezen esetre Általunk különösen meghatalmazott az elítéltek életének megkegyelmezél és a halálbüntetést más időleges büntetéssel helyettesíted.

A 4-ikhez. A bűnös embereknek a Török tartományokba való száműzése különböző tekintetekből nem lévén biztos, czélszerűbb lesz hogy a gonosztevő emberek valamennyi része a vármegyében végzendő közmunkára, a-többi pedig vármunkára ítéltessék, ez utóbbiakra nézve annak idejében udv. hadi tanácsosunkhoz kegyes parancs fogván intéztetni.

Mivel pedig úgy a halállal büntetett valamint a főbenjáró pörrel még megtámadandó emberevőkről föltételeztetik hogy gyermekeik vannak, ezeket pedig a cigány népnek Magyarországon (leendő) rendbeszedésére kiadott rendszabály szerint a cigányoktól elvenni és jobbágyoknál, a vármegyék házi

¹) Eredetije Hontvármegye levéltárában XII. 1063/1782. levéltári 1. jel alatt.

²) A fordításban egyes 2-ik személyt fejezzük ki a latin szövegben használt többes 2-ik személyt.

pénztárából fizetendő 3 kr. napi díj mellett neveltetni kegyesen akarjuk azon czélből hogy szüleik henye és kóbor meg bűnös életéről leszokván, idővel hasznos és jó erkölcsű adófizetőkke váljanak;

Ezért ne mulaszd el Hozzánk javaslatot tenni hogy az ilyen gyermekek hová? lennének mindazon által Hont Vármegye területén kívül elszállítandók; és pedig akként hogy úgy ezen gyermekek szüleik hollétét mind pedig ezek gyermekeik tartózkodási helyét ne tudják, és ezen módon az emberevés büntettének még emlékezete is feledésbe menjen.

Az 5-ikhez. A múlt október hó 5-én kegyelmesen kibocsátott kegyes rendeletünkkel fölhatalmazás adatván Nektek hogy a büntetteseket a szerint a mint igazságosnak és méltányosnak találjátok rendkívül való büntetésre ítélték — — — az említett pörök Hozzánk nem terjesztendők föl. — — —

Kelt a mifőherczegi városunkban Bécsben Ausztriában, az 1782-ik esztendőben november havának 8-ik napján. József s. k. Gr. Eszterházy Ferencz s. k. Trajcsik Ádám s. k.

Az eredetivel egyeztetve Litassy József Tek. Hont vármegye törvényszékének főjegyzője által.“

6.

„Alulírott tudtul adom ezennel hogy Ő Legszentebb Főlsége által a hű másolatban idemellékelt kegyes kir. leirat erejével reám ruházott különös hatalomnál és tehetőségénél fogva a cigány rablók és emberevők életének, jelesen a Koncsek Ferenczének, a ki fölnégyelésre, valamint a Didi Ferenczének, a Zsigárd Mihályának és a Zsigmond Mihályának, a kik kötélre, továbbá a Zarka Ilonáának a már kivégzett Sárközi György özvegyének és a Máriáának a nevezett Didi Ferencz feleségének, a kik a folyó év augusztus havának 10-én indított büntető pörben pallósra, nem külömben a Ferencz Gáspárának, a kik kezének előzetes levágásával pallósra, szintúgy a Ferencz Józsefének és Györgyének, a Lavicska Jánosának, a Biela Józsefének és a Bucskó Pálnének, a kik a november hó 10-én folyamatba tett másik büntető pörben a Tekintetes Hont vármegye büntető széke által kötélre ítéltettek, kapcsolatban az idefogott kegyes kir. leirattal, miután az ellenük hozott főbenjáró ítélet a maga módja szerint kihirdettetvén és ők halálra rendeltettek volna és az ítélet végrehajtása a mai napra kitzetvén már a kivégzésre kellett volna hogy kivitessenek, következképen a halálfélelmet három napon át szenvedték volna, az egyesek által elkövetett büntettek minőségéhez képest és minden más körülményt illően megmérlegelvén, az általuk már hosszabb idő óta szenvedett börtön nyomorúságának is méltó fontolóra vételével kegyelmet adtam és hirdettem légyen olyanképen hogy ugyanis Koncsek Ferencz és Ferencz Gáspár a halálbüntetés helyett nyolcz, a fönnebb említett férfiak pedig u. m. Didi Ferencz, Zsi-

gárd Mihály, Zsigmond Mihály, Ferencz József és György, Lavicska János,.. Biela József és Bucsko Pál hal évet a temesvári erősségben vassban és vármunkában, a két asszony pedig Zarka Ilona és Didi Mária t. i. minden évnegyedben 25 korbácscsapás kikapása mellett a vármegyei börtönben két évet kitölteni köteleztetnek, Zarka Ilonát illetőleg előre megjegyezvén hogy miután ő most terhes és a szüléshez igen közel és az előző okból itten bizonyos jobbágy házban őrizet alá helyezve lévén, az ellene az első pörben hozott főbenjáró ítélet csak a mikor a szüléstől megkönnyebbül és egészsége helyreáll, akkor hirdettessék ki, aztán az idézett kegyes kir. leíratnak megfelelően, mikép a többi főnnebb megnevezettek az örökkévalóságra rendeltessék és a halálfélelmet állja ki, és így csak a végrehajtásra kitűzött napon adassék neki tudtára az életének való megkegyelmezés, azután pedig az előbbi módon kiszabott rendkívüli büntetés elszenvedése végett a vármegyei börtönbe vitessék vissza.

Melyekről ezeket a nevezett Tek. Vármegyének mihez tartás és illetőleg megfelelő eljárás meg a foganatosítandók foganatosítása végett kiadtam. Kemenczén 1882. november 18-ik napján.

Kelcz József
nevezett Tek. Hont vármegye főispán i hivatalának helytartója.“

P. H.

II.

A vádlottakkal fölvetett jegyzőkönyvek.

1. 1782-ben július 31 -ik napján a vizsgáló szék előtt.¹

Hogy hívnak? hány éves vagy? mi-féle vallású vagy?

Bori *Sárközi György* körülbelül 60 éves. Katholikus.

Hol lakol most?

Tolmácson Bars megyében.

Miért vagy fogva?

Nem tudom.

Isinered-e az itt fogva levő cigányokat?

Ismerem őket, hogyne ismerném?

Mivel ismered szintén velük kóboroltál?

Igen is az ők bandájában voltam.

Ott voltál-e a gyilkosságnál a pocsu-vádlai erdőben, mikor egy napon kettőt

¹⁾ Valamennyi vallomásról fölvetett jegyzőkönyv latin szövegű eredetije Hont vármegye levéltárában XII. 1063/1782 levéltári jel alatt.

gyilkoltak meg és a következő napon a Didi Miklós házában (mikor) a harmadikat meggyilkolták?

Mondd meg nekünk hány év óta vagy ebben a bandában?

Melyik volt az első gyilkosság?

Szembesítettett Didi Ferenczcel, Zsigárd Mihálylyal és Bojsza András-sal, mivel valamennyi haramiának főnöke és vezére volt, kinek a szemébe mondták.

Te voltál a mi kapitányunk és minden rosszra fölbujtók és únszolók?

24 általa is véghez vitt gyilkosságnak a többi vallomásokkal megegyezőig való megtörténtét megerősíti.

Van-e feleséged, és meg vagy-e vele esküdve?

Ebben az évben hány embert gyilkoltatok meg?

Mond meg nekünk a Didi Miklós házában egy vagy három embert gyilkoltatok-e meg?

Az a véres kő milyen?

Megmutatnád-e a helyet, hol a kiásott testet máskor eltemették és elástatok?

Jelen voltam a három gyilkosságnál és a Didi Miklós házában temettük el őket.

Hat vagy hét éve vagyok velük.

Tíz évvel ezelőtt Szöllőssön egy utast gyilkoltam meg társaimmal.

György beismeri hogy társuk volt, de nem kapitányuk.

Van, de nem vagyok vele megesküdve, már nincs azonban nálam.

Hatot.

Hármat gyilkoltunk meg ottan úgy hogy sokan voltunk és megfogtuk őket és kalapácsokkal a fejüket ütve gyilkoltuk meg. Az asszonyoknak azt mondtuk hogy ott künn kiabáljanak és énekeljenek hogy a falusi emberek ne hallják.

Az a, melyen a meggyilkolt ember fejét, lábát, kezét levágtuk.

Megmutatnám, nem messze a falutól az erdő alatt egy fiatal tölgyfa mellett nem messze a patakocskától.

Milyen az a véres deszka, a mely a Didi Miklós házában találtatott?

Azoknak a meggyilkolt embereknek a vére volt.

Szembesítettett Porontyival az iránt hogy a leölt emberek húsát megfőzték és megették, kinek ugyanazon Porontyi a szemébe mondta:

Már hiában, Te összevagdaltad, és az asszonyok nevezetesen Tököli Katalin megfőzte és nekünk adta és így mi mindnyájan ettünk belőle.

Igaz én is, mint valamennyien, megettük azt, és én azt a többiekkel föl-vágtam, megfőztem és megettem. A csontokat megégettük és még a víz mellett szétszórtuk.

Mondjad, egy mészáros meggyilkoltatok-e, és hol?

Meggyilkoltunk egy mészáros a pocsu-vádai erdőben, elég szálas (ember) volt, középkorú, zöld mellrevalója volt és kék nadrágja, volt nála mintegy 5 frt. ez a gyilkosság Szt. György napja után történt az idén.

Még is azt a mészáros azután gyilkoltatok meg hogy Zsigárdék a börtönben voltak?

Az ördög vett rá minket erre, igen is abban az időben gyilkoltuk meg, mikor már Zsigárdék a börtönben voltak.

Fordítva Litassy József törvényszéki főjegyző által.

2. 1782-ben augusztus 7-én a vizsgáló szék előtt.

----- *Vörös Mihály*, mintegy 36 éves, csásári, a — maróthi börtönből hozták.

----- Velük voltam, velük gyilkoltam a hol ők gyilkoltak, ez a legtisztább igazság.-----Mintegy 8 év óta raboltam velük.

Hol és kit gyilkoltatok meg először? Arra nem emlékszem, de a mi rablással szereztetett azt nekem mind átadták. Orgazda¹ volt köztünk a bori

¹) Az eredeti latin szövegű jegyzőkönyvben is így magyarul van írva e szó „orgazda.“

És utoljára hol gyilkoltatok?

Milyen volt az az ember?

Mindazonáltal Te is jelen voltál akkor, mikor egy napon hármat gyilkoltatok meg, és miféle emberek voltak azok?

Milyen egyéb ruhája volt annak a mészárosnak?

Hova tettétek a meggyilkoltak holttestét?

Csontjukat hova tettétek?

György, kinek egész nemzetségei fölakasztották az alföldön lólopás miatt. Almáson a Didi Miklós házában.

Nem tudom, gubában volt. azt az egyet tudom, hogy a tőle elvett három forintot bori György nekem átadta.

Jelen voltam akkor is. Kettő szövet-árus és a harmadik talán mészáros volt, fehér flanel mellrevalója volt.

Részeg voltam, nem tudok arról, csak a mellrevalóról.

Megfőzték és megettük, én is ettem belőle.

Eldobtuk, fejüket is megfőztük és agyvelejüket megettük.

3. 1782-ben augusztus 9-én a vizsgáló szék előtt.

— — *Kontsek Ferencz*, mintegy 40 éves, zsarnói.

-----Almáson a Didi Miklós házában meggyilkoltunk két tót, előbb a bagyani erdőben egy mészárost is meggyilkoltunk. A hodrusi erdőben egyszer hármat, máskor kettőt, harmadik alkalommal egyet. Az előbbiek bányamunkások voltak, az utóbbiak egyike mészárosféle, másika iskolamester tanító.

— — A harmadik alkalommal, az az egy ürféle volt. A nemcsényi erdőben kettőt, este felé nem ismertem meg miféle emberek voltak.

Mióta raboltál és gyilkoltál velük? Lehet 5 vagy 6 éve.

A meggyilkolt emberek testét hova tettétek?

Már minek tagadnám: megfőztük és

megettük, igen is én is ettem belőlük.

Hova tettétek csontjukat és fejüket?

Csontjukat megégettük és fejüket hol megfőztük hol el is égettük.

A nemcsényi erdőben mit csináltak a meggyilkolt emberekkel?

Megfőztük ottan és a mit megbirtunk enni azt megettük és a többi részét a Garam vizébe dobtuk.

Még miféle cigányok voltak veletek?

Dományikból is voltak hárman velünk u. m. Gáspár Ferencz, Gáspár József, Bélák György. Amaz meggyilkolta a saját apját 16 évvel ezelőtt. — — Ez a három velünk rabolt és fosztogatott.

És hol raboltak és fosztogattak?

Mindenütt a hol voltunk ők is velünk voltak.

Talán a meggyilkolt emberek húsából veletek együtt ők is ettek?

Ők is ettek a mint mi is ettünk.

4. 1782-ben június 6-án a gonosztevőket vizsgáló szék előtt.

Siyard István, körül-belül 48 éves, katolikus.

Miért fogtak el?

Nem tudom: Azért mert két fiam Almáson a kerekestől egyet-mást ellopott. Én azonban ártatlan vagyok.

Ismerd be: mivel fiad már bevallotta hogy jelen voltál annál a kerekesnél mikor ők loptak. És ha nem ismered be bot alatt kell beismerned.

Bot alatt vallotta:

Jelen voltam, mikor a két fiam az almási kerekest kirabolta, a hol a feleségem is ott volt velem, vártuk fiaimat a kerítés mellett. Igen is Révaj Anna is jelen volt velünk.

Ugyanazon évi július 11-én.

(Szembesítés után)

— — Mivel már bevallottad, hogy jelen voltál (a pocsuvadlai erdőben)

ismerd be és nyilatkoztasd ki nekünk,
 hogy miképpen történt azon gyilkosság?

Hova temették őt?

Meg tudnád-e mutatni a helyet a hol
 őt eltemették?

Körül-belül mikor történt ez?

----- Hova való volt az az ember?

Miféle szándékkal mentetek a pocsu-
 vádlaui útra? és hol tanácskoztatok e fölött?

Milyen emberek voltak a kiket Hod-
 ruson elemésztettetek?

Mikor gyilkoltátok őt meg?

Szembesítettév arra nézve: hogy a meggyilkolt embereknek az asszonyok
 által előbb megfőzött húsából ők is ettek-e, szemébe mondták: Bori György,
 Porontyi, és Didi Ferencz.

Te is jelen voltál, mikor az asszonyok
 főzték, Te is ettél belőle mint a többiek.

Mit műveltetek a csontokkal?

Egy mészárosot meggyilkoltatok-e?

A mint az ember az úton ment Didi
 Ferencz és Mihály fiam elhurczolták őt
 az útról és az erdőbe vitték és ott ők
 ketten először fejét és testének többi
 részét úgy elverték hogy a földre esett
 és ott Porontyi Antal és István is rúgta
 a lábával míg kiadta a lelkét.

Azon a helyen az erdőben temettük el.

Már nem tudnám.

Negyven évvel ez előtt.

Nem tudom hova való volt, tótul
 beszélünk vele.

Almásan tanácskoztunk és Didi Miklós
 vett rá minket, a ki az erdőben szemet
 égetett.

Sáfrányárus volt az egyik, a kit jól
 ismertem.

A múlt évben volt az.

Jelen voltam, én is ettem.

Nem tudom, mert részeg voltam,
 György tudja.

Igenis egy mészárosot Almáson, fehér
 ujjas és sárga gombos mellrevalója
 volt flanellből, és ez a múlt évben
 történt.

5. 1782-ben július 11-én a vizsgáló szék előtt.

Porontyi István, 30 éves, katolikus

— — Milyen volt az az ember a
 kit a pocsu vádlaui erdőben kifosztottatok?

Nem tudok semmit, nem is voltam ott, annál kevésbé tudok valamit az emberről.

Szembesítettett erre a körülményre nézve Zsigárd Mihálylya! a ki szemébe mondta neki

Te vagy Porontyi István, jelen voltál a pocsuádlai erdőben mikor mi az utas embert kifosztottuk.

Hazudsz, nem voltam.

Tudod, mikor Antus azt az embert fával ütötte, Te is ütötted és ti megöltétek őt, és azután az erdőbe hurczoltatok?

Te nem tudod mit beszélsz, nem igaz.

Botozással való fenyegetés alatt kérdeztetett.

Ki vette el az utas ember gubáját?

Zsigárd Tamásnál van a guba, elvette igenis a pénzt is.

Meg kellett hogy öljétek azt az embert?

Igen is megölték őt Antus és Zsigárd Tamás.

— — Kik voltak jelen ezen gyilkoságnál. Az asszonyok is jelen voltak? Hol gyilkoltátok meg őt, milyen helyen?

— — Nem voltak.

Az útról Antus és Zsigárd Tamás őt élve beviven az erdőbe, ott gyilkolták meg, ott is temették el.

Megtudnád-e mutatni azt a helyet, a hol őt eltemették?

Igenis, ha oda mennék, talán rátalálnék.

Nem volt pénze annak az embernek? Elosztottátok azt?

Volt — — Zsigárd Tamás és Bojsza vették el, és nekem nem adtak belőle.

Mely helyen temették el és miféle szerszámmal?

A köveknél ástak neki gödröt kalapáccsokkal, egy kaszájuk is volt.

Valld meg volt-e jelen néhány asszony annak az embernek a meggyilkolásánál?

Megvallom tehát jelen volta az a két asszony, a ki itt fogva van és a Zsigárd Tamás felesége.

Augusztus 6-ik napján folytatás.

Valid meg, a meggyilkoltak testével mit műveltetek?

Az öreg bori György darabokra vagdalta és oda adta, azok megfőzték és

Honnan tudod ezt?

megölték, és a mit nem tudtak megenni, a kutyáknak dobták. A Tököli felesége Katalin főzte meg.

Láttam a mikor azon a véres kövön a nevezett György darabokra vagdalta és az asszonyok megfőzték azt, és mind ettünk belőle, a mint én is.

És hova tették a csontokat?

Azokat az öreg György elrejtette ott.

Miféle emberek voltak, a kiket a hodrusi erdőben legyilkoltatok?

Egy sáfrányáros volt, egy kovács, négy paraszt.

Talán azokat is megették?

Bizony azokat is megfőzték az erdőben.

A Didi Miklós házában hány embert gyilkoltatok meg azon este és miféle emberek voltak azok?

Abban a házban hat embert gyilkoltak meg. Azon este hármat, másnap kettőt, a harmadikon egyet. Egy szövetáros volt, egy kovács, egy mészáros, pénze volt. A többit nem tudom bizonyosan, mert a bori György elvette holmijukat és nekünk azt adott a mit akart.

Körül-belül mely időben gyilkoltátok meg a mészárosot?

Az elmúlt tavasszal ölték meg azt az erdőben. -----

6. 1782-ben július 30-án a vizsg. szék előtt.

Tököly István, mintegy 30 éves, szőlősi származású, prandorfi lakos.

— — Botozás alatt vallott.

Mikor (az itt fogva levő cigányok) bandájában voltál, ott voltál-e mikor azt az embert a pocsuvadlai erdőben meggyilkolták?

Ott, én is ütöttem őt.

És a malomnál a másik embert, és a harmadikat a Didi Miklós házában. Te is gyilkoltad?

Igen is ott is jelen voltam, én is tanácsoltam, hogy meg kell gyilkolni.

— — Augusztus 6-án folytattatott.

A holttesteket főve megettétek?

Igen is megettük, az asszonyok megfőzték.

Hova tettéket a csontokat?

Elégették azokat, és egy zsákban a Didi Miklós házának födele alá tették és hogy hova tették azok porát nem tudom.

Azonban azóta hogy Zsigárdék a börtönben vannak még egy embert meggyilkoltatok, és miféle ember volt az?

Igaz is meggyilkoltunk egy mészáróst.

7. 1782-ben július 30-án a vizsg. szék előtt.

Bajsza András, mintegy 30 éves, katolikus.

(Minden gyilkosságot bevall állítván, hogy az öregebbek vették őket rá arra).

Augusztus 6-án kérdeztetvén

Megettétek-e a meggyilkoltak testét? Igaz, megettem.

Ki főzte meg?

A bori György felesége, más asszonyok is voltak ott.

Hova tettétek a csontokat

Azt nem tudom, de a bori György tudja.

8. 1782-ben augusztus 8-án a vizsg. szék előtt.

Jónás Ferencs, mintegy 28 éves, ledényi.

— — Ismerem őket, Almáson a Didi Mihály házában voltam mikor a gyilkosság történt. Akkor 3 embert gyilkoltak meg.

Ki gyilkolta meg azokat az embereket? Mindnyájan.

Mit műveltetek a meggyilkolt emberekkel?

Összedaraboltuk, megfőztük, megettük.

Másutt is raboltál velük?

Mindenütt a hol a többi fogoly cigány.

A csontjukat és fejüket hova tettétek?

Elégettük.

9. 1782-ben június 6-án a gonosztevőket vizsg. szék előtt.

Zsigárd Mihály, körül-belül 20 éves,,
kath.

(Botozás alatt beismer 15 gyilkosságot).

Augusztus 7-én tovább kérdeztetett

Hát igaz-e: hogy ti azokat a hullá-
kat főve megettétek?

Megettük, és én is ettem.

A csontokat és a fejeket hova tettétek?

A csontokat a bori Györgynek kellett
oda adnunk, hogy ne kapjanak rajta.
Ő volt a mészáros orgazda, ki a meg-
gyilkolt embereket fölnégyelte, és a
húst fölosztotta. Igen is a fejeket is
középen ketté vágta és az agyvelőt
megettük.

10. 1782-ben június 8-án a gonosztevőket vizsg. szék előtt.

Didi Fercncz, körül-beliil 30 éves.

Miért fogtak el?

Nem tudom.

Botozás után kérdeztetett (és bevallott 18 gyilkosságot).

Így Te is ettél mint a többiek abból
az emberhúsból?

Igen is ettem, mindnyájan bűnösök
vagyunk. Az asszonyok megfőzték azt
a húst és valamennyiünknek a felesége
ott volt.

És hova tettétek a csontokat?

Elégették és elégetvén a víz mellett
elhányták.

11. 1782. augusztus 6-án a Tek. Hont vármegye gonosztevőket vizsgáló
Kemencze községben megtartott székében vétetett föl jelen önkéntes vallatás.

Mihók András, darázi, mintegy 45
éves.

(Tagad).

Néhány botütés alatt is megmarad tagadásában.

Augusztus 7-én folytatott.

(Szembesítések után is tagad).

Augusztus 22-én

— — Rablógyilkosságot követtem el,
már beismerem raboltam Almáson a

- Mit csináltak a meggyilkoltak hullaival?
- Hol tartottátok el az emberhúst a mit nem tudtatok megenni?
Hova tettétek a csontokat?
12. Fölvétetett jelen önkéntes vallatás 1782-ben augusztus 21-én Tek. Hont vármegyének Kemencze községben folytatólagosan megtartott gonosztevőket vizsgáló székében.
- Mit csináltak ott az asszonyok?
- Hova tettétek a meggyilkolt emberek holttestét ?
- Hova tettétek csontjukat?
Hol fosztogattatok még?
- Maguktól jöttek ők abba a házba?
- Didi Miklós házában mikor egyszer 2 embert mészároltunk le, egyikük szövetárus volt. Én is ütöttem bottal.
Mindenütt ott voltam a hol gyilkoltak.
- Szétmarezangoltuk, én szintén, aztán megfőztük és mindnyájan megettük.
- A Didi Miklós házában az ágy alatt.
A tűzbe tettük hogy emészsze meg.
- *Ferencz József* mintegy 30 éves, kath. Domanik községből való cigány-nemzetiségü.
----- Ott voltam Almás községben a Didi Miklós házában a hol 7 embert gyilkoltunk meg — — én is közreműködtem a gyilkosságban.
- Énekeltek, kiabálást vittek végbe, ujjongtak, mert az öregebb cigányok részéről meg volt hagyva hogy kiabáljanak a végből, nehogy történetesen a meggyilkoltak kiabálása a községbeli lakosokat föllármázza.
- Szétmarczangoltuk, megfőztük és megettük.
- Eldobtuk.
A hodrusi és darázi erdőben a Slivne nevű helyen is elemésztettünk egy embert, azt is megettük.
1782. október 29-én folytattatott és kikérdezett.
— — Három közülök sáfrányus volt, három szövetárus és egy paraszt.
Önként jöttek portéka-árulás végett.

----- Az említettek közül a kit meggyilkoltatok bizonyára egy sem árult portékát, miért jöttek hát hozzátok ?

Valami vasszerszám vásárlása végett jött és a mikor a házba belépve meglátta ott a már meggyilkolt két embert a földön elterülve rémületbe ejtven minket — — nehogy talán általa elárulassunk őt is bezártuk a szobába és megöltük a mi biztonságunkért.

Miféle tárgyakat vettetek el azoktól a meggyilkolt emberektől?

Jól tudjátok Urak mi szokott sáfrányárusoknál és szövetárusoknál lenni. u. m. a szövetárusoknál szövet, a sáfrányárusoknál különféle portéka, egynek löfrnyi pénze is volt a mit Balog Ádámnak Didi Miklós az asztalra kiszámlált ezt magam láttam. A többi által is jutottunk pénzhez s azt elosztottuk mindenkire 10 vagy 15 garas esett, a sáfrányárusok portékáit hasonlóképp elosztottuk részintpedig az asszonyok adogatták el az értékesebb szalagokat azonban elégettük nehogy

gonosztettünk az által kiderüljön.

való volt?

Milyen rendű ember volt a kit a hód-rusi erdőben gyilkoltatok meg és hova

Német nemzetiségű volt hova való azt nem tudom, még is tudom hogy paraszt volt — . .

Miért gyilkoltátok meg mikor semmi sem volt nála?

Didi Miklós rendelte meg nekünk hogy gyilkoljuk meg nehogy elárulja a mi itten való további időzésünk elárulása által, nem volt nála semmi.

Milyen rendű ember volt a kit a darázi erdőben gyilkoltatok meg?

Az szintén paraszt volt, az úton menve semmije sem volt egy gubán kívül,, honnan való volt nem tudom, megöltük őt azért nehogy minket amint erdőben bolyongunk eláruljon.

A meggyilkoltak holttestét miképen marczangoltátok szét ?

Kövön összedarabolták.

Ismered azt a követ?
és megjegyezve?
főztétek és ettétek meg?
Mennyi ideig voltál ezen cigányok bandájában?
Miféle eszközzel öltétek meg őket? Kalapáccsal és bottal.
----- Október 30-án szembesítettén Ferencz György visszavonta vallomását hogy a hodrusi erdőben csak egy parasztot gyilkoltak meg. Az apáti erdőben pedig tagadja, hogy jelen volt.
Kiadta a nevezett vármegye ügyésze Huszár József.
13. 1782-ben augusztus 1-én a vizsg. szék előtt.
Az itt levő cigányok bandájában voltál-e?
Még is jelen voltál a Didi-féle házban mikor 3 embert leöltek?
Hová ástátok el azokat a testeket? Az ágy alá.
És azután hová ástátok és temettétek el ugyanazon testeket?

Ha látnám megismerném.
Ez a kő az melyet itt neked mutatunk a mely vérrrel van befecskendezve
Úgy van, ez az, valóban az a kő a melyen Didi Miklós a meggyilkolt embereket összedarabolta.
Azt a 9 meggyilkolt embert mind a Didi Miklós házában daraboltátok össze,
Hetet a Didi Miklós házában, egyet a hodrusi erdőben, egyet végül a darázi erdőben a malom fölött marczangoltunk szét, főztünk és ettünk meg.
Két éve hogy az ők bandájukkal tartok, Didi Miklós és Balog Ádám csábítottak el és nevezett Didi Miklós biztatott hogy gonoszságunkat senkinek se fődözsem föl és egyszersemind aztán parancsot kaptam tőle, hogy mindert 4 hétben jelentkezzem nála.
Laczi Miklós, mintegy 24 éves.
Ott voltam
Én velük jártam-keltem ugyan, de nem követtem el semmi rosszat.
Ott voltam.
Elástuk nem messze a cigány háztól a vízmederbe, a mint a víz folyt egy fa-gyökér törzsénél. Tököli ásott nekik gödrött.

----- Mond meg őszintén hova temették a meggyilkoltak testét?

Megmondom: egy alkalommal Prandorfba mentem Geczi Mártonhoz, ott láttam hogy egy kosárból egy darab emberhúst húzott ki és felesége borjúhús helyett megfőzte és a gyermekeknek adta és a kutyáknak is dobott belőle, a mint ez a Márton felesége előttem bevallotta, azért megharagudván feleségének elárulta, hogy az almási időben embert ölvén annak a húsából való volt.

Hozzá teszem még: hogy szememmel láttam egy emberi kezet, mikor a leánya ette, a mit Márton észrevéve legott kivette a leány kezéből és elégette.

Augusztus 7-én.

De azért még is Te azokkal gyilkolván a főtt húsból ettél a többiekkel?

Nem ettem de rám is esett annak a 3 embernek húsából a kiket Almáson meggyilkoltak, de hegedülvén én is jelen voltam mikor őket meggyilkolták. A húsból az én részem az a prandorfi Geczi Márton vitte haza és a gyermekeknek, a mint megvallottam, megfőzte.

14. 1782-ben augusztus 1-én a vizsg. szék előtt.

Geczi József ifjúként Kuka, mintegy 19 éves, kath.

Azoknak a cigányoknak a bandájában voltál?

Voltam egyszer mikor egy útas embert meggyilkoltak én távolról néztem, nem is nyúltam hozzá. Aztán a meggyilkoltat egy kunyhóba vitték, kezét, lábát, fejét levágták, mivel megborzadtam, elszaladtam tőlük. Az ágy alá temették el.

Augusztus 7-én folytatott és kérdeztetett.

Te nem csak ott voltál jelen hanem másutt is, mikor öltetek és gyilkoltatok? Jelen voltam a Didi Miklós házánál

Miért hegedültetek és az asszonyok miért énekeltek és ki parancsolta nektek azt?

Ti azoknak a meggyilkolt embereknek a húsát megettétek, úgy-e bár? Úgy van, megettem, a bori György,

a mikor gyilkoltak, én hegedültem és a cigányasszonyok szépen ülve énekeltek. A meggyilkolt emberek egyike szövetárus volt.

Didi Miklós parancsolta és a többi vén cigány hogy játszunk és az asszonyok énekeljenek hogy a meggyilkolt emberek kiáltása ne hallatszék.

Didi Miklós és az asszonyok főzlék meg.

----- Csontjaikat a bori Györgynek kellett hogy adjuk, hova tette, ő tudja, mivel ő volt azoknak a meggyilkolt emberek hulláinak mészáros, ő főlnégyelte azokat és elosztotta a húst, nekem egy darabot adtak belőle és én megettem.

15. 1782 augusztus 21-én.

Ferencz Gáspár mintegy 36 éves Dományikból Zólyom vármegyéből, kath.

Ott voltam Almáson a Didi Miklós házában mikor egy napon estefelé 3 embert jelesen 2 szövetárust és egy sáfrányárust meggyilkoltunk.

----- Igenis én is ütöttem őket bottal.

Mit csináltak a lemészároltak testével?

Ezen véres kövön szétdaraboltuk őket és megettük.

Csontjaikat eldobtuk.

Az asszonyok is ott voltak, örültek, énekeltek és kiabáltak az öregebb cigányok meghagyásából nehogy a meggyilkolt emberek kiáltását és jajgatását a falubeliek meghallják.

A Hodruson és Darázsiban elkövetett gyilkosságnál is jelen voltam, ott is megettük a megölt embereket.

Te apádat ezelőtt 16 évvel Hlinyik
községben Bars megyében megölted? (Beismeri).

16. 1782. augusztus 22-én.

Ferencz Györgj!, Zólyom megye Do-
mányik községéből való, mintegy 26 éves
kath.

Igen is a Didi Miklós házában vol-
tam mikor 4 embert meggyilkoltunk és
én mivel engem Didi Miklós ösztön-
zött, bottal leütöttem, a kiket ottan ösz-
szedaraboltak, megettek és más három
különböző alkalmakkor meggyilkoltat is.

Mióta gyilkoltatok?

Hat év óta?

Hol szoktatok volt gyilkolni?
erdőben

Darázsiban egyet, a nemesi

4-et, a ribnikiben 3-at, a hodrusiban
2-őt, a jalaliban 3-at, a bellniben 2-őt,
a selmecziben 3-at, a béla-bányaiban
3-at, az opatovaiban 2-őt, a pocsu-
vádlaliban 2-őt, a ledényiben 3-at, a Sel-
meczre vezető zsarnói úton egyet.

Miért gyilkoltatok annyit, mikor sem-
mi sem volt náluk?
Mit csináltatok az emberi fejekkel és
a csontokkal?

Azért hogy húsukkal táplálkozhassunk..

Levágván róluk a húst, mikor elfo-
gyasztottuk eldobtuk.

1782. október 29-én folytatott.

Darázsiban hány embert mészárol-
tatok le stb.

Kettőt gyilkoltunk le, egy parasztot
kit a malom fölött a völgyben szét-
daraboltunk, megfőztünk és megettünk,
egy másik szövetárust a kit darabok-
ban vittünk az almási Didi Miklós há-
zába éjjel és ott megettünk.

A hodrusi erdőben hány embert és
milyeneket emésztettetek el?
emésztettünk el.

Két favágó bányamunkást egyszerre

Miért mészároltátok le azokat mikor
semmi sem volt náluk?

Azért hogy húsukkal táplálkozhas-
sunk.

Az apáti erdőben meggyilkoltak mi-féle emberek voltak stb?

Min daraboltátok össze a meggyilkoltak testét.

Ez az a kő a melyet neked mutatunk?

Október 30-án szembesítettvén Ferencz Józseffel és Gáspárral visszavonja vallomását hogy az apáti erdőben nem volt jelen, a hodrusi erdőben pedig csak egy német parasztot öltek meg.

17. 1782. augusztus 24-én.

Bucskó Pál, 22 éves antali.

Hány embert gyilkoltatok le?

Az új házban hányat és mifélet gyilkoltatok meg?

Ebben az évben kit gyilkoltatok még meg?

Ezelőtt 3 évvel 2 paraszt utast pusztítottunk el, ezeket is megettük az erdőben.

— — Igen is én is öltem mint a többiek.

Kövön.

Ez az, a mely a pitvarban van le-téve.

Egy utast (8 évvel ezelőtt) a ki kosárban hagymát árult s éjjel Selmezcze ment a malom közelében fejét ütve meggyilkoltunk.

10-en voltunk.

Testét a Gázsó Imre régi házába vivén összedaraboltuk, a mit az asszonyok megfőztek mi pedig megettünk.

Ebben az évben piinküsd körül 2 ár-vát a ki Gázsó Imre új házába bemelve 100 drb. zsendelyszeg eladását kérte dorongokkal meggyilkoltuk----- ezeket a vajda a hajdúval összedarabolta, az asszonyok megfőzték, mi megettük és a maradékot a mit elfogyasztani nem bírtunk eltettük.

Még egy sáfrányárust a vajda új házában — — — a vajda felesége a többi asszonynyal megfőzte és mi megettük.

Csontjait a tűzbe dobtuk.

18. 1782. augusztus 25-én.

Gáspár János, mintegy 40 éves, antali, kath.

Jelen voltam a vajda házában mikor egy szövetárust az antali vajda és Bucsko Pál meggyilkoltak és pedig kalapáccsal ebben az évben körül-beltil a pünkösdi ünnepek idejében a vajda lakodalma előtt, a kit Bucskó darabolt össze.

A holttestet összedarabolták és a vajda felesége az én feleségemmel megfőzték és megettük.

Csontjaikat eldobtuk.

Miféle sorsú emberek voltak azok a Te házában meggyilkoltak?

Két árvát három héttel ezelőtt gyilkoltunk meg a kik lécz-szeget jöttek vásárolni.

Mi volt náluk?

Semmi.

Miért gyilkoltátok meg?

Azért hogy összedaraboljuk és húsból táplálkozhassunk.

Miféle ember volt a kit a vajda lakodalmán megettetek?

Az első szövetárus volt, akit avval az alkalommal megettünk.

Miféle meggyilkolt embernek ettétek meg először a húsát és kinek a tanácsára tetted azt?

A vajda tanácsára és rendeletére. A szövetárus húsát.

19. 1782. október 31.

Didi Miklós mintegy 36 éves, almási, kath.

(Mindent tagad.)

Végre megmutatván a vérrel befecskendezett követ kérdeztetett, hogy ismeri-e azt; először tagadólag, aztán keveset gondolkodván felelt: már emlékszem: hogy az én házából való ez a megmutatott kő. de az a vér — — — majorságtól való.

20. 1782. június 6-án.

Kúrálj Mária, mintegy 40 éves, kath.

----- Jelen voltál-e az almási kere-
kes kirablásánál?

Tagadván

Férje szemébe mondta neki

Te feleség velem voltál a kert kerí-
tése mellett várva rabláson levő fiaink
visszajövetelét a kerekes házából? A vasra vert nő kereken tagadja.

Végre az elszenvedendő korbácsütésektől félve vallott.

1782. július 30-án.

(Beismeri hogy 16 gyilkosságnál volt jelen: a pocsuvádai erdőben, a Didi Miklós házában, a malom fölött, a prencsfalusi erdőben, Szöllössön Hodruson, a nemesi, belei élesfalvi erdőben stb.)

Jelen voltam mindenütt a mikor
mind
azokat az embereket meggyilkolták és
igaz hogy a Didi Miklós házában elte-
metteteken kívül még tizet
meggyilkoltak
a mint Didi Ferencz beismerte.

Hol földeltétek el a nemesi erdő-
ben meggyilkoltakat?

Egy gödörben temette el őket a töb-
bivel a Prandorfí Ferencz.

Meg tudnád-e azt a helyet mutatni?

Régen volt, talán 20 éve is annak.

Nem tudnám megmutatni.

A meggyilkolt emberek húsának megfőzésére nézve szembesítettvén
Porontyi Györggyel és Didi Ferenczczel a kik szemébe mondták.

Te is főztél és ettél a meggyilkolt em-
berek húsából? és tudod hova tették
a csontokat?

Igen is főztem és ettem belőle. A
csontokat elégették és a vízbe dobták.

Más asszonyok is voltak ott?

Az asszonyok a kik itt vannak mind
ott voltak és valamennyinek a ki há-
zas a felesége.

21. 1782 július 30-án.

Szocszky Katalin a Tököly István
felesége, mintegy 25 éves, kath.

— — Végre korbácsütés alatt vallott:

Ismerd be hogy a többi cigányok

bandájában voltál a kik fosztogattak és raboltak?

Igaz-e hogy az utazó szövetárust a pocsuvádai erdőben a cigányok meggyilkolták?

És hol temették el?

Szembesítettetted a bori Györggyel és Porontyival az iránt hogy a legyilkolt emberek húsát megfőzte és nekik a többiekkel együtt elfogyasztás végett átadta, kinek szemébe mondták:

Én is jelen voltam a többi asszonnyal.

Tudom azt, jelen is voltam, mikor azt a cigány férfiak meggyilkolták.

A Didi Miklós házába vitték és ott az ágy alatt temették el, hasonlóképp a másikat is kit a malomnál gyilkoltak meg, a házban meggyilkoltat is ott temették el.

Te főzted meg a többi asszonyokkal azoknak az embereknek a húsát, a kiket meggyilkoltunk, és ott voltál Te, a prandorfí Ferencz, a Geczi Márton, a Didi Miklós és Ferencz, a Porontyi, a Zsigárd István, az Antus és a többi valamennyinek a felesége, mind ott voltak, Revaj Anna is. Mind ott voltunk, én is ott voltam,
én nem főztem, de az öregebbek főztek és ez nem történt volna meg, ha azok az öregebbek erre a rosszra minket nem vettek volna rá.

22. 1782. augusztus 8-án.

Sárközi Czécília, a Dobeczi felesége,
mintegy 25 éves, prandorfí.

Ismered-e azokat a fogoly cigányo-

kat? és az ők bandájában voltál-e?

Ismerem őket nem tagadom, a bandájukban is voltam, ott is voltam mikor a Didi Miklós házában a gyilkosság történt, én azonban azokhoz az emberekhez hozzá sem nyúltam, hanem a többi asszonnyal künn lármát ütötünk.

Miért ütöttetek lármát?

Azért ütöttünk lármát mivel férjeink azt a gyilkosságot követték el és félünk hogy az nyilvánosságra jön és hogy mi is rosszul járunk.

Tehát ott gyilkoltak? és hányat?

Igen is gyilkoltak azon alkalommal kettőt, úgy látszott hogy parasztok.

Voltál-e jelen más gyilkosságoknál?

Jelen voltam az almási erdőben is, mikor kettőt gyilkoltak meg, Darázsiban is, mikor egy szövetárust gyilkoltak meg.

Azoknak a meggyilkolt embereknek a testét még is megfőztétek és megettétek? Te is főztél és ettél (belőle)?

Igen is megfőzték, meg is ették, de én nem főztem, hanem ők az öregebb férfiak és asszonyok főzték. Nem is ettem, mivel nem tudtam azt megenni.

Mivel te a Geczi Mártonnal lakói, tudod-e hogy az ő felesége emberhúst főzött otthon? Ő egyedül a gyermekeivel ette azt meg? vagy másokkal? és honnan került az a hús, add elé nekünk.

Igaz hogy 'a Geczi Márton felesége emberhúst főzött otthon és egyedül a gyermekeivel ette meg. Az én gyermekeimnek is adott, de én nem engedtem meg. Ez a hús az Almáson meggyilkolt emberből volt. Onnan tudom ezt hogy egy házban lakom vele és saját szememmel láttam.

23. 1782. augusztus 8-án.

Zsuzsanna a Jónás Ferencz felesége Ledényből.

Ismered-e a fogva levő cigányokat stb?

Ismerem őket és megvallom hogy Almáson jelen voltam, nem ismervén az öregebb cigányok gonoszságát, a hol a bori György felesége főzván húst adott nekem, a mi mészárszékéből való legyen. Én azonban észrevevén hogy

emberhús, mikor nem akartam megenni és az az asszony meg akart ölni.

Tehát ott gyilkoltak? hányat hol ?

A Didi Miklós házában három embert gyilkoltak meg és a kunyhóban összedarabolták és oda tették föni.

A darázi erdőben való gyilkosságnál, hasonlóké az almási, élesfalvi, pocsuvádai erdőbelinél is jelen voltam. Igen is azt a darázi embert láttam a mikor megfőzték és megették.

24. 1782. augusztus 8-án.

Radien Mária az elhalt Kálai özvegye, mintegy 30 éves, Sólomosról.

Ismerem őket, jelen is voltam a gyilkosságnál a Didi Miklós házában, künn a többi asszonynyal.

Abban az időben meggyilkoltak néhány embert?

Gyilkoltak azt tudom, de hány embert, azt nem tudom.

Mit csináltak ott Ti asszonyok? Ittünk, ettünk. Talán emberhúst ettek?

Ettek, azt tudom, hogy nem a mézszárszékéből való volt, emberhús kellett hogy legyen.

Ki főzte azt a húst?

A vén cigánynék főzték és mind a ki jelen volt valamennyi evett és főzött.

Azoknak az embereknek a csontját és fejét hova tették?

Összedarabolták és eldobták.

Más gyilkosságnál is voltál jelen?

Voltam a darázi, almási, pocsuvádai, béli erdőben.

25. 1782. augusztus 8-án.

Radien Mária felesége a Pólyák Ferencnek ki itt a fogságban halt meg, mintegy 56 éves, prandorfí.

Ismerem, ismerem őket, velük voltam a Didi Miklós házában mikor a gyilkosság történt, embereket öltek ott és

Ki adta neked azt a húst?

Tehát azt tudod hogy abban a házban embereket gyilkoltak?

Tehát annak az embernek a húsát vitték ki neked?

Másutt voltál-e jelen a mikor gyilkoltak?

tudom hogy hívják.

Csak Te főzted azt az emberhúst és ettél belőle?

Hova tettétek a csontját és fejét?

azon emberek húsából adtak nekem hogy főzzek.

Didi Ferenez és a bori György.

Egyet tudok.

Igen is annak.

Voltam messze az erdőben, de nem

Főztem és ettem is.

Elégették és a porát ott hagyták.

26., 1782. augusztus 7-én.

Ilona a Geczi Marion felesége, mintegy 50 éves, prandorfi.

Ismerem őket, a bandájukban voltam, a Didi Miklós házában is jelen voltam a többi asszonynyal mikor az embereket a többi cigány meggyilkolta és lemészárolta.

Mit csináltál Te ottan? A többi asszonynyal a mint ott voltam kiabáltunk.

meg? Három embert gyilkoltak meg, szövétárosok voltak.

Darázsiban, Almáson és más helyt, a hol ők gyilkoltak, mindenütt jelen voltam.

Hány embert gyilkoltak ott

Más gyilkosságoknál is jelen voltál?

De azokat a meggyilkolt testeket megfőztétek és megettétek?

A test melyik része volt az a hús?

Igen is megfőztük, meg is ettük, a gyermekeknek is adtam.

Az ember lába és keze volt.

27., 1782. augusztus 10-én.

Ilona a bori Szarka György ágyasa, mintegy 30 éves, bars megyei tolmácsi.

Jól ismerem őket, jelen voltam mikor raboltak és fosztogattak, Almáson a

Azoknak a meggyilkolt embereknek a húsát hova tettétek?

Már régóta jártál-keltél velük és raboltál?

A csontokat hova tettétek?

Didi Miklós házában mikor egyszer 3 embert gyilkoltak meg szintén jelen voltam. — — Másutt is mindenütt ott voltam a hol férjem a bori György jelen volt, mivel utána kellett hogy járjak.

Megfőztük és megettük, és én főztem meg.

9 vagy 10 év óta.

A vízbe dobták.

28., 1782, augusztus 22-én.

Éva Rebeka a Ferencz József felesége mintegy 30 éves domaniki zólyom-megyei.

Jelen voltam Almáson a Didi Miklós házában mikor egy szövetárust, egy más csipkekereskedőt és egy harmadik nem emlékszem mifélel meggyilkoltak, a hol mi tánczoltunk, énekeltünk és kiabáltunk, a férfiak a testeket összedarabolták, az asszonyok megfőzték és mindnyájan megettük. Jelen voltam Darázsiban is a hol kettőt gyilkoltak le és ettek meg, a szállósi erdőben is egyet a hodrusiban egy szövetárust gyilkoltak meg.

Az elfogyasztott hús csontjait eldobtuk.

29., 1782. augusztus 26-án.

Borond Jusztina a Szomszky András felesége, mintegy 30 éves.

Az antali gyilkosságnál nem voltam jelen.

Láttam az elkészített és megfőzött emberhúst a vajdánál az asztalra téve, a melyet a vajda anyja a vajdánéval jőve a főzéshez elkészített.

Hogy ismerted meg hogy az emberhús?

Eljött a mi falunkba u. tn. Stefulsóba egy cigány hajdú hívogatni és ő jelentette ki, hogy nekik két emberből való húsuk van.

Ettem én is a csontokat pedig mint a többiek megsemmisítés végett a tűzbe dobtam,

Hogy mészároltátok le azokat hogy más emberek nem vették észre?

Torkon ragadták és így megakadályozták a kiáltásukat, a míg gyilkolták a Balog Ádám azt parancsolta hogy mi asszonyok össze-vissza kiabáljunk.

30., 1782. augusztus 27-én.

*Gábris Dorottya Bartos Antalné
mintegy 50 éves béla-bányai.*

Jelen voltál a vajda lakodalmán Antalban? Mit csináltál ott?

Jelen voltam. A vajdáné korponai cigány anyjánál időztem ki a lakodalmra az ételeket főzte.

Ne tagadd mikor a szemedbe mondják hogy a korponai cigánynéval együtt főztél. Hanem valid be emberhúst főztél-e?

A szitnyai cigányok régóta mind emberhússal táplálkoznak és a lakodalmon összevagdalt s marhahússal vegyített emberhúst főztek.

Honnan tudod ezt?

Sokszor hallottam mikor a cigányok korcsmában vagy másutt veszekedve egymásnak szemére hányták hogy milyen gyilkosságokat követtek el és hogy a rablógyilkosok emberhússal milyen jól laktak.

Hol elkövetett gyilkosságot hánytak egymás szemére?

A tó mellett, a hol szintén veszekedtek egy és két nem emlékszem miféle embernek az antali régi háznál való meggyilkolását hányták egymás szemére.

Miféltét mészároltak le a vajda lakodalmára?

Hol gyilkolták meg azt a kettőt?

Hogy ismerted meg?

Hol főztétek meg azt az emberhúst?

Más cigányok és cigányasszonyok látták azt a húst?

Te is ettél abból az emberhúsból?

Honnan tudod hogy a lakodalomra 2 embert öltek le?

Valid meg honnan ismerted meg azt a húst hogy emberhús?

Egy sáfrányárust és egy más csipkeárulót.

Nem tudom, mert mikor én Antalba megérkeztem a vajdáné az összedarabolt és lepedőbe tett húst a házból már kivitte volt.

Úgy hogy a lepedőben az asztalra tett negyedrészes lábakat és oldalakat láttam.

A vajda háza előtt és oda a vajda anyja hozta ki s kisebb darabokra vágva fazékba tette, a fej, kéz és láb a tétől le volt vágva, ezeket én nem láttam, azonban az emberi test többi részét jól fölismertem.

Látták, de Gázsó Imre azt mondta előttük hogy báránnyús.

Úgy van ettem én is a többiekkel.

A többi cigánytól hallottam.

Hogyne ismertem volna meg, mikor láttam hogy az asztalra tett nagy daraboknak milyen vastag lábuk volt, azért Gázsó Imre mondta hogy báránnyús, de a báránnyúnak nincs olyan vastag lába aztán mikor gyertya mellett a szobában a földön heverve ettük, az ízéről észrevettem, hogy az a hús nem mészárostól való hanem emberhús kell hogy legyen.

III.

Következtetés.

Az ítéletek és a vallomások közzlése után és miután az ügygyei ennyit foglalkoztunk, szembe kell néznünk avval a kérdéssel hogy: mi indíthatta az elítélteket emberhúsevésre?

Éhség akkor nem volt az országban, a mi az embereket egymás fölfalására kényszerítette volna.

Hogy ingyencséből vetemedtek volna gyáva cigányok arra, hogy rendszeresen folytassák a gyilkolást vágyaik kielégítésére — azt csak képtelenség elhinni! pedig Ferencz György (16 sz. alatt) azt felelte arra a kérdésre, hogy „miért gyilkoltatok ennyit (27 embert) mikor semmi sem volt náluk?“ — „Azért hogy húsukkal táplálkozhassunk.“

Ha a birvágy lett volna főök, a miért a gyilkosságokat elkövették s csak alárendelt szerepet játszott volna náluk az emberhúsevés vágya: akkor évek során át nem mindig szegény sorsú embereket tettek volna el láb alól.

Aztán hogy követték el a gyilkosságok egy részét? Mialatt a legények hegedűitek „s az asszonyok énekeltek, kiabálást vittek végbe, ujjongtak a végből nehogy történetesen a meggyilkoltak kiabálása a községbeli lakosokat föllármázza“, az alatt a férfiak agyonverték őket; mintha bizony az ilyen „cigányvásár“ nem sokkal inkább fölköltötte volna az emberek figyelmét és érdeklődését sem mint egy-két elhangzó jajkiáltás!

El lehet-e képzelni, hogy egész sereg ember — hiszen a vádlottak száma 133 volt — éveken, egyik szerint 3, 4, 6, 8 másik szerint 10, 12 sőt 20 éven keresztül rendszeresen űzze a gyilkosságot és emberevést, lakomákat csapva, lakodalomra összegyülekezve és az asszonyokat is beavatva a dologba sőt a gyermekeket is megtraktálva emberhússal: a nélkül hogy rajtaveszítsenek?

Én nem bírom elképzelni ezt, én ez esetben nem tudom indokolni, kimagyarázni, elhinni az emberhús-evést.

És mivel a főnforgó esetben sem a tárgyi sem az alanyi tényálladék megállapítva egyáltalában nincsen — a mint azt Nátly tisztii ügyész az 1. számú ügyiratban alperesek védelmére szépen kifejtette — ennél fogva én ezeknek a szerencsétlen cigányok legalább nagy részének a kivégzését határozottan törvényes gyilkosságnak, Justiz-Mordnak tartom!

Elismerem: minden jel arra mutat, sőt kétségtelennek mondható, hogy a beismerő vallomásokat nem erőszakkal csikarták ki tőlük: hiszen a kínvallatást még 1768-ban végkép eltiltotta volt Mária Terézia. Azután a vallomási jegyzőkönyvekben benne van, hogy 84 egyén közül botozás alatt vallott 5 férfi, fenyegetés alatt 2, önkéntes vallomást tett 46, a nők közül pedig fenyegetés alatt vallott 2, önként 29. A jegyzőkönyvek őszinteségében — épen azért mert nyíltan ki van mondva bennük, hogy ki vallott fenyegetés vagy botozás alatt és ki önként — a legkisebb okunk sem lehet kételkedni. De a mi fő: a gonosztevőket vizsgáló szék a helyt, tanácshoz 1782. aug. 10-én tett jelentésében az áll, hogy „az ilyenek és jelesen a Mihó András ellen való szigorúbb kínvallatásra engedélyt kérünk, mivel a kínvallatás el lévén tiltva, az attól való félelem megszűnt.“

Méltán lehet tehát azt a kérdést intézni hozzám, hogy: miért vádolták hát a vádlottak magukat önként, el nem követett bűnökkel?

A mely kérdésre válaszom: azért, a miért a boszorkány-pörökben akárhány vádlott önként képtelen dolgok elkövetését ismerte be, pedig jól tudta, hogy kínos halál lesz vallomásának múlhatatlan következménye.

Épen azért mert a jegyzőkönyvek hiteléhez, őszinteségéhez kétség nem fér, érdemes azokat jól szemügyre venni. Ha pedig ezt teszsziik, föl kell tűnnie, hogy legtöbb vallomás úgy hasonlít egymáshoz, mint egyik tojás a másikhoz. Pl: a közölt 30 vallomás szerint mindig, éveken keresztül tehát, és kivétel nélkül főve ették az emberhúst és sohasem sülve. A csontokat mindegyik vagy a tüzbe vagy a vízbe dobta vagy pedig a kutyának hányta. Tehát nem azt tették azokkal a mi észszerű, természetes, hogy elássák és ez által könnyű szerrel elrejtsek szem elől, nehogy árulójuk legyen, hanem képzelhetetlen gondatlansággal eldobálták. (A tűzben való elégetés ugyanis nem volt óvatossági rendszabály, mert mit sem ért. Hiszen szabad tűzön rövid idő alatt és könnyű szerrel szó sincs róla, hogy nagyobb emberi csontokat u. m. lábszár-, csípő-, medencze-csontokat el lehetne égetni¹, mikor a Siemens-féle halottégető kementében is, annak roppant (1000-et meghaladó) hőfoka mellett 1½ órai időt igényel a hullaégetés.)

Szóval olyan mondva-csinált vallomások ezek. Nincs egyéni vonás rajtuk és jól látszik, hogy a kik tették azokat, mind egy közös forrásból merítették tudomásukat.

Ezek a cigányok, több mint valószínű, azért vádolták magukat az általuk el nem követett emberhús-evéssel, mert szuggerálva volt az nekik. Szugeszczióra a nemi kicsapongások, rendetlen életmód, szesz italokkal való visszaélés és közeli rokonok között való házasság következtében degenerált, ideges cigányok nagyon fogékonyak. Hihetőleg nagy tekintélyű vajdájuk vagy bandájuk vezetője szuggerálta nekik azt. Talán elég volt, ha egy lakoma után azt mondta nekik, hogy; a hús amit ettetek, egy meggyilkolt ember húsa volt. Fontos oka lehetett rá a vajdának, hogy ezt szuggerálja népének, nemcsak az, hogy a fölötte való hatalmát öregbítse, hanem valószínű, hogy őt és több társát csakugyan gyilkosság bűne terhelte. Ezeknek tehát érdekükben állott, hogy a többit, az asszonyokat is büntársaikká tegyék a szugeszczió révén. Ezek ha egyszer elhitték, hogy emberhúst etettek velük, azután minden húsban emberhúst láttak.

Nem voltak tehát — valószínűleg — mind ártatlanok az elítéltek, de az emberhús-evésben szentül hiszem, hogy valamennyien azok voltak, jöllehet 51-en beismerték azt.

Arra, hogy valakit tárgyi és alanyi tényálladék hiányában, pusztán saját

¹) Egy ember testének máglyán való elpusztításához régen, a hóhér nyilatkozata szerint 2 öl 16 köbméter fára és még több ágra és szalmára volt szükség. Dr. Hoffmann Eduard: „Lehrbuch Der Gerichtlichen Medicin.“ 1893. Bécs és Lipcse. Urban és Schwarzenberg. 600.

beismerése alapján halálra ítéljenek -- 119 év múlva, 1901-ben is fordult elő eset és pedig Ausztriában, a styriai Marburgban.

Az esetet, a Budapesti Napló 1901. június 12-iki száma ekként közölte:

A marburgi emberelő.

— A Budapesti Napló tudósítójától. —

Marburg, június 11.

„Egy apa aki megöli és megeszi gyermekét!

A bűntény, amely ma a *marburgi* esküdtszék elé került, ritkítja a párját. És a vádlottat, akit nem menthet sem a tudatlanság, se vallástalanság, se elhanyagolt nevelése, *intelligensek* jellemzi a vádirat. Jól tud írni meg olvasni és az iskolában az összes tantárgyakból, a hittanból is jó osztályzatot kapott. Ő maga azt vallja, hogy gyermekkorában sok mesét hallott, meg olvasott szigetlakosokról, akik emberhússal táplálkoznak, a nélkül, hogy valami bajuk esnék.

A vádlottak padján *Bralusa* Ferencz vincellér ül, mellette felesége, *Bralusa* Mária. Az ügyész gyermekgyilkossággal vádolja őket. Meggyilkolt *Johanna* leányuk hét nap múlva tizenkettedik életévét töltötte volna be. A vádlottak Marburg mellett egy kis faluban laknak, ahol házuk és földjük van.

Az 1900. május hónapjában elkövetett bűntény, romantikus módon került napvilágra.

A kis *Johanna*, aki nagyon félt hirtelen természetű atyjától, múlt évi április 16-án játékból odvas gesztenyefában tüzet csinált. Ebből nagy baj támadt, mert apjának és a két szomszédnak a háza majdnem leégett. A kis leány nagyon félt a büntetéstől, elködorgott hazulról, majd a hetedik faluban pásztorleánynak szegődött be egy parasztasszonyhoz. Április 29-én a gazdasszonya a leányt cselédkönyvért 'küldte haza a falujába; azóta nem látták a kis leányt. Atyja a csendőrségnél bejelentette gyermeke eltűnését, de minden kutatás hiábavaló volt.

1900. június hónapjában *Spielfeiben*, tehát messzi Marburgtól egy már teljesen széteszlott gyermekleány-hullát találtak. A halottkém természetes halált konstatált és így az ismeretlen halottat akadály nélkül eltemették. Az eset híre bejárta a lapokat és *Bralusa* is olvasta. Fölkereste a *spielfeldi* plébánost, leírta eltűnt gyermeke külsejét és esküdözött, hogy a talált holttest ruhái Johannától valók. Ki is szolgáltatták neki a kis cók mókot, valamint a halotti bizonyítványt is. De a halott leány nem volt *Bratusa* Johanna, hanem egy egészen más leány, akit szintén nem ragadott el természetes halál, hanem *saját édes anyja gyilkolta meg.*

Csak az idén március hónapjában tudta meg egy *spielfeldi* csendőr, hogy *Holz* Teréz vincellérnő tízéves *Alojzia* leánya nem szolgál idegen helyen,

hanem nyom nélkül vészett el. Többszörösen vallatta az anyját, ki is sok tagadás után beösmerte, hogy a *Spielfeldben* talált halott az ő leánya volt. Bevallotta, hogy a gyermeket, aki neki terhére volt és akit az apa gyűlölt, kiteszította az erdőbe, hogy *éhen haljon*. Ebből egy külön bűnpör keletkezett.

De most a *marburgi* csendőrség kezdte kutatni: hol is lehet hát *Bratusa* János¹ leánya?! A csendőrnek, akit *Holz* Alojzia ruhájáért küldtek *Bratusáékhoz* feltűnt a férfi viselkedése. Följelentésére a bírósághoz idézték *Bratusa* Jánost² és házkutatást rendeltek el nála. Ez alkalommal egy elrejtett ládában megtalálták a kis Johanna ruháit: a fehér alsószoknya véres volt.

— Hol van Johanna? — kérdezte a csendőr a megrémült embertől. *Bratusa* reszketni kezdett, székre rogyott és mindent bevallott.

Íme, *Bratusa* János³ vallomása:

— Május 11-én az erdőben fát szedtem és egyszer csak megláttam a leányt: *megfogyva és félig agyonéhezve* guggolt a földön. Rákiáltottam. Erre felugrott, futni kezdett, de *négy lépés után erőtlenül lerogyott*. Oda siettem, magamhoz vontam és *vagy négy petcig tartottam összeszorítva a torkát*, amíg el nem állt a lélekzete. Ez délután történt. Este hazahoztam a halottat és a feleségemmel nagy tüzet rakattam a kemenczében. A testet részben *kenyérkéssel, részben fejszével szétdaraboltam*, a húsdarabokat egyenként a kemenczébedobtam. *Egyszerre nagyonéhes lettem, a mikor asülő hús szagaorromat megütötte*. Eszembe jutottak a mesék is, amiket gyermekkoromban hallottam. *Levágtam egy jókora darabot a megsült felsőcombból és megettem*. Előbb tányérra tettem, — és nem tudom, evett-e belőle a feleségem is?

Bratusa Mária tagadja, hogy része volna a gyilkosságban, de beismeri, hogy a *szétdarabolásnál segédkezett* és hogy ő tartotta a holttestet.“

Az esküdtszék június 12-én kimondván a bűnösséget *Bratusa* Ferencz kötél által való halálra és felesége 3 évi súlyos börtönre ítéltetett. Büntetése, az 1901. augusztus 22-én 12369 sz. a. kelt cs. kir. legfelső ítélő és semmitőszéki kegyelmi határozattal életfogytig tartó súlyos börtönre lett változtatva.

Tehát ebben az esetben is halálbüntetés mondatott ki beismerés alapján, tárgyi és alanyi tényálladék megállapítása nélkül!

Mi nyújt biztosítékot arra nézve, hogy a beismerésnek valóság az alapja? Akár alapul pedig az a beismerés valóságon, akár nem: annak az állítólagos vagy tényleges besztiálításnak az elkövetője nem lehet normális, épeszű ember ez a meggyőződés, akármit állított legyen az orvos-szakértői vélemény! Mert jól tudjuk, hogy milyen keveset lehet adni azokra a rövid idejű és fölületes megfigyelésekre alapított szakértői véleményekre. Keveset lehet adni pedig egyfelől azért, mivel a törvényszéki orvos nem elmeorvos. Hatnyolcz heti tanfolyamon nem lehet az elmeorvosból speciálistává képezni

1) 2) 3) Ferencz nem János.

senkit. Már pedig ennyi idő alatt képezik ki nálunk és Ausztriában is a törvényszéki orvosokat elmeorvosokká. Másfelől a törvényszéki fogházakban a kétes elmeállapotú egyének megfigyelése nem elég folytonos, csak a nappalra szorítkozik, nem elég beható, hiányos, sokszor fölületes. Csak az arra a célra szolgáló megfigyelő intézetben, elmeorvosok által végzett megfigyelésekre alapított szakértői vélemény lehet mérvadó a beszámíthatóság eldöntésénél.

(Ilyen megfigyelő s egyszersmind rabok számára való elmeorvosító még¹ egy-két intézetnek esetleg fegyintézetek mellett leendő felállítása különös akadályba nem ütköznék és rendkívül szükséges volna.)

Ezen — 1901. nyarán irt — cikkünkben egész határozottsággal kimondott abbéli véleményünket, hogy a Bratusa beismerése teljesen megbízhatatlan: az utóbb bekövetkezett események igazolták.

Ugyanis a Magyar Estilap 1903. szept. 1-én megjelent száma hirt hozott az állítólag meggyilkolt Bratusa Johannáról, közölvén hogy megkerült. A lányt szembesítették anyjával, kit a gyilkosságban való bűnrészesség miatt elítélték volt. Az öreg asszony az első pillanatban fölismerte gyermekét, megölelte és össze-vissza csókolta.

Ugyancsak a Magyar Estilap 1904. márczius 7-iki számában erről az esetről a következő további közlemény jelent meg:

„Az eniberevő. Megemlékeztünk már arról, hogy 1900. évi április 16-ikán eltűnt egy *Bratuscha* Johanna nevű 12 éves leány Prassdorf osztrák falucskából. Atyja a csendőrségnél az eltűnésről jelentést tett. Nemsokára ezután az apa megtudta, hogy Spielfeldben egy ismeretlen leány holttestét találták meg. Bratuscha a helyszínére ment és a holttesten levő ruháról a holttestben

¹) Budapesten létezik ugyanis egy a kir. orsz. gyűjtőfogházzal némi kapcsolatban létesített intézet, melynek neve: „Igazságügyi országos megfigyelő és elmeorvosító intézet,” a melybe fölvétetnek:

1.) kétes elmeállapotú előzetesen letartóztatottak és vizsg. foglyok, elmeállapotuk megfigyelése végett;

2.) kétes elmeállapotú szabadlábon levő terheltek, ha elmeállapotuk megfigyelése másképp meg nem; történhetik;

3.) oly jogerejűleg szabadságvesztés büntetésre ítélték és javítóintézeti növendékek, a kik az elmebetegség jelenségei vagy egyéb speciális elbánást igénylő izgatottsági tünetek (pl: gyakori epilepsiás, hisztériás rohamok mutatkoznak, gyógyítás, illetőleg ápolás végett);

4.) kivételesen gyógyítás illetőleg ápolás végett oly elmebetegek, a kik már a bűncselekmény elkövetése idejében elmebetegek voltak s közveszélyességük miatt elmeorvosintézeti elhelyeztetésük szükséges.

Ezen intézet szakszerű vezetésével egy specialista egyetemi tanár van megbízva és melléje egy segéd rendelve. A betegek testi gyógykezelését a gyűjtőfogházi orvos végzi. Az intézetet a gyűjtőfogház igazgatósága kezeli. Az igazgatóság és a megfigyelő és elmeorvosító intézet vezetője között egymásmellé rendeltségi viszony áll fenn.

HATODIK RÉSZ:
T Ö R E D É K E K .

I.

A zenggi fonóház

Horvátország Zengg nevű városában II. József császár idejében fonóház vagyis női fenyítő-és dolgozóház létezett, a mintáz kitetszik az alábbi adatokból.

Erre vonatkozó több adatot, minden utánjárásunk dacára sem sikerült összegyűjtenünk. A zenggi városi tanácsnak, a melytől szintén kértünk útbaigazítást: tudomása sincs arról, hogy ott valaha fonóház létezett volna.

Be kell érünk tehát az itt következő néhány adattal:

1. A Károlyvárosban székelő horvát határőrvidéki főhadparancsnokság 1786. szept. 20-án az udv. hadi tanácshoz azon jelentést teszi,¹ hogy „egy fehérszemélyeknek való fenyítő-házra ottan szükség volna, a kiknek foglalkoztatására most alkalom kínálkozik az által, hogy Olella József zenggi kötélverő-mester ottan vitorlavászon-gyárat szándékozik fölállítani; ha innen szükségesegélyben részesülni fog.

A főhadparancsnokság tehát fölterjeszti az egy kötélverő-lakás létesítéséről kiállított költségvetést és tervet, a vitorlavászon-gyárra és a fonásra alkalmazandó 50 fehérszemély számára való dolgozóházra vonatkozó bizottsági határozattal együtt.“

Ezen fölterjesztés ellátása:

„Ezt a kötélverő-mestert a város vagy a határőrvidék jövedelméből segélyezni kell, a terv és költségvetés kiadatik a hadmérnöki hivatalnak nemkülönbén meghallgattatik az élelmezési hivatal is fölvilágosítás végett.

Ha e mellett a vezénylő tábornok a vitorlavászon-gyár és fenyítőház számára megvásárlandó Vudragovich-féle háznak az előnyéről meg van győződve, az, valamint az 500 frt. előleg az első kezdetre és a gyártmány terjesztésére engedélyeztetik, és mihelyt a fenyítőház és a szövőszékek létesülhetnek, jelentést kell tenni, hogy a rabnók száma oda rendelhető legyen.

¹) Cs. és kir. hadi levéltár. B. N° 3054/1786.

Végül a főlügyelővel (Zuchtmeister) és az ő két szolgájával való alkuváskor némi megtakarítást meg kell kísérteni és utána kell járni, hogy a főfölygyeletre egy tanácstagot csekélyebb douceur mellett lehetne-e választani.“

Bécsben, 1786. október 13-án.

2. A károlyvárosi főhadparancsnokság 1786. december 9-én előterjeszti¹ az október 13-án 3054. sz. a. kelt parancsra a fenyítő- és dolgozóháznak Zenggen javaslatba hozott Raphael-féle házra vonatkozó tervet és költségvetést.

Elintézés:

A főhadmérnöki hivatalnak a terv és költségvetés a kíséző jelentéssel

99.

A zenggi fonóház romja.

együtt kiadatik.

Bécsben 1786. december 30-án.

3. A horvátországi vezénylő tábornok De Vins altábornagy Bécsben 1787. február 16-án, a 3796. sz. a. kelt iktatmány folytán jelenti,- hogy

„A vitorlavászon-gyár-vezető Olella kötélverő-mester elegendő len-készlettel el van látva arra, hogy az odaszánt 50 rabnő foglalkoztatható legyen, avval a kéréssel, hogy az ilyen rabnők idejében oda szállíttassanak és azoknak

¹) Cs. kir. hadi levéltár B. No 3796/1786.

²) Cs. kir. hadi levéltár B. No. 418/1787.

Zenggre való megérkezéséről a zenggi katonai parancsnokság további tudósítása végett ő a jelentéstevő értesítessék; azon hozzáadással, hogy az erre vonatkozó jelentés az ideigl. horvát főhadparancsnokság részéről pótlólag meg fog tétetni.“

Elintézés:

„A Magyar-Erdélyországi udv. kancellária ezen jelentés tartalmáról értesítettik és megkerestetik, hogy a Tallóson és Szegeden létező ilyes fehér-személyekből 50 főt Zenggre az ottani fonóházába engedjen át és azoknak a katonaságnak leendő átadása végett a szükségeseket mielőbb tegye meg és a tett intézkedésekről ide értesítést küldjön, hogy azoknak átvétele végett a szükségsek megtehetőek legyenek, miről egyelőre De Vins altábornagy is értesítettik.“

Bécs 1787. február 24-én.

4. Az udv. hadi tanács a hadmérnöki hiv. által megvizsgált tervet és költségvetést az udv. hadi számvevőség észrevételeivel 1787. február 24-én¹ közli a horvát határőrvidéki főhadparancsnoksággal a végett, hogy a zenggi hadparancsnokságnak adja ki azon utasítással, hogy a tervre nézve a szerkezetet illetőleg nem forog ugyan fönn semmi megjegyzés, ellenben a mi az építkezésnél még megtakarítandó költség tekintetében a pénzkezelést illeti, arra nézve az udv. hadi számvevőség észrevételei szemelőtt tartandók.

5. Az udv. hadi tanács 1787. február 24-én átirt az udv. kancelláriához* mondván, hogy Zenggen egy fonóházat fognak létesíteni, a melyben 50-ig terjedő számú munkára vezényelt nőszemélyt lehet majd foglalkoztatni és ez a fonóház közelebbről létesülni fog, az ott lakó Olella kötélverő-mester vitorlavászon-gyárat is fog fölállítani, a melyben hasonlóképp bizonyos számú ilyes nőszemélynek elegendő munkát lehet majd szerezni. Mivel a tallósi fényi tőháznak Szegedre való áthelyezésével 16 elítélt nőszemély ottan visszamaradt és Temesvárt szintén létezik néhány olyas nőszemély, a kik mindkét helyen a provinciális törvényhatóság alatt állanak; ennél fogva megkeresi a magyar-erdélyországi udv. kancelláriát, hogy az említett két helyről 50 afféle nőszemélyt, a mennyiben azok ottan nélkülözhetőek, Zenggre az ott létesítendő fonóházba engedjen át.

6. Ebben az ügyben az udv. kancellária márczius 1-én fölterjesztést tett a császárhoz, a császár pedig — II. József — erre a következő kézirattal válaszolt:³

„Zengget jól ismerem, az utóbbi években láttam. Női fenyítőháznak ottan való létesítése még nem történt meg; ez a hely nagyon kevésbé is esik kézügyben: elhatározásom mellett maradok hát, hogy úgy a Tallóson, nem tudom miért visszamaradt asszonyok, valamint a Temesvárt levők, Szegedre gyűj-

¹) Cs. kir. hadi levéltár. B. N° 419/1787.

²) U. udv. kancz. 2313/1787.

³) O. I. udv. kancz. 2475/1787.

tessenek össze, és az előszabott módon bánjanak velük: a mi az udv. hadi tanácsnak tudtára adandó.“

7. Az udv. hadi tanács által a horv. határőrvidék vezénylő tábornokához (Commandirender General) 1786. márczius 19-én intézett rendelet:¹⁾

„Február 16-án ide tett előterjesztése alkalmából, hogy a Zenggen létesíteni elhatározott fonó- és fenyítő-ház a jelen márczius hó közepéig teljesen kész állapotba fog jutni, a magyar-erdélyországi udv. kancellária azonnal

100.

A zenggi fonóház romja.

megkerestetett intézkedés végett az iránt, hogy azokból a fehérnépekből, a kik részint a tallósi fenyítőházban visszamaradtak, részint Temesvárt őriztetnek, 50 az említett Zenggenek az ott megindítandó vitorlavászon-gyár támogatására átengedtessek; Az említett udv. kancellária azonban kinyilvánította, hogy Ő Felsége

¹⁾ Cs. kir. hadi levéltár B. N° 730/1787.

ezen javaslatot nem hagyta helyben, hanem jónak látta elrendelni, hogy az elitét fehérszemélyek Tallósról és Temesvárról Szegedre — — szállíttassanak; E felől Ő Fölségének azon további előterjesztés tételét, hogy a szükséges vitorlavászonnak tervbe vett, Zengg városra nézve nagyon hasznos és egyzsersmind az eddig az országból kiment pénzt benső forgalomban megtartandó gyártása, a munkához szükséges kéz hiányában teljesen megakadna; Ő Fölsége azonban az udv. hadi tanácsnak is kiméltóztatott jelenteni, hogy mivel Tallós és Temesvár Zenggtől igen távol van, csak azok a fehérszemélyek viendők jövőre Zenggre, kik magában a horvát határörvidéken ítéltetnek el fenyítőház-büntetésre.

A mi Czímmel a végből közöltetik, hogy egyelőre a vitorlavászon-gyárban másutt meghatározandó módon, és egyébiránt talán fizetett fonónókkal gondoskodják segítségről, jövőre azonban rajta legyen, hogy az ott való horvát határörvidéki ezredeknél ilyen fenyítőházi munkára ítéendő fehérszemélyek büntetésük kiállása végett az említett Zenggre küldessenek.“

8. Az udv. kancellária által 1787. márczius 29-én 3473. sz. a. a helytartótanácsához intézett leirat¹:

„Az udv. hadi tanács által ide érkezett nyilatkozat szerint Ő Fölsége az ő előterjesztésére el méltóztatott határozni, hogy miután Tallós és Temesvár Zenggtől igen távol van, azok a fehérszemélyek, a kik a horvát határszáron fenyítőházzal való büntetésre ítéltetnek, jövőre Zenggre az ott levő fonóházba szállítandók.

A m. k. helyt, t.-nak ennél fogva a Szegedre szállítandó nőrabok végett f. hó 5-én 2369. sz. a. innen már megadott utasítás pótlásául megjegyztetik, hogy ha Zágráb megyében egy vagy más fehérszemély talán fenyítőház-büntetésre ítéltetnék, a Szegedre való távolabbi szállítás kikerülésére, annak a zenggi fonóházba küldése végett a horvát főhadparancsnoksággal lépjen érintkezésbe.“

9. A zágrábi cs. és kir. hadtestparancsnokság levéltárában a szóbanlevő fonóházat érdeklő iratok nem léteznek. A tárgymutatókban azonban a következő ide vonatkozó följegyzések találtattak:

1786- ból: Egy fenyítőház létesítése, tárgyalások, terv és költségvetés.

1787- ból: Egy fenyítő- és fonóház létesítése és idevágó ügyek, terv és költségvetés.

Pénzelőleg a házvételre.

Fölügyelő állásokra való folyamodványok.

1788- ból: A dolg.-ház építésének számadásai.

További adatok.

A fönnebbi részleteket miután öszszegyűjtöttük, közöltük Zengg város tanácsával oly kéréssel, hogy azokat fölhasználva újabb kutatásokat tegyen.

¹) O. I. udv. udv. kancz. 15020/1787.

Ebbéli megkeresésünkre azután 1904. márczius 30-án megküldte a következő közleményt, melynek szerzője Magdié Milo ur, zenggi lakos.

„A mint a József-út 1779-ben Károlyváros és Zengg között elkészült, új utat-módot kerestek, hogy Zengg tönkrement kereskedelme ismét lendületet nyerjen. Így a többi közt már 1783-ban hozzá láttak egy vitorlavászon- és hajókötel-gyár létesítéséhez. Miután 1786-ban az ilyen gyár létesítésére vonatkozó ajánlatot a károlyvárosi őhadparancsnokság is pártolta, II. József császár helybenhagyta azt és így 1787-ben Zenggen, az Ankonából, a pápai birodalomból oda telepedett Ölel la József nevű kötelverő-mester az udv. hadi tanács csekély 500 firnyi segélyével a nemes Raffael-család házában, a Szt. Márton kápolna fölött, egy kis vitorlavászon- és hajókötel-gyárat létesített, a melyre egy tanácsbeli ülnök ügyelt föl.

Mivel ebben a gyárban határőrvidéki egyéneket is alkalmaztak, a zágrábi főhadparancsnokság 1787. április 27-én elrendelte, hogy az egyének innen való keresetének egy része vonassék le és az odatartozó házaknak vagy a kincstári tartozások törlesztésére vagy pedig olyanok nem létében más hasznos célokra szolgáltatassák ki, a mi minden más munkánál is szem előtt tartandó.

A rabokat ellenben erre a munkára Zenggre, valamint a börtönökben levő asszonyokat oda a fonóházba hivatalból kell küldeni. Ebből az intézkedésből kitűnik tehát, hogy a zenggi tanács ebből a gyárból dologtalan és erkölcsi tekintetben gyanús személyek, úgy férfiak mint nők számára, olyan fenyítő- és dolgozóház-félét alakított. És így az ekként alapított zenggi vitorlavászon- és hajókötel-gyár volt az első állami büntető intézet Horvátországban, a melyben férfi és női rabokat munkával foglalkoztattak.

A gyári üzem nagyon lassan haladt. Így pl. az első 8 hónapban csak 5 vég vitorlavászon készült, hajókötelet meg épen nem tudtak előállítani, mert nem volt kenderük. Miután a készített vitorlavászon sem volt megfelelő, a munkásokat el kellett bocsátani.

Erre fonó- és szövőnöket hoztak Vinodolból, (Weinthal) hogy a zenggi kikötő hajóhadát, a mely 2 három árboczos hadi hajóból u. n. Schebeckből¹ és 1 ágyúsjakából (Lancea-Canonica) állott, a szükséges vitorlavászonnal lássák el. A gyárnak akkor csak 6 szövőszéke volt és gyártmányainak silány minőségénél fogva külső kelendősegre nem számíthatott.

Így tehát nem maradt egyéb hátra mint változtatni az üzletvezetésen. Erre a vállalkozó Marosi őrmestert szemelték ki. Amint ő a gyár üzemét kezébe vette, már az első általa készített vitorlavászon-minta bemutatásakor kitűnt, hogy az az olyan fajta trieszti gyártmányt jóval fölülmúlja és hogy Marosi alkalmas arra, hogy a vitorlavászon-készítésnek lendületet adjon, ha a

¹) Ez a vízi jármű egy a Középtengeren használatos hosszú és keskeny hadi hajó volt. Három, kissé előrehajolt és háromszögű vitorlával ellátott árbocza volt és 12—14 ágyúval volt felszerelve.

fonal javíttatik és a szükséglet fődözésére való anyag magában a katonai határőrvidéken lesz termelhető.

Marosit tehát a gyár igazgatójává nevezték ki, a ki most a gyárat katonai köpenyegnek való csinvat készítésére is berendezte. A károlyvárosi katonai határőrvidéki határőrököt kender- és lentermelésre szólították föl és az ahhoz szükséges kendermagot köztük kiosztották. Már 1794-ben 262 rőf csinvatot, 1933 rőf vásznat és 9623 rőf vitorlavásznat szállítottak, a mint az Marosi gyárigazgatónak a zágrábi főhadparancsnokság levéltárában levő 1795. július 30-án kelt jelentéséből kitűnik.

Miután az anyag átvétele nehézségbe ütközött, ezt a vállalatot azután átadták a határőrvidéknek, a XVIII-ik század végén azonban a rossz termés miatt bekövetkezett anyagihiány folytán egészen meg kellett azt szüntetni.“

II.

A dalmátszigetekre való deportáció eszméje

1817-ben merült föl, de nem valósult meg. Az udv. kancz. hozta június 13-án kelt előterjesztésében javaslatba, Krassóme gyének rablóktól való megtisztítása végett, ajánlván, hogy azon rablók családjai deportáltassanak. Az uralkodó október 1-én kelt válaszában elrendelte, hogy az udv. kancz. erről értekezzék a központi udv. szervező bizottsággal s értekezése eredményét, legfelsőbb határozathozatalra a saját véleményével együtt terjeszsze föl.¹

Az udv. kancz.-nak a szervező bizottsághoz ez ügyben október 3-án 12320. sz. a. intézett átiratából kitűnik, hogy a szóban levő eszme évekkal azelőtt merült volt föl, a rablások Krassóme gyében hova-tovább mind inkább elhatalmasodván és az ellene alkalmazásba vett eszközök eredménytelenek maradván.

A közp. udv. szervező bizottság 1818. június 4-én azt válaszolta² a inagy. udv. kancz. átiratára hogy:

„a zárai, spalatói és ragusai kerületi tiztség véleménye szerint a javasolt deportáció nem vihető keresztül mert

1. azon szigetek természeténél fogva merő lehetetlenség a deportáltaknak ottan megélni, őket kellő fölügyelet alatt tartani és az ők javulását elérni;

2. élelmüket, a mi nélkül a jelenlegi lakosok is gyakran szükölködnek, csak hosszú idő múlva szerezhetnék meg, mivel azon szigetekeken azt a munkát, (a földművelést) a mihez ezek a rablócsaládok némileg még is értenek, alig folytatják; a halászat, szőlő- és olajtermelés pedig előttük ismeretlen.

3. A rájuk való fölügyelet nagyon is nehéz volna, mivel részint épen nem létezik, részint elégtelen katonai és polgári hatalom van ottan;

¹) O. I. udv. kancz. 12320/1817.

²) O. I. udv. kancz. 7422/1818.

4. A lelkészek általában igen el vannak maradva arra, hogy a jövények erkölcsének javítására befolyhatnának.

Különben a közp. udv. szervező bizottság mellékli a cs. kir. rendőri udv. kormányshoz 1817. december 19-én arra a kérdésre intézett átiratának másolatát, hogy vajjon valamelyik dalmát sziget jelesen Lissa nem volna alkalmas a lombard-velencei királyságból eltávolítandó bűntettesek és más veszedelmes emberek őrzésére? Ez az értesítés még körülményesebben kifejti az ilyen javaslat keresztülvitelének lehetetlenségét.

A deportáció eszméjét úgy tetszik azoktól az államoktól vették át, a melyeknek e célra távol eső gyarmataik vannak.

Nem szorul különös bizonyításra, hogy Dalmácia részint közelségénél részint más körülményeinél fogva nem tekinthető az osztrák állam gyarmatának.

Minden büntető intézetnek csak két általános és evvel a deportációval elérendő célja lehet: biztos őrizet és javítás.

Ha csupán az első célról volna szó és a magyar udv. kancz. talán abban a nézetben volna, hogy Dalmátországban valamelyik lakatlan sziklaszigetén egészen a magyar királyság költségén egy fogház létesíttessék és tartassék fönn, mert elkülönített s a tengertől körülvevő helyzete a bűntettesek szökését megnehezítené, akkor a fölött esetleg további tárgyalásokba lehetne bocsátkozni.

Ha azonban, a mint látszik, arról van szó, hogy ezeket a bűntetteseket egy dalmát szigetre (a dalmát szigetek a mennyiben művelhetők egyáltalában lakva is vannak) oda telepítsék, a többi lakosokkal összeleplegyelítsék és az által őket tevékeny és rendes élethez szoktassák, akkor az ellen mindazon nézeteket érvényesíteni kell, a melyeket a dalmát kormányshoz mindkét jelentésében alaposan kifejtett.

Ha mindazonáltal Magyarországból bűntetteseket oda akarnának áthelyezni, úgy az által csak a birodalom egyik tartományát szabadítanak meg egy veszélyes bajtól és azt egy másikba telepítenék át, a mi ellen azonban Ő Fölségének minden legtávolabb eső tartományát is egyenlő szeretettel fölölelő gondossága tiltakoznék.“

Az udv. kancz. ezen átirat vétele után nem erőltette a dolgot s az uralkodó a jelentéseket egyszerűen tudomásul vette. Evvel abban is maradt az egész.¹

¹) A deportáció ideáját Kollonics bibornok vetette föl először 1672-ben, ajánlván, hogy az Árva megyében s a közeli vidékeken elfogott néhány száz kuruczot büntetésül Malta szigetére küldjék. A likavai foglyokat s az árvaikból 70-et csakugyan gályarabságra ítélték s a német tisztet utasították, hogy a foglyok átadása iránt Kollonicshoz forduljanak.

Szilágyi Sándor: „A Magyar Nemzet Története.“ VII. k. 316.

A pesti dolgozóház terve.

A dolgozó-ház bizonyos tekintetben a preventív s ennél fogva a rendőri intézmények közé sorozandó, de mint javító-intézet egyszersmind a büntető jogszolgáltatás körébe is tartozik s ennél fogva ezen mű keretébe is beilleszthető.

Kivonatossan közöljük tehát a helyt, t.-nak a szegedi f.-ház ügyével kapcsolatosan egy dolgozó-ház létesítése tárgyában az udv. kancz.-hoz 1804. április 7-én intézett fölterjesztését:¹

„A dolg. ház hasznos és szükséges voltát mind Pest városa mind a helyt. t. 1792. november 9-én 25740 valamint 1793. márczius 5-én 4891 sz. a. tett fölterjesztésében alázattal kifejezte, erre azonban Szt. Fölséged 1797. január 13-án 84. sz. a. kelt kegyelmesen kibocsátott rendeletével ezen ügyet a háború végéig elhalasztotta, — — 1797. december 28-án 13505. sz. a. kiadott rendeletével pedig megparancsolta, hogy a Pesten létesítendő dolg.-ház javaslatát újból tárgyalás alá kell venni és ez ügyben véleményes jelentést kell tenni. — — Ezen kegyelmes rendelet azonban eddig nem teljesített, mivel a pesti városi tanács által az iránt megkeresett alsó-ausztriai kormány, a még mind munkában levő hasonló ház tervének közlését megígérte, de mostanig nem teljesítette.“

Pest sz. kir. város lakóihoz egy nyílv. dolg.-háznak közadakozásból leendő alapítása érdekében — valószínűleg — 1807-ben kibocsátott fölhívásban² azt olvassuk hogy:

„Egy népes város Iegüdvösebb intézményei közé tartozik elvitázhatlanul a dolg.-ház, melyben nemcsak a munkátlanak foglalkoztatattnak dologgal, hanem a dologkerülők is kényszer utján munkára szoríthatók, egy ilyen jótékony intézet hatása a lakosok minden osztályára kiterjed, és azokra is, kik ezen házban niegjavitandók.

Csak ilyen intézet segítségével képes a közigazgatás az annyira terhes kártékony, sőt sok esetben veszélyes utczaik koldulást megszüntetni és a munkátlan embereknek a henyelésből és lopásból eredő pajkosságát megelőzni és czélszerű egészséges rendet behozni és fönntartani; ami a cselédek elharpózó fényüzése, élvágya, dologkerülése és zabolátlansága mellett napról-napra sürgősebbé válik.

Csak ilyen intézettel kapcsolatban nyerhetnek a közbiztonságra, az ipar előmozdítására, a munkabér önkényes megsabásának mérséklésére és sok más hasznos célra törekvő rendszabályok erőt és hatályt.“

¹) O. I. 3884/1804.

²) O. I. 22092/1807.

A dolg.-ház létesítésének eszméjével a városi hatóság komolyan foglalkozott azután is. Kitűnik ez az 1810. márczius 8-án a helyt, t.-hoz intézett és ezen mű I. kötetének 508. lapján közölt fölterjesztéséből, melylyel bemutatta a dolg.-házra vonatkozó terveket és javaslatot tett a fönntartás! költségekre nézve.

De azért csak évtizedek múlva valósult meg az eszme!¹ Mert a „Pesti Kényszerítő Dologház“ 1843. január 16-án nyílt meg.² Megszűnt 1881.június 1-én,³ miután az új rendőri törvény (a kihágásokról szóló 1879: XL. t. ez.), a mely 1880. szept. 1-én lépett életbe, a koldulást és csavargást kihágássá minősítette ugyan, de annak büntetéséül nem dolgozóházat állapított meg — több európai állam törvényeinek mintájára — hanem két hónapig terjedhető elzárást.

Ez a dolg.-ház kezdetben nem tudjuk, hogy hol volt? Azt tudjuk róla, hogy csak 60 férőhely volt benne. Idővel szűknek bizonyulván megvették számára a Kerepesi-út és Vas-utcának a Rókuskórház felől való sarkán levő Kubinyi-féle egy emeletes házat, a mely háznak nagy része ma a kórház céljaira használtatik.

Onnan 1874-ben átköltöztették a „Vásártéren“ — a mai Kún-utcában, illetőleg a Kiin- és Alföldi-utcza sarkán — erre a célra 480 férőhelylye! újonnan emelt épületbe, a mely akkor monumentális épületszámba ment. Ez a két emeletes és keresztalakú, közepén világító toronnyal ellátott épület 158000 írtba került.⁴ Jelenleg a „Székes Fővárosi Dunabalparti Fiók-Kórház“ van benne elhelyezve.

A főváros a megszüntetett dolgozóház alapját, a hagyományozók és adakozók intencziójára való tekintettel egy „Szeretetház“ létesítésére és fönntartására fordította, melynek célja anyagilag és erkölcsileg elhagyatott gyermekeknek a megmentése és fölnevelése.

Ez az intézet működését 1888. május 8-án kezdte meg a II. kér. Nagy-Rókus (Lövőház-utcza) 36. sz. a. levő bérházban, melyet a főváros utóbb 78.000 írtan megvásárolt és a mely 9602 □ ölnyi területével ma is erre a célra szolgál. 50 gyermek befogadására van berendezve.⁵

¹) A pesti dolg.-ház szabályzata s a tisztviselői részére megállapított utasítások az O. 1.-ban a 20969 és 28144./1832 sz. a. található meg.

²) Ifj. Dombóváry Géza: „Fenyítő Eljárás És Büntető Rendszer Pestmegyében A XIX. Század Első Felében.“ Bpest. 1906. Rényi Károly kiadása. 341

³) Dr. Toldy László székesfővárosi főlevéltárnok szives közlése szerint.

⁴) A „Vasárnapi Újság“ 1875 évfolyamában: A budapesti új dologház. 537.

⁵) Szóts András: „Bpest Főváros Emberbaráti Tan- És Nevelőintézeteinek Ismertetése,“ Bpest 1899. Pesti könyvnyomda részv. társ. 39. és 40.

IV.

Boszorkánypörök.

A.

A deési boszorkányok.

A boszorkánypörökre vonatkozólag Kádár József deési áll. polgári leányiskolái igazgató az ottan való régi városi jegyzőkönyvekből érdekes adatokat gyűjtött össze. Miután ezek az adatok napvilágot még nem láttak, a nevezett igazgató beleegyezésével közrebocsátjuk őket, keletkezésük sorrendjében.

1.

1723. Sept. 24.

Deésvárosa törvényszékének boszorkányság czime alatt folyó keresetbeli ftélete:

„Deliberatum. Az Inda Szaniszló Borbára ellen az actornak ő kegyelmének documentumiban felesen fatealnak boszorkánysággal véghez vitt sok rendbeli cselekedeteiről; mégis ex superabundant! ha azon fatensek közziil leg alább heten a' fejére esküsznek: tűzzel meg egettessék; ha pedig heten réa nem esküsznek; vízben próbáltassék meg, és ha a' vízben le.mégyen, és vizet hoz ki a' szájában, simpliciterabsolvaltassék; ha vizet nem hoz, úgyis meghallyon. Mig pedig réa esküsznek, vagy megpróbáltatok, addig Hadnagy uram szoross detensioban tartassa.“

Deésváros azon évi jegyző könyvének 89. száma alatt:

miután senki fejére illegnem esküit, meg próbáltatott, s több versenis vizet hozván ki a' szájában feloldatott etc.“

2.

1726. Sept. 20,

Deés városának tanácsa, mint törvényszék előtt Szaniszló Borbára Pap Györgyné ellen boszorkányságért folyt perében való fölperesi követelés és ítélet:

„Anno 1726 die 20 Sept. Sedria celebrata. Causa continuata Generosi domini Josephi Lőcsei Ductoris primarii nobilis oppidi Dees, ratione officii ductoratus ut A. penes exmissionem contra et adversus nobilem fém inam Barbarám Szaniszló, consortem nobilis Georgii Pap de Dees, úti Inctam, Et pro actore procurator nobilis Michael Zabolai de Dees ect. etc. Actor exhibet Iiteras inquisitorias ad perlegenedum, Incta ipsa mox verbis in quibusdam se excusat. Actor concludit: Exhébitionbol szemmel látott fatensek importályák nyilván

való boszorkányságát az Inek (Incta' ő kegyelmének) 1. Hogy nappal az tisztátalan göröngyi béka rá támadván egy személyre az uczában az Inék kertiből ki jövet, különben meg nem szabadulhatott mindaddig, míg azon béka az Inek elő ruhája alá benem ment. 2. Mind az ura fátéallyja az Inek, hogy nyilván való boszorkány. 3. nyilván való ártalmas boszorkányságát és ártalmas cselekedetét, sokakat meg vesztvén, és nyomorékokká tevén, nyilván inportályák, hogy tulajdon az Itől nem mástol eset meg vesztegetések, és nyomorékká való tétettetések. 4. az Inék maga szájából hallották, hogy sokakat megfenyegetett, mely fenyegetődzése után is mindenkiknek külön nyaválaja esett. 5. ugyan subinferályák az fatensek szeimellátott dolgát, hogy Jnek háza előtt levő eperjének ágain, s tetején ökrök tánczoltanak, mellyek is fővel le ereszkedvén az Inek házának pitvara eleiben, s ajtajában, asszonyokká váltanak. 6. ördögökkel való tarsulkodását is subinferályák az fatensek, hogy szemekkel látták az lüderczet házához be menni az Inek, mely fatensek szavait is édes leányának önként való szája vallása bizonyítja, ilyen képpen; midőn mások kérdezték: micsoda állat lehet az? ezt mondotta: én is ismerem azt, mert anyám aszszonyhoz jár. Mellyeket is vízben való megpróbáltatása után cselekedett az I. A' minthogy midőn deliberatuma lőtt volna meg égettetése iránt az Inek, a' kik fejére akartak eskünni, azokat is adománnyal fascinálta, hogy a' fejére ne esküdgyenek, még akkor büntetését elvötte volna. Ezekre az világos szemmel látott dolgokra, úgy fenyegetésekre nézve circumscribáltatván in ao 1723. die 24. mensis septembris nemes Desi tanácstól lőtt Deliberatuma szerint és mostani actiom szerint convincáltassék.

Deliberatum: Minthogy az Indának Szaniszló Borbárának leg elsőbenis, a mikor boszorkányságáért persequaltatott, inegkellett volna halni ha grvida- nem lőtt volna. Akkoris admonealtatott, hogy ha többször meg ujjítja boszorkányságát, s rós cselekedetét, halállal büntettetik meg. De rós cselekedetét annak utánnais meg ujjította, a mellyértis második deliberatumaikor, ha az Inek dilatio nem adatott volna és az hiitlök pénzbeli ígérettel (a mint constál világosson) nem fascináltattak volna, inegkellett volna halni. Ezen esküvök mostis úgy reputáltatnak, mintha reá esküdtek volna, Az akkori vízi próbája is nem a maga rendiben vitetett véghez, mindazáltal minthogy vizet hozott ki az szájában, absolváltatott, akkoris ea conditione, hogy ha akkori deliberatuma után boszorkányságát, fenyegetődzését meg ujjítja, halállal büntettetik, De ezen második sententiája utánis rós cselekedetét meg ujjította, és a kik boszorkánysággal vádolták, deliberatuma szerint reá nem kereste, sem pedig exmisioja után ártatlanságáról nem doceált, sőt maga kívánta in facie sedis iudiciariae, hogy dolga finaliter decidáltassék. Az A. pedig satis super-

1) Incta Incatla vagyis Incausata alperesnő.

2) terhes.

que doceálja az J. boszorkányságát, fenyegetődzését és sokaknak meg nyomorítását fenyegetődzése után. Azért, hogy tűzzel meg égettessék ítéltetett.

Exequaltassék assessor nemes Dálnoki Sándor, Senator nemes Somogyi István, Kibédi Márton, és executor nemes Hiripi Mihály atyánkfia ő kegyelmek.“

3.

1742. Aug. 11. 18. 20. és 26. A Deési tanácsnak a' sírból följáró halottak iránt hozott határozatai:

„Anno 1742. II“ Augusti. *Címei ii.siini. III.* Minemű circumstantiák adták elő magokat vala mely meg holt aszszonyi — állatt iránt, melyis mind privatum nemzetes Hadnagy atyánkfia előtt panaszul adatott be, mind pedig a Ttes nemes Tanács előtt: hogy tudniillik azon asszonyi állatnak sírján olyan lyuk observáltatik, a melymár egynéhányszor be csináltatott, de reggel mindenkor nyitva találtatik. 2° Hogy azon temetőben éjszakának idején szertelen jajgatás hallatott. 3° két vagy három halottunk esvén a' napokban kik is a tavaszul fogva mind sinlettenek, azok is szüntelen azt kiáltották, azon suspiciosa már megholt asszonyi álat öli megöket, kiilómben életében is azon aszszonyi áalathoz nagy suspicio volt; melyre nézve ezen opinio a nemes várost el töltvén, nagy része úgy vélekedik, hogy azon aszszonyi álat causálta azon megholt két vagy három embereknek halálokat, melyre nézve iránta'volt suspicionak tollálására discurválnán arról, hogyha fel ásattassék-e, avagy ne, ebben a ts. ns. Tanács magától nem akarván procedálni, kívánta ez iránt a ts. ns. vármegye tiszteit consulalni és opiniojokat is kérni, melynek reportálására expediáltatik Déttzel Ignát atyánkfia.

Concl. 116. 18. August. A sírból ki járó két suspecta personák iránt (accedálnán ns vármegye Tiszt uraimék consensussa is) concludáltatott, hogy csak fel ásattassanak, u: m: 1° Pila Bába, 2° Szabó Miklós János. Ezeknek fel ásatásokra exmittáltatnak Senator Boda Szabó András, Satori Szabó István, Varró Mihály, Gaal János, Thordai Nagy János, Musnai Josef, Csizmadia Nagy István, Missti Szöcs János és Sámbokréti Ferencz atyánkfiái, kik is még ma fel ásattassák őket, kik is investigályák terio ha azon suspicio iránt való criteriumok; u: m: ha arczulatjában pirosság, vagy valami elevenség, 2 a karónak beléjek való verettetése után valami vérnek ki ütése a karó nyoma után comperiáltatnak-é, és egyéb eriteriumokat, ha miket observálnak, a ts. ns. Tanácsnak reportálni tartásuk magok kötelességeknek. Minthogy pedig ezen fellyebb irt suspecta személtekben a megírt criteriumok, felásása után Bába Pilában bizonyosan comperiáltattak, azért concludáltatott, hogy sírjából ki vétessék, és a törvény fához vitessék, 's ott hóhér által meg égettessék, a több felásatandokkal is hasonlóképpen kell cselekedni, ha a szerint comperiáltatnak, secus vissza temettessenek.

Concl. 117. 20. aug. A' sírból kijáró suspecta personáknak ki ásattatások ujjabban constituáltassék, es elsőbb protocollatio szerint consummáltassék.

Cons. 118. Ezeken kívül némelyekhez az élők közül is lévén igen nagy suspicio ezen boszorkányi mesterség iránt, azok irántis oncludáltatott, hogy statim, et de facto, (non obstante nobilitari prerogativa) incaptivaltassanak, et in figura sedriae investigáltassanak, kinek mi signumi, vagy criteriumi tanálthatnak, melyek az boszorkányságok iránt való suspiciot augealliatnák, annakutánna több probákatis elkeli követni vélek, signanter ezeket kel incaptiválni: Balás Jánosnét, Thordai Mártonnét, Oláh Péternét, Incze Jánosnét a kakas hegyen, Simon Gergelynét, Magyarosi Miklosnét, Kis Sigmondnét, Bisztorczán Péternét, ezen személyek mindaddig detentioban légyenek, mig az ellenek való Inquisitio peragaltatik.

Concl. 122. aug. 20. fellyebb meg irt suspecta personák ellen inquisitoroknak exmittáltatnak assessor Szabó David, Fiilöp Antal, senator Szalontai Mihály és nótarius atyánkfiái ö kegyelmek, kik is propter admaturationem rei két-felé szakasztván magokat az egész várost fel eskessék.

Concl. 126. 29' aug. A' boszorkányi suspicio alatt levő incaptiváknak dolgok bizonyos okokra nézve dilataltattak ad diem 1^m septembris, addig penig szoros detentioban tartassanak, akik penig kezességen ki bocsátattak, ezekis akkoron sistáltassanak.“

Valószínűleg a' közbe jött pestis miatt e' tárgyban több határozatnak nyomára nem tatálhatni.

4.

1771. január 17-én Deésen az egész lakosság erkölcsének megállapítása végett tanúkihallgatások történtek, a melyekben boszorkányokról is van szó. Azokat a vallomásokat, a melyek boszorkányokra vonatkoznak: közre adjuk.

1.) A Bölkényi János, 55-ik tanú vallomása: „Azt elmondhatom igaz hitein után Péter Amicza felől, hogy ő Bövöléshez, Bajoláshoz, Boszorkánysághoz igen jól ért ez okból, hogy midőn egy szekér vesszőt megvett volna 14. poltrán a vesszőt a maga telkén sokáig tartotta és megszáradván a vessző és a marhák is elrágták az ágait annakutánna a maga telkén kívül tétetvén a kertyét onnan elhányatták azért, hogy igen kitétette volt a kert az utcára és azonnal a kertnek vesszői elszáradván engemet egy szekér vesszővel adós-nak tartott és kívánta, hogy mást hoznék érte, de hogy én tudtam, hogy nem vagyok adósa úgy megharagudott én rám, hogy egy alkalmatossággal kivitem a fiamat az erdőre látom hogy fiamnak egyik lába nagyon fáj, hogy semmi segítséggel nem lehetett én' nékem. Azután haza jöttem f. lába úgy-megdagadt, hogy alig vehette fel a lábavalóját azután pd. szórt kétszálalt vett ki a testiből újságokként ezt megértvén Csobai Sám. ő kimé én velem együtt az Arnica házához elmenvén s mondá Csob. uram Amicának: Nő Arnica megetted a Bölkényi koma fiát meggyógyítsd mert hanem megígetlek borsószalmába. Csorbái uram ezen szavai után a fiam lábai csakhamar meg-

szűnt dagadni de ugyancsak újságokként most is megdagadoz melyre igaz hitemet teszem, hogy ez nem más mestersége han P. Arnica s bővölése.“

2.) Háncz György 61. tanúnak a vallomása: „Most Hamvazó szeredán lesz 2 éve, hogy én ados lévén egy versen 7 póltrával Pálinka árával Nagy Józsefnének addig kérte mig 3 petákra szaporodván pretensiója azt is megadtam, 2-szor újra 2 susztákat kérvén tőlem, nem lévén ados nem akartam szárazon fizetni, megfalyegetván engemet N. J.-né hogy annak megadom az árát s megmutatja, hogy megbánom. Történik, hogy másnap igen rosszul lettem mint már Hamvazó szerda után való csötörtökön fát is vágtam azután csak pénteken csak bejő hozzám két idegen barát és a mint sétáltam a házamba szembe állok véllek és kérdem? Mi volna kívánságok? felele a nagyobbik: egy pár tojás; én két tojást adok neki melyet béeresztvén a kápujában (az hová soha az igaz barát nem rak tojást) megfordulnak és kimenének, de sem bejövetel — sem kimenetkor nem köszöntek. Kik után kimenék az ajtón az utca ajtón sem ménének ki, csak oda lett mind a kettő melyre oly félelem foga el, hogy szinte leestem lábamról, már a következő éjt-cakán féltem, mert a feleségem jól szokott aludni elfáradván. Szombatra viradván esmét ugyancsak délután hozzám jött még más idegen barát, csudálkoztam, hol veszik magokat azok az idegen barátok egyiket se esmérem. Ez megint köszönetlen jött be az ajtón a három király nevét kérdi tőlem, hogy ki irta azt oda s felelék: hiszen ha atyaságod pap tudni kell kiszokta azokat oda írni, melyre kana egy darab krétát és firkálni kezd az ajtómra és három punctumot teszen közibe. Arra én azt kérdéin: hát mit irt oda atyaságod, hát csak annyit irt felele nekem haragosan csak annyit nem kell oda több. Ez is 4 tojást kérvén tőlem adtam, kimenvén az ajtón köszönetlenül eltűnt. Éjszakára kelvén a dolog, lefeküdtem de mint most úgy nem aludtam, nem is szoktam hamar 10—12 óra után egyszer csak bejő 11—12 óra között házamba Nagy Józsefné és Amicza anyja ágyam felibe állván ott font nem tudom mit Nagy Józsefné leült a tűzhelyre a tűz elé és fonta keményen a gyapottat és így énekele; „Majd elmegyünk a Rósa hegy alá, majd elmegyünk ott dudálnak“ — ezen szokot iterálván az énekben felkele a tűz mellől fonva ágyamhoz sétála s csak font. Látván én a késő időt s alkalmatlan hosszas fonását s nem is szokott vala hozzám fonni járnai; eszembe jutának a barátok eszembe Nagy J. fenyegetése, melyet Szentgyörgyi uram is hallott, észrevevém nem tiszta dolog kapám a konyha kést s hozzá kezdék balkézzel döfölni a minthogy tanáltain is késém hegyén vér maradott s azzal eltűnt a házból mind a kettő; más renden azután az udvaromat tele töltötték Iudakkal azok nagy lármát miveinek; majd a ház híjáról tyúkjaim kergették le, de ki nem mentem egyszer is. Ez így volt kész vagyok a szent Sacramentumokra 7-szer is megesküszni, én azután még rosszabbul voltam elannyira, ha papjaink a szentelt eszközök által nem segítenek vala rajtam teljességgel elvesztettek vala. Mégis sértettem

volt Nagy Józsefnét arcul késemmel másnap bekötött orczával járt s azt mondta kelés lett rajta. Férje míg élt Boszorkánynak ördöggel való cimborának kialotta. Neje mondja nem hittem volna ha férjem akkor ivott volna még annak előtte való napokban is.“

3.) Szöllősi Krist. 79 a tanú ekként vallott: „Mig beteg voltam Acs Jánosné járt álmomban rám és burjánokat főzött és én nem álhatván férjem Acsnéhoz mene s mondá ne jöjjön többet feleségemhez ki egy hétig se alunni se enni nem tud s ő mondá de megyek biz én s mindadgig járok mig fel gyógyul ha jó bizony széllal futatom el a talpát kelmédnek s azután nem jött.“

4. Másik tanú: „Tot Dani anyjától hallottam, hogy Nagy Józsefnének farka vagy on egyszer a gyepűjét valaki elrontotta nekem tulajdonítván a pálinkafőző üstömet és csebremet két újával megerinté 8—9 óra tájba s keresztül cirkálta s ezután a pálinkám olyan lett mint a savó. 92 tanú Nagy Józsefné ágya alatt egy lófejet kantározva találtak most tíz észt. mikor Kiss Jancsival pereltek.“

5.) Nemes Dants Zsigmond 205-ik tanú vallomása: „Midőn ennelőtte való Esztendőkbén Szentgyörgyi Uram házában laktam a feleségem megviselősödvén szülő állapottyában mások javallásakból hivatta el bábájának akkori Györfinét mostani Váralyaji Miskánét, szülvén a feleségem ő tudgya micsoda boszúságtól viseltetvén ugyan otthon nem létemben egy fekete macskának a nyakára egy csomóba kötvén holmit Györfiné (mely speciesekek közül láttam Tömjét, Holt szenet, és foghagymát) a pinczémben bevetette, annakutánna a feleségem az akkori szolgálóját beküldvén a pinczében, ő meglátván a macskát csak hanyattán esék ijedttében és jajgatni kezdte a midőn is szinte akkor lévén hazamnál egy Ferencz nevezetű téglavető kit is a feleségem beküldvén a pinczében a Leány lármájára hanyattán találá a szolgálót és megriasztván mi baja lenne, úgy mutatá meg a macskát, melyet a téglavető felhozván, úgy vizsgálók, hogy micsoda sok czölönk kötözés volna a nyakán, melyet a feleségem parancsolván hazajöve telemig megmutatás végett azon szállásomon lévő hátulsó kis házacskában vetné a Téglavetőnek ki is a mint .a házból a pitvaron keresztül vitte volna úgy csapák bé macskástól együtt a kis ház ajtaján hogy csak jajgatra fakada a Téglavető és azt kiáltya vala, hogy eltört a dereka, annakutánna a feleségem Terhe (már szülés után) csak nevededven elhivatá Györfinét és jó formán megijesztvén miért kíván neki ártani holott nem vétett, akkor biztatván Györfiné, hogy ne félne a feleségem, mert semmi baja nem lesz; de csak annakutánna is csak roszzúl volt napról napra nevededett hasa, a mint hogy most is attól fogva nevededik, ezek után egy Aknai aszszonyt hivatván a feleségem maga gyógyítására kinek is mutatván a mondott macska nyakára kötözött Szelengeket, babonáságokat az azt javallá, hogy a szállásom udvarát körös körül öszve separtetvén az udvar közepre és azt a macskát úgy mond tegye kend azon szemét közepibe és

gyújsák meg had égne el, melyre az említett akkori szolgálom biztatván magát, hogy ő megcselekszi, térhez adván Sülleihez aztat a Lüdérczek szüntelen hatálig kínozták feleségem pedig máig is akkor kapott nyavalyájával vesződik, mely veszedelmet látván a feleségem mind magán, mind pedig szolgálója félén hivata egy Bábái tudós embert, melyet észrevevén Györfiné előre elfizette, úgy esék a dolog, hogy ugyanazon Bábái ember idejövén, a vásárra kit meglátván a feleségem hivatta a lányom által, melyet észrevevén Zágoniné és Györfiné a leányomat el pirongatták hogy miért hivattya, mi haja véle? De az ember ugyancsak akkor szállásomra jövén önként szájjával megvallotta, hogy Györfiné neki megfizetett, hogy magát a feleségem és a szolgálója féle nyavalyájában ne ártaná, melyre vagyon élő bizonyságom Engi Gergely, Losonczi Gergely, Várnai György és Szengyörgyi Czakó József uramék ő kelmék.

B.

A Körmöczbányai varázsló.

Körmöczbánya város tanácsa Ihraczi Struhar András Dóra nevű 80 éves felesége ellen varázslás miatt folyamatba tett bűnpörében, hosszas kínvallatás után, 1642. október 4-én a következő ítéletet hozta:¹

„A jelenlevő Ihracsról való hajlottkorú Dóra az ő huzamos idő óta eddig üzött varázslatával, az Isten mindkét táblájának parancsolatai ellen nagyot vétkezett, nevezetesen az 1. 2. 3. 7. és 8. parancsolat ellen, mivel ő Istenétől és Teremtőjétől könnyelműen eltávozott, a sz. keresztség szövetségét megszegte, és egész bizodalját egy holt dögbe: és lófejbe helyezte, hogy ő ugyanis a fej alá 2 lúdtojást, item 9 téglát tett, abban a biztos reményben és erős hittel, hogy az által az ő szomszédasszonya ellen való gonosz pöréért, a kivel ő a múlt nyáron veszedelmes czivakodásba és pörpatvarba elegyedett, a bíróságnál helytállhat s azt megnyerheti — —; hogy a miképen a lúdtojások kotyognak, a bírósági személyek azonképen (csiigetegen) kotyogjanak, item a miképen az alátett téglák kemények, azonképen az ő szivük az ő ellenfele irányában megkeményedjék és a mint végül a lófej az említett alája tett darabokat befödi, hasonlatos képen az ő ügye is fődve maradjon. Azután tehát az említett Dóra tegnapi és ma ismételt fassiója vagy vallomása szerint az egész szomszédságot ottan, elkövetett sértésekkel és kártételekkel fájdalomosan búsitotta, mivel egyéb különféle dolgokhoz, füvekhez és gyökerekhez, ostyát is (milyet a falusi iskolamester a sz. karácson estéjén évenként kiszokott osztani), egy nyers marhahúst, valamint myrrhát és töményt is hozzávett és évente a fönnemlített darabokból annyi lepényt vagy kalácsot süttött, hogy

¹) A körmöczbányai 1642. évi protocollum curialéből kiírta Wagner Ede v. levéltárnok.

marhájának egész éven át enni adhatott és arra elegendő volt, ez által a más marhájának fejét elvette és magához vonta, — — és ezt a szomszédság legnagyobb kárára más babonaságok elkövetése mellett 50 év óta practizálta és üzte.

Mivel tehát ez a Dóra most már körülményesen specificált módon a bíróságot (a mint ő azt magával erősen elhitette és képzelte) a fönnemlített varázslással infascinálni, megbüvölni és kiforgatni akarta, azután a 7. parancs ellen, a tej elvétele által nagyot vétett, a Mindenható Isten legszigorúbb parancsának tartalma, valamint minden jól megalapított törvény szerint is életét eljátszotta, és hogy elevenen máglyára tétessék és elégettessék, ugyancsak jól megérdemelte. Mivel azonban ő forró esdeklésére és könyörgésére tegnap és ma is atyai kegyelmezéssel lett kecségetve, a jól megérdemelt supplicium és ítélet enyhíttetik, ellenben ítéltetik, hogy ő Dóra a hóhér által először is karddal megölessék és kivégeztessék, azután a lófejjel együtt máglyára tétessék és porrá égettessék. Neki a halálra ítéltnek jól megérdemelt büntetésül, mindenkinek pedig, hogy élete elvesztése mellett ilyesmitől őrizkedjék, rettentően iszonyatos példaul. És mindez az igazság szerint.¹⁾

¹⁾ Az eredeti szöveg német.